

ELSA SCHEELEN

Txillardegi

euskal literatura

ELKAR

© Txillardegui

© ELKAR S.A. - Esterlines, 10. DONOSTIA 1985

Depósito Legal: NA. 684-1985
ISBN 84-7529-258-5

Inprimatzaile: Gráficas Lizarra, S. L., Ctra. de Tafalla, Km. 1 - Estella (Navarra)

ELSA SCHEELEN

*1968. urteko Domingo Agirre Sariaz
Euskaltzaindiak hornitutako elaberria.*

HITZAURREA

Orain dela zenbait aste, eta ELSA SCHEELEN nobela birrargitaratzeko aukerarik ez asmorik batere ez nuelarik, Fermin Jaka adiskideak egin zidan argitaraketa berriaren eskaintza: lehenengo aldeak ahiturik zeudela aspaldidanik; euskal testurik eza nabarmena dela; eta, bera liburu-saltzaile denez, ELSA-k irakurle asko lukeela ongi zekiela.

Eta idazleri bere liburuak bigarren, eta hirugarren, eta ene-garren aldiz ere, plazaraturik ikusteak ez baitio minik ematen, nik neuk ere muzinik ez, eta baiezkoa eman nion.

Eta, iaz LETURIA-ren birrargitarakoan egin nuen bezala, liburuaren garai-giroa bederen laburki gogorazten edo sendi-arazten saiatuko naiz.

ELSA hau, SCHEELEN izenak berak somarazten duenez, Belgikan, Waterloo-ko «butte» famatuaren ondoan bizi nintzelarik, idatzi nuen. Zehazkiago esateko, sei bat hilabetetan, 1967-ko udan eta udazkenean barrena, mamitu eta burutu nuen.

Halere, euskal idazleok maiz ezagutu ohi ditugun eragozpenak direla bide, liburugaia urtebete luzez egon zen karpeta batetan zai, argitaratzailerik ezean. Eta 1968-an, «Estado de Excepción» saila Euskal Herrian hasten zen garaian, liburuaren azalean ene izena disimulatuz (eta ene gaitzizena, noski, ezagunegi nunbait, uxatuz!), agertu egin zen liburua. Eta Gabriel Aresti adiskideari esker irten zela esan behar dut.

«Agirre-Saria» jaso zuen liburua; eta honek berak ere ez zizkion Euskaltzaindiari bere harreman ofizialak erruz erraztu...

Noski: ene nobela honek, garai hartako lekuko denez eta den neurrian, ba du, nabarmen, urte hits haietako kutsurik aski.

Utzi berria nuen nik ETA 1967-ko Apirilean; nahiz 1965-ko haseran, eta Ipar Euskal Herritik, eta Frantziatik, lehenengo aldiz kanporatua izan nintzenez geroztik, ene militante bizikera, ezinbestez, dexente utzia banuen ere.

Nolanahi ere, neure biziko hamalau urte zail eta nahasik osatutako bizialdia bukatzen zitzaidala ikusi nuen. Gaztaroa bera, batez beste! Ez baita hutsaren hurrena!

Eta Waterloo-ko «morne plaine» hartan, Euskal Herrira inoiz itzultzeko esperantza izpirik gabe, buruaz eta bihotza ernetutako mogimendua utzirik, zinez antzeman nuen nuere burua ukaturik, deserriturik eta frakasaturik. Inoiz baino azkarkiago.

Eta bapatean, nobela bat idazteko gogoa piztu zen nigan. Ez, ordea, urte lantsu haietako gorabeherak azaltzekotan; gertakari haietaz nolabait ahaztu, eta sortzezko mundu harrigarrian murgiltzekotan baizik. Zer argitara nezakeen besterik?

Pasadizuak (eta nik 1967-an, espanturik gabe, pasadizu batzu kondatzeko delibero apala hartu nuen soilki)

Belgikan eta Holandan gertaraziko nituen —Brussel, Brugge, Kinderdijk...—; personaiak ere belgikatar hautatuz. Urrun nengoen ni, neure barne-giro ezkor hartan, edonolako ikerkuntza formaletatik. Istorio «klasiko» bat egi-teari aski neritzon.

Abertzale ezkertarren artean gori-gori zeuden orduan ideologi-arazoak eta eztabaida azkengabeak; eta delako hizpide horiek ugariegi itzuri zitzaizkidan liburuko elkarriketa eta ekintzetan. Hots, ideologi-betekada hura, aitor dut, areago zen Euskal Herriko landarea, Belgikakoa baino. Honetan ba dago, hortaz, halako «anatopismo» bat.

Meunier apaiz-ohiak bere buruan nortzen duen eliz-krisialdia, esate baterako, bizi-bizia zen Euskal Herrian 1967-ko urtean; baina, lehenago gertaturik, ez maila berean European edo Belgikan. Gogoan har, esate baterako, esaten dudanaren adierazgarri gisa, Rikardo Arregi-ren artikulu-andanak; edo-ta Mikel Urkola-ren «Sekularrak apaiztu» liburua. Gogoan har, ere berean, fede zaharra galdu eta berriak sendoturik, ezker abertzalearen multzo isiletara igaro zen «défroqué» mordo gaitza, eta mamitu zuen apostolutza harrigarria.

Ez zen oraindik 1968-ko Maiatza gertatu; ezta geroztik azkartuaz doan ikonoklastia hasi. Txekoslovakia-ko gertaerak hasiak baziren ere (Mnacko idazlearen arazoa Dubcek-en aurrerakada bitxia, Brejnef-en etorrera Pragara, 1967-ko Abenduan); Frantzia-ko ezker berriak, «Arguments» aldizkariaren baranoan, eta Edgar Morin, Fetjo, Fougeyrollas, eta abarren ingurua, mesiakeria zahar eta gaindituei buruz markatzen bazituen bere liferentziak; Europa-ko «intelligentsia»-ren modak «estrukturalismoa» eta Kondairaren mitologiaren desegintza baziren ere (Levi Strauss, Lacan, Foucault); Euskal Herria, basa-kapitalismorik gorrienean, politikaren eta ideien munduan

batera, arkaismo bete eta itsuan bizi zen, ezin sinisteko neurrian; fazismoaren kiratsak ulermenak kamusturik, nunbait, pentsamolderik absurdoenek, zaharkitueneke eta muturkoieneke gure artean txalo zarta guztiak bildu behar balituzte bezala.

Ideologikeria horien kutsua ageri da, dudarik gabe, eta nik orduan uste nuen baino garbikiago, ene ELSA honetan.

* * * *

Euskaltzaindiaren Saria jasotzea pozgarri gertatu zitzaidan, nola ez.

Baina berehala somatu nuen, errespetatzen ditudan adiskide ikasi batzurengandik, ene liburua ez zela gustatu. Batek «atzerako urratsa» aipatu zidan; beste batek, berriz, «nobelagintza berritik urrun» nenbilela; beste batek, hirugarren pertsona eta kondatzaile «orojakile»-aren ikuspuntutik idaztea, deskalabroa zela 1967-an; ideologiaren gehiegia salatzen zidan beste batek; eta abar. Arestik berak ere, «poeta» naizela esan zidan, ez nobelaria; eta ELSA honetan agertzen diren pasarte batzutako hildoan barrena idatzi behar nuela aurrerakoan, poesia alegia.

Luzaz pentsarazi zidaten kritika horiek, eta nobelagintzarako osotara hoztu ere bai; eta nobelagintzari uztera deliberatu nintzen. Eta hamaika urte honetan ez dut nobelarik agertu. Agindua dut (eta ongi abiatua ere bai) bature ELSA-ren tankerakoa izango ez den liburu bat. Agian menturatuko naiz berriro plazaratzea.

Bi hitz, bukatzeko, hizkerari dagokionez.

ELSA idatzi nuenean, «Euskara Batu»rik ez zegoen. Alegia, Euskaltzaindiak ez zuen oraindik Arantzazuko bere Biltzarre famatua egin. Zai ginen idazleok, hain zuzen.

Eta, besterik ezean, horregatik, Baiona-ko Erabakien arabera (1964) idatzi nuen liburu hau.

Idazkera hori erabili nuelako, eta Euskara Batu-tik hurbil xamar dagoelako, bere hartan uztea iruditu zait bidezkoena*.

Agian izango ahal zaizu ELSA hau, irakurle, honetan edo hartan, entretenigarri eta aberasgarri!

*TXILLARDEGI
Donostian, 1978-ko Irailaren 26.*

---

*Argitaraldi honetan, Euskara Batuaz dator (1985).

Zeru garaia,
aratz eta garden.
Zelai zabal honetan bakartasunean eserita,
belar izpi bat ahoan,
urrutietako kukuaren deia dantzut.
Nire gainerik,
haritzondoaren adarren artetik,
ihesi,
haize-balen zurrumurru etenkorra.
Balakatu egin nahi bide du
isiltasunak
nire bihotzaren zauria.
Baina Elsa' ren oroitzapen etsia
ez da nigan ezabatu,
eta ez ezabatuko ere.

Brusela-ko Irratiak urrunarazi egin zuen ezari-ezarian «Les Déserteurs» eresia (egunero entzuna!), eta osotara iraungi arte; eta sintoniaren goranzko notak eman zituen: sol-do-mi-la-re... Elsa-k bere erloju ñimiñoa begiratu zuen: gaueko hamabiak laurden gutxi. «Voici le bulletin météorologique de l'Institut Royal de...». Elsa-k ez zuen ezer besterik entzun. Zer axola zitzaion biharamoneko eguraldia? Leihora zen; eta kristaletako gandua behatzez kenduta, kalera begiratu zuen: inor ere ez euripean, eta ez autorik inguruetan. Bat bakarrik agiri: Dubois jaunaren «Aronde» urdina, Molière-kaleko ilunpe hartan beltza irudiz. 1965-eko Urriko astearte hartan etengabe ari eta ari, euri fina, hotza eta geldia, zuten Bruseldarrek: ia historik gabeko zuhaitzen azpia taigabe oldartzen bide zuten ituteetarikako tanto lodiek. Dena blai-blai. Haizerik ez.

Hasperen bat jalgi zitzaion Elsa-ri bihotzaren erditik: non ote zen Luc? Bakardade hura eramanezina zitzaion: Luc-en irteerak aspaldi hartan gero eta maizago gertaturik ere, haietara ohitu-ez baina mindu eta mingostu egiten zela nabaitu zuen. Nahi-ta-ezko bakardade harekiko gero eta minberago eta sendiberago igartzen zuen bere burua.

Irratia anartean berriak ematen hasia zen: «...Viet Nam-en ikaragarritzko inkontrua gertatu da atzo Mekongeko ibaiartean: 382 vietnamdar gertatu dira hilik; eta, beste aldetik, 17 amerikar. Orain arte ez zen horrelako hilkin-tzarik ikusi Viet Nam-en egun bakar batetan; eta, jakin denez»... Elsa-k itzaldu egin zuen irratia. Ez, inolaz ere, berri horiek mendrenik ere nazkatzen zutelako; edo gezurrezkoak iruditzen zitzaizkiolako. Ez. Horrelakorik ez zitzaion burutik pasa ere. Ez zuen pentsatu, era berean, Viet Nam dela azken urteetako lotsa nagusia eta hilketarik ahalkegarriena. Irratia itzaltzen erakusten zuen lasakeria ez zitzaion bururatu ere egin. Albistearen entzun ere gabe, alde aurretik gogaituta, nardatuta, berantetsita, itzaldu egin zuen «Philips» zuri hura, eta oheratzea erabaki. Ohera aurretik, halere, mainu-gelara joan zen, gaue-ro bezala hortzak garbitzekotan; baina gau hartan, zalan-tzarik gabe, areago ohiturari jarrituz egin zuen, gogoari jarrituz baino: oharkabean ezer garbitu gabe irten baitzen berriz.

Luc-ek biharamonean besta-galtza pare bat jantzi behar zuela bururatu zitzaion; eta etzan aurretik, alasara joan zen, eta marradun soineko arrea hartu zuen biharamone-rako prestatzekotan.

Eskuilatzaren hasi, eta galtzen atzeko poltsikoan paper-soinu bat nabaitu zuen. Botoia askatu, paper hura zabaldu, eta Luc-ek eskuz idatzitako gutun bat topatu zuen, azalik gabe. Gutuna berriki idatzia zen, zirudienez. Eta, bihotza taupadaka, hau irakurtzen hasi zen:

«Gaztetu egin nauzu, Suzanne maitea. Urte askotan zehar senditzen ez nituen barne-zorabioak zeuk sendiarazi dizkidazu berriz; zeuk eta zure gorputz paregabeak. Banekien nik, edo somatu egiten nuen bederen, Elsa-rekiko nire harremanak hozturik zeu-

dela, hormaturik, hilik. Baina, piskanaka horretaratu bainaiz (baikara biok, nire ustez, nahiz Elsa-k ez ezer aitortu) ez nion nik jaramon handirik egin, eta ohitu ere egin nintzen apurka.

Hogei-ta-hamabost urtetan hozkeria horretan egoitea normal iruditzen zitzaidan. "Beharbada gisa da, adin-kontu hutsa da", nion nire kolkorako. Urrun da gure ezkonteguna. Pentsa ezazu, Suzanne: orain dela zazpi urte ezkondu ginen, Erakusketa Nagusirakoan hain zuzen, 1958-an alegia. Non dira "milata-bat gau" famatu horiek? Ezkontzerakoan 28 urte nituen nik, eta 21 Elsa-k. Gaur 35 eta 28 ditugu...»

Elsa-ren betazpitan ez zegoen malkorik bat ere. Baina bere begiek beira-diztira bitxia zuten. Lerro batzu irakurri gabe utzi zituen.

Kalean euria beti ari.

«...Bi aste dira orain Arlon-en zaudela, eta bi urte joan direla iruditzen zait elkarrekin egon ginen azken egunetik. Bertan eta urrun ikusten ditutu azkeneko zure irudiak. Gogoratzen al zara? Zure besarkadak behar ditu nire gorputzak; egunean bost minutuz bederen behar zaitut... Zure keinu lizun horiek behar ditut: ez dizut hemen azalduko zein... Badakizu! Zure gorputzaren berotasuna behar dut gauetan, nire atseginarean iturri eta atsedentzat. Zergatik ukatuko?...»

Hots bat entzun zen eskaileraren aldetik. Azentsorea gora hasi zen.

Elsa-k berehala igarri zion Luc izan zitekeela; eta larritu egin zen sekula baino areago, ez baitzuen «Volvo»aren arrastorik ere entzun. Baina, harrigarria ote zen bere arima-leize hartatik ezer ez entzutea? Guztiz urduri, eta eskuak dar-dar, tolestu egin zuen azkenean paper ma-

darikatu hura, eta sakela berean sartu. Handik segundu batzutara Luc-en giltza ateko zerrailan aditu zen; eta hantxe agertu zitzaion Luc de Potter jauna, bere senarra, ez oso bustirik. Gaueko hamabi t'erdiak ziren.

— Gabon —esan zuen Luc-ek—. Zertarako nire zai gaur ere? Berandu etorriko nintzela esan nizun... Eguraldi nazkagarri hau! Beti bat, beti gauza bera, beti euria...

Gabardina zintzilikatu, eta lo-gelaren aldera jo zuen zuzenean. Elsa-ren ondotik pasatzean, ia gauero bezala, hozki muin eman nahi izan zion masailan, horretarako burua pittin bat baizik ez makurtuz.

— Ez —erantzun zion zakarki Elsa-k—. Gaur ez.

— Zer duzu? Zergatik gaur ez?

— Ezer ez. Oso berandu da: bost ordu dira afaldu dudanez geroztik. Eta zure zai honetan, gosetu egin naiz, eta umorea arras galdu ere bai. Utz nazazu baketan, beraz.

— Ongi da, maitea. Ez zaitut galaziko. Ni neu ere gosse naiz.

Eta sukaldera joan; eta sagar bat zuritzen eta jaten hasi zen. Gero txistu isilari utzi gabe, mainura joan zen.

Elsa bitartean negarra eta malkoak oso nekez iduririk, erantzi eta oheratu egin zen. Luc sukaldetik etorri orduko, Elsa Scheelen begi-nabarra, «de Potter anderea» lege-deituraz, etzanik zegoen, eta ohe-ondoko pantaila itzaldurik.

Begiak hetsi bai, bainan ezin loak har. Logaleak inondik ez zegoen, noski. Bere bizkarrean Luc-en arnasa pausatua nabaritzen zuen, hauspo baten xirrista kiskalgarri baten modura larrua arteka erretzen: bestetan baino aisa beroago gau lazgarri hartan Elsa-ren ustez. Luc-en zurrungak ere ez ziren luzatu. Senarraren patxara lotsagaldu hark oka-egitera bultzatzen zuen emaztea.

Ezin zuen honek aurrerago iduki bere barne-zirrara.

Eztarriko oinazea jasan-ezina egin zitzaion; eta, piskanaka, oso piskanaka, ezari-ezarian, eta ahalik eta isilenik, negarrez hasi zen. Luc-en zurrunga burrunbatsuen artean, tarteetan soilik, Elsa-ren hasperen etsiak entzun zitezkeen: izuti eta bakan hastapenean, gero eta maizago etortzen, gero eta nabarmenago entzuten ere bai. Baina Luc lozorro sakonean zetzan, eta hartatik esna zedin arriskurik ez zegoen...

Nor ote zen Suzanne hura? Polita ote zen? Ezkondua ote zen? Luc-ek ez zion sekula aipatu izen hori. Nolako faltsukeria! Dena ulertu uste zuen Elsa-k bapatean: bere senarraren hoztasuna eta irteera harrigarriak, bere bizia-
ren moteltasuna, bere bihotz-nagitasuna, dena. Lehenengo kolpean gorroto bizia sendi zuen Suzanne harekiko; baina bekaizkeria ez ote zuen ere senditzen Suzanne ez-
ezagun harekiko? Ez zekien, ez zuen uste hobe, ez zion horrelakorik bere buruari batez ere aitortu nahi. Baina bu-
kату ezinezko gau zorigaiztoko eta euritsu hartan, Elsa-
ren bihotza arras nahasia zegoen; eta Suzanne-rekiko sen-
dimendu harrigarri bat nagusitu zitzaion: gorrotoz eta mi-
respenez mamitua, beldurrez eta begikotasunez batera
oratua.

Negarraldia bukату, eta... ordu biak!... Hirurak!...
Laurak jo zuten!... Eta Elsa beti esnai. Zer egin? Ez ze-
kien. Luc-en arnasa ez bere bizkarrean nabaritzeko, ohe
ertzeraino bereraino joan zen ihesi, atzean apo zikin bat
etzanda balu bezalaxe: «ohe bakarra biontzako: hau naz-
ka!». Maindireen azpitik zerion usaina lehenengo aldiz so-
matu bide zuen gau hartan, eta beroegia eta kiratsa irudi-
tu zitzaion; eta ahal zuen moduan kukutzen zituen tartearak,
ezer ez usaitzeko.

Ezkonberrietako oroitzapenak zetozkion ilaran, elkar-
gainka, kolore bizitan bata bestearen ondoan, sukar-al-

dietan bezalaxe... 1958-ko udaberri hartan zoriontsunean sinistu zuen, bihotzean ugari zeramalako beharbada. Luc-ek eta Elsa-k berak Brugge-ko ubideetan zehar egin zuten bidaia irriparretsua zetorkion burura; ontzi txukun hartan, Venezia-ko margoetakoen anaia bizkia, zubitxo baten azpitik igarotzean, Luc-ek esan ziola: «Zoriona zeu zara niretzat, Elsa. Noizpait utz banintzazu, hil egingo nuke neure burua».

Brugge!!...

Enparantza nagusia... bai... eta dorrea... eta eliza nagusia... Eta txoko haiek, Elsa-ren hain kutunak eta maitatuak... Wollestraat-en ondoko kaleskatik ikus zitekeen bazterra, Gruuthuse-ko zubiño konkorra, elizaren ondoko baratza heze eta olerkitsua... Giro bikain hartan pasa zuten elkarrekin Elsa-k eta Luc-ek ezkondu ondoko beren lehenengo astea. Nola ahaztuko Elsa-k? Zorion-izpiak bizieran barrena horren urri izaki, nola ahaztuko Brugge-ko betetasun-lipar iheskor haiek?

Haizea oraindik hozkirri, dena olerkia zitzaien bi ezkonberriei karrika mehar eta etxetxo desberdin haietan; eta idazleek Brugge-z ziotena ezagutu aurretik ere hitzetik hortzera sinesteko gertu zeuden. Kale zior bakoitzak, ubide ondoko zabalgunek bakoitzak, beti txukun eta isil, amodio gaztearen kutsua zuten, haurtzaro berri baten xarma azaldu ezina, lehendabiziko musuen gozo ezti urruna...

Molière kaleko gau luze hartan haiek zeuden tinko Elsa-ren oroimenean, ezin bazterturik... Noiz izan zen harez geroz, egia aitortzeko, Ama Birjinaren ondoko baratza, zuhaitz handi haien itzalean eta ubidera begira, gerritik Luc-ek estu heltzen zuelarik; noiz izan zen, diot, orduan bezain zoriontsu? Eskuak hoztu egin zitzaizkion hesiaren harrian ezartzean... «Ekazkitzu, Elsa; neuk berotuko dizkizut». Eta gabardinako sakelan berotu zizkion...

Noiz sendi zuen geroztik poz garbi eta huts hura? Inoiz ez! «Zein urrun zoriona beti!»; pentsatu zuen. Zenbat aldiz entzun ote zuten biek aste labor hartan karilloia, isil-isilik, Belgika-ko karilloiek sortzen duten giro errugabe berezi horretan?...

— Gezurra! —esan zuen Elsa-k ia goratik.

Eta izutu egin zen. Baina Luc-ek soinu ulergaitz batzu egin ondoren ezker aldera itzuli zen, eta berriz ekin zien, bai loari eta bai zurrungei. Elsa, halere, poziago zegoen orain; Luc-en arnasa beroak ez baitzion bizkarra iristen.

Lau t'erdia jo zuten elizako kanpandorreen. Luc-ek ezer errepara ez zezan, kontu handiaz jeiki zen Elsa, eta sukalderantz abiatu zen ur baso bat edatera: eztarriko mina pittin bat ematua zen, bainan ez arras joana. Leihotik begiratu zuen: euria beti ari, ez lehen bezain fina, eta haize boladak hasten. Argiek hartara adarren artetik ñir-ñir egingen zutelarik, maiteago zuen Elsa-k Molière kalea; eta begira gelditu zen lehenengo hotzikara nabaitu arte. Aurrez-aurreko etxeetan bizi-arrastorik ez: denak lotan. Izkinako zirkulazio-argiek beren lanari ekiten zioten hutsean: berde... gorri... berde... Aurpegia ikutu zuen bi eskuez, eta betea ez balitz bezala antzeman zuen: soin guztia eta aurpegia batipat, arrotz zitzaion...

II

... De Rijke-ren kontsultazioan lan egiten zuen Elsa-k lau urte hartan.

De Potter-en etxean, egia esateko, ez zen Elsa-ren diru-laguntzarik beharrik: ezkondu aurretik, 1956-an zuzen, Luc-en muntatutako «Moderne» garajeak behar hainbat eta gehiago irabaz-arazten zion.

Ezkondu ondoren, horregatik, eta 1961 arteko hiru urteetan, Elsa etxen gelditu ohi zen. Hauxe zen, hain zuzen, bere ametsetatik bat. Isiltasuna eta zuhaitz batzu etxe ondoan izatea zen bigarrena: «aski ke irentsi dut Jemappeseko Wilson kalean», esan ohi zuen ezkontzerakoan. Hau dela-ta, 1957-ko udazkenetik aurrera Ukkel-go bazterrak miatzen hasi ziren biak arratsetan; eta Wolvenberg-eko auzoan Dieweg-kale bakartian, «Ma Chaumière» izeneko billa eder bat aurkitu zuten. Zoragarri iruditu zitzaion Elsa-ri. Luc-i, berriz, handiegi. Baina onartu egin zuen: «Askotxo da hamabi mila libera hilean; baina hori baino gehiago emango nuke zuregatik». «Moderne» garajea ez zuen urrun beraz: Dieweg-kaleko etxetik Waterloo-galtzarako 544-eraino hamar bat minututan joan ohi zen berebilez; eta ordu erdi batetan joan zitekeen oinez. Oinez oso

gutxitan Luc, ordea, autorik gabe kilometro bat egiten ez zekien-eta.

Esan dugunez, Luc de Potter-ek ez zuen billa handi hura oso gogoko izan. Elsa-k, aldiz, bai: etxea aurrez piskanaka hornitzeko itxaropenean, baratza zabal bat zuen etxe bat nahi zuen, «Ma Chaumière» zuen bezalakoxea, eta Dieweg bezalako kale bakarti bat ere bai, berebilen joan-etorrien bildurak ez egoteko.

Bakea ez zen «Ma Chaumière» eskas; eta bazterra ederra zen. «Rêve» zeritzan ondoko billak, bost lizarrondo eder zituen atzeko aldean; eta hauen zurrumurrua maiz entzun zitekeen. Elsa-ren etxe txukun haren inguru guztian, harrizko hesi gorri batek mugatzen zuen baratza; eta, hesiaren gainetik, baita negu luzean ere pinutxuen adar hostotsuak ziren agiri: «Ederrak dira benetan zure “Columnaris-Glauca”k», azaldu zion behin «Rêve»-eneko atso zimurak.

Hilabeterik zoriontsuenak, dudarik gabe, Dieweg-kalean igaro zituen De Potter-andereak. Etxeko zoko guztiak apaindu zituen piskana eta maitekiro; eta apainketa lan horretan joaten zitzaizkion orduak konturatu gabe. Eguerdiro (eta batzutan goiz erdian ere bai) etxera etorzen zen Luc, bazkaltzekotan edo litxarrerriaren bat jatekotan. Ez horietara eta horiengatik soilik, Elsa-k pittinka konprenitu zuenez. Ezkondu ondoko uda bero hartan barrena batez ere, askotan ohera-arazten baitzuen agerraldi haietan, bizimodu berriari datxezkion ezagugarri bereziak Luc-ek egunean bizpahiru aldiz dastatu behar balitu bezala. Elsa-k ez zuen jokabide hau guztiz ulertzen; baina ez zion garrantzirik ematen.

— Nik aski dut —esan zion halere halako batez, hase-
rre baino etsimenduan— zu ikustea, zu nire ondoan «Le
Soir» edo edozer irakurtzen eseritzea. Zuk, aldiz... ez naiz

ausartzen garbi esatera...

— Nik zer?

— Zuk maindire baten azpian besarkaturik behar bide nauzu, bestela pozgarri ez banintzaizu bezala. Ezkondu artean askotan esan ohi zenidan maite ninduzula. Azken hilabete hauetan inoiz ez. Nik, alderantziz, gero eta gehiagotan esaten dizut; baina oihartzunik ez, sekula.

— Ez gara berdinak zuek eta gu gizonok. Hau da dena —erantzun zion Luc-ek hotzean eta irmoki.

— «Ma Chaumière» honetara zu azaldu aurretik ere, leiho hauetatik kanpora so, zugan pentsatu ohi dut maiz. Gauza bera zuk ere garajea nigan?

Iraileko arrats epel bat agiri zen gelatik.

— Utz zozokeria horiek, arren, Elsa. Zeren beldur zara?

Atzeraka ibiliz eta estu besarkatuz, lo-ganberara eraman zuen, beti bi besoez inguraturik. Bidean Elsa-ren erro-pak banan-bana erantzi, eta zabarkeria aztarna gisa zoru-ruan gelditu ziren...

... Piskanaka diskoteka oparo bat eratu zuen Elsa-k («betidaniko nire hirugarren ametsa mamitzen ari!»). Eta, arratsaldeetan batez ere, estereofoniaz gozatzeko bereziki atondutako living argi zabalean, begiak bilduta, herronka entzun ohi zituen diskoak: dantza-musikakoak, fantasia-moduan joak, biziki maite zituen. Baina Debussy eta Dvoraks ere gero eta maiteago.

— Zoritxarraren handia! —aitortu zion behin Luc-i—. Musikak bizi nauela esan daiteke, eta ez dakit soinurik batere jotzen: musika tresna guztiak arrotz zaizkit.

— Bai. Neuk ere uste dut zuk hemen orduak aisago pasatzeko, egoki litzaizukeela horrelakoren bat jotzen ikastea.

— Ez dut eskolarik hartu nahi, kasu! Zaharregia naiz

orain musika ikasten hasteko... Nire aita gizajoak nola sofritu zuen ni naizen haren alaba bakarrari musika-heziketarik ezin emanik. Batxileratoa hobe zela bulego bati buruz, ez ninduela goseak hilik ikusi behar, eta abar. Sindikatoko lagun batek lortu zidan moltsa bat eta horri esker nauzu batxiler... Musika, midikuntza, hor utzi behar nituen biak usteltzen... Ez duzu zuk hau inoiz ulertuko. Aberatsegia zara, eta betidanik...

Isilune bat gertatu zen bien artean.

— Ez naiz ni aberatsa. Mundua garaiz ulertu dut, bo-rrokan ikasi dut. Hau da dena. zu, zure aita bezala, pikuan bizi zara: bertsoak, kantak, bazterren ederra. Bai-na utz dezagun hori. Zergatik «berandu» orain?

— Bai, Luc: berandu da. Zer ikasiko, bestalde? Gitarra-edo ez bada... baina solfeoan ez dakit.

— Eta, pianoa?

— Inolaz ere ez, Luc! —erantzun zuen ia barrez—. Pia-noa haurretan ikasi behar da. Orain beranduegi da.

Zerbait erantsi nahi zuen Elsa-k, baina ez zen ausartu: «Lehenengo haurra izatean gainera, astirik ez dut izan-go». Azkeneko eztabaidak latzegiak izan ziren, ordea, puntu hau aipatzen ausartzeko. Elsa-k seme alaba batzu izan nahi zituen: hiru, lau, bost. Luc-ek, berriz, «haurrak eza-gutzen ez zituelako», haurrek «lotu egiten dutelako», hau-rrak «istilu-iturri bat besterik ez direlako», eta beste anitz arrazoiengatik, ez zuen seme-alabarik bat ere nahi. Ez-kontzerakoan, hilabete batzutan bederen askatasun osoaz baliatzeko omen, pilura hartzeko eskatu zion Elsa-ri. Sei hilabete joan ziren horrela, ordea, eta haurrik izateko as-morik ere ez zen Luc-engan agertzen. «Ez dago arrisku-rik?». Beti galdera berbera.

Pilularen kontua bukatua zela esan zion Elsa-k hala-ko gau batetan; eta ondoko eztabaida gogorra eta atse-

kabea izan zen oso. Luc-ek ez zuen haurrik nahi: garbi esan zion azkenean. Halere, bat izan artean pilurak alde batera uztekotan elkarraditu ziren: Elsa-k nolatan hurrengo egunetan ulertzen ez zuela, Jemappes-era bihurtzeko gertu zegoela mehatxatu baitzion; eta Luc-ek amore eman zuen.

«Orain berandu da» hitzak aidean zeuden oraindik...

Eta horretan gelditu bide zen musikari buruzko elkarriketa hura.

Halere, eta Elsa-k Luc-en partez horrelakorik espero ez zuelarik, biharamonean bertan gitarra eder bat hartu zuen oparitzat, eta gitarra-ikaspide pare bat. Luc-ek bazituen oraindik bihozkadak; noizik behin bederen, mai-tagune-xehetasunak bazituen jokabidean. Garai «urrun» hartan diogu, gitarraren pasadizu hau aspaldian gertatu zen-eta: ezkonduz geroztik larehun bat gau baizik ez igaroak!

Nola hondatu ziren gauzak, beraz, 1959-ko udaberriaren etorrerarekin batera? Ezin Elsa-k esan: ezari-ezarian honen ustez, ustekabean, egunsenti gorriaren ondotik zerua eguerdi-irirako lainotu ohi den bezalaxe, lainotu egin zen ere betegunerakoan hain zuzen «Ma Chaumière»-eneko zerua. Luc tratagaitzago hasi zen bilakatzen.

Maldan beherakoan gauzak abiatu, haizkorakada latz gupidagabe bat erantsi zuen Dekraene sendagileak 1959-ko Uztailean.

Luc-i deus esan gabe, ginekologo bat ikustera joan zen Elsa. Luc-ekiko ezkontza mailako harremanak zenbait hilaibetez geroztik usu eta gisakoak izan arren, berririk ez zuen hilerokoei buruz; eta oso kezkatua zegoen.

— Egia esan beharra mingarri zait, De Potter anderea: ezin dezakezu haurrik izan.

Masaileko hotz bortitz bat hartu zuela iruditu zitzaion.

— Inoiz ez, beraz?

Besotik heldu zuen Dekraene osagile zaharrak, eta berriz esan zion:

— Geuretzako ere oso gogorra da batzutan egia jakinaraztea. Zu bezalako emakume gazte eder bati, are gogorrago. Egia, halere, hori duzu.

Bero sapa zegoen, eta Elsa itzaletik abiatu zen etxerantz. Ezkondu aurreko arratsalde ero hartako sargoria bururatzen zitzaion nabarmenki... Knokke-ko basotxo... haragiaren poza lehenengo aldiz dastatu zuen hura... Arrats laranja batez hartara zuen Luc-ek ia indarka... Nolako kezkak eta beldurrak pasa zituzten biek hurrengo asteetan: Luc-ek haur baten erantzukizun larria zetorkeela koan; Elsa-k, berriz, egia Antwerpen-go familia elizkoi farisau hark jakingo zuen beldur... Iltzaturik izan zuen irudimenean hogoi egun luzez Esther, bere koinataren muzina; eta entzuten bide zuen jadanik: «horrelakorik gure familian gertatu behar... Luc nire anaia garbia horretara likistea...» Dekraene entzunda, ulergarri agertzen zitzaion orduko ondoriorik eza...

«Inoiz ez», entzun uste zuen oraindik Dekraene enetik etxerako bidean. Eta Wolvendael-go parkearen hegitik pasatzean, bestetan ia-ia erreparatzen ez zituen haurrak eta amak, hantxe ikusi zituen, Dieweg-kalearen aldetikako atearen ondoan jostari.

«Inoiz ez»... Iharturik iruditzen zitzaion bizia... «Ezin inoiz neure haragizko alaba txiki-txiki bat jantz eta laztan»...

Zazpiak aldean etxera orduko, agirian zituen malkoak. Atariaren aurrean Volvo urdina ikusi zuen: Luc etxen zen, beraz. Egia aitortu beharra lotsagarri zitzaion; askoz ere sakonkiago lotsagarri bekaturik lotsagarriena baino. Ezintasuna zitzaion lotsagarri, ez bekatua: «ezin aberats ager-

tzea da ahalkegarri, ez adabakiz jantzita ibiltzea; ezin maitasunik besterengan piztutzea, ez maitasunik gabe bizardzea. Ildo beretik, ezin senarrari haurrik eskaintzea: hauxe da hil arte hilduratuko nauen akatsa; ez baita nik neuk bilatua edo ekarria».

Aitortu egin zuen egia.

Luc-ek ez zuen bere barne-poza agertzera utzi. Baina Luc pozarren zegoen 1959-ko Uztaileko gau bero hartan; eta horregatixek izan zen behin ere baino iaioagoa Elsa-ren atsekabeak haragikeriarik gabe balakatzen. Ia-ia beldurtu ere egin zen bukaerarik gabeko negarraldi etsi hura ikustean. Baina arreta ez zuen Luc-ek osoki «Ma Chaumière»ren gertakarian. Biharamonean Annie ikusi behar zuen laugarren aldiz...

Ezin jasaneko egun garratz batzu Elsa-k igaro eta gero, etsi egin zuen azkenean; eta egiaren ondorioak mamituz joan ziren beregan. «Ma Chaumière» billa bapatean, handiegi iruditu zitzaion. Goiko estaiak, batez ere, Luc-i hau inoiz aitortu ez arren haurrentzako bereziak, hutsago eta hitsago agertzen zitzaizkion inoiz baino Dieweg-eko bake hura, era berean, kanposantu-bake bihurtu bide zitzaion; isiltasuna gehiegizkoa, eta Luc kanpoan zegoen orduak ugariegi eta luzeegi.

Aldakuntza harrigarria gertatu zen Elsa-rengan udazken hartan; urtebete lehenago ametsa zitzaion pareta eta zuhaitz mordo huraxe, kaserna zabalegi eta lantsuegi bilakatu zitzaion: «sarraski kiratsa bide-dario», zioen.

Hilabete haietantsu, hain zuzen, «Toyota» markaren ordezkari-tza Luc-ek hartzean, are beranduago etxeratzen hasi zen hau. Eguerdian gero eta bakankago bazkaltzen zuen Elsa-rekin:

— Zer uste duzu, Elsa? Lanpetuta nago, guztiz lanpetuta. Ez dakit ez ote dudan hutsegin «Toyota» hau lehen-

goez gain onartzean.

— Zure burua eta gure biziera hondatuko baldinbadi-tu, baietz esango nizuke zalantzarik gabe.

Toyota-rena erabaki aurretik, hilabete batzu pasatzen uzteko eskatu zion Luc-ek, ia arazo berria zertaratzen zen; eta honetan gelditu ziren: 1960-ko Urteberrian egoera ber-rriz aztertuko zuten, eta deliberoak hartuko.

Baina Urtatsetik aurrera giroa ez zen aldatu. Luc ge-ro eta zakarrago agertu ohi zen; eta igandetan, etxen ego-tea pairatu ezina izango balitzaio bezala, aitzeki bila ibil-tzen bide zen, honera edo hara joateko.

Bigarren estaiako gelak guztiz utziak: gero eta hotza-go, gero eta zikinago, gero eta urrunago.

Gitarra ikasteari berari piskanaka utzi zion Elsa-k; eta diskoak berak, gero eta maizago, aspergarri iruditzen hasi zitzaizkion: «beti gauza bera», esan zuen behin gogaiturik.

— Eros, ba, beste disko batzu. Joan zaitez hirira. Nik ez dizut ezer galeraziko —zioen Luc-ek. Baina Elsa-k dis-ko berritarako ere gogorik ez zuela nabaitzen zuen; eta ez zen joan.

«Musikak berak —pentsatu ohi zuen bolada hartan—, zer? Laister higitzen dira eresi-doinurik zoragarrienak; eta olerki-zartako sakon berri hari, soinu-mordo ezaguna na-gusitzen zaio. Olerkiari prosa darraikio ezinbestean, za-hartzaro iharra gaztaro hezeari bezalaxe. Debussy-k be-rak nekatzen nau neure honetan»...

Zergatik ote zen Luc gero eta aldatuago? Gogoeta honi zegokion ezpata zorrotza ez zen kamusten: «oinazea du-gu kamusten ez den ziri bakarra»... haurrak eman ezin diezaiokedalako izango ote da hotzaldi hau guzia?».

Eta harra beti barruan ari, bere kezka hura jator Luc-i ezagutaraztera erabaki zuen:

— Kezka ikaragarri bat sortu da nigan, Luc.

— Tira, Elsa. Ez gaitezen hitz handitan barrena abia.
— Luc: egia esango al didazu?
— Bai, emakume.
— Zuk ez zenuen haurrik nahi...
— Baina, zer da galdera zentzugabe hori?
— Erantzun argi eta garbi. Zure ezpaleko seme bat nahi zenuen ote barne muinetan?

— Ez —errepikatu zuen Luc-ek lehorki.

— Ziur?

— Badakizu ezetz! Arren! Noiz ikusi nauzu ni Antwerpen-en edo Gent-en neure ilobekin jostatzen ari? Noiz aipatu dizkizut nik neure izena edo neure etorkia? Bost axola zaizkit, Elsa! Noiz esan dizut nik ezer seme bati buruz? Seme-alabarik ezin izatea berdin zait, berdin baino arago: ez izatea nahiago dut. Bihirik, Elsa! Zertarako? Gure arteko eztabaida haiek ahaztu zaizkizu dagoeneko? Niri ez...

Elsa-k atsedenaldi naharo bat nabaitu zuen lipar labur labur batez. Eta segituan buruhauste berri bat nagusitzen zitziola konturatu zen, lehengoa baino ilunagoa ausaz...

— Zergatik ba galdera horiek? —Luc-ek.

— Ez, ezer ez —Elsa-k, arreta guztiz at.

— Zergatik? —berriz Luc-ek, jakin-min biziz—. «Nire berririk inork ez daki» —pentsatu zuen—. «Annie-k ezer esan ote du, ordea? Ez dut uste: ezkondata dago bera ere; neuk hainbat behar du zuhurtasuna. Gasolina erostera eta berebila konpontzera bezero asko etortzen da «Moderne»ra: ezina da Annie-kek ezer bitxirik alde horretatik somatzea... Behin joan gara afaltzera biok Groot Bijgarden-era, eta ez gintuen inork ikusi. «Tout mais pas ça» bere proposamendua, zuhurki bete dut gaur arte... Ez, ez, ezina da...»

— Ezer ez, Luc —entzun zuen gogoeta urduriaren erdian.

— Zerbait bai, baduzu —erantsi zuen Luc-ek, hariari berriro heldu nahirik.

Ez zuen Elsa-k besterik ezer esan. Aipatzen ez zen ausartu ere egiten; baina hau zen bere katramila berria: «zergatik horretaz, Luc, zure hotzaldi hori, gero eta nabarmenagoa?»

Azaldu ezinezko kezka berri hura, horretara, bakar-dadearenari erantsi zitzaion:

«Hemen usteltzera utzi bide nau Luc-ek. Hemen dudana ez da bakea: hau eritegiko ezintasun bakarti etsia baizik ez da. Hemen zai nago ni, egunero, egun guztian barrena, landerretxeetako agure eta atsoak bezalaxe... Eta Luc, zertan ari? Garajeon omen... Eta zergatik bere begirada iheskor hori?»

Eta kanpoko isiltasuna erreparatzen zuelarik, «Ma Chaumière» ezin eramana iruditzen zitzaion.

— Luc —esan zion behin brauki—. Ezin naiz etxe honetan luzaroago bizi.

— Zer?

— Zu lanean egoten zara, eta ez dakizu hau zer den. Ezin hau luza, ezin hau iraun neure honetan. Ezin dut!!

Eta negarrez hasi zen zotinka.

— Zeugatik etorri ginen Ukkel-go hegoaldera.

Eta eztenka nahian erantsi:

— Ez da nire errua: ez nuen nik aukeratu.

— Hala da. Osotara nahastu nintzen: jator aitortzen dizut.

«Haurrik izango ez genuela ez nekien orduan» esateko gogoia etorri zitzaion. Baina ez zen ausartu. Bazekien, bestalde, egiaren parte bat hori izanagatik ere, besterik bazegoela.

Erregu hura behin eta berriz berritu zuen Elsa-k. Aldatzea berdin zitzaion Luc-i; eta istilu-iturri hura agortzeko egokia bazen, atsegin ere zitzaiola esan zitekeen. Baina begiratzea eta bilatzea beti ahaztutzen zitzaion.

— Zeuk aukera etxea, Elsa, eta kitto. Ongi hautatua izango da. Zeure gain beraz —esan zion behin atekatik irteteko.

Horrela izan zen.

* * * *

Molière-kaleko pisua Elsa-k berak aukeratu zuen 1960-ko Abenduan; eta hurrengo Otsailean egin zuten etxe-aldaera.

Bizileku berrian laketago zen Elsa: hiru gela elkarren segidan, Brusela-n usu ikusi ohi diren «de maître» horietakoa. Kristalezko ate bat eta gortina gorraide bat artean; biak osoki zabaltzeko modukoak, eta horretara gela luze bakar bat eratzeko asmatuak. «Lan txikiagoa Ukkel-go jauregitzar eskerga hartan baino», zioen Elsa-k. Bereki-k zioen hau, bere senarrari alferrik baitzen etxekorik ezer aipatzea. Waterloo-galtzara dendatsua ere hurbil xamar zeukan; eta dendetan ideien aldakuntza lor zezakeen.

Baina haseratik beretik jakin zuen Elsa-k Dieweg-kaleko hastapen irribarretsu haiek betirako joanak zitzaizkiola; ez baitago irribarrerik itxaropenaz kanpo. Laketago zen, bai, Molière-n; baina ez zorientsu. Egunak luzeegi zitzaizkion han ere; eta Luc, itxura zenez, arrunt galdua: ez zuen etxearen txukuna inoiz ere estimatu, eta apingarrien apainketa hitzetik hortzera antolatu eta erabaki zuen Elsa-k etxe hartan biztanle bakarra bera bailitzan.

«Zerbait egin behar dut: ez edozein gauza, ez. Egun osoan barrena arduraraziko nauen eginkizun batetan hasi

behar dut. Alegia: lanegin egin behar dut. Lana aurkitu artean ez diot Luc-i ezer azalduko. Zertarako? Ongi irudituko zaio. Berak «bost axola» adierazteko, «ongi da» hitzak esan ohi ditu...»

— Lan egin nahi dut, Luc.

— Ongi da —eta irakurtzeari ekin zion.

Nazkak gainditurik ez zuen Elsa-k ezer erantsi, eta ohera joan zen.

Elsa-k berak lortu zuen De Rijke-ren lanbidea 1961-eko Urrian, Alsenberg-Galtzarako liburutegi bateko bitrinan irakurri zuen aluntzioaren bidez. Eta Ukkel-go auzoan, Edith Cavell-kalean, horzkintzan hasi zen laguntzaile.

De Rijke burusoila zen, goratasunez ez oso luzea, mardula, berrogei-ta-hamar urteetan dexente abiatua, begi urdinak bizi-bizi. Horzkin aparta, fama zenez; eta kontsultazioa begiratzea besterik ez zegoen: Ukkel-go bereko bezero anitz joaten zitzaion; eta baita Sint-Genesius Rode eta Linkebeek-eko dirudun frantximenta batzu. Lau urtetan Elsa-k ikusi zuenez, hizkeraz De Rijke zakar xamarraren izanagatik ere, bihotz oneko gizona zen, eta lanean txit leuna eta artatsua. Elsa beti hartu ohi zuen, kanpotik bederen, ia-ia alaba bat bezala. Baina ez horren aitakiro beti. Elsa oso ederra zitzaion, liraina, aurpegi oso politekoa; eta honen begi nabar ilunek eta begirada sakon tristetak, behin baino gehiagotan hunkitu eta asaldatu zuen De Rijke alarguna. Baina honek bere zakarreriarri eusten zion samurraldietan, eta honi esker, Elsa-k ez zuen berandu arte ezer nabaitu.

Lan hark, halere, alderdi txar bat zuen: bezeroak ugari zirenez gero, Elsa oso sarritan gaueko bederatziak arte gelditzen zen De Rijke-ren kontsultazioan; eta laguntzaile-lana nekeza eta gogorra ez bazitzaion ere, han egon behar izaten zuen zazpi orduak maiz gehiturik, eten gabe De

Rijke jaunaren ondoan eta zerbitzutan. Askotan, horretara, Edith Cavell-kaletik Molière-kalerainoko bidea egin ondoren etxeratzen zenean, afaltzeko gogo handirik ez zuen, eta are gutxiago afari oparo bat prestatzen haste-ko. Luc-entzako ote? Alferrik litzateke, «afalduta nago» bere leloa ez baitzen bakanka entzuten bolada hartan. Elsa, berriz, jangartsu zegoen; eta gogorik eza gainditzeko zio-rik ez zuen aurkitzen. «Osasuna hondatuko? Eta nori zaio axola?» Jate-desordenu haiek berehalatik markatu ez bazuten, farmaziako jakien alderako zaletasuna eta beharra piztu zizkioten. Eta lo egiteko batez ere, ilaran hustutzen hasi ziren Elsa-ren eskuetan «Bellergal» botilatxo haiek...

III

... Gauza agiria zen Molière-ko etxe berrian, ez zela Luc Elsa-rekin ezertaz hitzegiteko gauza. Luc inoiz irakurle porrokatua ez izanik ere, kaseta edo txosten bat eskuetan baizik ez zen ikusten ahal, begiek salatuko ote zuten beldurrak balego bezala. Elkarrizketarik ez, berotasunik ez, ezkontza har-emanik ez, senar-emaztearen artean hormazko pareta lodi bat sortu zen gero eta gotorragoa.

Bi ihespide ikusi bide zituen Luc-ek egoera hartan. Bata lana zen. Igande goizetan liburuz eta paperez beterik etxeratzen zen bazkal aurretik; eta negoziogiro hartan itotzen zuen Molière-ko bakartasuna. Larunbat arratsaldeetan beretan garajera joaten zen; eta afaltzera oso bakanka agertu ohi zen etxera: gehienetan Brouckère-enparantza ingurura edo Namur-atearen atearen aldera joan ohi zen aurretik afaltzera. «Lagunak» ez zitzaizkion falta, eta hauen tzako diru arina ere ez. Somatu egin zuen hau Elsa-k, baina jakin ez zuen ezer jakin 1965-eko Urriaren 26-ko gau euri-tsu hura arte.

Igande batzutan, halere, paperen artean murgilduta ez pasatzea Luc-ek erabakitzen zuenean, Antwerpen-era joan ohi ziren senar-emaztea «Toyota» zuri berrian. Nora? Ka-

lez kale ibiltzera ez gutxitan, azkenean geltokiaren ondo-ko kaferen batetan eseri artean. Kai muturreko «Nautilus» bazkaldegitik ontzien joan-etorria ikustera joaten ziren zenbait aldiz; eta Elsa-ri, zergatik azaltzen asmatuko ez balu ere, oso hunkigarri eta guztiz tristagarri zitzaion gehienetan, Eskalda-tik haruntz, lainoan barrena, itsasontzi eskerga haien joaira jarraikia. Esther eta Valère Van Geenk-en etxera joan ohi ziren, eta usu samar 1962, 1963 eta 1964-eko urte luze koloregabeetan.

Esther gajoa, Luc bere anaia bezala, itsusia zen, txikia eta begi kaxkarrekoa. Bi seme zituen, bost eta bi urtetakoak. Biak «Tante Elsa»-rekiko txit atseginak, egia da; baina arrotzak ere bai arrunt: flamenkeraz «Tante Elsa»ri hitzegitean, honek ez baitzuen fitsik ulertzen. «Tante Elsa» hitz haiek berak, gero Elsa-k jakin zuenez, ez ziren frantsesezko esakera bat: «Tante» hitz berbera flamenkerazkoa zen, ez frantsesezkoa. Mutiko haiekiko hizkuntzamura honek pena handia eman omen zion Elsa-ri. Ilobak urruti zituen: hizkuntzaz, familia hartan gorroto zuen giroaz, alde guztietatik hitz batez, arrotz zitzaizkion. Haur haiek, halere, Esther-en haragizkoak ziren. «Ni, berriz, Esther baino ederragoa izanik ere, matxorra naiz. Nire edertasuna, zertarako? Zertarako ote dira maila guztietan eta maiz xamar edertasuna eta antzutasuna elkarrekin egokitzen? Zergatik elkarren ekarle? Ardenak ederrak dira; baina hustu egiten dira, jendea han bertan ezin bizi izanik. Ardenak antzu dira, baina eder. Luc-ek maite duen Antwerpe-ko kaietako tegiek, ordea, itsusiak diren neurrian, itsusiak direlako itxura denez, jendea erakartzen dute. Antwerpen emankorra da, baina itsusi. Beti bat, beraz. Edertasunaren hobariak nik ezaguturik, eta ugaritasunaren gabea pairaturik, hau irabazi eta hura galdu nahi nituzke...»

«Onkel Luc»-ekin, berriz, ez zegoen Van Geen-en etxean mintzairazko hesirik, eta ez pentsakera-desberdintasunik. Baietz pentsa zitekean itxuraz Van Geenk «katolikoa» zelako. Baina dirua irabaztea zitzaion honi funtsezkoa, ez Jaungoikoaren grazia emendatzea; eta gauza bera Elsa-ren senarrari. Sozial arazoaz iritzi berekoak ziren bi koinatuak: «Noiz bizi izan da langilea orain baino hobeki? Emakumeei dagokionez soilki ziren desberdinak: Luc-en ustez, lizunkeriaz kanpo ez zuen mundu honetan saiatzea merezi zuenik ezer; Van Geenk jaunak, ordea, ez zuen inoiz problemarik izan alde horretatik: haragiaren grina zer den ez zekien, eta bihotzaren isuri-ezina zeren antzekoa izan daitekeen ere ez. Familia usadio zahar bati segida ematea izan zitzaion ezkontzea Valère-ri; «Van Geenk Frères» familia-negoziolari segida eman zion bezalaxe. Hauek biak oso inportanteak ziren Van Geen-en familian, biek batera leinuaren «izen ona» gordetzen laguntzen baitzituzten:

— Familia-taxu on bat, eta diru kontuetan garbitasuna. Zorrik ez, igandeetan meza, Flandre-tan flamenkeraz, eta beste saltsarik ez: hauxe izan da beti gure bidea —esan ohi zuen harro-harro Van Geen-en ama zahar iharrak. Eta inork ezer erantzuten ez bazion ere, iritzia etxe hartan onartzen zela pentsa zitekeen.

Berdin zitzaion hau guztia Luc-i, Van Geenk-i berdin zitzaion bezalaxe. Besterik estimatzen zuen Luc-ek Valèreren gan: mundutar segurantzia, sakela betea, adinak ematen zion gaintasuna (Valère-k 46 urte zituen 1965-eko Irailean); eta funtsean, «hoztasun» hura, beren buruaz besterik ezer maite ez dutenen hoztasun barea.

Van Geenk-en haur argizat hartzen zuen Luc de Potter bere koinatua:

— Zure anaia aurrera aterako da, bai; mundua zer den

zuzen ikusi du —esan ohi zion Esther-i—. «Il a vite compris», erantsi ohi zuen frantsesez.

Elsa, alderantziz, ez zuten batere gogoko: ez Van Geenk-ek, ez andereak. Esther-ena gauza nabarmena zen: emakume itsusiek ez dute sekula barkatzen emakume ederrren edertasuna: Elsa irain garratza zitzaion, begirada leun hura ezpata zorrotz; eta bere bekaizkeria ezin zuen izkutatatu: Esther-ek Elsa gorroto zuen.

Valère-ren etsaigoa nabaitzen zailagoa zen: hain zaila non Valère-k ez baitzekien Mons-eko bere koinata gaitzi zitzaionik. «Patrikotasunik» ez zuela iruditzen zitzaion soilik; eta horretaz, mundu honetarako galgarri eta istiluturri. Baina besterik, hau agiri ez bazitzaion ere, labainkeria somatu uste zuen Elsa-ren begirada eta keinu guztietan, honen edertasunak berak lehenengo aldiz emakume bat kilikagarri agerreraiziko balio bezala. Eta hau ez zuen Van Geenk-ek batere gogoko: «Haragikeriak ohean eta aski!». Ez zegoen, ordea, haragikeriarik batere Elsa-ren partetik; etxe hartan batez ere... Baina edertasunaren mundua, baita emakumetan bertan, arrotz zitzaion guztiz Valère-ri, eta haragiaren dei koloregabeaz gain, ezerk erakar zezakeenik ez zuen inondik atzeman. Elsa-ren edertasun liluragarri eta guztizkoa, horrengatik, artosoa eta maina gaiztoan finkatua iruditzen zitzaion.

Honetaz guztiaz ohartua zen, hain zuzen, Elsa; gutxi gora-behera behintzat; eta gogorik gabe joan ohi ziren Antwerpe-ra. Nola ezetzik esango, ordea? Luc-ek onartzen zuen azkeneko elkarbideari, nola eragozpenik jarriko?

1965-ko udazkenean, Suzanne-ren saltsa azaldu aurretik beraz, Van Geenk-en etxean egokitu ziren. Antwerpe-tarrak Espainia-tik iritsi berriak ziren.

— Zoragarria da España —zion Valère Van Geenk-ek—. Joan egin beharko zenukete datorren udaberrian.

Bere koinatua lehenengo aldiz begi onez begiratzen zuen Elsa-k:

— Bai, Luc. Zergatik ez? Ezkondu ginenez geroztik ez gara inora joan. Eta ezkondu ginenean ere...

— Bai! Valère-k eta Esther-ek badakite! Nire errua-rengatik ez ginen Brugge-ra baizik joan!! Noiz arte entzun behar dizut gauza bera?

Elsa isildu egin zen.

— Badakizu negozioak zer diren, Elsa —erantsi zuen Esther-ek, itxuraz eztiki, barnez mendeku gisa—. Neuk ere, ez pentsa: aspaldi honetan mugitu gabe egon ondoren, Sevilla, Madrid eta Valencia ikusi berriak ditut, astebetean dena, kasu!

— Argitasunarengatik joan daiteke, benetan —ekin zuen Valère-k— Sevilla-n zeru urdina, beltz bilakatzen da. Loreen usaina kalean aditzen da. Hizkeraren «h» horiek, Marrok-en edo Mauritania-n jartzen zaituzte.

— Zoragarria da, bai. Gaueko proosio famatu horiek aspaldian ikusiak nituen nik, kandelen argitasunean. Ez da dena urre gorria, egia da: zenbait mozkor erreparatu nuen orduan, zambuluka, abittuaren ohorea lardaskatzen ari. Baina Europa-n ez dago gaur horrelako federik. Nire amaginarrebari herenegun esan nion: Zoratu egingo zinateke zu España-ko erlijio giroan. Nolako sua «saeta» delakoetan... nolako errespetua morez eta oinutsik nekez ibiltzen ziren erromesengan... Oso ederra!»

Entzundakoak desgogara jarri zuen. Jemappes-eko etxera biltzen ziren gehienek aitaren iritzi hura aintzako-tzat eman ohi zuten. Zein ote zen egia? Elsa-k ez zekien. Problema bera aztertzea zozokeria bat iruditu zitzaion berehalatik. Eta, berriz ere, begikotasunez hartu zuen aitaren iritzia; baina gupidaz ere bai.

— Fedearena eta hori guztia ipuinak dira, baina...

—esaten hasi zen Luc gogor xamarrean.

— Ez pentsa, Luc —errepikatu zuen arrebak—. Hik ez duk hori sinesten; baina denak ez dituk hire kastakoak. Espania-ko fedea ez duk ipuin bat: apaizak han hiltzen dituztenean, sagaratutzat daukaten zerbait hil nahi ditek. Non entzun daiteke biraoa maizago españarren ahotan baino? Aste Santua han aste santu bat duk egiazki: Kristoren izena eta irudiak denen aurrean zeudek astebetetz. Datorren udaberrian Andaluzia-koa neure begiez miresteko asmoa diat.

— Bego. Berdin zaidan fede kontu hori —amor eman zuen Luc-ek.

Eta hirurei begiratzuz ekin:

— Hango argitasunak kilikatzen nau ni bederen: leporaino nago ni hemen lainoetz eta lanbro azkengabeetz. Espania-n eguzkia ikusi uste dut nik.

— Hori bahuke, bai —esan zuen Van Geenk jaunak.

— Banuke, bai, horixe da hitza. Oraingoz ez dut joaterik antzematen. Toyota-ren batez ere...

— Luc: bizi egin beharra zegok. Hi baino zaharragoa nauk ni, eta denbora ez galtzeko gomendatzen diat.

Ordurarte inoiz gertatu ez zitzaiona: koinatua musukatzeko edo besarkatzeko gogoa etorri zitzaion berriz Elsa-ri; baina ez zuen ezer esan: bera baino abogadu hobea zen Valère Luc-ekiko. Zeruaren urdina gogoratzen zitzaion, aidearen epela, Mediterraneo-ko argia, Gaztela-ko gazteluen eta murrueen idorra; eta gaztetu egingo zela bizian berriz sinistuko zuela, Luc-en maitetasuna berpiztuko zuela iruditzen zitzaion.

— Etzekiat, Valère —ekin zion Luc-ek beti ukakor.

Zergatik ukakor? Ezin zezakeen egia esan. Baina hauxe zen egia: Elsa-rekin joatea baino, ez joatea nahiago zuela. Brusela-n bazituen, bederen, Suzanne-ren mentura eta

gaueko irteerak. Suzanne-ri bidaia proposatzea bururatu zitzaion ustekabean, Valère-k hitzegiten zuen artean; eta begiak argitu ere egin zitzaizkiola bazekien. Baina hau txorakeria hutsa zen: Suzanne ez zen bere buruaren jabe, ezin zen hamabost egunez joan, ez zuen halakorik ezer onartuko. «Hortaz —pentsatu zuen— zer? Elsa-rekin hamabost egunez buruz-buru? Zer egiteko? Tira, tira, tira!»

Elsa-k ez zituen ideia hauek bere senarraren kopetan irakurri; eta aingeruki esan zuen:

— Bai, Luc, bai! Udaberri honetantxe. Eta bihotza aspaldi hartan baino bizkorrago zeukala nabaitu zuen.

— Ez dakit, Elsa! Ez gaitezen txoriburu izan. Gauza horiek patxaran eta xeheki aztertu behar dira.

Madrile-ko berri eman zuen ondoren Van Geenk-ek, garrik beroenaz:

— Ezkertarrek asmatutako hiriburu txiro misarablea topatu uste izan nuen. Bai, zera! Ipuinak! Brusela-n aurkitzen ez ditugun etxe dotoreak ikusi ditut, industria berri ugaria inguruetan, jendea Ixelles-en bezain ongi jantzirik, kotxe ederrak ugari, eta jendea atsegin eta zoriontsu toki guztietan. Zerbitzarietan beretan espainarraren harrotasuna aurkitu dut. Hogeita-hamar urte hauetan, eta bakeari esker, pausu ederra eman du Espainia-k. Hemengo ziztrinkeriak ezaguturik, benetan, bekaizkeria nabaitu dut. Politikeria gauza txit kaltegarria da gure Belgika-n; behin ere baino sinistuago nago. Eta komunistek asmatu dituzten ipuin horietaz, zer erantsiko?

Goragalea zetorkion Elsa-ri; eta aitaren gogaide atzeman uste zuen berriz bere burua. Eta ezer ez entzuten saiatzen zen, entzunda ere, ez aditzen hobeki. Besterik bilatzen zuen bere barrenean: «Espainia-ra udan... argia... epeltasuna leihoak zabaltzean... sargori lehor ber-bera, zergatik ez?... eguzkia egunero agiri... beso motzetan pasean

ibili ahal izan... kolore bizitako soinekoak jantz... gaue-
tan izar guztiak goietan ñir-ñir... Albeniz-en akordeak
aidean igeri... Machado eta Jimenez-en bertsoak isiltasu-
nean irakur...»

Autobidean barrena Brusela-rantz abiatu zirelarik, isi-
lune bat gertatu zen haseran; eta Elsa-k bukaraztea era-
baki zuen:

— Luc, Luc, arren: goazen Espaiña-ra datorren Maia-
tzean. Ez nauzu inora eramaten aspaldidanik.

— Eta, ni neu nora noa bada?

— Badakit. Goazen ba biok. Andaluzia-ra...

Isilune luzetxo bat berriz. Ez zen ausartzen Elsa gau-
za bat esatera; baina, azkenean, lotsaz beterik, bere itxa-
ropena aitortu zion:

— Beharbada gure artekoa zuzpertuko litzateke.

Luc ez-eroso zegoen. Ez zekien zer erantzun.

— «Gure arteko» zer?

— Gure arteko... gure arteko maitetasuna.

— Tira! Berriz ere!

— Ez da egia?

— Ez dakit.

Elsa-k ekin egin nahi zion hizketa-gaiari, eta Luc-ek
aldegin. Eta aldegitoko biderik onena «baietz» agintzea
iruditu zitzaion:

— Lanak ez badit debekatzen, joatea agintzen dizut.
Baina hamar bat egunez. Ezin luzeago.

Itxaropen-itsaso bat aurkitu bide zuen Elsa-k agintza
horretan, Luc-ek betetzeko asmorik txikienik ere ez zuen
agintza horretan; eta bidaia guztian ez zuen besterik esa-
teko beharrik nabaitu. Hitzak baino hobe, ametsak.

Brusela-ra sartzerakoan, Meise-ko kaskoa gainditu on-
doren, Atomium-en esfera gaitzak ziren agiri, 1958-eko
festa-giro haren azkeneko zantzu-gisa. Hiriburuaren gai-

nean argi arin segailezko behelaino sarea. Zeruan izarrrik ez.

— Luc bururazio on bat izan dut, nire ustez. Españeraz ikasten hasi behar dut.

— Zertarako?

— Hilabete hauetan, badakit, epe laburregia da ezer sakonik ikasteko; baina, Espainia-ko giroan jartzeko, biziki egokia iruditzen zait hizkuntza ikasten hastea.

— Bai. Egia duzu. Ez da ideia txarra. Lan handiegia ez? Biharamonean bertan, Vleurgat-Galtzaran, eta ez etxetik urruti beraz, espainieraz ikasteko ikasgo bat idoro zuen Elsa-k.

Ez zuen betarik galdu nahi. Eta aste hartantxe hasi nahi zuen bere ikastaroa.

— Astean bitan, astelehen eta ostegunetan, De Potter anderea; Irakaslea: Señor Loza. Arratsaldeko zazpietan beraz.

— Ongi da, jauna. Astelehen arte.

Baina astelehenean ez zen hara agertu. De Rijke-k lan izugarria izan zuen bi astez, eta espainieraz ikasteko asmoa ez zen Irail hartan mamitu...

IV

... 1965-eko Urriaren 27... Eurijasak eta haize-bala zakarrak nagusi Brusela-n... nolako gau luzea!...

... Asteazken hartan inoiz baino uzkurrago zegoen Elsa De Rijke-rengana joateko. Honek aurpegian zerbait soma ziezaion beldur zen, gauaren eragina nahi ta ez oso nabarmena baitzen haren betazpietan eta begietan bertan. Suzanne ez ezagun harentzako lerro bakoitzak bere kidea utzi bide zuen Elsa-ren kopetan. Goizeko bederatzia laurden gutxitan Edith Cavell-go kontsultazioan aurkeztu zenean, hunelaxe errezibitu zuen De Rijke sendagi-leak, esankizuna ziplo botata;

— Baina, Elsa bihotzekoa; zer egin zenuen bart? Zerk harrapatu zaitu gaur gauean horrelako begi gorriskak izateko?

— Ez dakit, jauna. Nik dakidalarik, deus ez. Itsusten ari naiz nonbait...

— Ez niri zozokeriarik esan. Lau urte dira ezagutzen zaitudala, eta inoiz ez zaitut horrela ikusi. Zer duzu?

Elsa-k moztu egin zuen. Ez goratik, ez hitzez hala eskaturik. Baina De Rijke-k nabaitu zuen Elsa-ren begiak irazeki egiten zirela, eta galderak aurrera zion barne-

-oinazea ez zela txantxetakoa.

— Ongi, Elsa. Utz ditzagun horiek alde batera, eta presta gaitezen lanerako. Lehenengo bezeroak hemen ditzukegu hemendik ordu laurden batera. —Eta hori esatean besotik heldu zuen maitekiro, baina gogor xamar Elsa-k besoan neur zezakeenez; eta aldameneko operazio-gelara lagundu zuen.

Ez zuen De Rijke-k besterik ezer esan; baina Elsa behin ere baino aisa itsusiago antzeman zuen, eritasun bortitz batek ikutua balitz bezala. Aurpegiaren osotasuna galduta bide zegoen tupustean: begiak, bi begi ziren, oso «bi», elkargandik urrundu balira bezala; eta musua eta masailak, oso zurbilak eta begiekiko arrotz. Zer gertatu ote zitzaion? Senarrarekin zerbait gertatu zitzaiola ez zuen zailantzan jarri. Baina ez zuen txintik atera.

De Rijke-k Luc de Potter jauna gutxi ezagutzen zuen. Bi edo hiru aldiz etorria zen Elsa-ren bila kontsultaziora aspaldian, oso aspaldian. Gizon argal eta motz batez oroitu uste zuen, kirru xamarra, begiak argi eta txiki, kinuetan gizon harropuztua. Gazte hura ez zitzaion inoiz gustokoa izan. Ez lekike zergatik azaltzen, baina etzitzaion gustatu. Begirada iheskor hura faltsu antzeman zuen, eta ezpainak lodiegi. Ez lekike, ez; baina... Elsa-rengatik ote? «Ez!!», erantzungo zuen irmoki. De Rijke-k ez zuen hau uste. Elsa-k «besterik» merezi zuela bai, halaz ere.

Asteazken zorigaiztoko hartan behin baino gehiagotan nahastu zen Elsa bere lanean. De Rijke-k tresna bat eskatu, eta Elsa-k beste bat eman; eta honelako. De Rijke zakarra zen berez, eta are zakarrago agertu behar zuen halakotan bezeroen aurrean. Eta hitz atsekabeak entzunarazi zizkion.

Gaueko zortziak eta hogeitan Bolland alarguna joan zenean (eta kostata joan, alajainkoa: katu bakoitzari ger-

tatutakoa zehatz-mehatz azaldu behar baitzion Elsa-ri, eta bost katu izaki...), zerua zabaldu zitzaion. Baina De Rijke-k ezin izan zuen bere jakin-mina izkutatu, eta ustekabean galdetu zion:

— Elsa: barka ezazu nire gogorkeria. Ez zaitut inoiz ikusi gaur baino okerrago. Alferrik duzu itxura egitea. Zer gertatu da atzo zu eta Luc-en artean?

— De Rijke jauna: hori ez da zure arazoa. Bihotzez eskertzen dizut zeure jakingura maitekor eta zuzena; baina ez dut tutik esango. Badakizu nolakoa naizen: lau urte honetan ari naiz lanean zurekin; eta nik «ez» esan dudanean, «ez» da.

Kalera irten zen, eta ateri zegoela ikusi. Aidearen hartzaren finak hautsiki egin zion bere aurpegiaren larrua. Eta Brusela-ko negu luzeetan ipar-haizea etengabe ari delarik, Elsa-k biziki maite zuen hautsikidura hura. Leher-egina zegoen, ordea, urduri, nahasia, lotsatua; lotsatua batez ere, guztiz lotsatua, Dekraene-k haurrik izango ez zuela esan zion egunean bezalatsu. Ez zuen ezer egiteko adorerik, ezta oinez etxeratzeko adina; ezta horrela pittin bat egurasteko bidenabar. Ezta honetarako ere. Taxi bat deitu, eta etxera sartu zen zuzenean.

* * * *

— Pentsa dezakezunez, Luc, ez zait batere gogoko nire egoera hau —bota zion ezustean handik astebetere—. Baina jakinaren gainean eduki baninduzu, nahiago nukeen. Egia jakitea hobe da beti, nahiz egia askotan garratza izan.

— Ez dut ezer ulertzen —erantzun zion Luc-ek, bere barne-asaldua nekez disimulaturik. Isilago hitzegin, gainera, berandu da.

Astebetean pasea zen Elsa-k Suzanne-rentzako gutuna

topatu zuen gau beltz hartatik; eta Elsa-k ez zuen ordu-rarte ezer esan nahi izan. Luc, ezertaz konturatu gabe, gauero etxeratzen zen hamaiketan eta hamabietan, bate-re azalpenik eman gabe; edo-ta, bi aldiz bakarrik, lagunetara joan zela esanez.

Azaroaren 4-eko gau hartan, ordea, hamaikak eta hogeitan zuzen, problema aurpegira aurtikitzea erabaki zuen Elsa-k. Gorrotoa mintzo zen itxuraz honen ahotik. Zazpi egun haietan, nabarmen zimeldurik, emazte tristatuaren keinadak ikuste soilaz barneraino higuinduta eta desegina zegoela jakin zitekeen eskierki.

— Isilik hitzegin beharrik ez dago! —errepikatu zuen Elsa-k. Etxe madarikatu honetatik alde egiteko asmoa baitut, gainera, zure auzokoek nitzaz zer dioten edo zer deritzoten berdin zait osoki.

— Nola «joan»? Baina, zer duzu?

— Galdegiozu hori zeure Suzanne maiteari.

Isilunea entzun egin zen, luze, amaigabe. Paretek berek hitz bat eskatzen zuten etenaldi haren betegarri. Baina ez zen ezer entzuten, ez zen hitzik batere ematen, ez Elsa-rengandik eta ez Luc-engandik. Denboraren joana gelditua zirudien egiazki.

Berebil baten soinua aditu zen, laister isilean iraungia.

— Horren guztiaren berri zuri ematea erabakirik neukan... Baina zuk ezer ez jakitea hobe ote zen ez nekien.

Gezur hutsa zen hau. Annie Dupont izan zen lehenengo «menturatxoa», 1959-eko udaran hasia. Eta, geroztik, zenbat? Gehienetan Luc oheraino garaitzaile, gainera! Gogortasunaren arrakastak. Annie hura ez, egia da. Baina ulergarria zen: lehenengo aldiz abiatua zen Luc «flirt»-en bide labainetan aurrera; eta Annie-ren «tout mais pas ça» baldintza hura, aski izan zitzaion lau hilabetez besterik ez bilatzeko. Atseginen maldan beherako hura, dena dela,

atsekabe gertatu zitzaion azkenean; eta Annie uztera eramán.

Laister aurkitu zuen Luc-ek, 1961-eko udaberriaren inguruan, Marthe, emakume leuna, hogeita-bost urtetan senarrak abandonaturik. Zer egokiagorik Luc-en «abileziak» neurtzeko?

Ohaideen ilara orduantxe hasi zen betetzen: Micheline aurretik, gero Olga... Gero eta errazkiago hartuak eta utziak denak. Sendimendua gero eta urrunago. Eta hauen arteko tarte hutsetan, Porte de Namur inguruko kabaretetara jotzen zuen. Zirudienez, ordaintzen ziren emakumeak zitzaizkion Luc-i gero eta gogokoago; eta hauen artean jaun-da-jabe zen. Hauetako bat ere, besteak baino kuttunago, Suzanne Duvignaud.

Nola ez Elsa-k azkenean ezer ere jakingo? Mirakuilua zen, hain zuzen, ia sei urte osotan istiluetarik batere ez iragaztea...

— Hobe diozu? —errepikatu zuen Elsa-k amorru be-tean. Hobe? Gezurra! Gezurra zuk diostazun guztia!

— Arren: isilago. Ez nazazula neure onetatik atera. Ezagutzen nauzu.

— Noizez gero da hobe emaztea pikutan egotea eta senarra maitalearen ohean? Orain ongi ulertzen ditut aldameneko dendariaren hitz arinak eta zirto errukitsuak! Aluok! Ez dakit nola aurkeztuko natzaion inori aurrera-koan. Neure sendimenduez, zertarako hitzegingo? Zer axola zuri? Inoiz axolatu al zara nire kezkez?

— Nik neuk, honetaraz gero, egia argi eta garbi...

— Gauza bakar batek kezkatu zintuen haseran; eta hori ere zer zen sexoaren jakin-mina baizik? Zer izan zen Knokke-ko eroria, nire zoritxarraren hastapena baizik?

— Honetaraz gero, diot, egia argi eta garbi aitortzeko gertu nago! Ezari-ezarian zугanako nire maitasuna iraungi

eta itzaldu egin da. Horra egia hutsa.

— Zer dakizu zuk maitasunaz? Esaidazu nire gorputzaz aspertu zarela, gauza bera berriz beste batengan nahi duzula. Zure maitasuna, nahitasuna baizik ez da izan: ez da bihotzean sortu, eta ez bihotzean hil, beherago baizik.

— Berdin zait!! —erantzun zuen oihuka Luc-ek—. Ez zaitut ez maite eta ez nahi! Gure artekoa betirako bukatu da!

Bazekien hau Elsa-k. Baina horretara entzun zuenean, lehenengo aldiz ikasi zuela esan zitekeen. Bazekien, bai, egia garratzak jakin ohi diren eran. Irakurria zuen amai hura Luc-en begietan. Luc-en jokabide lotsagaldua ez zen apalkiago mintzo; aspaldidanik nabaitzen zuen, bestalde, biok batera oheraturik ere, Luc-en zurrunga aspergarriak ez zirela inoiz luzatzen; eta hitz leunak eta besarkada beroak aspaldidanik, txit aspaldidanik, beretzako bukatu-rik zeudela. Halaz ere, aurrez-aurre eta buruz-buru senarrarengandik hitz horiek entzuteak, min ikaragarria eman zion: eta bertan, belaun-koskorrek abandonaturik, erortzeko beldurak hartu zuen. Mainu-gelara jo zuen, barretik krisketaz hetsiz.

— Ni gertu nago, halere —ekin zion kanpotik Luc-ek— itxuraz orain arte bezala jarraitzeko... Aditzen duzu... Zure gurasoek eta lagunek bestela problema handiak ekarriko dizkizute. Emakumeok, bestalde, usuago begiratzen diezue itxurari eta esamesei, egiari baino. Bertuterik gabeko entzute ona nahiago duzue, entzute onik gabeko bertute mardula baino... Ez dakit aditzen nauzun... Nahiago duzun bezala beraz. Aukera ezazu. Nik, bestalde, egia esatea nahiago duzunez geroz, denen berri emango dizut: nor maiten dudan, zertan nagoen berarekin, zein teknika zaion atseginen, dena beraz... Nire pausu guztiak ezagutuko dituzu, nahi baduzu. Nik aginduta. Zuk nahi duzun bezala...

Ate atzetik ez zen zipitzik entzun. Ezer igar ez zedin, musuzapi bat hertsiki hortzen artean heldurik, isilik irauten saiatzen zen Elsa, ez beti arrakasta berberarekin: zotin izuti batzuk salatzen zuten.

Hozki esan zion hau guztia De Potter jaunak, aurretik uste izan zezakeen baino hozkiago; eta sukarraren ondoko laxatasun zorionsua nabaitu zuen gorputz guztian: larru azala freskuago zitzaion gau hartan, eta bere burua arinagotzat zeukan.

Elsa ordu erdi batez mainu-gelan zai egon ondoren, oheratu egin zen. Luc lotan zegoen lasai.

* * * *

Elsa-k ez zuen Luc-ez ezer jakin nahi. Haseran baietz uste zuen; eta Luc-en proposamendua onartzekotan egon zen: Luc-ekin segi, eta denen gainera egia osoa mingarri izan arren, esan ziezaiola. Baina laister somatu zuen ezetz: ezina zela, egoera berriari jokabide berri bat zegokiola. Ez zuen ezertarako ikusi behar: nahiz hau batzutan gogor geratu, nahiz barne-muinetan senarrarengana joan nahi izan zenbait aldiz, nahiz leherturik ere. Ikusi ere ez. Kitto. Hauxe iruditu zitzaion helburua azkenean.

Ezer galdetu beharrik ez izateko, zorrik txikienik ere ez izateko, bere senarrarekin ez inoiz egokitzen saiatzen zen, ez inoiz ere agurtzen, ez inoiz hitzik batere esan behar izaten. Luc-en beldur bide zen. Zergatik beldur? Ez zekien. Ez zen ausartzen ezta horretan pentsatzen. Baina ez zuen ikusi ere nahi, ez zuen berarekin mintzatu nahi, ezabatu nahi bide zuen oroitzapena; ez bide zitzaion iruditzen beste biderik izan zitekeenik zauri ikaragarri hura sendatzeko. Ahaztu, berriz hasi, berriz jaio ahalean. Baina funtsean, eta Elsa ez zen honetaz ohartzen, ez zuen bere

burua sendatu nahi, ez hau denen gainetik behintzat: Elsa-k zigortu nahi zuen Luc; ez ikusiaz eta ez kasorik egiteaz, Luc-engan pentsatzen zuen, zauritzeko itzaropen izpi bat irazeki nahi zuen.

Ifernua mundu honetantxe izan zitekeenik ez zuen Elsa-k sinesten. Ez mundu honetan eta ez bestetan; Elsa-k ez baitzuen kristau federik, eta ez erlijio-kezkarik. Bere gurasoen etxean, Jemappes-en, ez zen sekula entzun «Jaungoiko» hitza, birau egiteko ez bada. Bere aitak zionez «Jaungoikoa balego, putaseme bat izan beharko luke; baina putetxeak burgesek sortu dituzte langileen alabez hornituz. Beraz, Jaungoikorik ez dago». Harrigarria zen alde honetatik Elsa-ren axolagabetasuna. Zergatik ote zen etxekoa eta fidela? Gogotik barreragin zion Luc-i aspaldian: «apaizak eta fraileak, entomologo zaizkit; eta ulertzenago nik zomorroak biltzea, arimak salbatzea baino».

Baina kristauen ifernua Molière-kalean ezagutu zuen. Eta ifernuan kiskaldu ez baina izoztu egiten dela jakin zuen: «Oker daude kristauak puntu honetan ere», pentsatu zuen.

Atzeko gela txikian txukundu zuen bere bizilekutxoia Elsa-k, eta giltza bat erantsi zion ateari. Bestean, orduartekoan, Molière aldera leihoak zituen hartan, Luc gelditu zen.

Zer hartuko eta zer utziko gela hirukoitz nagusian? Banaketa egitean, hautsez beterik eta zoko batetan konturik gabe pilaturik, lau urtez geroztik entzuten ez zituen diskoak topatu zituen, usteltzen abiatuak itxuraz. Banakabanaka begiratu zituen maitagunez eta urruti-minez, eta izenpuru bakoitzak landare-usai berezi bat zekarkiola zirudien: Grieg... Roussel... Bartok... Beethoven... Debussy... Beste pilo estuago bat begiratzekoan irribarre egin egin zuen: Marino Marini... Domenico Modugno...

«Piove»... «Romantica»... «La piu bella di mondo»... Hasperen bat irten zitzaion barne-barnetik: «Ma Chau-mière»... Dieweg-kalea... Zenbat urte jadanik! Eta zein urrun eta ezeztaturik orduko itxaropen... guztiak!!». Eta tentaldia ezin gauditurik, begien aurrean zeukan disko bat jarri zuen «pic-up»ean. Silloi batean eseri zen, burua eskuen artean izkutatuz, eta negarra ezin edukirik entzun zuen, hitz bakoitza dastatuz:

«Si les fleurs
qui bordent les chemins
se fanaient toutes demain,
je garderais au coeur
celle qui
s'allumait dans tes yeux
lorsque je t'aimais tant
au pays merveilleux
de nos seize printemps.
PETITE FLEUR d'amour
tu fleuriras toujours
pour moi»...

«Sidney Beckett! Hila, baina niretzako hilezkor!»... Nolako atsedena hartzen zuen Elsa-k negar ugari haiek isurtzean! Begiak ditziranteago, begirada erromantikoa-go, edertasuna bera urrunago. Elsa Scheelen maitasunaren iturri garden oparo ber-bera bihurtu zen momentu hartan, XX. mendeko Artizar berria, bihotzen zirrargarri, penarik gogorrena eta amodioaren guna, gauza berbera balira bezala. Hamar bat minutuz negar egin zuen, gogotik, zotinka, hasperenka; eta berriz jaiki zenean, lasaiago bide zegoen, ia-ia pozik esan liteke.

Lekurik ezaz azkenean, eta «biena» izandakorik ezer gelara ez sartzera deliberaturik, berriz pilatu zituen berre-

hun diskoak, eta bazkaldegiko zoko berean utzi zituen, itxuraz lau urte haietan bezain ahazturik. Hauxe izan zen Elsa hunkitu zuen bakarra. Gainerako guztiari «agur» esatea, ez zitzaion oso garrantz gertatu. Egia esan, gainera, hantxe gelditu zen, ganberaren ondoan... Debekatua, baina agerian: gaitz-erdi.

Gauetan eta aste-bukaeretan zegoen beretzako istilu bakarra.

Astegunetan goizean goiz «Moderne»-garajera joaten zen Luc, Waterloo-Galtzarara. Hiru langile zituen bere zerbitzuan. Elsa, beranduxeago, De Rijke-rengana. Luc oso berandu oheratzen baitzen, ez zuten gauean ere elkar topo egiten.

Aste-bukaeretan zailago izaten zen; baina gehienetan ez zuten elkar ikusten: larunbatetako gaua, batez ere, oso gutxitan pasatzen zuen Luc-ek Molière-ko etxean.

Elsa-k ez zuen ondoko hau behin ere aitortu, eta ez sekula aitortuko ere bihotz ondoan astegunak, jaiegunak baino maiteago zituen. Alde batetik De Rijke-ren kontsultazioan ahaztu egiten zen bere egoera hitsaz; eta bestetik, gauean, ezin loak harturik esnai zegoenean, poz izkutu eta zorrotz batez betetzen zen bere bihotza Luc-en oinkadak entzutean. Ez zuen ikusi nahi, gorroto uste zuen bihotzaren erditik, hau guztia benetan; baina, nola ukatuko, gaueko bakardadean pozgarri zitzaiola oso giltzasoinu hura entzutea?

Elsa-k, behin soilki, gurasoen etxean pasa zuen «week-end» bat Abenduaren haseran, eta horretarako azalpenak eman beharko balitu bezalaxe, ipuin oso bat asmatu zuen estakuru: ganbioi baten bila joan behar izan zuela Luc atzerrira, eta abar. Baina amak ezer esan ez bazion ere, zerbait somatu zuela gauza ageria zitzaion Elsa-ri; eta ge-roztik beldur zen Mons-a agertzeko, eta ez zuen bihurtze-

ko kemenik.

De Rijke dentistak, bestalde, ez zion ezertxo ere galdetzen. Halere ageria zen Elsa ez zela lehengoa, bere eskuak nagiturik zeudela, bere begirada mutu bihurtu zela, lausokor eta argigabe. Bien arteko isiltasun hark, hartara, De Rijke-ren susmoak izkutatu nahiz salatu egiten zituen.

Afal aurretik Elsa-k irratia piztutzen zuen, eta ezin jasan zituen musika-mota batzu baizik: «ye-ye» delakoa, «jazz» berri batzu, eta horrelakorik. Beste guztiak sendiberegi uzten zuten, pentsakor, kezkatu. Sekula baino sakonkiago maite zituen Debussy, Ravel, Roussel, Dvorak; baina hain zuzen ere, jasan ezinak zitzaizkion: taupada bitxiak hasten zitzaizkion bihotzean eta neke berri bitxi bat; eta itzaldu egin behar izaten zuen. «Malenkoniaren seme da Artea; ez etsipen guztizkoarena», zion maiz. Erritmo haundiko gauzak nahi zituen horrengatik; eta batzutan dantzan hasten zen, gela txiki hartan bera bakarrik, denbora luzeaz, guztiz nekatu arte. Gero oheratu egiten zen, eta ezer seriotan ez pentsatzen saiatzen zen. Harroren gorabeherak aztertzen zituen ilunpean, sapaira so, xehetasun guztietan. Biharamoneko janari kontuak eta erosketaren gora-beherak ere gogoeta-gai egokia zitzaizkion. Luc bururatzen zitzaion nahi baino maizago, baina ahaztuzten saiatzen zen berehalatik. Lizunkeriarik ez zitzaizkion ia inoiz bururatzen, nahiz ohe txiki hartan bakarrik egon, eta zazpi urtez (legez bederen!) beti gizon baten ondoan lo egin izan.

Halere, eta askotan egiazki nekatuta egonik ere, ez zuen beti errazki lortzen loak hartzea. Bost miligramotako «Bellergal» pikorrak gero eta maizago hartzen zituen. Ezker aldera etzanda arnasa gaizki hartzen zuela iruditzen zitzaion eta beti eskuin aldera jartzen zen, leihora begira.

Sukaldea eta mainu gela erabiltzen zituen egunez, egia da. Baina bere etxea bestea zen: bere logela txikia, alegia. Paretetan foto eta tarjeta asko zintzilikatu zuen eta mahaiaren gainean barne-landare bizi berde batzu ipini zituen apaingarri. Luc-en erretratu handi bat han zegoen, Dieweg-kaletik aldatzean zintzilikaturik; eta laister atera zuen, eta bazkaldegira eraman. Luc-en karneta-argazki kaxkar bat bazuen, halere, 1957-ko udaran, Knokke-ko gertakariaren ondoren «bihotzez» berari Luc-ek eskainia; eta hau, zergatik ez zekiela, patrika gorrian eraman ohi zuen, inork sekula aurkituko ez zukeen tarte berezi batean; beti, halere, norbaitek aurkituko ote zuen beldur, hura eraman ohi zuela jakin zedin lotsaz edo; baina, inoiz argazkia ez begiraturik ere, beti ere han, patrikan, tarte berean gorderik.

Haseran, ohiturari jarraituz, «Ekla» garagardoz afaltzen zuen (bazkaldu De Rijke-ren kontsultazioan egiten zuen, bezperaz gertatutako txikikeria batzu bertan janez); baina, behin ere pentsatuko ez zuena: garagardoa «hotza» iruditzen hasi zitzaion, eta 1966-eko haseratik gutxi gorabehera, ardoa edaten hasi zen: «Troisfontaines», «Azpicueta», «Beaujolais»... Bere poltsikoaren arauerakoa aukera.

«Neure etxean katibu»... Eta irribarre egiten zuen.

V

Egunik gogorrena, dudarik gabe, Gabon-gauekoa izan zitzaion. Elsa-ren etxean Gabon-gauak ez zuen sekula izan kristau kutsurik batere: Mons ondoko etxe hartan ez zegoen jaiotzarik, ez Noel-zuhaitzik; Noel-en zuhaitza bera kristau kutsukoa baitzitzaion Elsa-ren aitari: «Ipuinak —esan ohi zuen Joseph Scheelen-ek— hobe luteke apaiz eta fraile alfer horiek birjinen ipuinak alde batera utzi, eta gurekin mia-leizetara jetxi».

Abenduaren 24-ean familia guztia bildu ohi zen Scheelen-en etxera. Ez zen zaila hau lortzen.

Elsa alaba bakarra zen. Hélène Auquier —Scheelen-en anderearen ahizpa mutxurdina— Châtelet-etik etorri ohi zen, eta bere azkeneko «amoranteen» arazoak kondatzeko ez zen herabe (eta hau itsusia eta 68 urtekoa izaki!): alegia, nola zetorkion agurtzera arrastirian ez daki gu zein agure, beti irribarrez omen; nola beste senton bat eseri ohi zen bere ondoan elizaren ondoko aulki batetan; berarekin berriketa egitera; eta abar, eta abar. «Arrakesten» zerrenda ez zen berehala bukatzen: hura Brigitte ez-ezaguna! Izeba Hélène-k alaitzen zituen, egia esateko, bere zelebrekeria haiek zirela bide, afal ondoko solasak.

Soignes-tik etorri ohi zen, azkenik, Jacques Scheelen postaria, Scheelen-etan anaia gehiena, Monique izebarekin (gaur gaixo hau alargun): biak ez beste inor Soignes-tik, seme-alabarik ez baitzuten.

Afarira joan ohi zen ere, senitartekoa ez izanik ere, Agostini siziliarra, mia sakonetan ondoko langile, berrogei urteetan orduan, eta aspaldi hartan Beljika-ra etorria.

Horra hor «zazpien familia»: «familia, kidetasunak ematen baitu, eta ez jatorriak», etxeko jaunaren hitzez esateko. Arina izan ohi zen elkarrizketa, burgesiaren kontra hitzegitea debekatua zenez gero; eta afaria astuna, egiazko oturuntza ugari bat. Ardoa eta garagardoa ez urriago; eta kartetan gero partida-sail bat, sos batzu arriskatuz. Besterik ez.

Nola pentsatuko zukeen Elsa gazteak afari ximple haieran urrutiminez oroituko zenik?

Baina Molière-ko sasi-ostatu hormatu hartan («etxe» deituko al zaio horrelako saizulo bati?), joandako guztia bilakatzen zen amets zoragarri. Eta zinez esan zitekeen Péguy-rekin:

«O Peine, assise au seuil du dur foyer,
O Peine, seule épouse dans la maison»...

Azkeneko aldiz 1962-en izan ziren Mons-en. Eta urte hartan triste xamar gertatu zen bilera, denen oroimenean Soignes-ko osaba Jacky-ren hutsunea nabarmen baitzegoen.

Hurrengo bi Eguberrietan (Luc-ekin pasa zituen bi azkenetan, beraz) Antwerpe-n egon zen Elsa, Van Geenken etxe dotore zabalean. Jemappes-eko afariekin gonbaraturik, oso afari ezberdinak hauek. Antwerpe-n bazegoen kristau usaina, kristau kiratsa bederen, farisaukeria hartan, kristau fede arrastorik ez bazegoen ere. Gauerdiko

mezatarra joan ohi zen jende elizkoi hura, esate baterako, janariak eta edariak zerrepeldurik; eta mezaren ondoren, jateari eta edateari jarraitzen zioten. Hizketa-gai bakarra diru-kontuak ziren: ekonomia, negozioen gorabeherak, azken erosketak, amerikarren lantegi berriak Lieja-ko autobidearen ertzetan, eta abar. Ez elizan eta ez Van Geenken etxean Elsa-k ez zuen erdia ere ulertzen. Flamenkera entzun behar hark nazkatu egiten zuen; Elsa-ren ustez, «frantsesetik berezi nahi eroan». Jende asko bildu ohi zen hara: hogei, hogei-ta-hamar lagun: Waloniar bakar-bakarra Elsa zen. Luc-ek sarri uzten zuen Elsa senide arrotz haien artean, atsekabe izan zekiokkeenik pentsatu ere gabe; eta Elsa-k giro hartan nabaitzen zuen bereziki bere senarra beste mundu bateko seme zela: diru-mailaz, pentsakeraz eta hizkuntzaz. Antwerpe-ko bileran gertatzen zitzaion mintzatu ezina, bere egoeraren irudi zuzen-zuzena iruditzen zitzaion.

1965-ekoa, halere, okerragoa izan zen Elsa-rentzat.

Ez zuen honek bere gurasoen etxean ezer aitortu nahi: zertaz lotsaturik ez izanik ere, lotsa zen puntu honetaz; eta bera bakarrik Jemappes-era agertuz gero, noski, Luc-ekiko saltsa guztian agiri-agirian paratuko zuen amak, zenbait astez lehenagotik zerbaiten susmoa hartua baitzuen. Kalez kale ibiltzerik ez zeukan, bestetik: egun horretan bereziki, eta emakume bakar bat, gutxiago. Beldur zen, azkenik, Luc bere gelara ager zekion Molière-n gelditzekotan: ez zuen hau inolaz ere nahi. Gela txikian sarturik, giltzapeturik hobe, bailara ez bestera so, beldur zen oso; bere buruaren beldur batipat.

«Belligal» mordo bat hartu, eta luzaz lo egiteko asmoa bururatu zitzaion; 26-a arte, esate baterako, kolpe batez; baina ez zen ausartu. Hiltzeko beldurra ote? Ez, ez. Munduari on deritzotenak ez beste dira heriotzaren bel-

dur; eta Elsa etsia zen bizi-az, barnetik hustuta, denaz arrunt gogaituta. Zergatik, beraz, hiltzeko beldur? Etor- kizunik gabekoen emazte laztana da heriotza.

Beste gauza batez beldur zen: beharbada lozorro sa- konean eror, edo beste edozein harrigarritan, edozerga- tik saizulo isil hartan bere burua nabarmen; eta Luc kon- turatzeaz, Luc-ek horretara Elsa-ren etsipenaren etsia ja- kiteaz, egia Luc-en begietan agertzeaz. Zurrunga bitxiak kanpotik entzutea aski litzateke, esate baterako, ateaz bes- taldera orroa harrigariren bat, antsia bat Elsa-ren arnasa larrian, edozer. Eta hori gertatzera, Luc gelara indarka sar, salbatzaile gisa, bizia bera Luc-i zor azkenean! Bizi- higuina oharkabean sala, eta batera mesede bat eskertu behar... Etxearen alogera eta argia eta ura eta gasa, de- na, Elsa-k ordaindu zuen Azaroan; eta Luc-ek errepara- tu ere ez itxuraz. Nahiago hau, halere, zorrik txiki-ena, ho- baririk apurrena istimatu eta ordaindu behar baino.

«Bellergal»en ordez «Martini» gorri botila pare bat ero- si zuen, mozkor «demas» eta oso bat harrapatzeko deli- bero irmoan.

Azken bolada hartako ohiturari jarraituz, afari arin bat egin zuen: lata kaxkar bat «tartine» mehe batekin, eta platano bakar bat. Eta «Martini»ari eman zion: baso bat, eta beste bat, eta hirugarren bat, hirurak gainezka bete- rik. Irratia piztu zuen, eta dantzan hasi zen. Musika alai- a zitzaion: «rock» asko, beharrik; baina tristura ilun bat gainditzen hasi zitzaion. Hau garaitu nahiz, ekin egin zion edateari, eta berotasun eramangaitzez bete zen:

— Nork nahi nau? —entzun zitekeen irratikako mu- sikarekin nahasturik.

Eta barre egiten zuen algaraz, eta mogida lizunak egi- ten, ez urri; eta dantzari ekiten zion. Lehendabiziko boti- la bukatu bezain laister, bigarrena ireki zuen; eta ahal zuen

modura, gero eta nekezago, burua gero eta galduago, dantza eta dantza.

— Ez nau inork nahi? Gizon guztiok zarete beldurtiegi!

Leioa zabaldu zuen, eta haize hotza sartu zen tartetik. Leioan gelditu zen Elsa, azkenean hatsarturik. Bailako lurra bustirik antzeman zuen, eta hezatasun sarkorra.

— *Toujour de la flotte! J'en ai marre!* —egin zuen garrasi zorrotz bat baillan. Erantzunik ez inondik.

Atzera egin zuen, eta konturatu orduko ohean eserita zegoen. Tristura denari gailentzen zitzaion, marigoran olatuak hurrek hondartzan eraikitako ontziei bezala; eta berotasunarekin batera gora zihoan. Beroak kiskaldurik, etxe-zapatak erantsi zituen, jertseia eta gona urdina kendu, eta berriz jeiki zen oso nekez, gainerako erropa arin hura ere gehiegizkoa zitzaionlarik. Baina zerraldo erori zen, eta ia biluzik alfonbraren gainean loak hartu zuen...

Biharamonean, buruko oinaze ikaragarriaz minduta esnatu zen. Irratia piztuta zegoen, baina ez zen ezer entzuten: zirudenez mahaitik eroria zen. Egunargia kanpoan. Gelan hotz izugarria; besoak, izterrak, sabela bera, muietaraino izoztuta. Elsa, dar-dar ezin eskuratuzko ikaran, 41 gradotako sukarrak hartua balitz bezalaxe. Leiho-alde bat guztiz zabalik. Bere burua begiratu zuen, eta izutu egin zen: «itxura ederrean ikusi naute auzokoek». Ahoaren ondoan, alfonbran, tatxa haundi itsusi gorriska bat ageri: konturatu gabe, erruz oka egin zuen gauean zehar. Nola-ko kiratsa denari! Nolakoa hotza hezurretan beretan! Nolakoa buruko min bortitza batez ere!

Jaikitzen saiatu zen, baina zorabio batek joa berriz erori zen. Estali egin nahi zuen bere gorputza, baina eskuarrean deus ez. Bere besoaren azpian hotz heze berezi bat nabaitu zuen: bere okaegina zen, arras hoztuta. Usaitzeko burutazio zorigaitzokoa izan zuen, eta goragaleak

berriz etorri, eta alfonbran botatzen hasi zen berriz, oinaze bizitan, behazuna esteetatik beretatik atera behar bazi-tzaion bezala. Aurtiki ahal zuen guztia, agiri zenez, han zen, alfonbran. Behazunezko zurrutada garratz bat egin zuen, eta gero beste bat, eta... Zein galesti kobratzen zion gorputzak bezperako atsegin apurra!

Azkenean, laugarren edo bosgarren saialdian, leihoraino iritsi zen zabuka, eta hetsi egin zuen.

Nolako buruko mina! Nolako hotza! Elekrika-berontzia ere piztuta zegoen, bai, eta gori-gori; baina ez zirudien, benetan. Bi aspirina irentsi zituen urik gabe, alasan zeuzkan jertsei guztiak gainean jarri zituen, eta hiru gona ere bai, bata bestearen gainean. Ezin berotuko, halere?...

Gela hirukoitz nagusira irten zen: Luc-en arrastorik ez. Sukaldera joan, eta esne eltzetto bat sutan jarri zuen. Eta mihia kiskaltzen zitzaiozlarik, zurrutada bat edan zuen.

* * * *

— Eta hemendik astebetera berriz istilu berbera? Ez horixe... Urte-zaharrean, bestalde, gutxiago nabarmenduko naiz kaferen batetara bakarrik joan arren.

Eta hala egin zuen.

Moltsaren aldera jo zuen zazpiak aldean; eta ordubetsu guztietan aldatuz, kafetik kafera aldatu zen gaueko hamabiak entzun arte. Leku guztietan dantzan ikusi zuen jendea, urtebete galdua ospatzeko nonbait; eta dantza-egin-behar zentzugabe hark Zorba Greziarraren azkeneko dantza burugabe hura gogoratu zion: «dantza egiteko arrazoirik ez dugunean, hain zuzen, erabakitzen bide dugu dantza egitea, geure buruari eta geure tristuari iseka egin nahi bagenie bezala».

Bi aldiz atera-arazi nahi izan bi gizonak, mila losen-

txa eta aitzakia asmatuz; baina norbaiten zai zegoela esan zuen Elsa-k bietan, eta baketan utzi zuten.

Etixerakoan ez zeraman irteeraz kutsu txarrik.

Eta burutazio bat izan zuen: «Zergatik ez bakarrik joango ni neu Andaluzia-ra? Nork debekatuko dit? Luc-ek?... Bakarrik joanik ere eguzkia hantxe aurkituko dut; eta badut horren beharrik. Zergatik aspertuko, bestalde? Nork daki? Gaur ez dut gaizki pasa».

Vleurgat-eko «International School»era bihurtu zen berri hurrengo astean:

— Barka nazazue: lan handiegia izan nuen orain dela lau hilabete, eta horregatik ez nintzen hasi. Ez nuen hitza bete, eta damu dut ez etorria. Oraingoan etorri egingo naiz, benetan.

— Ez duzu azalpenik eman behar, anderea. Zure kontua da noiz hasi nahi duzun.

Liburuak miatu zituen, eta berehala ekin:

— Bai, hemen ikusten dut: De Potter anderea. Irakasle: Loza jauna. Astean bi aldiz. Horretantxe al zaude oraindik?

— Bai, bai: ez naiz iritziz aldatu.

Handik irtetean Espaiña-ri buruzko «Guide Bleu» delakoa erosi zuen. Bazeukan aurrerakoan gauetan zer irakurririk eta zertaz amets eginik.

VI

— Buenas tardes, Señora De Potter —esan zuen Loza irakasle ñarro beltzaranak. Eta besoaz bere nahia argituz, eta hitzak poliki-poliki emanaz, bigarren herrenkadan esertzeko eskatu zion Elsa-ri. Ikasle guztiek batera frantsesez azaldu zioten egin behar zuena.

— Mila esker —esan zuen Elsa-k pittin bat ez-erosorik.

Gela txikia. Eskuin aldean Espaiña-ko mapa bat eta arbel bat, guztiz beltz hau, izkriburik batere gabe. Hamar bat mahai, bi lerrotan jarriak. Sapaia oso gora. Ezkerraldean, Vleurgat-Galtzararen aldean, leiho zabal bat. Lau emakume eta gizaseme bat aurrean, eta beste gizaseme bat atzean.

— Ha comprado ya usted el libro que seguimos aquí?

«Il vous demande si vous avez déjà acheté le livre du cours», entzun zuen Elsa-k bi aldetatik.

— Ez, ez dut oraindik erosi.

— Jar zaitetz nire ondoan —esan zion irribarrez atzeko herrenkadako gizaseme batek, flamenkerazko doinu nabarmenez.

Konturatu orduko Elsa eseria zen honen ondoan:

— Arratsalde on, jauna, eta anitz esker —esan zion

aurreko ikasleak berriz ere aurrerantz begiratzen zutela ikusten lasaiturik.

— Vanden Broeck derizt, Jean Vanden Broeck. Eta zuri? —entzun zuen ahapeka.

— De Potter anderea niri.

— Atseginez ezagutu —erantzun zuen Vanden Broeck-ek.

Liburua begiratzen zuen Elsa-k, gauza handirik uler-tu gabe, egia esateko; baina Vanden Broeck hark ezta hori ere. Elsa ia-ia lotsatua zen; eta Loza jaunari laguntza es-kean begiratzen zion. Ordubete hartan ezer gutxi ikasi zuen Elsa-k, noski; baina are gutxiago Vander Broeck-ek, ho-nek bere eskolakide berria baizik ez baitzuen begiratzen.

— Nik laguntzea gaitzi zaizu? —galdetu zion irtetean hogeita-hamabost urtetako jaun plantako hark.

— Ez, ez. Ez zait gaitzi. Molière aldera noa ni.

— Ongi da. Lagundu egingo dizut.

— Ezer konprenitzen duzu Loza-k hitzegiten duenean?

— Gaur ezer ez! —Eta biak barrez hasi ziren.

Espainiar hizkerari buruzko zailtasunaz mintzatu zi-ren; gero Espaiña-ri berari buruz, eta gero ordurarteko beren biziez.

Harrituta zegoen Elsa etxera sartzerakoan. Harrituta zeren ordu erdi batetan Vanden Broeck ez-ezagun haren bizieraz eta izaeraz asko ikasi baitzuen; eta areago, aza-lez bederen, Vanden Broeck-ek Elsa-renaz. Nola hori? Ez zekien. Aspaldidanik ezagutzen bide zuten elkar.

Vander Broeck holandarra zen, ezkongai eta Amsterdam-en bertan zuen etxe bat. «Philips»ek Belgika-tik Txile-ra bidaltzeko asmoa zuela, eta espaineraz ikas-teko agindu zion. Hilabete hartantxe hasia zen, hain zu-zen, ikastaroa.

— Ezin ederragoa zara, benetan —esan zion ausarki Vanden Broeck-ek Molière-ko etxe-aurreko burdin-hesian.

— Ez da nire errua. Jaungoikoak honela egin nau —asmarazi zion Elsa-k ateka hartatik jaregin nahiak. Vanden Broeck-ek ez zuen ezer erantsi, eta agur esan zion. Baina zutik gelditu zen hantxe, eta Elsa sоторa sartu arte begiratu zuen zirkinik egin gabe.

Elsa pozik zegoen. Adiskideago gertatu zitzaion gelatxo bakartia bestetan baino. Eta ez zuen Luc-en giltza-soinua entzun loegiterakoan.

* * * *

Otsailaren 18-an ilun eta hotz arratsaldeko zortziak eta hamarretan. Ostirala.

Elsa-ren ganberako atean norbaitek deitu zuen eskuaz.

— Nor da hor? —Elsa-k harriturik galdetu zuen.

— Luc naiz. Zurekin hitzegin nahi nuke.

Elsa-k ispiluan begiratu zuen bere burua: bere ilea nartratx iruditu zitzaion, eta bere masailak zurbil. Bi eskuez ariniketan ferekatu zuen aurpegia.

— Ideki ezazu atea, arren —ekin zuen Luc-ek.

Elsa-k ez zekien zer erantzun. «Bai itsusia nagoela gaur!». esan zuen ahapeka. «Hau zorte txarra!». Eta ilea pittin bat orraztu zuen. «Luc?»...

— Bai. Banoa.

Nola ireki zuen? Zergatik ireki zuen? Ez zekien.

— Gabon, Elsa. Aspaldi honetan! Zer egin ohi duzu? Ez zaitut inoiz ikusten.

— Hori esan behar zenidan? —erantzun zion Elsa-k zakarki, atea erdizka baizik zabaldurik ez zeukala.

— Ez, ez. Gauza asko nahi dizut esan. Goazen hor non-bait elkarrekin afaltzera. Goazen Wagner-enera, Grand

Place-n esate baterako. Ez zara gogoratzen? Ez zen Otsai-lean, baina...

Bihotzean zauzkada bat nabaitu zuen Elsa-k. Ezetz esan behar zuen, eta ez zuen «ez» esan.

— Han berandu arte afal daiteke, eta orain dagoen zerbitzari alemaniar emakumeak ezagutzen nau.

Min eman zion xehetasun honek Elsa-ri; baina isildu egin zen: «aitortzen ez duena okerrago da hau baino».

— Brugge-tik egun hartan itzuli ginenean berandu zen... geroztik zazpi urte, Elsa... Erdiko Geltokian jaitsi ginen hamar t'erdiak aldean, eta han afaldu genuen. Hantxe galdetu nizun...

— Bai. Ixo, arren!

— Barne-poza berriz ezin izkutaturik, ahalik eta hozten agertu nahi zuen Elsa-k, eta atea ez zuen osoki zabaldu.

— Zer, Elsa? Bai ala ez?

— Ongi da. Emaizkidazu hamar minutu.

Eta maratilaz hetsi zuen atea.

Jazterakoan galtzerdibat urratu zitzaion, eta atzeko bo-
toiak oso nekez lotu. Hura ezinegona! «Luc-ekin berriz?...
Nork esango atzo berean?». Otoitz egin nahi zuen eske-
rrak emateko, baina nori ez zekien...

... «Wagner»enean jende gutxi zegoen; eta Grand Pla-
ce-n inor ez, ezpada «Roi d'Espagne»tik sartzen eta atera-
tzen ziren gazte taldeak. Leihotik ezer ikusgarririk ez ze-
goenez gero, atzeko aldera jo zuten De Potter senar-
emazteak, barraren ondoko mahai txiki batetara; eta El-
sa-k hala eskaturik, aurrez-aurre eseri ziren.

— Proposamendu bat egin nizun orain dela lau hila-
bete. Ez dut sekula erantzunik izan.

— Zein?

— Egia osoa jakin nahi bide duzu, egia zenbait aldiz

garratza izanagatik ere. Neure berri zuri kondatzeko gertu nauzu.

Jakinerazi nahi zizkion Luc-ek bere gorabeherak, bere maitasunezko balentriak eta arrakastak. Honetaz bere emazteari hitzegitea ez zitzaion gogorra, atsegina baizik. Emakumeak berak maite zituen Luc-ek, dudarik gabe, jostailuak hurrek maite dituzten bezalatsu. Ez zuen inoiz pentsatzen, esate baterako, emakume bat beregatik benetan zorigaiztoko izan zitekeenik. Maitasun-saminak olerkarien belaskeria hutsak iruditzen zitzaizkion, maitasunean atseginez kanpo ezertxo ere somatuko ez balu bezala. Emakumeengandik lortzen zuena Elsa-ri kondatzea, ildo berean, kilikagarri zitzaion, atsegin mota berri bat, sadismo zantzu bat. Atseginarean bilaketan, beraz, emakume bat atseginez eta beste bat atsekabez betetzea bururatu zitzaion. Pozik handiena, beraz, Elsa-ri dena xehetasunez, haragia asaldatzen dituzten xehetasunez batez ere, azaltzea zitzaion. Emakumeen bihotzez jabetzea hutsa zitzaion, «ipuin» bat; haragiaz jabetzea, hobe, baina ez aski; denbora berean beste bat sofriaraztea, egiazko betetasuna. Proposamendu hura, hitz batez, ez zuen Elsa-ren interesetan egiten, bere buruarengatik baizik.

— Suzanne-ri buruz hitzegin nahi didazu beraz? — galdegin zion Elsa-k alegiazko mespretxuz.

— Hura aspaldi bukatu zen.

— Nola aspaldi? Aspaldi ezina da.

— Egia duzu: hiru aste dira. Aspertu egiten ninduen azkenean, eta ez dut azken bolada honetan berrikusi. «Moderne»ra behin eta berriz deitu izan du, baina behin eta berriz ere ez nagoela esan diote. Nolako astuna jarri zen! Nire agindua garbi dago: «De Potter jauna ez dago Brusela-n».

Zergatik poztu zen Elsa izkutuan? Non ote zen aurre-

ko asteetan bildutako gorroto mendia? Bihotzak opa duena sinesten dugu maizegi.

Afaria aurrera zihoan, eta Elsa-ren poza gero eta nabarmenago zen. Halako batean barre-algara zalapartatsu bat ere geldiarazi behar izan zuen erdi lotsaturik.

— Zure tristuren erdian aisa aurki dezakezu pozgarri-rik, ikusten dudanez —esan zuen Luc-ek—. Nik ordea neure atseginetan eta menturetan murgildurik ere, egarriak nago, eta ilun; eta zergatik biziko, ez dut ikusten...

«Luc ez da aldatu», pentsatu zuen Elsa-k. Zenbate-tan ez zion horrelakorik entzun lehenengo urteetatik beretatik?

Zirrara hotz batek astinduta, «Wagner»eko paretal-panpara bati so pausatu zitzaion begirada Elsa-ri, gogoe-tan galdurik... «Ez da aldatu»...

... Igande batetan zen... Gaueko bederatziak, euria beti ari; eta Antwerpe-tik Brusela-rako auto-bidea oso labain... Luc isilik zegoen. Isilik zirauen hobe, «Porche»aren gidoina helduta, arratsalde guz-tian barrena hitzik batere ez baitzuen atera...

— Elsa —moztu zuen isilunea ahots harrigar-ritz—. Zuhaitz horiek ikusten dituzu, bide ertzetik haraxeago?

Berebilaren markagailuak 140 Km/o.

— Bai. Zer ba?

— Zergatik ez beretara jo? Eta kitto!

Markagailuaren argi-printzei esker, Luc-en be-gien diztira ikusi zuen Elsa-k; eta piztia beldurgarri baten begirada antzeman zuen; eta konturatu ordu-ko garrasi zorrotz bat bota zuen.

Hurrengo segundoetan zer gertatu zen ez zekien. «Porche» berriak jauzi zakar eta bortiz batzu egin zituen kaminoaren ertzean, eta handik laister, mo-

torra eta kristal-garbikailua gelditurik, eta batere argirik gabe, lokamuts batetik gure baitaratzean bezala iratzartu zen Elsa. Zuhaitz baten enborra ondoondoan erreparatu zuen bizpahiru dezimetrotara? Berebilen karroza tanto lodien «tok-tok» soinuek sirmiri finaren xurumurru ezti jarraikia eteten zuten... Luc-ek lasai-lasai galdegin zuen: «Zergatik egin duzu deihadar hori? Dagoeneko egina izan zitekeen. Izutu egin nauzu, ordea, eta ez dugu jo. Tamala izan da benetan... Istripu bat gehiago, zer axola munduari? Bost lerro «Le Soir»en eta hamabost «La Lanterne»n. Eta gu biok geure buruengandik libro!»... «Ez duzu aditzen? Zer ari zara pentsatzen?», entzun zuen Elsa-k oso urrutitik bezala...

— Zer dudan? — Arnasa hartu zuen sakonki—. Ene, ene! Nolako izua! Burutik egina zaude? Eroa zaude?? — Elsa-k garrasika.

— Zertarako bizi gara gu? — jarraitu zuen Luc-ek lasai. Zer espero duzu ezertatik? Zerk biziarazten zaitu zu? Ez duzu ezta seme-alaben aitzekiarik. Heriotzaren beldurrak? Ni neu aspertu egiten naiz; gero eta sakonkiago. Eta zu, Elsa?

— Utz nazazu baketan. Hurrengoan bakarrik joango zara kotxe honetan. Zeure burua ziurkiago hiltzeko nahi zenuen Porche hau?

— Bai. Azkar ibiltzeak baretu egiten nau, hiltzeko arriskuak areago. Hiltzeak arras egingo ninduke...

— Tira, Luc. Egin atzera eta goazen etxera: aski izan da gaurkoz. Gauza bat agindu behar didazu.

Kotxeak habaila handian igarotzen ziren autobidetik, atzetik hezetasunezko aztarna txistukari bat utziaz; eta bat ere ez zen gelditu.

— *Heriotzak bizi gaitu, Elsa.*

— *Gauza bat agindu behar didazu: ehunetatik gora ez zarela pasako; bestela...*

— *Maitasuna? Ez da egia. Olerkarien hitzez egina da.*

— *Agindu iezadazu esan dizudana, ala ez noa...*

— *Haragia? Laister iraungitzen den atsegin-gerra.*

— *Entzun Luc, ala banoa.*

— *Dirua? Dirua bai. Baina maitasunik eta haragiaren atseginik gabe, zertarako? Beren burua hiltzen ez duten agure guztiak zozoak eta eroak dira!*

Elsa irten egin zen Porche-tik, eta autobidearen aldera joan zen korrika. Bere ondotik, handik laister, Luc bere berebilean pasa zen atzeraka; eta ezer galdetu gabe, Brusela aldera jo zuen. Elsa-k ilunpe euritsuan, «auto-stop»en keinuak egin zituen hamar bat minutuz...

... Luc-en «zergatik biziko ez dut ikusten» hitzak aidean bide zeuden oraindik, oroitzapenaren giro garratzean nahasturik.

«Neuk ere ez», erantzungo ziokeen Elsa-k gogotik beste edozein egunetan. Baina egun hartan ez:

— *Ez duzu maite. Hori da kakoa, Luc.*

— *Zertan ari zara orain? Debussy-ren soinu aspergarrri horietakoren bat irudimenez entzuten? Ez duzu konponketarik, Elsa; beti ametsetan, beti hodeietan bizi.*

— *Orain harrapatu zaitut, Luc. Oraindik ez al zara konturatu gure diskoak aspaldidanik zoko batetan pila-turik eta hautsez beterik daudenik?*

— *Irratian entzun dezakezu, halere.*

— *Ezin nezake, hain zuzen.*

Ez zuen jarraitu. Aurreragi zihoala garaiz konprenitu

zuen. Luc-ek irribarre egin zuen, eta eskua hartu zion:

— Oraindik ere pittin maite zaitudala iruditzen zait. Baina ez zaitut zu maite, badakit; eta zeuk ere badakizu. Bekaitz natzaizu, hau bai, bizian sinesten duzulako.

Elsa lastu egin zen: «Ni baino etsiagorik izan ote dai-teke, hortaz, munduan?»...

— Nik bizian sinesten? Gehiegi sofritu dut dagoene-ko: nire lilurak histu egin dira, nire nahikundeak hutsean suntsitu. Lokamuts lantsurik ez dudan gauetan, ez dut ametsik batere egiten. Eta hau aspaldidanik. «Ma Chau-mière» garaietan, ordea, gauetz eta egunez nengoen ame-tsetan.

— Ez nauzu sinetsiko, Elsa. Baina zoritxarrekoa naiz aspaldidanik. «Ma Chaurière»ko lehenengo urte hura ken, eta benetan esaten dizut: haizea izan da geroko guz-tia, axalekoa, ase ala gogaitu nauen atsegin-egarri hutsa.

Luc-en eskuaren bero ahaztu hura senditzen zuen El-sa-k, eta azkeneko hitzak ez zituen zuzen ulertu. Vanden Broeck-en irudiak txinpart batek bezala gurutzatu zuen haren barnean, eta ezabatu egin zen.

Berebilean sartu ziren goizik, etxerako bidean; eta hi-tzik esan gabe Luc-ek hertsiki eta ustekabean besarkatu zuen Elsa Grand Place-n bertan. Aspaldi hartan, sekula ez beharbada, ez zuen honek halako zorion-dardararik sen-ditu: eta Luc-ek odola zirakiola nabaitu zuen...

Molière-ko burni-hesiaren atea eskuaz bultzatu zuen Luc-ek: bustia eta hotza.

Ezer esan gabe, bost minutu baino lehenago Elsa-ren gela txikian zeuden biok ohe berean; eta biek batera na-baitu zuten argia itzaltzeko behar gorria...

... Noizez gero ez zuen Elsa-k halako gau malkotsu-rik igaro? Ezin esan. Otsaileko ostiral hotz hartan sinetsi zuen, dena dela, barne-tristura latzak ez baina pozak isu-

rarazten dituela negarrik oparoenak. Musutan eta atseginetan itotako zorion-malko etengabe haiek ezagutzeagatik, aurreko sofrikari guztiak onartu uste zituen. Berriz ere lau hilabete haiek (eta aurrekoak!) jasango zituela iruditzen zitzaion. Nola ordain halako momentuak?

Urruti zegoen Luc emaztearen pozkariotik: «Datorren udan Andaluzia-ra elkarrekin joango garela ere, ez al diot agindu ba berriz azkenean?»... Harrituta zegoen: zorionaldi hura hondatzen ez zen ausartu: Micheline Degroot-ekiko, «flirt» berria xehetasunez eta gaiztoki aipatzeko asmo tinkoa hartua zuen atea jotzerakoan, baina atseginaldi hura lardaskatzea zilegi ez zitzaiola iruditu zitzaion, eta isildu egin zen. «Hau belaskeria!»... «Beste batetan kondatuko diot»...

Gau hartan Elsa-ren arnasa geldia entzun zuen bere eskubian, eta ez Micheline-rena ezker aldean. Ilunpe isil hartan, paretetako apaingarriak begiz berezten saiatu zen ohetik, loak hartu ezinik: «Nire foto alerik ez bide da hemen ageri... Emakumeak beti egia izkutatzen»... Ez zuen gela hura ezagutzen.

«Besterik merezi ote duk —berekiko esan zuen irribarrez— senar zintzo eta fidel horrek?». Eta loak hartu zuen.

VII

Hiru egun geroago De Rijke-k garbiki erabaki zuen:

— Bihar arratsaldean ez dugu lanik egingo, Elsa. Laurak arte errezibituko ditugu behar gorria duten bezeroak; eta gero kalera. Zer iruditzen zaizu? Ihaute-Motzean jaiardi bederen!

— Niri oso ondo, badakizu. Urtero hala egin ohi dugu, eta asmo hori txalotzen dut.

— Ezer interesgarririk egiteko asmorik al duzu? Nongo ihauteria ikustera zaramatza De Potter jaunak? Eupengoa? Masselt-ekoa? Aalst-ekoa? Halle-koa? Binche ez dizut aipatzen: zu Mons-ekoa izanik... Jemappes-ekoa, barka!

— Ez dakit, jauna. Inora ez, nire ustez. Biharko astearte beste astearte biper bage bat izango da nire ustez.

Eta hau esanda isildu egin zen. Zerbait bederen jakin nahi zuen De Rijke-k, eta erantzun hori entzunda bazekien: «De Potter gizatxar horrek ez luke inoiz nire barkamendua lortuko».

Elsa-ren arima beste norabait aldatu bide zen: «Nola sinetsi ote nuen nik ezer ostiralean? Esan egin zidan, gainera, maite ez nauena, nigana ez duela ikusten atsegina

gaztetan ezagutarazi ziona baizik, gure artean ez dagoela zalantzaren bizigarririk, ahal izanak ihartu duela honen grina... Eta larunbat eta igandean han utzi nau. Berriz ere zai, berriz ere alferrik zai, ametsak berriz ere hauts bihurtuz. Enea da errua. Garbi esan zidan-eta beregan ez sinesteko...

— Ez, ez De Rijke jauna. Inora ere ez —erantzun zuen barne-trajedia ezin izkutaturik.

* * * *

Astearteko bost et'erdietan agur egin zion De Rijke-ek biharamona arte:

— Barka, Elsa! Beranduago da nik uste eta nahi nuena baino. Zerbait egiteko beta izango duzu oraindik. Ongi izan.

Elsa poliki-poliki etxe aldera abiatu zen.

Eskailera igo zuen, giltza sartu eta bapatean harritu egin zen: telebista piztuta bide zegoen, eta dantza-musika entzun zitekeen barruan ataritik. Luc zen han, ez zen dudarik. Nor bestela? Nola ukatuko, beraz, itxaropen izpi bat sortu zela Elsa-rengan eta laister hazi? «Nire zai ote?»...

Giltza jiratu, atea bultzatu, eta bihotzaren taupadak arindu eta asaldatu egin zitzaizkion osagile bat beldurtzeko moduan. Halako zerbait zitzaion infartoa lokamutsetan. Bere senarra orduan bizi zen aurreko gelaren atea zabalik zegoen, eta Luc dantzan ari. Urteetan zehar ezkongela izandakoa, dantzaleku bihurturik... Nor zuen dantzakide? Elsa-k ez zekien. Ez zuen Micheline ezagutzen. Oso neska gazte batek, hemezortzi-hogei urtekoa itxuraz, Luc-en aurpegiaren kontra jartzen zuen berea, zerbaiten bila urduri ari balitz bezala. Zapatak erantzita zeuzkan, eta ile xerlo luze kirruek bizkar biloizaren larrua estaltzen zioten tarteka. Neskaren jazkera arina, erazkera deitzea

zuzenago, bi pieza soiletan, egoki gerta zitekeen udan De Panne-tik Zoute-rako itsasertzean; baina Otsailean eta Molière-kaleko lo-gela nagusian, ez zeukan azalpen bat baizik: ohe-aurrea zen, eta Elsa ez zen honetaz okertu.

Ur izoztu kupela oso bat isuri bazioten goitik behera, ez zuen halere Elsa-k bizkarrean hotzago sendituko. Zenbat iraun ote zuen lokamuts-ikustaldi hark? Segundo batez ote? Hor nonbait. Salacrou-ren esakuntza bortitza egoki lekioko: «Rien n'a plus de sens, sauf la solitude et la mort».

Atea kontuz hetsi zuen, eta haztamuka —eskilerako argi itzalia berriz piztutzeko ideia gogoratu ez zitzaiolako— sotoraino jaitsi zen.

— Arratsalde on —esan zion Vanhecke-k, bigarren es-taiako auzokoak, Elsa-ren ondotik pasatzerakoan. Baina Elsa-k ez zuen ezer entzun; eta ez erantzun.

Burni-hesiko atea zabaldu zuen, barneko alderantz era-karriz; eta burnia izoztuta zegoela ez zuen erreparatu. Ka-lea piztuta zegoen eta noizean behin tranbia baten soinu urruna entzuten zen. Nora joko? Ezkerretara? Eskuine-tara? Ez zekien. Ibili egin behar, hori bai, nora nahi. He-riotza bera, berdin zitzaion. Berdin ez: desiragarria, desi-ratua, hirrikitua bapatean. lehenengo aldiz egia esateko?

Bularrean nabaitzen zuen ziztada zorrotz sakon hura ez ote zen gertuko heriotzaren zantzua? «Hala biz», esan zuen.

Eskuin aldera jo, eta Porte-Louise-rantz abiatu zen. Etxeko ikuskaria oroimenean zeukan iltzaturik, aurrean beti ere; etxe eta zuhaitz ilarak ikusi beharrean, soin eder, gazte, maitekor, zoriontsu haren larruaren irudia zekusen; Molière-ko pareta sakratu haiek artean, nabarmen eta lai-dogarri, beste emakume bat, bizi baten betiko galgarri. Kaleetan barrena ibili arren, oinak hotzik zeuzkan, izoz-

tua benetan; eta burua, aldiz, sukarretan.

Gaisorik ote zegoen? Ekialde-haize bala fin batek lagundu zuen, beharrik Porte Louise-tik Epai-Etxe-runtz galtzara zabala gurutzatzekoan, barneko goragalea hotz-hotz hutsez gaindiarazten. Gorantz hartu zuen Waterloo Bulebarra. Ezin bere hartan eutsi, eta Nemrod-era sartu zen, kafe bero bat hartzekotan. Agiriko sutegi hartara so, azkura nabaitu zuen begietan; eta maitale-bikoteek urrun-tasun giroa piztu zioten bihotzean, larogei-ta-hamar urteko atso zahar bati sendiaraziko lioketen bezala.

Nazka nabaitu zuen bere buruarekiko. Egia, egia garratza, gauza ageria zitzaion: Luc-ena bukatua zen. Ahaztu egin behar zuen bere senar-ohia, ordurarteko biziera latza alde batera utzi behar zuen arras, eta gusta ala gostarik. Ebaki egin behar zuen: hauxe zitzaion bide bakarra. Baina guztiz hautsi, gero: ez gela batetan izkutaturik, ez itxurak berak salbatuz, ez bihotz-ondoan itxaropenaren galda isilpean elikatuz. Ez. Gogorra zen, baina eten egin behar zuen, osotara eten; barkatu-nahiaren hauspoa geldiarazi. Nemrod-eko zurezko pareta bero ilunen artean, eta sutegi hartara begira, hauxe egiteko gauza izan zitekeela iruditu zitzaion. Lehenengo aldiz iruditu, bere ustez guztiz ebakitzeko lehenengo aldiz gertu zegoen. Gogor jokatzekeo egarria piztu zen Elsa-rengan. 1958-tik 1966-era arteko igaroak ziren, bai; eta igaroak izateaz gain, aurrera-koan ahaztuak izan behar zuten.

Beste kafe bat eskatu zuen. Bularreko ziztada ematu egin zitzaion, eztarriko lakardura lehundu; eta pittin bat horrela bizkorturik, Porte de Namur aldera jo zuen. Handik Place Royale-tik arkupeetan behera, erdirantz abiatu zen Neuve-kaleko almatzen nagusietako erakustegietan entretenezko asmotan. Baina emakume gazte haren irudia aurrean zeukan beti, baleak arpoia noranahi daraman gisa.

Eta handik nora gero? Ez zekien. Ibiltzeari ekin nahi zion.

Bourse-ren ondoan, kafetik kafera zihoan ihauteri-banda batek gurutzatu zuen. Emakume zahar eta gizen alproja batzu aintzindari, soineko nabarretan eta txapel-hegalak buruan, hiru bandera eskuetan, Elsa-ren ondotik pasa zen multzo jatorra: denak gizonezkoak eta emaztekiak, inori farragarri gertatzeko lotsatik anitz kilometrotara; dena irri sano eta axolagabekeria. Brusela-ko flamenkera bitxia gehienen ahotan. «Anderlecht» hitza irakurri uste izan zuen; eta eskean ondoratu zitzaion atso alaiari hogeit libera eman zizkion. «Ihauteri», pentsatu zuen. Eta bekaizkeria izkutuaz begiratu zuen talde koloretsu hura, soinu ikaragarritan Brouckère-Enparantza-rantz urruntzen hasia.

Neuve-kaletik abiatzean iskanbila eta zalaparta handiago egin ziren. Supanpak eta gazte-talde kalapitariak usuago agertzen ziren ipar-aldera jo ala; eta konfetiak gero eta ugariago pilatzen ziren ezpaloietan eta galtzaran. Elsa-k irribarre egiten bide zuen... bere buruaz iskirio isilean nonbait...

Ipar-eko Galeriaren ondoan okerrago jarri zitzaion gauza. Gazte-talde batek Elsa-z arduratzea erabaki zuen: konfeti-eskukadak ugaltu egin ziren behin eta berriz aurpegira jaurtikiak (eta ez beti otzanki!). Aurrera ezin Elsa; eta gazteek ekin eta ekin beste erantzunen bat jasotzekotan nonbait. Kirru luze batek konfeti-pilo bat hartu eskuetan, eta bortxaz Elsa-ren ahoan sartu zuen. Taldeko gazteak algaran hasi ziren, eta baketan uztea pentsatu bide zuten. Ez denek halere:

— Zaputz oraindik gurekin? Gaur Ihaute-Motza da! Gaur ez dago emakume politentzako tristurarik eta ez bakerik. Tori beste hau, beraz!

Eta hori esanda, supanpa haundi bat bota zuen Elsa-ren

oinetara; erdi bonba bat iduriz. Hau lehertzean, zarata bel-
durgarria egin zuen, eta gar harrigarri bat lurtean piztu;
eta Elsa-k oinaze-keinu bat erantsi zion bere aho bete-
aren muzin itsusiari. Eskuaz ikutu zuen txonkatila: esku
ahurraren berotasunak, mina ematu beharrean, kiskaldu
egin zion larrua, eta biziago egin oinazea.

— ...putza zuontzako! —esan nahi izan zuen. Baina
hitzak eta konfetiak batera nahasturik irten zitzaizkion;
eta, etsirik, isildu egin zen.

Txistua botaiaz saiatu zen ahoa hustutzen eta garbi-
tzen. Baina bere mihia itsaskor zegoen. Aho-sapaia, ma-
sail-barneak, hobiak, dena paperez jantzia zen. Konfetiak
kilikaturik, eztarriak berak ez tul eragiten zion. Hura naz-
ka! Behatzez baliatu behar azkenean... eta ia-ia banaka
banaka bota.

Iparreko Geltokira iritsi zen eta Mons-erako lehenen-
go trena hartu. Bizkar biloiz hura beti irudimenean nagusi...
Gurasoek bederen egia osoa jakingo zuten gau har-
tan bertan. Aski zen komeria!

Halle-ko geltokian saltsa eta zarata ikaragarria zegoen.
Elsa-k berriz ere oso urrun; txit urrun, guztiz urrun, ikusi
uste zituen gazte eragabe eta iskanbilazale porrokatu haiek.
Ez zen behin ere konturatu: ez ziren bere kideak. Haiek
gazteak ziren, eta bera ez.

Ihauteria bapatean besteen eta besteentzako jai iru-
ditu zitzaion, Mons-eko meza nagusiak aspaldidanik iru-
ditzen zitzaion bezalaxe. Gazteria hura gaitzi zitzaion,
arrotz, «beste»... zahar zitzairela gazteei ordainez.

Gisakoa ote zen susmo hau? Baietz uste zuen: biho-
tzaren euskarri zen hari nagusia etena zen betirako.

Elsa-ren gaztaroa, egiazki, bizkar larrosa leun baten
irudiak ebaki zuen gupidarik gabe. Fidantza urratzen den
egunean bukatzen baita gaztaroa.

VIII

Mons-eko Geltokian tranbia horiska zatar hura hartu zuen gaztetandik bezain gogaiturik, eta Jemappes-era asperturik iritsita, eskuinetara jo zuen beste mila aldiz bezalaxe.

Laister itzaldu zen bakardadean tranbiaren zarata; eta ilunpe betean, aurretandik bezalaxe ere, ezkerretan adriluzko murru luzea utzirik, maldan behera abiatu zen Elsa.

Hotz haundia. Etxe apalak eskuin aldean. Ezpaloirik ez, eta putzuak ugari. Arrimua txarra eta labaina, ohi bezala:

— Beti bat! —pentsatu zuen Elsa-k—. Langileak bizi diren kaleketan, beti dago putzurik eta lokatzik!

Kalearen beheko muturrean, lantegi ate eskerga batek kukutua, eta adriluzko pareta gorria bukatzen zen puntuaren parean, etxe apal bateko atean jo zuen, eta amak ireki:

— Nola haugu hemen eta garai honetan?

Elsa-k ez zuen ezer erantzun; eta ama besarkatuz, negarrez hasi zen.

— Zer gertatu zain Luc-ekin? —galdetu zion ziplo, minutu pare bateko isilune ondoan.

Nekez haseran baina gero eta garbikiago eta ausarkia-go, Elsa-ren azken hilabeteetako gorabeherak azaldu zituen zehatz-mehatz. Lehenengo aldiz aipatzen zuen hura guztia inoren aurrean; eta aitormen latz hark poza eta beldurra ematen zion batera. Bere bihotzean isilean bildutako behazuna isuri ala, lasaiago somatzen zuen bere barnea, baina zauriaren sakona barneago azaltzen ere bai.

— Aita ez zegon etxen, Elsa. Berak ere jakin behar din hau guztia. Sinistu ezina! Lasai hadi bederen. Laister heldu dun. Gaur hain zuzen kalera joan dun afal ondoren, Leroy, Agostini eta Clerici-rekin uste dinat. Badakin, gaur astearte, Ihaute-Motz...

Elsa-k ekin zion bere kondairari. Segitzeko beharra zuen.

— Jasan ezina dun. Ez dinat horrelakorik sekula entzun. Eta, sinistuta egon: entzun dinat denetarik nire 54 urteetan.

«Gabon» entzun zen etxean. Scheelen etxeko-jauna umore onean zetorren itxuraz.

— Hara! Hi hemen? Zerk ekarri hau hemengo aldi? Eta begitartea guztiz aldatu emazteari so:

— Baina, zer gertatu da? Zer esan diozu zuk, Marie?

— Nik ezer ez. Presta zaitetz, Jojo, izugarrikeriak entzuteko. Luc-ek...

Bazkaldegi apal hartan eseri ziren. Erredizek beltzago ziruditen pantailarik gabeko elektrika-argi hartan. Alabak, noizean behin xehetasunen bat aldatuta, Scheelen andreak azaldu zituen Elsa-ren gorabeherak. «Alu horrek», esaten zuen Josph Scheelen-ek behin eta berriz, ahapeka, goratik, ahots maila guztietan, eta ezpainak hestutuz eta hoskatuz.

— Bi gertakari erantsiko ditut bakarrik —esan zuen

Elsa-k ordurako aski bere baitaratua—. Bata gitarraz gertatu zaidana.

— Zein gitarra? —galdetu zion aitak arras harriturik.

— Bai. Zuek ez zarete beharbada gogoratzen. Aspertu egiten nintzela ni Ukkel-en, eta Luc-ek gitarra bat opaldu zidan. Zazpi urte dira horretatik. Itxaropena nuen nik (amets hutsa, ikusi dudanez) gitarra poxi bat jotzen ikasteko.

— Bai, egia dun —esan zuen amak— nik ikusia dinat hori hire gelan aspaldian.

— Horixe! «Ma Chaumière»n agirian egon ohi zen diskoak bezala. Molière-n ez.

— «Ma Chaumière» hartaz ezer gutxi oroitzen naun. Giro leun burges hura gaitzi zitzaidanan, eta dena ahaztu dinat.

— Aita, ez has. Otoi!

— Egia du, Jojo.

— Postaz ikasi nuen zerbait nire aldetik, eta inoren laguntzarik gabe.

Etenaldi bat egin zuen. Aitak ez zuen begiratzen, eta beheiturik zeuzkan begiak.

— Ez dut nik sekulan ongi jo, noski; hau egia da, eta badakit. Nondik nora ondo joko nik? Baina batzutan (bolada batzutan maizago beste batzutan baino) jotzeko gogoia nuen; eta, arratsean, afal ondoan, jotzea maite nuen, horretarako irratia itzaliz. «Ma Chaumière»nean, bestalde, ez nuen auzokorik galazten, etxe hartako maiztar bakarrak geu ginen eta. Arrats hartan ere, orain dela bost bat urte...

— Bost urte isilik...

— Orain dela bost bat urte, horretan ari nintzen ni. Luc irakurtzen ari zen: hori uste nuen nik behintzat. Ni akorde batzu egiten hasi nintzen, denbora berean aidea

neuk kantatuz. Django Reinhard-en album bat erosi berria nuen, eta «Nuages» ematen saiatzen nintzen. Horretan ni ari, eta deusik entzun gabe, noski, kitarra kendu zidan Luc-ek zakarki, ezer ere aurretik esan gabe; eta belaua altxata, izterraren kontra hautsi egin zuen. «Aski zure zarata eta karrasi aspergarriez. Aski eta mila aldiz aski!»

— Eta hik zer egin huan? —galdetu zuen amak.

— Hori berdin da —aitak hasarrean moztu—. Zer egingo duen orain! Hauxe da nire galdera bakarra, Marie. Emakumeok, jakina denez, ostikorik gehienak eta basenak ematen dizkizuen gizona maite duzue. Nazkagarria da!

— Hitz egiten uzten banauzue, beste pasadizu bitxi bat kondatuko dizuet. Azkena.

— Bai, Elsa. Eta zu, Jojo, egon zaitez isilik apur batez.

— Baina hori garbi dago!

— Ongi da. Entzun halere. Utzazu Elsa bere herra erraietatik itzur-arazten.

— Tira, tira. Aurrera! —eta zurrumurru ulergaitz bat entzun zen Scheelen jaunaren aldetik.

— Beste batez Antwerpe-n ginen. Luc-ek biziki maitezituen, nirekin zegoenetan ere, gaztetandik ezagutzen zituen erdipurdiko taberna haiek. Eta badago han horrelakorik. Gehiago omen zegoen lehen: baliteke, baina ez dakit non, kale batzutan behintzat tarterik ez baitago. «Metro» izeneko bar luze, hestu hura ez zen, egia da, ez kabareta eta ez gau-bilgua. Hori ez. Baina hara doazen emakumeen bertutearengatik ezin daiteke ezer arriska, nire us tez. Gizonengatik are gutxiago, laguntza bila nabarmen ibiltzen baitira. Sartu ala, barra dago ezkerretan, luze xamarra, argi gorriskatan edo berdaskatan aldika, argia aldatzen baita. Gainean, ezkerretan, barraren luzera guttian eta balkoi gisa, eta ilunpe beltzean benetan hau, ma-

hai batzu daude. Sarrerako atearen arauera aurrez-aurre, estaia txiki batetan, eta balkoiaren maila berean, beraz, neska gazte bat ageri da, eserita, ilea gorri, mototsa oso gora, eta orain aipatzen hasten den «mini-skirt» bat jantzirik; eserita esan dut, baina aldi berean dantzan. Zertan ari? Disko-pila bat du bere aurrean, bostehun bat disko, mila beharbada, eta zaharrena jazkoa nik uste: snob-en parabisua! Neska horrek aukeratzen ditu «Metro»enean entzuten diren aireak. Bar guztiko altabozak eta tresneria guztia (ez urria) berak gobernatzen ditu, beretertsa gisa, «kulpito» berri harrigarri hartatik.

— Eta?

— Beherean dantza egin ohi da. Azkeneko jazkerak han ikus daitezke Piccadilly-n baino lehenago; eta hantxe ere azkeneko dantzak ikas. Nik ez nuen leku hura batere maite, baina Luc-ek bai, gogotik itxura zenez. Orain dela hilabete batzu, ez dakit zenbat, hara joan ginen. Bestetan ia sartu-atera hutsa egiten genuen. Egun hartan luzeago gertatu zen gauza; eta garagardo bana zutik edaten ari ginelarik, bi neska sartu ziren, bi emakume gazte hobe, gerririk estu eta takoiak luze. Beretako bat oso gustora ari zen Luc-ekin mintzatzen, aspaldi hartan berrikusia ez balu bezala. Flamenkeraz ari baitziren ez nien ezer ulertu; baina farre-algarak gero eta usuago entzuten ziren. Eta, usterik gutxienean, emakume hark keinu bat egin zion eskuaz «kulpito»ko diskolariari, hiru behatz erakutsiz; eta Luc-ek «barka» esanez, flamendarrekin hasi da dantzan; eta beti irri eta algara biak. Hura gehiegizkoa zitzaidan...

— Luc-en ama ote zen puta hori? —moztu zuen Scheelen aitak.

— Otoi, Jojo. Utz bukatzera.

— Barrean zegoen gizon bat, ilea urdinduta uste dudanez, niri so paratu zen, zirkinik egin gabe haseran. Bai-

na, bigarren diskoarekin, ondoratzen hasia zitzaidan disimuluan. Ez nuen nik ezertarako gogorik, pentsa ezazue. Eta barrukaldi batez, kalera irten nintzen inori ezer esan gabe; eta geltokirantz abiatu. Uste ote duzue ni etxean sartzean Luc, berebilean joanda han zegoenik? Ez horixe: Molière-n ez zegoen inor. Loak hartu ere ninduen Luc etxera sartu aurretik.

— Ene, ene! Nolako piztia tokatu zaigun, Elsa maitea!

— Nik hau haseratik soma nezakeen —erantsi zuen aitak—; baina zuei kontra ez egiteagatik isildu egin nintzen; eta horra orain fruituak, horra ondorioak.

— Zer somatu zenuen zuk? Tira! Ezer ez. Guk adina! Alaba bakarra ezkontzen zitzaizula: hau zen zure samin bakarra.

— Ez da egia! Elsa Ukkel-a ezkondu zela jakin nuenan, galdutzat eman nuen neure alaba. Eta zuk badakizu! Sozialismoaren alde egin dut borroka urteetan zehar. Nire jakinduria eskasa da, badakit; baina nire bihotza hemen dago, zulo beltz hauetan zikintzen eta zimeltzen diren nire kideekin. Ez Ukkel-en. Ez gure zapaltzaileen auzoetan.

Orratz mordo bat iltzatzen zen Elsa-ren barnean.

— Gu pozik ginen, Jojo, guk ezagutu dugun zorigaitza Elsa-k ezagutuko ez zuela jakin genuenean. Ez da egia?

— Ez da egia! Zeuk pentsatu zenuen hori; ez nik. Elsa-k behar bada ere bai. Ez dakit.

— Nik ez. Luc maite nuen! —atera zitzaion ia garrasika. Baina garrasiak ez zuen gezurra izkutatzen, eta aurpegia eskuen artean hartu zuen.

— Zer espero zitekeen —ekin zuen Josph Scheelenek— flamendarra den batengandik? Flamendarrak nazi dira, denak nazi; denak dira arrazakoiak, denak katolikoak, denak zerri galantak, beraz. Eta urde hori, zuek

oraindik Luc deitzen duzuen piztia zital hori, burgesa da gainera. Burgesa! Faltsua, harroa, hantustez betea, zeke-na. Hire «senar» hori Flandre-ko kastako seme da, bai; ez da dudarik. Eta ni zozo hau, isildu egin nintzen hale-re... Merezia dut!

Elsa-k Luc defenditzeko gogo nabaitu zuen; baina bizkar haren gaineko xerloak aurrean bide zituen; eta ordu-
rarteko irain guztiak, kondatu berriak izaki, biziago. Eta isildu egin zen. Baina gaizki egiten zuela iruditzen zitzaion, koldarki jokatu balu bezala.

— Tira, tira, Jojo. Txatxukeriak. Zure biziera ez da oso arrakastatsua izan. Aitor ezazu.

— Bai, badakit. Ez dut etxe bat Menton-en! Safo izan omen da emakumetan olerkari bakarra; eta hau lesbitarra zelako. Hori entzun diot lehenegoan partiduko buruzagi bati. Eta sinistuta nago. Jaungoikoa gizon egin zen, omen; ez emakume. Noski! Arronkeriaren deia da emakumea.

— Aita!

— Maite haut, Elsa, eta horregatik barkatu hindudan. Elsa negarrez hasi zen.

— Gauzak honetaraz gero, hobe dugu ohera joan. Erreta gaude hirurok gertaerengatik. Bihar, hotzean, zer egin ikusiko dugu.

— Bihar? Hori garbi dago —esan zuen aitak—. Hori bukatu egin behar da. Berrogei bat senar-emazte bereizten omen dira Brusela-n egunero. Nor ikara daiteke kasu honetan soluzio horretaz pentsatzen badut? Heuk erabakiko dun, Elsa, ez nik, ez guk; baina nik neuk, gizakumea naizen aldetik, eta hirurogeietan laister abiatua, gizontto hori utzi behar dunala argi eta garbi ikusten dinat. Bihar De Rijke-ri dei egion, eta hurrengo astera arte azalduko ez haizela esaion. Hau ez dun ostatua, heure etxe

propioa baizik. Egon hadi hemen lasai. Ondo lo egin eta bihar arte.

Ohi ez zuena: kopetan muin egin zion Elsa-ri eta bere logelara joan zen. Zer ote zen eztul aldi hura? Somatu egin zuen Elsa-k bere isilean, baina ez entzuna egin zuen. Eta pentsatu: «Egia du. Baina nik ez dut inoiz izan federik».

Oherakoan Elsa baketan zegoen, barne-bakean. Ez zuen aspaldi horrelakorik nabaitu. Bidaia luze eta zail batetik itzulia bezala begiratzen zuen Wilson-kaleko aspaldiko bere ganbera hotz apal hura. Lepoa pittin bat zabaldu zuen, eta haize bala bat sartu zen. Zirrikitu bat baizik ez zuen utzi.

Inauteri-soinurik batere ez kaletik.

Geltokitik soilik, bakanka, bagoi-tankatekoen soinuaren oihartzun urruna, ilunak irentsia. Eta, tarteka haurretan bezalaxe, dei etsia, baforezko makinen txistukada zorrotza.

IX

Hurrengo igande gauean Elsa Brusela-n zen, barne-asaldua ustez baretua.

Baina Molière-ko eskailera igotzen hasi zenean, bihotza agudotu egin zitzaion: lehendabiziko estaian dantza-musika entzuten zela ematen zuen. Hurbildu egin zen ate ondora halere, eta bihotza ezin gobernaturik, zabaldu egin zuen. Barruan apalago zen musika oihartzuna eskaileratan baino. Beharrik! Goitik zetorren, bigarrenetik. Hura ikara!

Aitak garbiki emana zion bere iritzia. Molière kaletik joan, eta Luc-engandik arras berezi. Besterik ez. Horretantsu zegoen ama; baina erabakiaren obratzen hastapenari buruz, luzakorragoa zen. Momentu hartan, dena dela, egiak aitak zuela iruditu zitzaion Elsa-ri: noiz arte zalantzetan? Zer irabazteko? Biharamonean bertan, De Rijke alde batera utzita, etxe baten bila abiatuko zen. Zein aldetara? Brusela-ko beste muturrera, noski, Ipar aldera, Luc inoiz topatzeko erarik gertatuko ez zitzaion eskualdean. Jette? Sint Josse? Schaerbeek? Kalean bai, baina parke baten ondoan nahi zuen etxea: barnetik etorkizuna ihartua zetorkionez gero, etor zekizkion kanpotik bederen berdetasuna eta hostoen zurrumurrua.

Jette berehala baztertu zuen: flamendar gehiegi, bere ustez. Sint Josse-n bazter zuhaitzurik antzematen ez. Bapatean itxaropenak hartu zuen: Josaphat! Schaerbeek-eko Josaphat-parkearen ingurua! Hantxe, ahal izanez gero.

Biharamonean Molière-ko gartzela hartan Luc-en arrastorik ez zegoela jakitean, pentsatu bezalaxe Josaphat-parkearen aldera jo zuen. Nola bilatuko? Inguru osoa oinez egitea bururatu zitzaion; eta Lambremont-bulebarretik hasi zen, kalez-kale, kalekatik-kalekara, sototik satora. Hutsik zeuden etxeak uste baino ugariago ziren: han hemenka, anitz tokitan beltz eta laranja-koloreko aluntzioak topatu zituen. Ez denak beretzako egokiak, ez denak alogeran ematekoak ere; hain zuzen, bi etxe oso eta estaia bat, hirurak segidan aurkitu zituen salgai. «Salgai», pentsatu zuen; «alegia, debekaturik». Telefono batzuren nota hartu zuen, eguerditan deitzekotan. Parkearen ondoko «Café du Parc» delakoan ogi-bitarteko bat garagardoarekin jan zuen eguerdi irian; eta telefonoz arratserako hiru ikustamen finkatu. Eta ekin zion birari bazkalondoan. Vandenbussche-kalean «studio» txukun bat aurkitu zuen, lehendabiziko estaia batetan; baina galestitxo.

Ingurua ia osatua zen; eta, hein batez berantetsia zelarrik, Paquerettes-kaleko 18-an, behereko estaian, etxe txiki batetan, hau irakurri zuen:

«Studio moblatua. Lo-gela handi bat, bazkaldegi, sukalde berria ur-berogailuarekin, mainu, gasezko berontzi, telefono. Lagun ezti baketsu bat edo birrentzako egoki. Atzerritarrak saiatzea alferrrik. 2.500 libera hilean. Etxea ikusi nahi izatekotan, goiko Laurent andereari hots egin. Dagoenetik hutsik eta alogeragarri».

Hori egin zuen. Eta hirurogei bat urtetako andere gizen zahar batek, walon doinua ezin izkutaturik, etxea era-

kutsi zion. Garbi zegoen eta erredizak ez ziren oso zaharrak. Laurent anderea alarguna zen, berehala jakinerazi zionez. Etxe hartan ez zen biez kanpo besterik inor izango; eta bi estaien nagusia, Dumoulin jauna, merkataria, La Louvière-n bizi zen, eta oso bakanka azaldu ohi zen.

Nola galduko halako mauka bat? Arratsean bertan tratua egina zeukan telefonoz eta biharamoneko goizean izenpetu ere bai. Arratsaldean, gauza guztiak (ez denak, egia esateko, baina bai Molière-ko logela berezian sartuak zituenak) etxe-aldaerako «Taxi-berde» batetan garraiarazi zituen. Epailaren lehen astearte hartan, beraz, Pâquerettes-ko etxea estrainatu zuen Elsa-k. Nekeaz birrinduta zegoen, eta dena piloan utzi zuen atarian biharamunerako. Pozik halere.

Eta laister loak hartu zuen.

* * * *

De Rijke-ren kontsultazioa urruti zuen Pâquerettes-tik.

Baina ez zen hau lana uztera bultzatzen zuen inportanteena: bihotzean min handia harturik ere, bestek hartaratu zuen. Zergatik? Bere igaroari buruz guztiz, arras, osotara, nahi zuen ebaki, errotik hautsi eta erauzi. Elsa-k berriz bizitzen hasi nahi zuen; eta horretarako lehen-lehengorantz urratsa zitzaion aspaldiko gauza guztiak xahutzea eta ahaztutzea. «Hortik hasi behar», uste zuen. De Rijke gizon prestua zen, ongi tratatzen zuen, nahi den guztia; baina alde batera utzi behar zuen Molière-ko biziandiari lotua zegoelako. Urte zoritxarreko haien lekuko zenez, baztertu egin behar zen. Nola esango zion, ordea, lanari uztea erabaki zuela?

Bi astez luzatu zuen kinka gaiztoa.

— Ez saia ni atxikitzen, De Rijke jauna. Erabakia har-

tua dago: midikuntzari dagokion guztia maite baitut nik, eta zure kontra ezertxo ere izan ez arren, tristura bihoztzean, barnea gaoibeldua, lan hau uztea erabaki dut. Hilabetez etorriko naiz oraindik, hau bai, nire ordaina zuk aurki ahal dezazun; baina gero banoa.

— Ez didazu dena esan, Elsa. Bestela ez dut ulertzen.

— Egia da: ez dizut dena esan. Baina oraintxe esango dizut: neure senarrarengandik bereztea erabaki dut; eta orain arteko mundutik eta bizimodutik arras aldendu nahi dut. Molière kaletik ere aldatu naiz: hau duzu oraingo nire zuzenbidea.

Eta paper bat eman zion: «Pâquerettes 18 - Schaerbeek».

— Gauzak zertaratuko diren ez dakit, De Rijke jauna. Hori geroak esango du. Oraingoz bakarrik bizitzea erabaki dut. Gero... ikusi egingo dut; neronek ere ez dakit.

De Rijke-k ez zuen deus esan.

Gauean, oherakoan, eta oso berandu arte, behin eta berriz gogoratzen zitzaizkion Elsa-ren hitzak. Gauza harigarria: ez zuen ia deus ordainari buruz pentsatu, ezta Elsa joanaz sortzen zitzaion problemaz. Bere kontsultazioa hutsik bezala somatzen zuen Elsa gabe, eta bere burua tupustean nagitua, gogaitua, higuindua, ezindua.

— Emakume gaixo hori! —zion berekiko gelako isiltasunean—. Zergatik beti ederrenak zorigaiztokoan? Berrogei eta hamalau urte ditut. Elsa Scheelen (ez dut De Potter-en anderea deitu nahi) nire alaba izan zitekeen. Baina nire kezka hau, nire etsipen-mota hau, nire samurketa bitxi hau, ez dira osoki guraso tristura. Gau honetako heldarniora naraman tema malenkoniatsu eta ilun hau, aspaldidanik ez nabaitua, ez da oso... Ezina da halere!

* * * *

Elsa-k hurrengo asteetan etxea piskanaka txukundu zuen.

Diru ugaririk ez zuen, noski: beharrik, geroa somaturik, De Rijke-ren irabaziak osorik gorde zituen aspaldi hartan banku-kontu izkutu batetan. Pâquerettes-era sartzean 82.000 libera zituen. «Nire aita gizajoak ez du sekula izan horren laurdena».

Arratsero, kontusltaziotik itzultzean oso berandu izanik ere, gauero egiten zuen apainketaren bat bederen: oheaz bestaldera Bruselan erositako margo-kopia ipini, ezkerreko horman argazki batzu zintzilikatu, leiho nagusiko errezelak garbitu, hondatzen hasi zen erropa pasaratu eta taxutu, pittinka mahai-lanpara bat konpondu; eta abar, eta abar. Sekulako lanetan egunero murgilduta, eta pozik.

Berontzia oso eroso zitzaion: bi termostatoak errege-latu (logelan bata eta pazinan bestea); eta kitto: berontzia egoki ari. Beharrik! «Molière-ko ikatzezkoa zikina zen beti».

Bakardadea zitzaion nabarmen. Hau egia da. Nabarmenegi. Molière-ko etxean, nahiz eta azkeneko hilabeteetan bakarrik bizi izanik, ez zuen Elsa-k bakardade-kutsu mutua hura ezagutu. Pâquerettes-en bai. Batzutan biziak hartzen bide zituen paretak eta sapaia; eta eskuinetara lo egin beharrez, bestalde jarri behar izaten zuen lokamutsen etorrerari jaramonik ez eginda.

Bakardade hura lagunarte ez-ezaguna zitzaion. Laurent anderearen oinkaden soinua entzuten zuenean, pizkortu egiten zitzaion barnea... Hauxe zen ezin aitortuzko egia. Irratia maiz piztutzen zuen; beti, hobe esateko. Telebista erostea bururatu zitzaion; baina, dirurik ezaz, lehendabizi etxea poliki-poliki antolatuz joatea erabaki zuen: alfonbra bat behar zuen atarian, etxeko zarpail hura gorde ahal izateko; eta epeka erosi zuen. Gauza bera besaulki

gorri ilun pare bat, sukaldeko tresna batzu; eta hiru maindire eta buruki pare bat. Elsa hozpera zen oso.

Ezin azkar joan aurrerakoan.

1966-eko Martxoa eta Apirila oso euritsu gertatu ziren Belgika-n, baina Elsa-ri ez zitzaion hau batere gaitzi izan. Hobe. Bera etxen egon ohi zen beti, ahalean, lanean jo-ta-ke. Aspertuta zegoenean, edo egurastu nahi bizian, kalera ateratzen zen. Pausu batzu egin eskuinetara, eta Azalées-kaletik igota, Josaphat-en ingurua egiten zuen zuhaitzen azpitik, eta arnasa gogotik hartuz. Euria ari zue-
nean, baina epel, berdin: atsegin zitzaion tantoek masailetan behera uzten zioten azkura-aztarna. Gauean oso goiz oheratu ohi zen: sarritan bederatzietarako oheratua egon ohi zen, irratia piztuta.

Horrela jokatzuz, Apirilaren 10-ean, igande karietara, etxera gomitatu zituen gurasoak. «Maiteago dinat auzoa lehenagoko beste biak baino», esan zion aitak. Ama lilurata atera bide zen handik: «oso txukun dena, Elsa», esan zion behin eta berriz. Eta Scheelen-darren Ipar-Geltokian tren hartu zutenean, pozik ez, baina kontsolaturik berderen abiatu zirela esan zitekeen: Elsa egoera berriaz nagusiturik atxeman uste zuten. De Rijke kontsultazioa uztearena ez zuten ongi ulertzen, amak batez ere. Baina ez zuten kontra egin.

Scheelen jauna pozik zegoen: Elsa-ren beraren ahotik entzun baitzuen azkenean aste hartan bertan joango zela De Riemaker lege-gizonarengana, eta dibortzio-eskabi-dearen gorabeherak ahalik eta lasterrenik prestatuko zituela.

Amak ongi ezagutzen zuen alaba; hau egia da. Baina Apirilaren 10-eko ikustamenean, ez zuen Elsa-rengan ezer berririk nabaitu; eta honetan oker egon zen.

Elsa ez zen sakonki aldatua. Hau ez. Baina «Interna-

tional School»era ez zen joan ohi guztiz hotzean, eta ez soilki espainera ikastearren. Bazegoen besterik. Elsa-k ez zuen uste. Baina askotan, nahiz Edith Cavell-go kontsultaziotik leher-eginik irten, zazpietarako Vleurgat-Galtzaran egon ohi zen zintzoki.

Astelehenetan Jean Vanden Broeck aurkitu ohi zuen, eta astelehenero ordubetetsu bederen pasa ohi zuten elkarrekin berriketan. Elsa ohartzen ez bazen ere, Vanden Broeck-en hitz leunak eta zurikeriak behar zituen: jostaketan ibili uste zuen, baina beharra sakonagoa zen: Vanden Broeck-ek fidantza berpiztu zuen Elsa-rengan, eta honek bihotzez eskertzen zion; eri egon denak ikustera heldu zaizkionak eskertzen dituen gisa.

* * * *

Maiatzaren 30-ean eguraldi bikaina zen, eta ilunabarra poliki-poliki presarik batere gabe, Mendebalde gorrian mamitzen zen.

— Oso leku polita ezagutu dut lehengoan ustekabeen. «Un sitio precioso», Loza-k erakutsitako hitzak erabiltzeko. Nahi duzu han preskagarri bana elkarrekin hartzea?

Vanden Broeck-en «Mercedes» urdinean sartu ziren biak, eta bizpahiru minututan Ixelles-ko aintziraren ondoko «Les Etangs» kafeko eguteran eseri ziren.

— Eta ez zaizu inoiz damutu dentistaren kontsultazioa uztea? Orain egiten duzun administrazio-lana baino interesgarriago zen hura. Ez da hala?

— Bizieran arras ebakitzen ez dakiena galduta dago —Elsa-k irmoki.

— Emakume zoragarria zara, Elsa. Zoragarria alde guztietatik.

Eta ezkerreko eskua hartu zion maitekiro; eta hitzik

esan gabe minutu erdi batez edo laztandu zuen Vanden Broeck-ek. Denbora, Fujita-ren margoetan bezala, gelditua bide zegoen, eta giroa isiltasun-hodei trinko igarokor batek gerizatua.

Elsa-k ez zuen eskua atzeratzeko betarik izan, egia esateko. Ez zuen halakorik espero; ez zuen «Elsa» izena entzutea pentsatzen, etxeko deituraz egin baitzuen beti harnartean. Ez-ustearen perlesiak jota zirudien.

Pâquerettes-ko izkinan «Mercedes»tik irteterakoan, barne-zirrara bitxi bat nabaitu zuen, ordurarte inoiz ez senditua: hoben izugarri baten errudun gertatu izan balitz bezala. Eta gauza bat zitzaion tamalgarri, denbora berean: hogeita-hamar segundu iheskor labur argitsu haiek hain arinki, hain arreta gaberik, igaroak izatea. Inoiz senditu ote zuen Elsa-k halako ezinegon bitxirik bere buruaz nagusitzen ari? Ez zen zoriona, ez zen atsegin baketsu bat, ez zen poza. Ez zen, edo-ta ere, Luc-ekin inoiz ezagutu zuenik ezer: hau eskierki segurta zezakeen. Hiruetatik zerbait zuen egarri berri bat zen. Egarrri izkutua, inoiz inori salatzerik izango ez zuen egarri isila.

Geroztik denbora ez zen Elsa-rentzat jarraikia, laua, uniformea. Denbora, odola bezalatsu, taupadaka isuritzen bide zen Elsa-ren egutegian, jauzika, astelehenetik astelehenera. Ostegunetako eskolak berak utzi ez zituen bada?

Hurrengo asteetan Vanden Broeck-ek ez zuen pausurik batere egin aurrerantz; eta Elsa kezkatzen hasia zen; pittin bat mindua, mikaztua, akuilatua. Azkeneko bietan, hain zuzen, presatua zela esan holandarrak, eta bakarrik utzi zuen etxerakoan.

— Inoiz helduko ote dizkit berriz nire esku bakar hauek? —pentsatu ohi zuen igande arratsetan. Vanden Broeck hotz agertu ohi zitzaion, ordea; oso atsegin, oso begiko, bai; baina oso hotz ere bai, Elsa-ren aburuz be-

deren. Eta honen emakumetasuna minberatu egin zen: Elsa-k «ez» esan nahi zuen noizpait, eta ezin zuen.

— Barregarria da hau —pentsatu zuen halako batez—. Gizon horrengatik tematzen hasia naiz, eta ez du balio. Ez dut bere jostailu bilakatu nahi; eta horretaratzen hasi naiz, nik uste. Gogorkiago jokatu beharko.

X

— Zer berri? —galdetu zion Vanden Broeck-ek «International School»etik irteterakoan—. Gaur ez nago presaturik.

— Hara. Lanak amaitu?

— Dena azalduko dizut. Nahi duzu berriz Ixelles-ko aintzinaren ondoko «Les Etangs»era joatea?

Vanden Broeck ez zen makala bere ehize-lanean, eta emakume eder haren begietan ditzira berri bat antzeman zuen.

— Nahi baldin baduzu —Elsa-k. Eta berekiko ia dardar: «Eskuok: heldu zaizkizue!».

Kanpoko mahai berean eseri ziren, kaseta-sailtzaileaz bestaldera. Uztaileko ilunabar ederra zen, Maiatzekoan baino argiagoa. Zingiraren gaina, Mendebaldeko ditzirak zilarturik, ezin begiratua zen begiak bildu gabe. Epérons d'Or-kaleaz bestaldera, Louise-Ibilbidetikako orroa urrunaren gerizatzaile, etxeen murrua islatzen zen.

— Ostiralean Amsterdam-era noa, Elsa.

Lehenengo unetik beretik ezagutu zuen honek esakuntza horren atzetik zetorren gomita bat. Eta zorabio batek astindu zuen goitik beheraino. Zer erantzungo? Bai? Ez?

Eta zergatik ez, egia esateko?

— Ez zenuke Loosdrecht-eko nire bela-ontzia ezagutu nahiko? —ekin zuen, Elsa-ren eskua hartuz.

Aspaldidanik hirrikitzen zuen ahur beroa sendi zuen eta asaldatu egin zen atseginaren bortiztasunaz: ez zuen baietzik ez ezetzik esan. Esku haren laztanak idarokitzen zion menturaren arriskuak eta suak zurtu egiten zuten, eta inoiz ez baino erakartzenago ere bai. Luc-i atsekabe-zorrak kittatzea ez epelkiago: «neu ere gauza naiz beste gizon bat maitemintzeko».

— Eta, noiz itzuliko gara? —galdetu zuen Elsa-k barne oreka galdurik, eta ezer ukatzeko ahalmena zeharo agorturik.

— Igande arratsean bertan. Larunbat eguerdian atera gaitzke. Azalées-kalera joango naiz zure bila. Gau bakar bat izango dugu artean, beraz; eta ez duzu niregatik kezkatu behar. Gizon zuhurra naiz.

Nolako burutazio-txirimela Elsa-rengan! Pentsakor gelditu zen, barruan ezertarako zalantza-izpirik ez bazegoen ere: «azken bururaino joango naiz. Neure burua neurtzeko besterik ez bada ere, azkeneraino helduko naiz».

Ez zen zorabioaren kakoa? Ez zekien. Vanden Broeck-ek ez zion ordura artean inoiz esan maite zuenik; eta isiltasun horretxek bultzatzen bide zuen Elsa aurrerago bere baietzetan: hain zuzen kontrara egingo zuen beste edonorekin; baina Vanden Broeck-ekin beldur zen. Haseran Elsa-k ez zuen egiazki maite, ez zuen maite-uste bederen: mendeku-bide eta arrotasun-iturri soil bat uste izan zuen bere lagun berriarengan; gero aitzekia kilikagarri eta arrisku-ko bat antzeman zuen; eta piskanaka besterik ere bai. Zer besterik behar zuen aurrera jotzeko? Zerk tenk egin zezakeen? Jaingoikoaren beldurrak? Ez zuen sinesten. Senarrarekiko leialtasunak? Senarrak ez zuen aspaldi hartan,

artxiboetako papertzarretan baizik. Ondorioak? Zein ondorio? Dekraene sendagilearen esanak guztiz beteak gertatu ondoren?

* * * * *

Larunbat arratsaldean Loosdrecht-eko lakuetan zeuden Elsa eta Jean Vanden Broeck, mainuko erropan eta betaurreko beltzak begietan. Bi pieza urdin argitan, eta buruan gomazko txano loretsu hestu bat, denean malgu eta lirain, Elsa ezin ederragoa goitik beheraino. Jean, sendo eta zaintsu, kirolzale bat, dudarik gabe. Hego-haize epe-la ari zuen; ez batere zakar, baina bai bela-ontzia azkar samar eragiteko lain. Eguzkiaren azken ordu haiek laister igaro bide ziren, oso laister, laisterregi. Elsa-ren irribarrea maiz agertzen zen musura. Vanden Broeck-ek lan gaitza zuen tramankulu guztiak gobernatzen, eta ontzi hartan ohituta egon arren, bi aldiz uretara erortzeko egon bide zen.

— Hementxe har dezakegu zerbait askaritarako, nahi baduzu —proposatu zuen Vanden Broeck-ek—. Barneko gelatxo horretan badago zenbait janari eta edaririk. Eta segidan Amsterdam-erantz abiatuko gara. Ados?

— Oso ondo da. Ni beti ados zurekin...

Lakuaren hegira ondoratu, belak bildu, jertsei bana jantzi, eta haizearen zurrumurru jarraikia ur geldietan suntsitu zen. Bere ordeztan pick-up batek hartu zuen segida; eta ontziko gela txiki txukun hura musikaz trinkotu zen, eta giroa arras epeldu atea hestean.

Elsa-ren zorion lodi hura kanpoko haize-bala bakanek eramanez, ihesi zihoakiola nabaitu zuen. Gelditu nahi zituen minutu laister haiek. Leihatilatik lakuaren inguruko argiak banan bana piztutzen ikusten zituen; eta bela-

-ontziek ere, presarik batere gabe, beren haga nagusia heronka larruturik, gauerako kulunka geldian ainguratzen zituzten. Dena patxaran egina. Eta dena azkar ihesi joaki!!

— Maite duzu beraz bazter hau? —esan zuen Vanden Broeck-ek ia Elsa-ren ezpainak berez ikutzen zituelarik.

— Oso maite dut, oso benetan —Jean-en begiak inoiz baino bertagotik ikusten—. Zentzuen atsedeen-leku bat, zinez... Eta Belgika-n ez bide da...

Musuen ilara luzea hasi zen. Eta arratsalde hartantxe lehenengo aldiz erabilirik bezain berri eta sendibera antzeman zituen Elsa-k bere ezpain hotzak... «Ustez ihar-tuak eta nagituak; baina kresalak itzasituak bezain sendibera»...

...Elsa-k ez zuen Amsterdam ezagutzen, eta ez zitzaion oso eder iruditu. Zikina batetik, ubideetako kiratsa nabarmengi, kale asko txit beltz, txit ilun. Vanden Broeck-en etxera nahiago zuen. Luzeegi zitzaion ikustaldi hura:

— Zure ezpainak nahiago Amsterdam baino —esan zion Elsa-k kotxean, odolak hartaraturik. Eta Vanden Broeck-ek ez zion esana damuarazten utzi.

Langendijk-Straat-eko etxea oso handia zen; baina nahiz zahar samarra, biziki ongi zaitua, etengabe txukundua eta berritua.

— Eta bakarrik bizi zara hemen? Sinistu ezina zait.

— Bakar bakarrik.

Kopatxo batzu zerbitzatu ondoren, gela dotore bategara gidatu zuen, eta musu luze bat emanaz, agur egin zion:

— Hementxe duzu zeure pausalekua. Ni aldamenean nauzu. Ondo lo egin. Bihar arte.

Ez zuen Elsa-k hau inondik espero, eta bere buruaz etsirik gelditu zen. Erazterakoan, mainu-erropan eten zuen erazketa; eta soina aztertzen hasi zen ispilu baten aurrean

oso harriturik eta oso hiletari: «ez nuen nik uste... izter hauek mehegi ote... edo beharbada lepoko gizentasun kutsu hau...»

Hamar minutuz aztertu zuen bere burua, eta ez zuen ezer konprenitzen.

Ohe ertzean eseri zen pijama berde hertsu batez jantzi-rik, kemena agorturik: eroria zen arras, apurtua: «Gizonek ez dute inoiz neurtuko nire honetan emakume batek jasan duen kolpe latza norainokoa den... Bertutea galdu nahiago dugu mila aldiz, desiratuak ez izanik gorde baino».

Gogoeta hauetan barrena abiatua zelarik, eta oheratzeko gertu, atea jo zuen Vanden Broeck-ek. Laztu egin zen Elsa, pozez lasturik, hain zuzen.

— Bai. Zer da?

— Ezer falta ote zaizun galdetzera etorri naiz.

Elsa lipar batez egon zen zalantzan: «Ohorearen aitze-
kia ere ez dit utziko! Zergatik ez ote da zuzenean sartu? Oihu baten aitze-
kia ere ez?».

— Ez, ez zait ezer falta.

— Ziur?

«Zeu falta zatzazkit» esateko gogoia etorri zitzaion; bai-
na emakumetasunak geldiarazirik, isildu egin zen. Atea
zabaldu egin zen. Laister zeuden biak ohe berean...

* * * *

Elsa-ren bizieran gauik zoriontsuena? Ez zuen memento hartan hori uste. Biharamonean bai: gauik gogoangarriena bederen, izkutuan ebatsitako atsegin-bala haiek hutsunez eta gau isilez jantzi eta edertu izan balira bezala. «Izkutuan lapurtua ez den haragi-aldia, ez da atsegin-zorabioa, epeltasun-urrupe laburra baizik», pentsatu zuen Elsa-k.

Delft liluragarrian bazkaldu zuten biharamonean, Vanden Broeck-ek ongi ezagutzen zuen bazkaldegi itzaltsu batetan. Baina Delft-eko barne-argitasuna arrats argizkoa zitzaion Elsa-ri, gailurretik beherakoa, malenkoniatsua hitz batez. Zubitxo haietaz, eta Ubide zahar zuhaitzu olerkituaz gogoratzen zen batez ere; Elsa-ren oroimenean hauek Brugge-koen oihartzun urrun ikutu bat balira bezala. Vanden Broeck-en eskuen behar gorriaz oroitzen zen batez ere, ezin baitzitzaizkion laxatu ere itxura zenez arratsalde guztian.

Zer erantsiko beraz, Kinderdijk-eko oroitzapenez? Alegia, bi egun gogoangarri haietako azken ikuskariak? Seirak aldean iritxi ziren Rotterdam-eko inguru hartara. Lekibaia zabal eta baketsu. Eurikara Mendebalde-tik. Intentan ur geldia. Etxeen arteko tarte hertsietatik errota-mordoa agertzen. Dendetan postalak eta zurezko eihera-irudiak erruz salgai. Turistak ez urriago.

— Ez dituzu ezagutzen, Elsa, Kinderdijk-eko errotak?

— Ez. Entzun dut, bai, zoragarria dena.

— Hauxe izan zen Holanda-ko «polder» gintzan errota-mordo nagusi bat.

Etxetxoez bestaldera joan ziren gerritik heldurik bideska batetik. Mendebaldetik hodei beltzak zetozen; eta berekin igortziriaren orroa, gero eta bertago lehertzen hasia. Hogei errota haiek bakardadean geldirik, aspaldi hartan abandonaturik, erraldoi imajina antzo, beren beso esker-gak harrigarriro kokaturik, ekaitza mehatxatu edo kikildu egin nahi bide zuten. Zelai zabala eta urtsua behean, aldiz, antsikabeki pausatua eta ahaztua, hila zirudien.

Elsa-k ez zuen ezer esaten: isiltasun isil hura entzun nahi bide zuen. Vanden Broeck ere geldi eta pentsakor, bere amorante berriaren lilura nahasi nahi ez balu beza-

la; beldurrez eta muzin hits batez begirada samur hura hon-
da zedin. Besterengatik ere isildu ote zen hau? Beste ka-
tramilaren batek hausikitzen ote zuen? Hamar bat minu-
tuz egon ziren biak era hartara, hitzik gabe so, ikuskari
paregabe eta ezin tristagarriago hura patxaran dastatzen.
Baina turmoiaren orroa hurbilari tantoak, tanto lodiak,
erantsi zitzaizkion.

— Elsa. Aldegin egin beharko genuke. Berebila urrun-
ko dugu, eta tantoak hasiak dira.

Elsa-k ez zuen ezer erantzun. Vanden Broeck-ek ikusi
ez zituen bi malkok busti zuten haren masaila.

— Beldur naiz, Jean! Oso beldur! Besarka nazazu,
arren!

— Zer duzu? Haurrak bezain beldurti?

— Ez da hori. Kinderdijk-eko errota zahar hauek eta
ihortziri zakar horiek bihotz erdiraino hunkitu naute. Ze-
rua da bortitza, ez gu, ez gure eginak. Gure saminak dira
gugan bortitzena, eta denborak suntsiten ditu.

— Zer duzu Elsa? Zerk mindu zaitu horreraino?

Ez zion azaldu. Zeren beldur zen ez zuen aitortu nahi
izan inolaz ere. Zoriona laburra dela ongi zekien Elsa-k.
«Joanak joan»... Bi egun zoragarri haiek betirako joa-
nak antzematen zituen, zoritxarraren mortu zabal leho-
rrean laister mugarri bakarti bihurturik, sekula itzuliko
ez ziren ordu argitsuen lekuko isil eta ilun, bi errota za-
har gisa oroimenean bertan ia ezabaturik.

Hurrengo egunetan, hurrengo asteetan, hurrengo hi-
labeteetan, izialdurako minutu haietan bezain lazki zula-
tzen zuten bere barnea Kinderdijk-eko irudi haiek... Erro-
ta-gorputz hotz gizatar haiek, aspaldidanik utziak, aspal-
diko gudari mutu, lanean antzina akituak, gaur zelai hai-
zetsuan zai... Zeren zai, ordea, beren buruen zarrakatzea-

ren eta akaberaren zai izan ezik? Honetatik Elsa-ren ikara sakon hura. Honetatik dar-dar Elsa, zorion uneetarik hain bertan zelarik ere, nahiz azkeneko atsegin-uhin oparo aratz haiek dastatu berriak izan.

«Joanak joan... joanak joan... Eta egarria gelditu»...

XI

Biharamonean Vanden Broeck ez zen espainerazko klaserara agertu. Ordu erdi batez egon zen Elsa atera adi, herio-suhar, Loza-ren irakaspenez zipitzik ulertu gabe, berandu bederen Jean agertuko zen itxaropenean; baina ez zen agertu. Zer ote zuen? Zergatik ez ote zen azaldu?

«Philips»eneko bulegora deitzeko asmo bizia etorri zitzaion, baina irteterakoan beranduegi zen. Ez zion, bestalde, inoiz hara deitu; eta deitu behar gorriaz harritu egiten zen: «Berekiko hotzago banengo, berdintsuago izango litzaidake deitzea. Baina sobera maite (maite?...) dudalako, hain zuzen, ahalke naiz, herabe, lotsa. Egia jakin dezan oso beldur naiz; itxuraren beraren azkeneko geriza fundituko litzakeen segurantzian».

Eta ez zuen deitu: ez astelehenean, ez asteartean, ez asteazkenean... Garaitzapenaren latza bakoitzean! Asterik luzeena; hutsena, beltzena, huraxe izan zitzaion.

Baina hurrengo igandetik hasi zen Elsa-ren bihotza aldizka bizkortzen, aldizka urratzen: «Gaua luzea izan bada, egunsentia hortxe heldu den seinale... Omen! Sinetsi egin nahi nuke. Baina ezin. Zeren-eta ni beldur bainaiz (ia ziur hobe), hilaginaren gau luze neketsuaren ondoren,

niri egunsentirik inoiz zabal ez dakidan».

Elsa, gaua laisterrago helarazi nahiz, zortzietan etzan zen; baina alferrik etzan ere bai: gaitzegia zen kezka hari zegokion heldarnioa.

Biharamonean, Abuztuaren 7-an, eta hilabeteko lehenengo astelehena, hain zuzen, zero urdina eta eguzki argitsua agertu ziren Brusela-n. Goiza nagikiegi igarotzen zen arratsaldeko lehenengo orduak minututsuegi gertatzen.

Vanden Broeck espainerazko eskolara berriro agertu ez.

— Ez nukeen inoiz sinetsiko Jean-ek horrenbesteraino nire bizia betetzen zuenik —zion Elsa-k berekiko Vleurgat-galtzaran behera abiatzean—. Eskola hau gogai-karri bihurtu zait, arras funsgabe eta aspergarri. Non ote da Jean? Non ote da nire...?

Ez zuen esana burutu.

Biharamonean hilik gabeko gau-beila amaigabe baten ondoren, telefonatzea erabaki zuen, eta egin egin zuen;

— Bai, bai anderea —entzun zuen—. Ulertzen zaitut. Ez dakit, ordea, zer esan. Vanden Broeck jauna ez dago hemen. Amsterdam-era itzuli bide da.

— Ameriketara ez ote? Txile-ra joan behar zuen —esan zuen Elsa-k erantzuna entzuteko ikaran.

— Ez dakit. Ez dakit ezer, anderea, hemen ez dagoela baizik. Noren partez da? Vanden Broeck-en zuzendariarekin jarriko zaitut nahi baldin baduzu.

— Ez, mila esker.

Eskuak izoztuak zituen Elsa-k.

Betarik ez galtzekotan etxera joan zen eta zuhurtasuna arras galdurik, egia oso argi eta argi aitortzea deliberatu:

«Brusela-n, 1966-eko Abuztuaren 8.

Nire maiteen hori:

Bi astelehenetan segidan zu Vleurgat-eko «School»-

era azaldu ez, eta zure berri jakin behar gorriak «Philips» eneko bulegora hots eragin nau. Joana zarela esan didate; eta nora ez dakitela. Txile aipatu dut, baina ez didate ezer zehatzik erantzun.

Nire Jean kuttun ahaztu-ezinezko hori: ikasguan ez bide dago niretzat gaur ezer, ez inor. Eskolaki-deak, halere, begikotasunez hartzen ditut: ezin gorroto ditzaket, ezin mespretxa, ezin beste inor bezala ikus. Bereziki maite ditudala pentsa daiteke, han igarotako orduak gogoratzen dizkidatelako. Hauxe duzu egia.

Zeuk egin nauzu zoriontsu.

Ikusi egin behar zaitut joan aurretik. Behin gutxienez, otoi! Ez dut zure ahotsik ondoko hau behin ere entzun, ez zure ezpainetatik ere: maite zaitut. Gupida zaitetz bederen nitaz, eta dei nazazu. Noiz irten behar duzu harantz? Arren, Jean. Gaisotu egingo naiz.

Elsa.

P.S.- Irakurri ondoren, arren, erre ezazu gutun hau.»

Egunak joan zitzaizkion haiduru, ordea, banaka, banaka, telefonoaren eta posta-kutxaren beti jopu; eta egun bakoitzaren pena etsiak pittin bat aurreago pikatzen zuen Elsa-rengan berantespenaren hildo mingarria.

— Arrastorik! Gogorra da hau! Nitaz ahaztu delako? Nire haragiaz horren azkar osoki ase delako? Aideportuko agurraz beldur zelako? Ezer ez dakit. Neure zalantza itsasoa nola xukatuko?

Elsa-ren heldarnioari nagusitu nahian, laister hustutzen ziren «Bellargal» en botilatxoak.

«Beharbada bost axola zaio dena... Beharbada gaitzi natzaio! Beharbada hastio nau!!... Eta ni hemen berantetsia, hilduratua, desegina. Funtsik ez du nire egoerak.

Baina, nola sendatu?

Abuztuko egun ederrak tristura osoan joan zitzaizkion: nagiki eta alferrik joanak, gartzelako bakardadean eta murrerik esker genetik egun ederrak nagiki eta alferrik suntsitu ohi diren bezalaxe.

Irailekoak berak ez azkar, baina bai azkarkixeago.

Elsa-k inori ezin ezer azaldurik, idatzi behar guztizkoa nabaitu zuen; kandadotxo batez hesten zuen liburuxka berezian hau jarri zuen Iraileko haseran: «Isilaldi hau ez ote da ezer baino latzagoa? Gorroto nauela bederen ezin irakur, niregatik nigar izkukurik isuri ote duen ezin jakin, ahaztu ezina ote natzaion kontsolamendua ezin izan. Ezer ez! Eskubiderik ez dago horrela jokatzeko. Goizero bizi izan nau aste hauetan Jean-en berriz izateko itxaropen gartsuak; eta arratsero aurtiki nau barne-ilunpetara eguneko isiltasun mukurruak. Ez diot ifernu hau inori desiratzen»...

Azkeneko astean, aldiz, giroa bestelako ageri zen liburuskari: «Uda joan da...! Zein geldiro! Zazpi aste hauetan akitu zait bihotza, eta begi niniak lehortu. Baina Jeanek niregandik honelakorik merezi ez zuela bistan da. Neuk edertu dut neure irudimenean; eta edertutako irudi alegiazko horretaz maitemindu naiz. Aski izan da honetaz konturatzea sendatua izateko. Jean-i buruzko bitasun horretaz ohartu naizenean, egiaren argitan, ametsezko irudia desegiten hasi da, elurra eguzkitan gesaltzen den bezala; eta honek min izugarria eman dit azkeneko egunetan, egia lilurari nagusitzea beti baitzaigu garratz. Baina zama astun bat ere kendu zait bizkar-gainetik, eta biziaren arnasa berriz hartzen hasi naiz. Ez dut inoiz honenbestez sofritu, beharbada. Jean gorroto nuela pentsatuen, haseran, iruzur egin balit bezala, eta hala izan zen egun batzuez!: malenkoniatik gorrotora aldatu nintzen,

gorroto amorratura. Ametsetan bederen lepoa bihurtu nahi nion, eta barkazio-eske ikusi bere begiak, baina gauza harriarria, ez dut behin ere Jean ikusi amets-aldietan. Gaur ez dut ezta gorroto ere: gorroto bero hartatik, beheraka mingotsean iritzi hotz eta urrikitsu honetara iritxi naiz.

«Eta sendatu egin bide naiz. Jean-ek ez du ni arduraztea merezi. Ez dut ia-ia ezagutzen. Horretaz!

«Baina ez dut oraingoz neurtu zeren truke lortu dudan hau. Gaur, azkenean, malko gehiegiren ondotik, betirako joandako pasadizu eder bateko galaiak ikusten dut Jean-engan. Etsi egin dut. Adimendua bihotzaz nagusitzera utzi dut; eta aurrerakoan Jean-en maitemintzea ezina izango litzaidake. Sinetsita nago. Hemendik aurrera huts egingo ez didan sendabidea aurkitu dut: lilura eder horiek azterketa hotz baten bidez lumatu, eta etsipenetik at iritsi.

«Mundua, alabaina, larrudura urrikigabe hori dela bide, arras hustu da niretzat. Dieweg-kalean ezagutu nuen hutsunea fitsik ez zen honen ondoan. Oraingoan bai. Orain, benetan, zinez, bakardadean leize ondoraino amildu naizela esan dezaket. Eta goitik beretik argi-errainurik helitzen ez zaidala, kanpoko zerua izarririk gabeko gau doilor batek irentsi izan balu bezala»...

Luma utzi, kandadoaz liburuxka hetsi, eta izkutatu egin zuen.

XII

— Arratsalde on —entzun zuen Elsa-k ustekabeen Neuve-kaleko «L’Innovation» salgu nagusian—. Zer moduz, Elsa?

Aurpegi beltzaran hura ezaguna zitzaion, baina zertatik ez zekien. Halere zenbaitetan ikusia zuen.

Gizon luze gazteak irribarre egin zion:

— Bai, Elsa, De Rijke-ren kontsultazioan ikusi izan nauzu. Antoine Vanhamme nauzu, iazko udazkenean sarritan zuengana joana. Bi hagin erauzi zenizkidaten segidan egun berean, eta hurrengo asteetan barrena beste lau konpondu. Zeuk jarri zenidan behin nire ahoan radio bat egiteko paper puska zurrun atsekabe hura; «eta orain zerrorek eutsi zaiozu», erantsi zenuen. Nolako pena nabaitu nuen lipar hartan...

Elsa-k barre egin zuen algaraz:

— Bai, bai. Orain oroitzen naiz. Arkitektoa zara zu, ez da hala?

Hala zen. Zerbaitez oroitzen zen Elsa. Vanhamme ez zitzaion behin ere harroputz iruditu; baina gizartean arrakastako gizona zela ageri zitzaion. Segurantziari datxekion paradan, eta patrika beteari datxekion irmotasunean, bere

ahotsa entzuten bide zuen hitz egitean, eta bere hitzak ongi neurtzen. Haren frantsesak Paris-ko doinua zuen. Haren jazkera, snob izan gabe, dotorea zen eta oso berrizalea.

— Eta, zer moduz? Goazen whiskitxo bat hartzera. Onart ezazu nire gomita hau.

— Goazen bada —esan zuen Elsa-k erdi harriturik.

— Lehengoan —hasi zen Vanhamme— De Rijke-ren-gana joan nintzen: berriz ere minberatua nuen hagin bat. Beste bat; eta ez zintudan zu han ikusi, laguntzaile berri itsusi bat baizik. Zalantza-une labur baten ondoan, De Rijke-ri zure galdea egiten ausartu nintzaion; eta bere kontsultazioa betirako utzi duzula esan zidan. Egia da?

— Bai. Egia da.

Isilune bat gertatu zen.

— Eta orain, zertan ari zara? Barka ezazu nire jakin-mina; baina zu bezalako emakume eder batez ez arduratzeari, ezina zaio ezein gizoni.

— Orain ikasgu batetan ari naiz, paperetan beti murgildurik. Ez dut lan hau batere maite; baina bizi egin behar da. Dena dela, anitz esker zure onginahiarengatik, Vanhamme jauna.

— Ez horrela dei, arren. Antoine hobe da. Zergatik ez?

Zer zen «zergatik ez» hura? Ba ote zekien gainerakoa? Hauxe zen Elsa-ren katramila nagusia une hartan. Baietz iruditzen zitzaion: bestela ez zuen galdera hura ulertzen. Ala, beharbada, Vanhamme-k ezer jakin gabe ere uler zitekeen...

— Hamar urte dira etxegintzan hasi nintzela —ekin zuen Vanhamme-k—. Aitak emanaz gain, diru poxi bat neuk irabazi dudala ukatzerik ez dago. Eta Ukkel-go apartamendua utzi eta Kraainem-era noa. Goitik behera nik asmatua, xalet bat eraiki dut Wezembeek-kalearen ondo-ko karrika batetan. Leku baketsua benetan. Han gozatu-

ko dut aurrerakoan neure bakardadea. Hogei-ta-hamazazpi urtetan etxe txukun bat atsegin-bide bat zait. Ez dakit ulertzen nauzun.

— Bai, bai. Noski.

— Laister aldatuko naiz. Hain zuzen ere, datorren igandean estrenatuko dut «Les Acacias» izeneko neure bizileku berria. Hori dela bide jai txiki bat antolatu dut. Dantza eta txanpaña piska bat izango dugu, eta nire adiskide batzu etorriko dira. Gehienak beren emazteekin etorriko dira; nire garaiko lagunak ni baino sendiberago gertatu baitira... Gazteago batzu ere etorriko dira, beren andregaiekin edo laguntsekin. Hogei-ta-hamar bat bilduko gara guztira. Zergatik ez zatoz zu ere? Ni bakarrik nago.

Ideiek ikaragarritzko zurrunbiloan jarraitzen zioten elkarri Elsa-ren irudimenean: «honek badaki dena, bestela ezin da hau konprenitu... dena baldin badaki, gisakoa da nik baietz esatea... De Riemaker lege-gizonak lehengoan esan zidanez, dibortzioa legez osatu artean, kontuz ibili behar dut eragozpenik ez sortzeko, eta aitzekiarik Luc-i doharik ez eskaintzeko... hogeitahamar baldin bagaude, ordea, zer axola duke?»...

— De Rijke jaunak —moztu zuen Vanhamme-k— maittegi zaitu zutzaz hitz egiteko aukera gertatzen zaionean bururaino ez baliatzeko. Dena kondatu zidan. Baita bera nola gelditu zen alargun! Horregatik ausartu natzaizu gomitara hau egiten.

Azken zalantzak bapatean suntsitu ziren Elsa-rengan. Zergatik ez, egia esateko? Katea bat sortzen hasia somatzen zuen: Luc mendekatzeko Jean Vanden Broeck; honetikiko saminak gozatzeko, Antoine Vanhamme... «Ez —pentsatu zuen—. Joan bai, joango naiz; baina haseran bertan moztuko dut edozein gauza. Zin dagit. Burubidea nagusi».

— Bai. Joango naiz. Nola eta nora joango, ordea?
— Neuk jasoko zaitut zeure etxean.
— Ez. Nire etxean ez, otoi. Etxetik ez urrun bai, atseginez. Nahiago dut.

Igandeko bostetan Pâquerettes eta Azalées kaleetako izkinan egongo zen zai Elsa, zuhaitzen aldetik. Hau izan zen adia. Trenaren gaineko zubitxoia pasa, beraz, eta han-txe, segituan, Josaphat-en ertzean.

— Igandera arte.

* * * *

Bostetan, agindu bezala, han zen Elsa, eguzki kiskaltzailetik itzalean gerizatua. Ez zai. Zai egoterik ez zitzaion egokitu eta. Bostak eta bostetan Jaguar-sport gorri diztiratsu batetik klaxona joa zuen bi aldiz Vanhamme-k, bere besoa agirian eta lehiatilaz kanpo zeramala. Elkar agurtu eta laister, laisterregi Elsa-ren ustez, sargori nekagarri hartan habailaren haizeak azkenean bizkorturik, Kraainemen ziren. Kalekka baketsu batetan, baketsuago eta bakar-tiago oraindik igande arratsalde beroegi hartan eta muino leun baten kaskoan, xalet zoragarri bat agertu zen. «Ma Chaumière» bera ez zen haren mailakoa izan.

— Hori duzu «Les Acacias» —esan zuen Vanhamme-k.

Uztai antzeko atari batetik gora abiatu zen Jaguar-a, arinki. Berebilaren motorra isildu zen.

Hura bakea! Aurretik zuhazti trinko bat ageri zen, eta han-hemenka, baina ez elkargainka metaturik Verviersko bazterretan zuhaitz-mordoak bezalatsu, xalet batzu, jauregi batzu hobe, «Les Acacias»tikako musika epelean lozorroan igeri. Arbelezko teilatua, gailurra zorrotz, eta sahetsean pizina urdin-urdin bat, tranpolina zaindari.

Xaleta estaia bakarrekoa zen: behereko planta beste-

rik ez zuen: «Zahartzaroan igo eta jaitsi beharrik ez dut izango», esan zion itzalgaizka. Tximene bitxi luze bat gailen etxearen zelatari, leiho zabalak alde guztietara; zenbait pago eder atzeko aldetik, enborrak arras lizundurik. Eta aurrean, atariaz gain, agiriko harriz eraikitako hesi bat, estalpe menditar bat erdian, eta parkin-ean bospasei berebil. Elsa-k ez zuen espanturik egin nahi, baina liluratua zegoen arras.

— Atsegin zaizu nire txabolatxoa? —galdegin zuen Vanhamme-k harro-harro, eta irribarre haren segurtasunik, segurkeriak ia-ia, hitz haiek faltsu eginez.

— Nori ez?

Baina hitz hauek ez zitzaizkion bihotzetik irten, zeren-eta une hartan Vanden Broeck-en irudia bururatu baitzitzaien, nahiz laister baztertua eta ahaztua. «Zertarako, ordea —pentsatu zuen Elsa-k— jauregirik ederrena, barruan zorion izpirik ez dagoenean? Non nabarmenago gizonaren etsi-beharra Taj-Mahal paregabearen aurrean baino?».

«Ma Chaumière»z oroitu zen; eta Vanhamme-z ia-ia urrikaldu egin zitzaion. Besteak bestela senditzen ote mundua? Ezin inoiz hau jakin. Elsa-ren aburuz, ordea, hobe itsuskerian murgilduta bizi: «edertasunak zoritxarrekoago egiten gaitu».

— Goazen barrura —esan zuen Vanhamme-k—. Ikus dezakezunez hor ditugu zai nire lagun batzu, botilak eta gainerontzekoak hustutzen ari. Zer hartuko duzu zuk?

«Atsegin zait Elsa Scheelen zuri aurkeztutzea», esaten zuen Vanhamme-k behin eta berriz, etxeko living-bazkaldegi nasai hartan barrena gomitatuei ezagutaraztean. Elsa bestetan baino ere ederrago bide zegoen, eta ez zen hau erraza izaten: begirada sakonago, ibilera arinago, mototsak luzatua soina lirainago, soinekoaren berdeak agerre-

razita, larrua larrosago kolorez. Izen haiek guztiak gogoan hartzen saiatu zen, baina ezina izan zitzaion. Arkitekto batzu, hiruzpalau, aurkeztu zizkion. Honetaz gogoratzen zen. Bakar bat, iruditu zitzaionez, ezkongai, eta gainerakoak ezkonduak eta aita-familiako; Vanden Borne zertizan osagile bat ere bai, emazte eder baten senarra; artista bat (margolari ote?), kokotzean bizar kirrua, eta pittin bat konkortua, ezin dotoreago; etxegile bat, bi industri-gizon; eta bukatzeko, merkatari ondasuntsu bat. Inor gehiago? Ezin esan. Denak ezin apainago eta ezin aberatsago, zirudienez.

Arratsaldea aurreratu ala, ematu egin zen sapa jasangaitz hura, eta eguraldia zoragarri mamitu iluntzerakoan. Gehienak kanpoko belardira irteten hasi ziren; eta han zeuden, multzo txikitan, zutik, edaria eskutan, irriz eta barez. Bi zerbitzarik erratiluak hustu ala hornitzen zituzten.

Giroan zegoen musika, hutsunean zintzilikaturik, iduriz haizez egina; edo haizea musikaz egina, nahiago bada. Altabozak —hamabost, gero jakin zuenez— oso apalki ari, eta abilki disimulaturik apaingarri gisa. Musika, horretara, inondik bereziki etorri gabe, giroari berari zerion, behelainoan lanbro-tantak bezala. Etxe-barneko habeak eta zurezko zutarriak zuraren berezko itxura hartantxe zeuden agiri, besterik gabe; baina ilun, ia beltz margoturik. Nola uka hura zoragarria zenik? Edaria ez zen urri, bestalde: herri eta erresuma guztietarik bazegoen. Ezin denetarik dasta: hauze zen buruhauste bakarra! Mahai luzean eta erratilu ibiltarrietan ez zen deus falta: bazegoen joera guztietako litxarkeriarik: gazi eta gozo, bero eta hotz. Umorea ondu eta alaitu ala, platerak eta basoak behin eta berriz hustu ala, hizketa ozenago egin zen; eta zerbait entzun nahiz, hiru bider goratu behar izan zen musika, algarra-nahaspila hartan suntsitua. Ausartenak (zaharrenak!)

laister hasi ziren dantzan, gutxitan nor bere emaztearekin.

Vanhamme trenpu onean zegoen, eta oso berritsu. Elsa ez. Ez zen laket giro ezezagun hartan. Berria zitzaiolako? Antwerpen horrelako zerbait ezagutu zuen behin Luc-en ahaide batzuren etxean; baina hura apalago izan zitzaion.

— Hemen bizi zaitezke, bai —esan zion Vanhammeri halako batez hogeita-hamar bat urte zituen emakume apain batek—. Guk Uccle-n ez dugu giro hau aurkitu, eta ez aurkituko. Han zarata, ke-usaina... ifernu bat.

— Egia duzu, bai —erantsi zuen Elsa-k, zerbait erantzun beharrez—. Dieweg-kalean bizi izan naiz luzaz, eta mogimendu handiagoa zegoen, jasan-ezina.

Hau gezur hutsa zitzaion, baina kexati agertzea guztiz beharrezkoa da «haundiki»en artean, eta Elsa-k bazekien.

— Hara! Eta Lasalle-ko Kondea ezagutzen duzu? Hantxe bizi da Observatoire-ren ondoan.

— Ez, ez; ez dut ezagutzen.

— Tamala da: oso gizon interesantea da. Zirtolari bikaina; bidari amorratua, emakume-kontuetan fina.

— Zertarako nahiko zenuteke zuek, ordea —ebaki zuen Vanhamme-k— honelako xaletik? Zure René ez dakit nola moldatzen den; baina aurtengo otsailean Suiza-n egon zarete biok hiru edo lau astez, eskiatzen omen...

— Bi astez, Antoine —zuzendu zuen andereak, zigarroaren ke urdinska sudurretik ugari zeriolarik.

— Bego! Bi astez. Eta udan Saint-Trop aldera joaten zarete urtero, bizpahiru hilabetez, hango zuen «zulo»ra (René-ren hitz berberak erabiltzeko). Zertarako beharko zenukete Brusela-n honelakorik ezer? Noiz gozatzeko?

— Hori da aurpegi gogorra! —errepikatu zuen andereak—. Entzun duzu hori, René?

— Bai, bai: ez duk lotsarik motel! —Renék erantzun.

— Zuk bai —ekin zuen René-ren emazteak— zeuk be-

har duzu, beraz, honelako jauregi bat, eta ez guk... Horra zer entzun behar dugun! Guk haurrik gabe bixigarriren bat behar dugu, ez duzia uste? Baina zuk, Antoine Vanhamme gizajo horrek, zertarako? Zenbat hilabete da Acapulko-tik eta Denver-tik bihurtu zarela? Ez dut ikusi, horrengatik nire ustez, «Quick» zure zaldia. Non duzu orain?

Vanhamme poztu egin zen hauek Elsa-ren aurrean entzunda.

— Barka, Antoine —entzun zen soprano ahots batez— Vanden Linden jaunak (nire senar maiteak, hobe...) baimena eman dit etxeko-jauzarekin rock hau dantzatzeko. If you want, of course...

— With pleasure, Lily.

Elsa-k ez zuen ezer esaten.

Vanhamme-k bere txanpaña-kopa berriz ere beterik, ate ondoko aulki baten gainean utzi zuen; eta barru alde-ra jo zuten bi dantzariak, oinak aisago irristatu beharrez. Lily-k galdetu;

— Eta nor ekarri behar duzu pizina horretara? Tris-tea litzaizuke, nik uste, hor bakar-bakarrik zuk igeri egin beharra. Ez didazu ukatuko, Antoine! Gainera, eta hau banekien lehendik, ongi aukeratzan duzu beti. Esate baterako: ni alde batera utzi ninduzun orain dela hamar urte... eta orain, hori hartu. Truke azkarra, alajainkoa!

Eta begi-keinu gaizto bat Vanhamme-ri eginez, Elsa begiratu zuen nabarmenki. Elsa haiei begira lipar hartan, kezkatu egin zen poxi bat, dena entzun balu baino arago, eskierki.

— Zorionak merezi ditut; beraz, ez al da hala? —galdetu zuen Vanhamme-k, baiezkoa bere buruarentzako losentxa hartuz.

— Uste dut edozein zozokeria egin daitekeela beraga-

tik —ekin zuen Lily Vander Linden-ek—. Zuk ez duzu egin, badakit...

— Oraindik ez.

— Ez duzu inoiz egiten. Baina kasu horretan, baita ezkondu ere egin daitekeela dirudi! Nondik atera duzu? Vanhamme pozik zegoen.

Musika gelditu eta biak Elsa-ren lagun-multzoarengana joan ziren. Lily zuzenean Elsa-rengana; eta belarrira, baina ondo goratik esan zion;

— Elsa omen deritzu. Ez zaitut ezagutzen, Elsa; baina Antoine Vanhamme bai. Aholku bat emango dizut: gogor egiozu honi, gogor! Ez du piztia honek besterik merezi. Mendeka nazazu, mendeka gaitzazu, hobe!

Itxura eginez, Vanhamme-k haserretu-irudi egin zuen, esanez:

— Adi ezazu, Lily. Otoi! Zer dira «aholku» eragabe horiek... eta nire aurrean!

Zer egin behar zuen Elsa-k? Harrituta zegoen eta bere muzina bertago zen negarretik irribarretik baino. Ia-ia itsusi zegoen. Beharrik Vanhamme, nonbait oharturik, dantzan egitera atera zuen.

— Ongi ari? Ez zaituzte gehiegi galerazten, espero dut. Esatea daukazu, bestela. Mutilzarrok, badakizu, emazteen tema gara: funtsean, ezkondutako emakume guztiek gorroto gaituzte. Eta ezkongaietan, ez gutxik.

— Ez naute galerazten, ez. Baina ez ditut ezagutzen. Ez nago ohituta.

— Tira, tira. Elsa. Ez didazu sinetsarazi nahiko ez dizutela sekula horrelakorik esan... Zu bezalako B.B. batek, eta zurikerietara eta zirto bihurrietara ohitua ez? Ezina.

— Ez pentsa, Van...

— Ez pentsa, Antoine.

Eta «Antoine» hitza agerrarazi egin zuen.

— Ez pentsa, Antoine, Luc-ek, nire senar-ohiak, ez du horrelakorik bere aurrean esatea nahi. Nire senarra ikaragarri jeloskorra da.

Vanhamme algaraz hasi zen.

— Bai, bai. Sinetsi ezina zuri izanik ere, Luc oso jeloskorra da.

Arrats gorria Mendebaldean, oso poliki iluntzen ari. Ezkerretan amets-zingira urdina argiturik, hiru xirripa aratz eta oparok elikaturik, arratsaldean baino urdinago eta kilikagarriago.

— Oso ederra, benetan —esan zion Elsa-k—. Argizko eta ditzirazko hiru ur-uztai horiek, urdina lau zatitan banaturik, emendatu egiten dute urdinaren urdina, sako-nago eginez. Oso ideia ona izan duzu.

Piskanaka dantzari utzi, eta pizinarean ondora jendetalde ugari bat bildu zen, denen artean giza-arku bat marrazuz eta xirripa etengabeen xuxmurra beti lagun. Elsa-ren ondoan eseri zen Vanhamme, eskuineko besoa honen aulkiaren atzetik jarrita, itxuraz bizkar agiri hura laztanduz.

— Baliatu egin behar ditugu, bai, azkeneko aukera hauek —esan zuen Vanden Borne osagileak—. Laister gureak egindu; eta belgikarrok Belgika-tik aldegin beharko dugu.

— Bai, horixe —baieztu zuen Vanhamme-k—. Europa-ko Merkatu Batua dela-ta, dena ingelesez eta amerikarrez betetzen ari zaigu; eta Casteau-ko NATO-ren Buruzagitza dela-ta, yankeez ere bai. Administrazioan ez dago ezer «flamen» horiek baizik. Kongo-n jipoi ederra eman zigun Lumumba-k, beste ero askoren eta komunisten laguntzaz; baina gure politikolari maiteek ez dute deus ikasi; eta Brusela «bougroul»ez beterik dago, Mobutu-ren zerbitzu

itsuan, eta non-nahi belzkoteek gure lepora hemen ikasten dute eta, geroenean, buruan berriz emango digute!

Inguru guztian entzun ziren algarak.

— Azkeneko olatua, noski, espainolena da. Midi aldera, Tanneurs, Blaes, Haute kaleetan, ezina da ezer: hura España da. Edonon gizonsko txiki, mehe, beltzaran, eta zalapartatsuz beteta. Dendetan: «Comercio Español», «Especialidades Españolas». Barretan gitarra eta «flamenco»...

— Hemengoa baino interesgarriago azken hau, jakina —esan zuen espaineraz zerbait zekien norbaitek. Batzu farrez, beste batzu harriturik.

— Inguru horietan horretara —jaraitu zuen Vanhamme-k— erdi-flamenkerazko «marollien» hizkelgi bitxi hartatik, espaiñerara ari gara igarotzen zuzenean, frantsesaren arrastorik gabe!

— Zelebrea baina egia —entzun zen algaren artean.

Elsa-k ez zuen ezer esaten. Nola esango ezer entzule mordo haren aurrean? Espaiñiarren auzia berdin zitzaion. Hobe esateko, berdin izan zitzaion «Les Acacias» hartara joan arte.

— Horixe! —baietsi zuen Vanden Borne osagileak—. Atzo nire bezero batek esan zidana kontatuko dizuet bi hitzetan. Bere adiskide bati gertatu omen zaio; beraz egia dela esan daiteke. Sartu omen da berriki Merode-kaleko denda batetan, ez dakit zeren eske. Eta ba al dakizue zer erantzun zaion dendan? Hauxe gutxi gora-behera: «Mesié: isi nu ne travaion pa pur les etranyé».

Hura algara!

Eta espaiñerazko doinua iduritzuz, berriz esan zuen frantsesera kaskarrean gauza bera. Alegia: «Jauna: hemen ez dugu guk atzerritarrentzako lanik egiten».

— Egia ote da hori? —batek.

— Ezina da —beste batek.

Hortik aurrera bero-bero jarri zen elkarrizketa. Gutxi gora-behera denak bat zetozen puntu batetan: Brusela hondatzen ari zen; eta kakoa horretantxe zegoen: alegia, flandretarrak barne, atzerritar gehiegi.

— Ez, ez da arrazakoikeria —argitu nahi zuen Vander Linden-en emazte pertxentak—. Baina, espaiñarrak, esate baterako, zikinak dira, oso zikinak. Ez da beren errua, baina gurea ere ez. Tanneurs edo Haute kaletik sartu, eta han espaiñarrez beterik dagoela esan daiteke ezer galdetu gabe: sotoak hondatzen hasiak dira non-nahi, paretak (barka) pixatoki bihurtu dira; eta ateen zurek, margorik ezaz, ardurarik ezaz batez ere, pipiak janak dirudite. Emakume beltz narratx horiek, bestalde, hankak lodi eta motz, ahotsa beti zorrotz, beren hizkera presatu horretan... Soinua, zarata, saltsa barretan berandu arte. Ez dira gure bizi-moldera jartzen. Eta denaren gainetik desordenua eta kiratsa.

— Benetan —ekin zuen Vander Linden andereak— nik ez nuke inolaz ere iraungo auzo horietan. Eta «Marolles»tarrek berek ere ez; hauek jatorriz waloniarrek baitira, eta belgikarrak, beraz.

Elsa bere aitaz oroitzen zen horiek entzutean. Txikitandik italiar eta turkiar asko ezagutua zuen etxen, Mons-en aitak mia-zulo guztietatik ateraiak. Ordurarte flandretar arazoa alde batera utziz gero, bere aita urrutiegi joan ohi zela iruditzen zitzaion: «Sozialista baten bihotzean eta etxean —esan ohi zuen Scheelen jaunak— ez dago nazio arteko mugarik». Lehenengo aldiz aitak egia ote zuen somatzen hasi zen Elsa «Les Acacias»eneko giro harro eta arrazakoi hartan. Oso hotzean eta erdizka oraindik; baina zerbait.

Areago: «ez ote dira flandretarrak berak, hau eroal-

dia, funtsean kasu berean?». Zorabio bat nabaitu zuen, bekatu larri baten aurreko erabakia hartzean bezala-edo. Eta atzera egin zuen: «Hemen esaten dena onartu ezina da, neure aitaren alde naiz dudarik gabe. Baina flandretarren kasua desberdina da: gu zanpatu nahi gaituzte».

— Atzerritarren ezagupide nagusia hau da: zikintasuna —entzun zuen Elsa-k.

Denak barrez eta pozarren. Begirada goititu zuen: «Edertasuna eta zozotasuna maiz elkarturik!».

Musika giroan zegoen, lehen bezala, beti entzungarri eta eder. Baina algaren arteko isiluneetan baizik ezin entzun. Goi izartsuan hodeirik ez.

Handik laister zenbait lagun, herronka, joaten hasi ziren; eta Elsa-k aukera hura baliatu zuen Vanhamme-ri ordua gogoratzeko:

— Nik joan egin behar dut. Hamaikak eta erdiak dira, eta bihar lanera joan behar dut. Ezin huts egin, bestalde: hasi-berri xamarra naiz, eta hiru hilabeteetako saioaldia ez dut amaitua.

«Hau txatxukeria: honelako xehekeriatan hastea», pentsatuko zuten hango guztiek gutxi gora-behera, Elsaren hitzak entzungo balituzte. Burgesen iritziz, langileek ziztrinkeriaz hanpatzen dituzte lanegin beharraren gora-beherak: «Gizajo horiek ez dute kategoriarik: txikikeriatan itotzen dira. Ez dute goitasunik».

Behera lagundu zuen Vanhamme-k, eta «Jaguar»ean urrundu ziren biak burrundara handian, irtetean klaxona behin eta berriz joaz. Berebilaren leihoetatik haize epelak laztantzen zuen Elsa-ren aurpegi beroegia. Laister ziren Josaphat-en ondoan.

— Agur —esan zuen Elsa-k, Vanhamme-ri eskua emanaz.

— Honela ote zoazkit, Elsa —galdetu zuen honek Pâ-

querettes-ko izkinan, «Jaguar»aren motorra geldiarazi ondoren.

Noizpehinka zuhaztiko hostoen zurrumurru olerkitsua aditzen zen haize bala batek eragina.

— Agur —esan zuen hozki berriro Elsa-k atea ireki nahiz.

— Ongi jolastu zara? Isilik ikusi zaitut askotan.

— Bai, baina ondo —erantzun zuen Elsa-k batere gogorik gabe—. Orain joan egin behar dut. Nola ireki dai-teke ate hau?

Urduri jartzen hasia zen: ez zuen asmatzen, eta Vanhamme-k zirkinik egin gabe begiratzen bide zion. Ez zuen Elsa-k egon hartan segi nahi.

— Eta, noiz arte orain? —galdetu zuen Vanhamme-k.

— Geroak esango du hori.

— Zergatik presa hori? Bakarrik zaude. Hori uste dut bederen... Zenbat hilabete da zure senarrarengandik be-rezi zinela?

— Berdin da hori orain. Utz nazazu joatera.

— Lau hilabete? Zortzi? Eta gainerakoak... ustegabeko serora... Eta orain etxera, bakarrik? Ez nauzu kafetxo bat hartzera gomitatzen? Honelako gau eder batez, Elsa... Ez nuke oraintxe eta bakarrik bihurtu nahiko...

— Utz nazazu baketan!! Irekazu ate madarikatu hau!

— Ezin sinets. Honela agurtzen nauzu, beraz. Honela jokatu izan duzu beti zeure miresleekin? Horretaz, zergatik utzi zaitu De Potter jaunak?

Eta indarka besarkatuz, musu luze bat eman zion ma-saila leun beroan. Ezpainak alferrik bilatu zituen, Elsa-k eskuez estali baitzituen.

— Atea, eta kitto! —Eta garrasika hasi zen: «Au secours!»

Bapatean atea zabaldu zen.

— Zakar hori! —esan zion Vanhamme-k—. Horrelakoxeak maite ditut nik emakumeak: eskuragaitzak.

Agurrik esan gabe joan zen Elsa gorantz, bihotza oso estututa. Jaguarra laister abiatu zen indar guztiaz, eta ikaragarriko burrundan, hegoalderantz; eta laisterketan ari balitz bezala urrundu.

Elsa minduta zegoen, oso minduta: «Nortzat hartu nau ni horrek? Zer adierazi nahi zuen, bestalde, «zenbat hilabete»ren galdera nazkagarri haren bidez? Horren «egarriak» nagoela uste du? Gizonak beti bat! Eta honek, denaz gain, munduko nagusia dela uste du, eta bere besoe-tan ez erortzea ezina dela»...

Ohera joan zen. Txit urduri alabainan: ezin loak har. Ordu biak, hirurak... Molière-n bezala, berriz. Eta kanpoko atea inork oraingoan irek zezan itxaropenik gabe... «Zenbat hilabete senarrarengandik berezi zinela?... Honela agurtzen nauzu?... Honela jokatu izan duzu beti?... Zergatik utzi zaitu horretaz De Potter-ek?»...

— Ez diot sekula barkatuko! —esaten zuen ahapeka—. Zer uste zuen urde harroputz horrek? Beharbada, bere eroaldian, eta irudimenez, bere pizinan ikusi nau, biluzik, berari irribarrez so... Ondo jaioa dago!

Eta beranduxeago erantsi:

— Errua enea da, eta ez harena. Nork deitu nau ni sasi aiton-semeren saizulo horretara?

Amorrazio hartan, konturatu gabe ezker aldera jarri zen, eta berehala oinaze bizia sendi zuen sabelean. Zutitu egin zen ikaraz. Berriz aldegina zen. Beti bat. Leunki etzan zen eskuin aldera, eta gogoetari ekin zion.

Aurrerakoan kontutan hartuko zuen gertatutakoa: hau izan zen gau hartako erabaki pozointsua. Handik aurrera kontuzago jokatu zuen. Senarrarengandik berezi den emazte ederra, emagaldutzat edo kaskarintzat bederen,

hartua da eskuarki. Vanden Broeck-en kakoa ez ote zuen alde honetatixek bilatu behar? Hura entzuna zuen lehenetik ere baina ez zuen erdizka baizik sinetsi. Orain bai. Orain bere buruz ikasia zekien: esaera hori zuzena da arras.

Gizonetan arra ikusiko zuen aurrenik: arra jelean, susara, gori, abereak baino okerrago. Hau ikusiko zuen beti lehenik, eta hitzetan ez zuen deusik ere sinetsiko. Inolaz ere ez onerizkoan eta lagundu nahian gizon presturik: «emakume ederrekiko ez dago gizon onik». Arra emea liluratu nahiz, eta besterik ez.

«Gizonekin gupidarik ez, eta mespretxua gidari. Eta haiek urrunago eta hobe», idatzi zuen.

XIII

Liburuxka izkutua ireki zuen berriz handik zenbait egunetara, eta arratsean idazten hasi zen:

«Kaskarintzat hartzen naute gizonek: hauxe da denen kakoa. Ez dago dudarik. Senarra lehen izan, eta gaur ez dudalako, edozein gizonen besoetara neure burua aurtikitzeko zorutzen naizela iruditzen zaie...

«Horrela idazten da Kondaira...

«Zein urrun, ordea, ni ideia horietatik...

«Bi aldiz maitatu dut nik bihotzez; eta bietan izan naiz iraindua, mespretxatua, ahaztua.

«Irteerarik ezean, barne-hotzak ikaran, otoitz egin nahi izan dut; baina haurretan ez nuen Jaungoikoaren mintzatzeko ikasi, eta nagusitan sarriago izan dut Jaungoikoa mardarikatzeko aukera, bedekatzen eta erregutzen ikasteko baino.

«Malkorik gabeko negar-saio amaigabeak izan dira horretara nire otoitz bakarra.

«Eta bietan damu izan dut maite ukana. Neure bihotza eman berriz nik? Inolaz ere ez! Ematea eta galtzea bat dira.

«Funtsezko erabaki guztietan nahastu bide naiz. Zer-

tarako erabakiko aurrerantzean besterik ezer? Behin eta berriz, utzi nuen bideak salba bide nintzake, eta aukeratu nuenak, hain zuzen, kondena...

«Probetasunetik ihesi, gogoz hautatu nuen Luc, gogoz eta bihotzez, bai; eta Romain gizajoa aisegi arbuiatu: Romain txiroa zen, Luc aberatsa. Ez nuen karkulukerian jokatu, halere, edo diruzalekeriak eraginik. Nire aukeraren kakoa sakonago zegoen. Aberastasunaren irudia Monseko txirotasunak eta behartasunak berak edertu zuten, sapa lehorrak itsasaize heze hozkirria bezala.

«Descamps-en salgu nagusian, polita naizelako hartu ninduten. Hamazazpi urte bete berriak: «horren ederra izanik, Elsa, hemeretzi edo hogeituzula ematen du; eta bulegora aldatzeko unea helduko zaizu. Ez kezka». Aitaren ahaleginen ondoren hartarako; sindikatoaren faboreak hartarako. Lanegin behar, ordea, eta lanbide hoberik ez. Lau urtetan barrena ikusi nuen eguzkiaren argia atez bestaldera alferrik deika eta alferrik iraungitzen; eta ni beti saltzaile, beti eginkizun berean, beti gatibu batez ere.

«Igandetan beretan, zer egiten nuen nik, zozo honek, neure askatasun apur hura uxtiatzeko? Zer da askatasuna poltsikua hutsik daukanarentzako?

Aitaren hitzetan sinetsi nuen azkenean, erdizka bederen: «burgesia nagusi dagoeno, txiroa izatea da mundu honetako zorigaitzik gaitzena». Aitak «erreboluzioa» egin nahi zuen. Nik ez nuen erreboluzioan sinesten, ez dut gaur ere sinesten, dirudunak gero eta gorrotoago baditut ere; eta neuretzako «erreboluzio» txiki bat egitea pentsatu nuen.

«Nola ez nekien.

«Baina Luc nire bidean egokitu zelarik, berak erakutsi zidan ustekabean nik, txiro honek, pairatzen nuen ifernutik aldegitoko ateka bat. Zergatik arbuiatuko? Bizia behin ematen zaigu, ez bitan. Zergatik «ez» esango?

«Eta amore eman nuen.

«Zer espero nuen nik aberastasun berritik? Jator aitortuko dut: haur asko izan, denak musugorri eta denak aisian haziak; trenen txistu zorrotza arratsetan eta lo-egiterakoan entzuten ez zen etxe zabal bat, negu minean epel; alferrik galdu beharra nuen denbora igarokorra, asti baketsu bilakatu; soineko ederrak jantzi, eta neure eskuetakoko larrua beti leun atxiki; musikaz eta Izadiaz gozatu ahal izan; norberaren zorte gaiztoa mendekatu nahiz ameslariak elikatzen duen politikieratik aldegin, erreboluzio-nahiaren oinarria herra baita, eta ez amodioa; Kreta, Riviera eta Côte d'Azur-eko itsaso urdina eta kresal sarkorra dastatu ahal izan.

«Helburu nirekoiak, badakit. Eta besteenak? Neure aita miresten dut; baina hodeietan bizi dela uste ere bai. Sozialismoaren lilurak alferrik xahuarazi dizkio egunak. Frakasu horren alaba eta mendekatzaile naiz ni.

«Harira bihurtuz, Luc ez zen nigan izan Luc De Potter Antwerpetarra, aberastasun lilura horien ekarle-gaia baizik: gure haurrek Nikolas Saindua maite duten bezalaxe maite nuen nik Luc. Jator aitortzen dut: Luc nire gorputzaz maitemindu zen bezalatsu, eta ez nitzaz; ni neu ere, Luc-en bidez lortuko nuen bizimoduaz maitemindu nintzen, eta ez Luc-ez.

«Gero topatu nuen nik Luc: aurkitu egiazki eta ez idoro, ez bainuen bilatu. Askoz beranduago, neure liluren funditzeaz bestaldera: neuk ez baina neure gorputzak ase zuela konturatzen hasi nintzenean. Ohartu gabe, nik Luc tronpatu nahi nuela ikusi nuen; eta berak ni ere bai. Aberastasunaren liluren ipuina eta haragiaren urria gure aurrean biluzik agertu zirenean, laztu egin ginen biok, eta bateratsu nik uste. Luc-en mespretxua sendo aurkitu nuen beregan: nire gorputzaren eskasiaz etsita zegoen, eta beste

emakumetara jo zuen. Honetan itsuago agertu zen ni baino, irteerarik gabeko bide batetan barrena abiatu baitzen.

«Nik garbi ikusi nuen neure okerra: Luc antwerpetar zoritxarrekoa maite behar nuen, ez De Potter dirudunaren atzeko sasi-parabisua. Orduan nahi izan nuen Luc bera maitagunez irabazi, baina berandu zen: maitekorrago ni agertu, eta bera zakarrago; arrastatzen hasia ni, eta bera hanpatuago zanpatzen; belauniko ni erreguz, bera gero eta harroputzago eta gupidagabeago. Amodioaren hazkurria mespretxua baita: arbuiatzenago eta maitatuago, maitatzenago eta arbuiatuago.

«Hori dela bide, hisiz, amorruz, Holanda-ra joan nintzen Jean Vander Broeck-ekin; baina handik bihurtzean, Loosrecht-eko eta Amsterdam-go zorionaren ur freskua edan berria neukala erreparatu nuen... Berantegi! Nola lortzen ote dute nire adineko batzuk haragiaren eta sendimenaren arteko berezketa guztizko hori? Nola gerta daiteke atsegin-mentura huts bat, izpirituaren joanak eta begirada baten oroitzapena laister erantsi gabe?

«Ez nau ni atseginen laburrak mindu, begitarteko muzin gogorrak eta maitagunearen suntsierak baizik. Lizunkeriak ez nau inoiz biziki erakarri, eta mota horretako lilurazioen garaia pasea da niretzat.

«Axaletik jokatzetik ez dudanez gero, beraz, nondik irten? Irteerarik ez.

«Badakit... somatzen hasia naiz... somatzen hazia hobe... Zoritxararen hesi gaitzak ez dit aterik utziko, ez atekarik, ez zirrikiturik, ez arraildurarik: ezin gotorragoa da nire inguru guztian...

«Zaratatik ihes egin nuen bake bila, eta Dieweg-kalean neure ametsetako bat obratua uste nuen. Baina laister kale zalapartatsuen iskanbila etengabea bilatu nuen, isiltasunak ni errotik minbera nintzan beldur...

«Herri txiki batetik ihes egin nuen hiriburura: «kalakariak eta kontakatiluak urrun utziko ditut», pentsatu nuen. Eta laister Jemappes-eko ezaguera haiek falta zitzaizkidala erreparatu nuen, eta Brusela-ko izengabekeria, ez-deus senditzea, gorrotoago nituela utzitako berriketa salatari guztiak baino...

«Egokia zitzaidan gaztetan emakume ederra izatea. Baina gaur madarikatu egiten ditut neure liraintasuna eta neure begi nabar ilunak. Emakumeek betidanik gorroto izan naute: ez dut inoiz neska lagunik lortu: inguruko guztiak, ikastetxean eta lantegian, izan zaizkit beti maiseatzaile gartsu eta gogor. Gizonek, aldiz, ez dute inoiz egin nire gorputza desiratu besterik; eta sendimenduak nigan bi aldiz hozitu direnean eta itsatsi, bietan malkoekin batera haragikeriaren lehortekak ihar-arazi ditu berengan nigan sasoian erauziz.

«Zertan gertatu zait adiskide, beraz, gogaituta naukan nire edertasun hori? Zenbait aldiz, harrokeriaren atsegina ezagutarazi dit, egia da; baina ez da hau behar nuena. Zorionekoak zuek, emakume itsusiok; zuen begietan josten diren begiradak ez baitira beheragoko bidean estakuru gisa pausatu!

«Heriotzatik ihes egin nahi izan nuen, azkenik. Luc-ek heriotzaren tema izan du beti, lizunkeriarena bezain zina; biziaren eta heriotzaren iturburuak samintasunezko mendi-mazela berean jaringo balira bezala. Heriotzaren tema hori, urte askotan nire pentsamenetik baztertzen saiatu naiz. Zertarako, ordea? Zergatik ez neure buruaz beste egingo? Eta kitto! Nori damutuko litzaioke? Egia du Luc-ek honetan... Ez nuke egingo, halere. Bere burua hiltzen duenak munduan sinesten du era batean; eta munduaren bitxitasuna eta biziaren sentidurik eza bere burua ezdeustatuz ezkontarazi nahi ditu.

«Bere burua hiltzen duenak konpondu egin nahi du mundua, oreka berrerosi nahi du, bere patuari dagokion absurdutasun atala fundiaraziz.

«Lilura horietatik at nago ni: zirika-bide horiek errotik ukatzen ditut. Bizia joko bat da, joko garratza; baina handikeriarik gabea, apalki jokatzen ikasi beharrekoa. Apaltasun horren lehenengo frogakaria, suizidioaren uko egitea da. Etsi egin behar da, baita genuen buruaren heriotzaz. Ez du ezer konpontzen.

«Bizieraren etsipenaren itsasoaz bestaldetik itzuli berria naiz. Olerkia gelditzen zait, musika, bidaiak, abereak. Hitz batez, gizonaren bidez lortu behar ez diren helburuak eta atseginak.

«Urrutira joan, oso urrutira, bakar bakarrik; eta hizea txistuka ari entzun.

«Atzerritarra naiz ni ere, Baudelaire-ren arreba bizkia; eta berarekin diot:

— *Zer duk maiteenik, gizon bitxi horrek? Esak: heure aita, heure ama, heure arreba, heure anaia?*

— *Ez dut nik aitarik, ez amarik, ez arrebarik, ez anaiarik.*

— *Heure adiskideak ote?*

— *Gaur arte niretzat funts ez-ezaguna atxiki duen hitz batez baliatu zara zeure horretan.*

— *Heure aberria?*

— *Ez dakit nik zein eskualdetan dagoen.*

— *Edertasuna?*

— *Pozarren maitatuko nuke, jainkosa eta hilezkor.*

— *Urrea?*

— *Gorroto dut nik, zuk Jaungoikoa gorroto duzun hainbat.*

— *Hara! Eta zer maite duk hik, horretaz, atzerritar harrigarri horrek?*

— *Hodeiak maite ditut... igarotzen diren hodeiak...
han urruti... urruti... hodei zoragarriak!*

Baudelaire-k bazekien, bai, nire etsipenaren berririk!»

Luma utzi zuen, eta idatzitakoa irakurri zuen berriz hitzetik hortzera:

«Ez, ez, ez da hau: besterik da senditzen dudana», esan zuen. «Senditzen dudana at dago, harantzago, askoz harantzago, ilunpeetan barrurago. Ez naiz gauza! Mutua naiz! Mutua da gizona; eta mintzo delarik ere, mutu dago».

Eta ingurraztia hartu zuen, eta anitz puskatan bota zuen zakarretara.

Eta gainean gelditu zen paper puskan hau irakurri zuen: «igarotzen diren hodeiak... urruti... hodei zoragarriak...».

XIV

Udako azken igande hartan biziagoak ziren koloreak bestetan baino, itzalak ilunago, eta argia horiskago; epe-lago beharbada. Eguraldia berotxo zegoen egunsentitik beretik; baina uda bukatua zen zalantzarik gabe, eta udaz-kena gertu.

Goizegi zen, baina Elsa-k goiz jaiki nahi zuen, hain zuzen. Eta etxeko lan batzu egin ondoren, tranbia hartu, eta Anderlecht-eko azoka ezagunera joan zen.

Bertago eta zaunkak zaratatsuago. Bederatzi t'erdia baizik ez izanik ere, erosleak eta ikusleak barrura eta kanpora ari ziren;; kartoizko kaxa bat besapean abiatzen zen zenbait; beste zenbait beren txakurtxo berri eta ñimiñoa soka batez alferrik tiratuz eta ibilaraziz; banaka batzu doilorki zintzilika eramaki. Saltzailerik gehienak flamenkeraz mintzo, dendetan barrena bezala. Zenbat urte hartan Elsa ez hara azaldua? Behin etorri zen Luc-ekin, aspaldi, oso aspaldi; baina Luc-ek ez zuen ezer erosi nahi izan: «Aspertu egiten naute abereek». Hau entzutean gorroto txinparta bat piztu zen Elsa-ren barruan.

Oraingoan katu bat erosi nahi zuen Elsa-k, beltza aha-lean. Hau izango zuen aurrerakoan bere lagun bakarra.

«Nork ukatu du abereak lagun hobeak direnik, kristauak baino?». Zakurren postua pasata, eta ezkerretara jo baino lehenago, ia aterpe beltz itsusi haien azpian (pittin bat Paris-ko «Les Halles» zaharretako aterpean bezalatsu), hegaztien eta untxien saltegiak alde batera utzi zituen, eta katu batzu ikusi zituen, txori-kaiioletan sarturik salgai. Ia-ia barre egin zuen.

— Gizajo hori! —esan zuen, saltzaileak katutxo beltz eskaintzen ziolarik—. Zenbat balio du?

— Berrehun libera —erantzun zion andereak—. Oso maitagarria da. Eta haren ama, nik aginduta, txit garbia da, benetan. Amaren ezpalekoa gertatzen baldin bada (izanbada!) ez zaizu damutuko.

Elsa-k altzoan hartu zuen; eta laztandu-ala katutxoak bizkarra altxatzen zuen, eta segidan isatsa, «miau» izuti fin-fin bat entzunaraziz.

— Bai, beraz? Eramana ez zait damutuko?

— Ez, ez. Lasai egon.

— Ongi da. Emaidazu.

Eta bere txori-kaiola hartara berriz sarrerazten zuen artean, aholku-zerrenda luze bat eman zion Elsa-k maitekiro.

* * * *

«Hectos»eneko bulego berrian, maiz oroitzen zen katuaz; eta etxerakoan pozgarri zitzaion han zai topatzea. Gauetan, halere, Elsa-k bere logelako atea hetsi ohi zuen. Harramazka edo koska egingo ziolakoan? Ez, ez zen «Mimu»ren beldur. Baina gauez Elsa esnatuz gero, eta ilunpetan katuaren bi begi argitsuak beltzean ustekabez erreparatzekotan, hura ikara!

Berehala laketu zen «Mimu» Pâquerettes»ko etxean;

eta majina bat festa, triska eta jauzi egiten zion arratsean, aldiz Elsa-rengandik ero moduan urrunduz, aldiz konkorkonkurturik eta saiheska ondoratuz. Elsa-k farre egiten zuen komeria haiek ikusita.

Telefonoa, beltza ere, mutu beti. Hura tresna bitxia! Telefonoa etxen, eta zertarako, egia esateko? Apaingarri? Isiltasunaren lekuko? Besteen ahaztutzearen neurri? Etxea hartzerakoan hobari bat, eta oso egoki, iruditu zitzaion, ia-ia beharrezkoa. Nor deitzeko, ordea? Noren deiak erantzuteko? Ez zuen pentsatu.

Bakardadea, aste-bukaeretan, bakardadea gaurminetan, bakardadea Neuve-kaleko eskaparate jendetsuen beren aurrean. Egunak laburtu eta hoztu ala (eta laister laburtzen eta hoztutzen Brusela-n); zailago zitzaion Josephat-eko parkera azaltzea. Emakume bat han bakarrik... zertara joana? Gauzez ez zen inolaz ausartzen: gizon bakarti batzu han ikusiak zituen behin eta berriz, ilunabarrean; eta susmorik txarrenak sinesteko gertu zegoen.

Azkenengo igande arratsaldean gertatu zitzaionak oraindik ere uzkurrago eta etxekoiago egin zuen.

Laurak aldean, eta euripean, lanbropean hobe, handik ari zen Elsa pasean, ezertan pentsatu gabe. Bere atzetik gizon baten urratsak hurbiltzen entzun zituen; eta laister ahots bat:

— Arratsalde on, andere hori —entzun zuen—. Joan den igandean, eta ordu honetantxe, hemen ikusi zintudan, eta orduan ere bakarrik. Sinetsi ezina da...

Elsa-k arindu egin zuen ibilera, eta etxe aldera jo. Beharrik ez urruti.

— Parke honetan mamitu nituen nik neure ametsik ederrinak... Hogeit urte ia... Gaur, alarguna, ez nuen nik uste...

Beltxargen zingira eskuin aldean utzi, eta bidexkatik

gora abiatu zen, ustegabezko lagun astun hura beti ondolik eta hizketan zerraikiola:

— Neure emazte zena gogoratzen didazu. Antz handia duzu, benetan... Nire bizierak, haren heriotza gertatuz geroztik, ez du funtsik.

Azalées-ko espaloian zeuden. Elsa-k ez zuen aditzen, entzun arren.

— Zugan somatu uste dut, beraz... Kontuz!

Gizonaren garrasia, klaxonaldi luze bat eta gomatikukirrinkada garratz bat batera gertatu ziren. Balkoi batek andere zahar bat begira. Presaka joan nahiz eta galzaraz bestaldera, ia Pâquerettes-ko izkinan bertan, itsuitsuan hasia zen Elsa gurutzatzen. Itxuraz eskuin aldeko gurpil-hegoak ikutu zuen, baina ez zen egia. Motorraren aurretik korrika igaroz, Elsa-k bere bideari ekin zion. Berbilaren lehiatilatik oihuka hasi zen gizon bat, bere onetatik arras aterata:

— Zozo hori! Hobe huke begiratu, ezta?

— Lasai zaitetz, gizona —esaten zion Elsa-ri «jarraitzaile» ez-ezagunak, bapatean arazo hartan erantzule eta errudun.

Elsa korrika Pâquerettes-tik gora; eta bi gizonak hantxe, ibiltaria eta txoferra, izkinan, eztabaida gorrian.

— Beharrik! —pentsatu zuen Elsa-k etxera sartzean.

Atea bultzatu, hasperen bat egin, eta saltoka hurbildutako katuari agur-egin zion: «Zer dugu, Mimu? Ez dakik zer gertatu zaidan. Parketik nindoalarik...»

Tinbrearen soinua entzun zen.

— Nor ote? —galdegin zion Elsa-k bere buruari. Eta ireki egin zuen.

— Barka nazazu. Ezertxo ere gertatu ez zaizula ikusten dut. Hobe horrela! Barka...

Josaphat-eko ahots ber-bera ari eta ari... Berrogei-ta-

-hamar bat urtetako burusoil apain bat begiztatu zuen Elsa-k.

— ...eta badakit hau modu bat ez dena... Baina ni gertu naiz zurekin oraintxe tratu bat egiteko! Esaidazu non nahi duzun bizileku bat, apartamentu bat...

Elsa-k zakarki hetsi zuen atea; giltza jiratu zuen eta krisketa zeharkatu. Zoritxarrez ez zegoen beste zerrailarik...

Ateaz bestaldera ahotsa beti ari!

— ...xaleta bat, nahi duzuna; eta bihar horixe izango duzu. Ez duzu aurrerakoan diru-kezkarik izango. Zein opari nahi duzu nik bihar eskaintzea? Bihar bertan...

— F... moi la paix!

Eta irratia piztu zuen, goratik, ahal bezain goratik, garrasi bizian.

— Badut beste kezkabide bat gaur gauerako. Berriz etorriko ote zait «eskuzabal» zerri hori? Denak hasten berdin: nahi dudana emateko gertu, nire begirada behar omen, eta ez besterik; nire bakardadeaz ohartu, eta lagundu nahi nautela... Ipuinak! Gauza bakar bat nahi dute nigandik! Denak gorroto ditut... «Denak gorroto ditut, bai, gizon guzti-guztiak!»

* * * *

Gero eta goizago oheratzen zen, goizago loak hartu nahian. Zortzi t'erdietako egoten zen maiz ohean.

Baina gero eta zailago lotan hastea, gero eta ugariago barbiturikoak.

Noiz arte hala? Noraino jaitsi beharko?

Ez zuen mugarik ikusten.

XV

Elsa-k leihoa irekitzerakoan, gelditasun osoa nabaitu zuen. Bazter haietan harrigarri, urrungo galtzara orroa ez baitzen sarri falta. Zer ordu ote zen? Ez zekien. Esnatu berria, erdi itzarrik, gorantz altxa zuen begirada, eta, eguzkierreak itsuturik, begiak hetsi behar izan zituen. Soinurik batere ez: goizegi nonbait.

Zer zen hura? Bakea? Eta, bakea, zertarako? Eguraldi bikain hura zertarako? Igandeetako astia, zertarako? Itsu-une labur hura gainditua, hodei zabal, goibel eta bakar bat ikusi zuen berriz, zeru-goia ia guztiz estaltzen zuelarik, bere zabalean nasaian barrena beti bat: txuriska, kolore-likits gabea. Eta kopetan, bigarren aldiz, oinaze berbera etorri zitzaion. Argitsuegi, zuriegi nonbait ohetik begiratzeko. Jaiki egin zen. Egunsentia aspaldian urratua, eta giroa hozkirri. Paq̄uerettes-kaleko bi buruetako teilatuen artetik, apaingarri gisa, zeru-zerrenda urdin bat ageri, koroa modura, hodei bakar hura Brusela-ko estalki berezi bihurtuz.

Mihia itsaskor sendi zuen Elsa-k.

— Ene! —esan zuen—. Haur urdail txarra!

Eta gelako barru aldera itzuli zuen aurpegia. Burua

axolagabe azkatu, ileak behin eta berriz (eta umore errean) begitartetik baztertu, irratia piztu, eta erlojua begiratu zuen: bederatziak hamar gutxi:

— Bederatziak hamar gutxi besterik ez! Eta isiltasun bitxi hau halere... Igandea da, bai, baina...

Eta hitz zantar bat erantsi zuen.

— Igandea oraindik! —esan zuen ohean eseriaz—. Beti bide da igandea!

Berriz jaiki eta gelako atea ireki zuen. Orduantxe sartu zen katua, ihesi baino azkarrago.

— Egun on, Mimu! Igandea diagu berriz. Zertaz beteko? Egun oso bat libro... zer egiteko? Bizi oso bat haizez eta dolorez betetzeko!

Gosaldu, gela txukundu, erropa batzu jabatu... Deus ez.

Hamarrak irian berriz leihora zen, gogaituta, eta zerbait egin beharrez, sagar bat zuritu zuen, eta jan. Lehenagoko hodei hura bere hartan zegoen; eta inguruko koroa urdina ere bai bere hartan, urdinago menturaz.

Aldameneko auzokoa, ekonomista bizibidez, Laurent bigarren estaliko andere alargunak jakinarazi zionez (eta Laurent andereak inguru guztikoen berri bazekien, nolatan Elsa-k ulertzen ez zuela), postu goren bat zeukan Loosberg hark ministerioetan. P.L.P. partiduan entzute handiko gizona omen zen, eta Belgika bakar eta hilezkorrean sinesten zuen.

Egun hartan —eta igandero bezala, egia esateko— jazerak berezi hura zeraman Loosberg jaunak; eta berebilaren ondoan lau zigilu zituen, kolore desberdinetakoak, eta laurak ezin polittago: bata ur garbi eta xalbointsuz betea bide zen, bigarrena pasa ondoko ur arrez, hirugarren bat ur gardenez nonbait; eta laugarrena... zelakoa? Ezin esan. Koloniako urez ote? Litekeena. Bazituen ere, aulki txiki

baten gainean, bospasei zapi, kolorez eta lodieraz denak desberdinak; bi kartoizko kaxa handi, eta beste hiru txiki; eta beste majina bat poto, tresna bitxi, zepillo eta garbikailu. Loosberg jauna, apaizen modura Elsa-k somatu uste zuenez, liturgian ari bide zen, eta zapien ilara ez zen sekula aldatzen: Elsa-k errepara zezakeenez, eta bakanka ikusitako mezen oroitzapenak gogoratzen zionez, eskuintetara aurrenik, ezkerretara gero; ardoa lehendabizi, ura segidan; eta abar. Gauza bera Loosberg jauna. Lehendabizikorik, berebil guztia ur xalbointsuz nasaikiro bustitzeko, zapi berdea hartu ohi zuen, eta bigarren zigiluan xukatzen zuen, berebila kontuz eta leunki ferekatu ondoren.

Lehenengo pasada hura bukatzean, hirugarren zigilua erabiltzen zuen, zapi gorri batez; eta leihatiletako kristalak garbitzeko beste bat. Zilarraideak, jakina, beste bi zapiz egiten zituen: bata hezatzeko, eta bestea ferekatzeko eta ditzira ateratzeko.

Ezpaloi ertza busti ez zedin, zigilu, suila, eta poto guztien azpian, «Le Soir»-en orri batzu ipintzen zituen. Eta bere lanean ari zen bitartean, txistu egin ohi zuen eten gabe, trenpurik onenean; eta batzutan ozenki kantatu ere bai. «Apaiz eta Txantre batera. Bapo!» Jendetzarik ez zen egiazki handik igarotzen; baina ondotik norbait zihoakionean ere, eta berari so igaroagatik, Loosberg jaunak ez zuen erreparatzen. Bere eginkizunean murgildua zen osotara.

Hamabi t'erdiak aldean bazkaltzera etxeratzen zen; baina bazkal ondoan, berriz ere, eta zirudenez losustarik egin gabe, garbiketari ekiten zion. Bostak aldean, horretara, emaztearekin, eta guztiz dotore jantzirik, irteten zelarik, fabrikatik beretik ateratzean baino ditziranteago eta apainago zegoen. Bazituen, esan beharrik ez, apaingarri guz-

tiak: gurpiletan, barruko aldean, non nahi, Peugeot-ek saltzen zituen eraskin guztiak erosirik zituen salgai agertu ala; eta, hau dela eta bestea dela, lau argi zuri eta bi hori jarrarazirik.

Nora joan ohi ote ziren «ekonomista» hura eta bere emazte flakuxka eta argala. Elsa-k ez zekien, eta ansi ez zitzaion; baina Laurent alargunak ez zekien, eta oso axola zitzaion. Elsa, dena dela, «antiklerikalago» jartzen bidetzen Loosberg «apaiz» haren liturgia eta azalzeria ikusita, oso noizpehinka Schaerbeek-eko kalean topatzen zituenak ikusita baino. «Jaungoikoak gurpilak ditu gaur», esan ohi zuen Scheelen jaunak, eta Elsa-k aita onartzen zuela nabaitu zuen.

Gutziz biguinduta, eta igandeetako ohitura ongi eza-guturik Elsa-k, nabarmenki hetsi zuen leihoa; hain zuzen ere Loosberg-ek entzun zezan moduan. Baina honek ez zuen erreparatu.

— Horra hor gizon bat —esan zuen etxe barnetik—. Horra hor piztia hilezko bat, omen... —Eta barrez hasi zen—. Nire aitak egia zuen.

Eta katua magalean hartuz, laztandu egin zuen luzaz, ezer esan gabe.

Bazkari arin bat prestatu, moltsa gorri beltzean sartu, eta Josaphat aldera jo zuen, han eguzkitan bazkaltze-ko asmotan.

Beltxargen zingiratxo baketsua ezkerretara utziz, goiko belardi garaian pausatu zen. Udazkeneko tristura giroan igeri. Haizerik ez, jenderik ez, soinu handirik ez: goitik igarotzen ziren tranbien eta berebilen hotsaz kanpo: halaxe maite zuen Josaphat-ko parkea: «tamala, estuegi dela».

Bakardade berriak alde on bat izan zuen beretzako: bilatzen den isiltasunaren kutsu olerkitsua, negarretatik

harantz eta bestaldera aurki daitekeena, ezagutarazi baitzaion. Eta hau ez zitzaion gutxi! Aspaldian irakurritako liburu batzu (Dieweg-kaleko usainez inguratuak ez gutxi) berriz irakurri zituen, eta guztiz desberdinki sendi eta ulertu zituen. Hauxe zen, dena-dela, «Hektos»eneko lan berriak zuen alderdi on bakarra: liburutegi ugaritxo bat bere eskuarrean jarri ziola.

Luc-ekin sasi-biziera bat eraman zuela antzematen zuen. Eta «Ma Chaumière»koa ez zela bakartasuna izan, alferrik eta berantetsirik zai egotea baizik. Olerkariak eta santuek bakardadea bilatu egiten dute, pariek eta legendunek pairatzen. Zenbatetan pentsatzen zuen: «ai hemen banitu Ukkel-en nituen diskoteka eta estereofonia ederra! Ez zitzaizkidan gaur gaitzi izango».

Laster hasi ziren gauzak parkean aldatzen. Arratsalde hartan, maiz bezala, arkulari-txapelketa zegoen. Goiko zelaian lau tantai berde luzeak (burdinazko zelosian eta aldagabe azpian, arin eta hagaren antzeko eta jiragarri goiko partean), tente zeuden, zai, lerro-lerro. Txapelketako laguntzaileak tantaien muturretan koloretako artezkarrak ipintzen hasi ziren, hartarako goiko hagak ardatzean jiraraziz. Soka batetik gero helduz, eta piskanaka soka hura laxatuz, hagak ardatzean jiratzen ziren balantza eginez, poxi bat errota-besoan modura, eta hagak zutitzera uzten zituzten horretara. Sarde bitxi haien makila erraretan, hiru mailatan eta puntaren puntan ere bai, lore sorta gisa, artezkar mordoak agiri ziren arkularientzako tentagarri eta epaikari.

Talde txikita et oso nagiki, gorantz zetozten arkulariak. Bi arkudun eta lagun bat hemen, hiru arkudun eta hiru lagun han; eta horretara. Zenbat guztira? Hogeitahamar bat?

Ordu erdi batetan jokoa hasteko zegoen.

Burdin-sarez antolatutako aterpe txikietan inor ez; arkulariek ez bide zuten gerizatze beharrik senditzen.

Begiratzaille gutxi inguruetan. Denak flamenkeraz mintzo. Jokoaren txabola berezian, edo trabenan hobe, Elsa-k ulertzen ez zuen idazki hau: «Koninglijke St. Sebastiaan's Gilde, 1958-1948».

Arkuak handiak ziren, eta oso mota desberdinetakoak. Tente jarrita aurtikitzaileen burua baino gorago agertzen ziren. Zerbait arkuk zuraren kolorea atxikitzen zuten, beste batzuk aldiz beltz eta berde, beste batzuk urrezkoak irudiz. Denak, hau bai, ezin apainago, ezin zaituago, ezin ditziratsuago. Denen artean arku bakar bat aukeratu behar izanez gero, aski lan!

Elsa-k arretaz, txunditurik, eta ez hizkuntza eta ez eginak ulertzen ez zituela, prestamen haiek aztertzen zituen. Jaun zahar ilezuri batek koipez (eta amodioz...) igurtzen zuen bere arkua; beste batek, haurren begirada harrituraren aurrean, saiatu egiten zen behin eta berriz, azkarki tinkatuz eta largatuz, eta azkenean gezi bat belardian poliki botaiatz.

Halako batez, arkulari dotore bat, besaburuak larruz jantzirik, lehenengo tantaiaren ondora joan zen, bigarren tantaia artezkarrez gertatzen zuten unean. Belaun bat lurrean jarri, eta arkua errara, zeharka. Muturrean, goian, zintzilik zeuden sasi-lore hori haiek. Artezkarrak geziez erauzi behar: horra jokoia.

Lehenengo arkulariak, luzaz begiztatu ondoren —eta egoera ez-erosoan bestalde, Elsa-ri iruditu zitzaionez— aurtiki egin zuen azkenean. Gezia xut-xut, goruntz abiatu zen azkar, tantaiaren ondotik pare-parean iduriz, eta zuzenki sasi-lore haietara. Baina artezkarrak ikutu gabe tantaia baino gorago igo zen, segidan beherantz abiatuz. Hutsa, beraz.

Hurrengo arkularia hurbildu zen; eta gero beste bat, eta gainerakoak. Gero denak bigarren aldiz, eta hirugarrenez. Astezkarrak, geziek erauzita, lurrera erortzen ziren; eta artezkarrak ahitzean, sokaz makurrarazten ziren hagak, ardatzetan jira-araziz, muturra jaitsi arte; eta orduan berriz hornitzen ziren, bospasei «lore» ipiniz, edo gehiago, kolore desberdinetan. Gora eta behera honetan, hagak honda ez zitezen, aulki edo langa berezitan pausatzen ziren puntuak, lurraren kontra lardaska ez zitezēn.

Luzaz horretan? Ez zekien Elsa-k. Uste zuenez lehenengo aldiz ikusten zuen kirol-sorta bitxi hura; eta entretenigarri izan zitzaion lehenengo momentuetan. Ez zuen Elsa-k sumatzen dena-dela, Belgika-ko Arkularien Elkartasun bat izan zitekeenik.

Piskanaka petankaz gertatzen zitzaiona gertatu zitzaion: alegia, aspergarri zitzaiola arras, eta horretan gizonak denbora pasa ahal izatea, ulertu ezina.

Arratsaldea aurrera zihoan gelditasunean: oso poliki eta oso isilik. «Fontaine d'Amour» deritzon parkeko aldera jo zuen Elsa-k: «Eguraldi eder hau nik gaur modu honetara hondatu beharra!... Eta geziak botaiaz igarotzea, goragarriago ote? Gure aspertzea izkutatu: horra hor mundu honetan lortu nahi den bakarra»...

«La Laiterie»ko mahaietan jendetza ugaria ikusi zuen, muskerrak bezalatsu eguzkitan egonean, eta hauek bezain aspertuta itxura zenez.

Loosberg jaunaren lanak gogoratu zitzaizkion. Arkularien ordu hutsak ezagutu zituen; eta, egia aitortzeko, beteago al ziren hauenak Elsa-renak baino? Ez egun hartan noski; baina ez aurrekoetan ere. Noiznahi Luc zuhaitz baten kontra abiatzeko gertu egotea, egon ohi zen bezala; hitzik esan gabe Luc eta Elsa-k ordu osoak igarotzea; gogorik batere gabe oheko atsegin hits hartara, Luc-ek jo

ohi zuen bezala, ez haragiak deitua, baina haragia deitu nahiz, zer zen? Zer zen lizunkeriaren sasi-egarri hura Lucengan, urteetan zehar anitz erataria elikatua, aspertze funtsezko bakar baten seinalea baizik?

«Jendea aspertu egiten da —zion Elsa-k berekiko—. Ni neu ere aspertu egiten naiz; baina Pâquerettes-era etorri arte ez nekien. Orduan Luc falta zitzaidan, haurrak falta zitzaizkidan, gauza askoren gabea nabaitzen nuen. Gaur, aldiz, dena sobera zait, mundu osoa zait gehiegizko eta larregi».

Eta aurrera ekin zion gogoetari:

«Nire bakardadea, eta beste horien jokoak, Coca-Colak eta ekintzak; sasi ezkertarren erreboluzio-nahia eta kabaretak, mistika eta ordikeria, funtsean orobat, ktramila izkutu berberaren ondorio dira: denboraren igaroaren ito behar isila eta aitortu-ezina uko egiteko moduak. Ez du gizadia denboraren isuri etengabeak izutzen. Areago lazten gaitu denbora huts aspergarri hau bete behar hertsia. Denbora polikiegi igarotzen da: horra kakoa. Nire bakardadea nabarmena da; besteena itxuretan diximulatua. Funtsean biak gauza bera».

Arratsalde urdin zoragarri hura; itsasoaren baretasun zabala, ilunabarretako bake naharoa, olerki eta itxaropen zoriontsuen oinarri gertatu beharrean, kezka-iturri mingotsak zitzaizkion Elsa-ri; ez baitzuen honek, ez baitu inork, haien arauerako egiazko betegarririk. «Zerua beti izan zait ederregia», ohi zuen esan.

Hutsunea nekez mukurru daiteke hutsez. Hutsunea, aitzitik, hutsa erantsiz, handiago egiten da, sakonago, gorriago, hutsago.

Elsa etxera zenean, horretara, erdi filosofia hartan hausnarketa egin ondoren, astelehenaren gertuari zetxekion goragaleaz gain, besteak baino zoritxarrekoago ez

izateko ustea zeraman barruan. Eta uste honek, ukaera hutsa izanik ere, gozatu egin zizkion igande arratsalde hartako ordurik ilunenak. Beretzat igande argitsu epel hura, hutsa izan zen; baina betetzeko asmoari eroaldia zeritzon, sekula inork betetzen ez zuen lilura zoroa.

Zubiaren ondoan, «La Caravelle» bar ñimiñoaren ondoan, gazte talde bat topatu zuen, itxuraz zai. Elsa-ren etxetik bertago, Pâquerettes eta Azalées izkinan kaleetako «La Taverne du Parc»-eneko billar-mahaiak jendez inguraturik.

— Horra —esan zuen—. Horra hor horiek ere nire pentsamentu garratzen lekuko. Berek ez dakite; baina nik orain badakit. Badakit nekez izkututzen duguna denok gure norarik eza.

Emakumerik batto ere ez: «beharrik» —esan zuen harropuzturik.

Etxera sartu zen:

— Eta datorren larunbatean berriz De Riemakerengana. Zertarako? Ez dakit? Egia esateko, zertarako nire dibortzioa? Zertarako egia legetuko?»

Beti bezain jolastari «Mimu» etxean.

Elsa-k galdera berberak egin zizkion. Katuak isatsa altxa zuen;

— Hire barruan egon nahiko nitek batzutan, Mimú. Eta muturrean muin egin zion.

— Beti bustia hire sudur punta, zikin hori! —Eta zoruan pausatu zuen.

XVI

— Jar zaitez —esan zuen De Riemaker lege-gizonak—. Eta barka iezadazu itxaron araztea. Lehengoan ere gauza bera gertatu zitzaigun, ezta?

— Ez dio axolarik —erantzun zuen Elsa-k exeritzen zelarik. Honen aurrean paper pilo bat nekez taxutzen ari, gizon sendo bat mintzo, berrogei ta hamar urtetan adinez. Honen atzean apal luzeak, hiru herrenkadatan, liburu beltzez beterik. Zahar-kutsua erredizetan, eta dena ilun. Elsa-k hotza sendi zuen eskuak mahaiaren gainean ipintzean: mahai gaineko beiraki lodiak izoztuta zirudien.

— Berri txar bat eman behar dizut —jarraitu zuen De Riemaker-ek, beti paperetan alferrik miatuz—. Berri txar bat, bai; uste dut bederen... Etzi astelehenean erabaki behar zen zure hauzia, luzatua izan da. Idorotzen ez dudan paper horretan esan didatenez, 1967-ko Otsailaren seia arte itxaron beharko dugu. Lan handiegia omen dago. Dirudienez ezkontzen bezain aisa berezten ere da gaur; eta Hauzitegian gainezka bide daude.

— Ia lau hilabetez luzatu, beraz? —erantzun zuen Elsa-k agirian nardaturik.

— Bai, anderea. Hiru hilabete t'erdi dira, ia-ia lau hi-

labete oso hain zuzen.

— Ene, ene! Hau nazka!

— Barka iezadazu neure galdera —ekin zuen De Riemaker-ek—. Eginkizunen bat ote zenuen epe horren barrurako, asmoren bat ote? Ez dakit nik... Beharbada... beharbada ezkontzekotan zaude. Nik dakita?

— Utz nazazu baketan!

Esanda segituan, izutu egin zen Elsa erabilitako doinuaz batez ere. Liburuen herrenkadak arrotzago agertu zitzaizkion bapatean.

— Barka nazazu —ekin zuen Elsa-k askoz ere emekiago—. Barka ezazu nire doinuaren zakarra batez ere, De Riemaker jauna.

— Ez da ezer. Enea da errua.

— Uler nazazu. Istilu hauen ondorioz ez dut ezertarako presarik. Ezkontzeko asmorik ez dut, eta ez izango ere. Gizon baten... beharrik... ez dut inondik! Sinetsita egon zaitez!

Berriz hasia zen Elsa gorago hitz egiten.

— Ongi da, ongi da —erantzun zion De Riemaker-ek, hizkeraren leuntasunaren bidez Elsa lasaitu nahiz—. Ongi da. Baina badago beste eragozpen txiki bat oraino.

— Beste bat? —berriz Elsa-k garratz eta goratik.

— Ez da gauza larri bat. Baina nik esan nizuna esan didate Hauzitegian. Alegia, gure auzi-txostena irakurri omen dute, eta ez omen dago garbi zure kaso...

— Ez dagoela garbi? Ez dagoela garbi? Zer dago garbi horretaz?

— Berek, nik bezala, ez dute zutaz dudarik egiten. Kalkoa ez da gure iritzi hori, ordea. Kalkoa gure txostena da; eta guk ez dugu, egia esateko, frogabide handirik aurkezten txostenean. Ulertzen duzu?

— Zer da frogakari bat horien ustez?

— Gutun mordo bat, esate baterako, De Potter jaunak besteri idatzita: maitale bati bidalia, gonbarazio batera. Behin —lehengoan esan zenidanez— zure senar-ohiaren gutun mamitsu eta nabarmen bat aurkitu zenuen, hain zuzen, beste emakume batekiko bere maitasuna eta hartu-emanak aipatzen zituena.

— Bai. Nola eskuetara zitzaidan ere azaldu nizun!

— Tamala da, esate baterako, gutun horren kopiarik edo fotorik guk ez izatea, eta ezin horretaz deus aurkeztutzea.

— Eta, nola? Nola nahi dute paperkoi horiek horrelakorik nik lortzea edo biltzea? Nola nahi dute, batez ere, lortuz gero ere, horrelakorik nik atxikitzea, eta alde batera eta bestera erabiltzea? Nik bihotza dut!

— Badakit, bai —esan zuen berriz hotzean De Riemaker-ek—. Hara! Hemen duzu, gostata, niri iritsitako gutun hori: «Komeni izango litzateke frogakari batzu auzi-txostenari erastea: gutun batzu, fotografiaren bat, zenbait lekukoren deklarazioak, eta horrelakorik».

— Foto-makina bat erabili ordez, zizpoleta bat erabili beharko nukeen nik neure senarra foto mamitsu bat ateratzeko «eran» harrapatuz gero!

— Badakit, anderea. Baina Legeak frogakariak behar ditu, eta nik neuk ere bai.

— Legeak paperak epaitzen ditu, ez pertsonak. Ni ez naute sekula epaituko. Honetaz ziur nago.

— Legeak ezin dezake sendimenduen arauera joka. Egia duzu, beraz, hein batez.

— Legea ez da sortu gizonen zerbitzuko, paperen laguntzaile baizik. Erresuma guztiak dira pertsonaren etsai!

— Nolanahi ere lau hilabetez itxaron behar. Gogorra zaizu, badakit. Gure txostena ahula baita, zu kontuzago ibiltzea komeni izango litzateke.

— Nola?

— Barka nazazu berriz ere; baina legegizona naizen aldetik, legearen izenean mintzatu behar natzaizu, hau atsekabe bazait ere; eta gure arazoan gerta dakizkigukeen estropozoak ezagutarazi behar dizkizut.

— Zergatik kontuzago? Zer dela-ta? Ez naiz kantoi-netan zai gelditu ohi!

— Begira. Jendeak aisa egiten du berriketa gauza haue-taz. Maizago falta du hitz egiteko aitzekia, gogoia baino; lizunkeria izan baitzaio betidanik hutsunea disimulatze-ko eta ahaztutzeko bide bakarra.

«Ia neuk esango nituzkeen hitz berberak esan ditu»
—pentsatu zuen Elsa-k ezer aipatu gabe halere.

— Etxerakoan, esate baterako: goitzxo joatea hobe; eta gizonen batek noizpait laguntzen badizu, eta hau nor-mala da zure kasuan, edertasuna ez baitzaizu falta...

— Utzazu alde batera nire edertasuna, otoi.

— Gizonen batek lagundu nahi badizu, beraz, hobe duzu, esaterako, zure etxe ondoraino ez dadila joan. Ehun egunez kasu eman beharko duzu. Ez duzu beste erre-medi-rik. Esamesak errotik erauzi behar ditugu... Lehen ere hau esan nizun, nik uste.

— Aski da! Ezer besterik? —ebaki zuen Elsa-k mu-rrizki, zutik jartzen zelarik.

— Noizpait —ekin zuen De Riemaker-ek, beti hotz-hotzean— De Potter-en gutunen bat eskuratzen baduzu, edo horrelako zerbait, oso eraskin egokia izango da gure paperen gehigarri. Eta, gaitzi zait gogoratzea: berrogei mila libera eman behar ditugu bururaino joan nahi duzula adierazteko.

Ez zuen Elsa-k ezer erantzun segidan. «Berrogei mila libera?», pentsatu zuen izaturik. Eta, nori eskatuko diz-kiot? Nondik atera? Azken xoxa tturindu, eta halere, zer?

— Bai jauna —erantzun zuen Elsa-k, esaten zuena neurtu gabe.

Bere onetatik aterata irten zen bulego ilun hartatik.

Zerk nazkatzen zuen gehienik? Ez zekien. Ez zuen ezkontzeko gogorik, gizonak bihotzaren erditik gorroto zituelako azken bolada hartan: ez zuen, beraz, alde horretatik ez inorako eta ez inolako urratsik egiteko asmorik ondoko hilabeteetan. Zer axola zekiokeen, beraz, egon hartan egotea? Deus ez, noski. Pâquerettes-ko sotoan bertan hau irakur zitekeen tinbrearen ondoko plastikozko laukitxoan: «Elsa Scheelen». De Potter izena, alegia, ez zen inon ageri. Zergatik, beraz, presa hura? Zertarako egoera legetuko?

Egia. Baina paperen eta egiaren berezketa guztizko hura, beti zai egon beharra oraindik ere lau hilabetez, epaitzaren haiduru egon beharra, gaitzi zitzaion. Bere burua mementuko kutsu igarokorrean murgildurik somatzen zuen; bere senar-ohiarekiko lege-egoera zentzugabe hura zela-ta, ez zuen ezer egiten, eta ez zen ezer egiteko abiaduran jartzen. «Oraingoz... Bi hilabeterengatik...» Zentzetan harrapatu zuen bere burua «oraingoz» hitzari daxekeen gogoeta idor eta elbarritzaile horretan azpiraturik? Baina, dirua orain?

Musu lepo-zapi urdin batez estaliaz zihoan Elsa etxerantz, urrats txikitan, arras barreiatuak. Rogier-enparantzatik igarotzean, Larousse-eneko termometro eskerga argiduna begiratu zuen: bost gradu goitik. Hotzak zegoen, bai, eta harritzekoa ez zen. Jaietan bide zeuden inguru haiek. Seirak baizik ez izanik ere, arras gaua zen; eta soinuek eta kolorezko argi fluoreztatuek elkar gainditu bide zuten, pittin bat Abuztuan Midi-ko ferietan postuek arratsean elkar zanpatu eta isilarazi eta ilunarazi nahi izaten duten bezala. Hura bizitasuna! Hura joan-etorria! Hura

eroaldia! Elkar bultzatuz aurreratu behar zen ezpaloietan. Mendebalde aldera berebilen argi-herrenkada bikoitz luzea, aldika hirukoitz, Koekelberg-ko Eliza Nagusiraino hiru kilometrotan ikusi zuen marratua, poliki-poliki mogitzen ari: argi gorriak urrundu egiten ziren; eta txuriak hurbiltzen, baina iritsi aurretik, lurrak irentsirik itxuraz, enparantzaren azpitik izkutatzen.

Nahaspila hura ikusita, ba bide zuten gizonak eta emakumeek norantz jorik. Milaka argiak han eta hemen ñir-ñir, milaka pertsonak honantz eta harantz, korrika larrian; milaka berebilak, ia elkar joaz. Eta Elsa-k zurrunbilo nahasi hartan galdurik harrapatu zuen bere burua ustekabean, argi berdearen zai geldirik, begira, pentsakor, jendetzaren erdian bakarrik, Brusela-ko erdian Sahara betean; eta beste igande baten bezperan, ezeren zai ez egonik ere, jendea zoriontsu antzematen uste zuen: «Denek bide dute eginkizun bidezko bat, emakume guztiek bide dute senar zintzo bat, nora jo ba bide dakite guztiek... nik ezik! Larunbatero tristura bera!».

Ipar aldera jo zuen. Arkupeetako erakustegiak ez zituen begiratu ere egin: gauza harrigarria. Zerbaitek estutzen bide zion bihotza, eta hotzari esker har bide zezaken arnasa. Zer ote zen ziztada zorrotz hura, gero eta maizago senditua?

Lau hilabetez! Berrogei mila libera bahitura!

Hauek zituen buruan.

Eta belarrian, inoiz baino nabarmenago, kanpotitako orroa trinkoa.

XVII

Ondoko lau hilabete haiek hutsak izan ziren Elsa-
rentzat. Igarotzen motelak eta ezin luzeagoak; igaro on-
doan, ezin hutsago eta ezin arinkiago joanak, irudiz.

Luc ezabatua bide zen: ez zuen batere berririk izan,
eta jakiten ez zen saiatu.

Bi aldiz baizik ez zen, bestetik, Jemappes-era azaldu,
Eguberri-etako egonaldia barne.

Horra bere hartu-eman guztiak. Jarraitzaile itsaskor
bat behin Adolphe Max-kalean, baina taxi baten bidez gal-
durik utzia. Eta besterik, zer? Deus ez.

Etxetik «Hektos»enera, eta «Hektos»enetik etxera. Eta
kitto. La Limite-kalea ongisko ezagutzen zuen...

Lanean gutunak egin, ehunka; eta nori bere izkribua
edo ariketa bialdu. Behin ere ez zuen Elsa-k somatu pos-
tazko horrenbeste ikasle izan zitekeenik. Ikasleek beren
ikasketak eta ariketak igorri ala, Elsa-k erantzunak eta ari-
kizun berriak bidaltzea. «Horra hor lan mamitsu bat!»,
esan ohi zuen astelehen goizetan.

Vanden Broeck-en arrastorik ez. Jokabide bidezkoa
ez zela sinetsita, mespretxatu egin zuen azkenean hozki,
eta ahaztu. Hau uste zuen bederen.

Gartzelan luzarorako dauden presoiei gertatu ohi zaien bezala, Elsa-ri tema bakar bat nagusitu zitzaion: denbora nola arinago pasaraziko. Horra haren kezka bakarra; heriotzaren kinka erakarri, eta ahalik laisterrenik dastatu nahi balu bezalaxe.

Larunbatak eta igandean bereziki luzeegi zitzaizkion. Asti guztia samintasun-iturburu bat baizik ez!

Gero eta goizago oheratzen zen. Askotan negu minean batez ere, zortzietarako ohean egon ohi zen. Baina, noski, ez baitzen ezertxo ere nekatu egunean barrena, logalerik ez zuen; eta, loak hartu beharrez, gero eta barbituriko ugariago irentsi behar izaten zuen. Ohitu ala, bestalde, emendatu-egin behar pastila-araua, eta mota aldatu behar: «Bellergal», «Librium», «Valium», eta abar. Gero eta beharrago, gero eta ahulago eragina. Elsa-ren gau-mahaiak farmazia txiki bat zirudien: botilatxo ñimiñoak eta koxkorrak, horiskak eta gorriskak, botilatzar urdin hura erdian... Pozointzeko arriskurik ez ote? Itxuraz bai.

«Mimu» bere adiskide bakarra. Baina laister konturatu zen «Mimu»ren mundutxo eta irudimentxo urriez: egunero jostaketa ber-berak, egunero keinu ber-berak, egunero bat denean. «Mimu» maite zuen, bai; baina haseran ia haur bat aurkitu uste zuen harengan; eta denbora igarro ala, oker zegoela nabaitu zuen. Maitasunari urrikia nagusiturik «Mimu»k gupidarazi egiten zuen Elsa-ren bihotza, perlesiak jotako zorigaitzoko batek bezalatsu. Elsa-k katua poztutzen zuelakoan maite zuen, eta ez alderantziz. Ematean zetzan Elsa-ren sendimendua, ez jasotzean. Hoztu egin zela iruditu zitzaion; baina ez zen hoztu egia esateko, emaile bihurtu baizik. Maitetasun guztietan bezala ote?

Elsa-ren mundua, eritasun luze eta larrietan bezala, esututu egiten zitzaion egunetik egunera. Gero eta izaki gutxiago maite zuen; eta maite zituen haiekiko berekiko,

epeldu egiten zela iruditzen zitzaion, ezari-ezarian erreparatzen baitzuen ez inondik eta ez ezertarik bete zezakeenik etorriko ez zitzaiola. Gero eta jende gutxiagorekin hitz egiten zuen: «Hektos»eneko irakasleak, ahalik eta hozkienik; eta etxe ondoko dendari batzu. Eta hauekin ere gutxi, dendaz aldatu beharra nabaitzen zuelako.

* * * *

Horretan zegoela iritsi zen Otsaila. Eta, zergatik ez bazekien ere, gogo bazuen, gogo bizia, sei hura irits eta igaro zedin, ikaslea etsaminetan bezala; edo De Rijke-ren bezero bezala hagina erauzi ondoren, jasandako izuak azaldu ohi zituzten bezala beharbada.

— Etzi libro izango nauk! —esan zion Mimu-ri esnaterakoan, bazkal-ondoko losusta luzea egin ondoren. Eta magalean laztantzen zuelarik, kantari hasi zen. Geroxea go zutitu egin zen, eta, katua besotan, dantzan abiatu.

Harrigarria. Ia inoiz gertatzen ez zena, orduantxe gertatu zen: telefonoa deika hasi zen eta.

— Nor da? —galdetu zuen Elsa-k, zentzugabeko bere poz hartan ezin sosegaturik—. Bai, bai... bai... bai... Bapatean gorritu egin zen:

— Mila esker, jauna. Ahaztuta neukan... Mila esker... Bai, bai: ez da zure errua. Noski!... Agur De Riemaker jauna. Anitz esker berriz ere... Ez duzu zertan desenkusaturik: ahal zenuen guztia eta gehiago egin duzu niregatik... Agur.

Eta bortizki utzi zuen telefonoa bere gakoetan, ia-ia harrika bota balu bezala.

— Berriz ere! —oihu egin zuen—. Banoa! Banoa ez dakit nora! —esan zuen goitik. Eta troskazko irudi txiki bat paretaren kontra bota zuen anitz puskatan hautsiz.

Mimu-k dena ulertu balu bezala, eta soinu hark beldurtuta, begirada tristeaz so egin zion ohearen azpitik, bar-ka zezan eskatu nahi balio bezala.

— Gizajo hori! Heu ere Mons-era etorriko haiz nirekin.

Eta «Mimu» garraiatzeko bereziki prestatu zuen moltsa armairu gainetik harturik, hartan sartu zuen...

* * * *

... Jemappes-eko Wilson-kalera iritsi zenean, afaltzeko garaia zen. Bi aldiz jo zuen tinbrea segidan, ohi bezala.

— Gabon, Elsa —esan zion amak, besoak zabalduz, eta moltsa begiraturaz—. Zer da hori?

— Esango dizut, ama. Kakoa besterik da. Nire auzia ez da datorren astelehenean ere garbituko —esan zuen Elsa-k negarrez abiatzen zelarik.

— Baina, nire maite hori: lasai hadi! Hori ez dun hondamendi bat!

Bazkaldegitik zetozen gizakume ahotsak eten egin ziren, ama-alaben arteko elkarrizketa hura barnekoak entzun nahi balute bezala. Isilunean Elsa-ren negar-zotinak entzun ziren, eta «Mimu»ren miau batzu ere bai, hauek eta haiek ezin izutuago.

— Ixo, Elsa, arren! Gaur gomituak dizkinagu; eta ez ninake honetaz konturatzea nahiko. Emaidan moltsako adiskide berri hori. Aitak ez ikustea hobe; badakin maite ez dituen.

— Nor dugu mahaikide? —galdetu zuen Elsa-k arras gogaiturik—. Nik ez dut gaur ezertarako gogorik. Horretaz, ohera joango naiz eta akabo. Agur, beraz, eta bihar arte!

— Zer dugu, Elsa? —galdetu zuen Scheelen jaunak, bazkaldegiko atera agerturik. Barruko ahotsek berriz ekin

zioten elkarrizketari.

— Tira, tira, Elsa. Zer da? —birresan zuen aitak, Elsa-rengana ondoratuz; eta kopetan muinegin zion.

— Auzia luzatu egin dela berriz. Datorren Ekainaren 5a arte ez omen dago ezer egiterik. Haulitegian lanak gainditurik omen daude. Oraintxe telefonatu dit De Riemaker-ek, eta berri nazkagarri hori gaztiatu dit. Albisteak espero, eta hori... Eta, kasu, De Riemaker-ek ezin zezakeen hobeki joka: garantia gisa utzi behar ziren 40.000 liberak (baitura modura, alegia) berak eman ditu. Hobe ezin zezakeen joka gizajoak.

— Ziur, Elsa?

— Arren, aita! Aurpegian somatu zuen nonbait nire diru-egoera, eta ez dit inoiz aipatu buruhauste hori. Horra hor gizon bat.

Scheelen jaunak ez zuen ezer erantzun.

— Eta, hori da dena? —ekin zuen aitak—. Otoi, Elsa! Hator honera. Zer axola hiri Auzitegiko papertegian gertatzen dena? Bejondeiela; eta paper-piloak irentsiz ditzala denak. Ez linake Belgika-k ezer ere galduko... Hator, hator: bi lagun dizkinat gaur afalkide. Nire semeak izan zitezkeen, eta nire adiskideak ditun.

Eta Elsa aurretik joan araziz, bazkaldegira sartu ziren aita-alaba.

— Heldu naiz berehala —esan zuen etxekoandereak, moltsa eskuan eta sukalderantz zihoalarik—. Laister hasiko gara afaltzen. Sarri artio.

Mahaiaren ondoan eserita zeuden bi gizon gazteak, zutik jarri ziren.

— Hona hemen Elsa, nire alaba bakarra —bere bihoztean Scheelen jauna harro-harro zegoelarik.

— Hemen dun, Elsa, Pierre Meunier; etxe honetan, noski, Pierre soilik; eta hemen dun Jean Ghislain, etxen

berebat berebat Jean deritzoguna. Gaur gurekin afaltzera etorri ditun, eta ziur negon ezagutua ez zainana damutuko. Gogaide ez izanagatik ere, hemen bi gizon ditun; bi intelektual, baina batera bi mia-langile. Hauek esango dun gainera gizon izena merezi dutenentz. Eseri gaitzen.

— Gabon denoi —Elsa-k, mokanesa beti musuan.

— Gabon —bi aldiz entzun.

Azalpen bat emateko beharra nabaitu zuen Elsa-k:

— Barka ezazue nire itxura hau. Ez pentsa, batez ere, agiri diren betazpi heze hauek tristurazko negarren seme direnik. Amorruek eragin dizkit malkoak, benetan. Ni baino azkarrago izan da bihotzaren ukoa; eta zainak burubideari nagusitu zaizkio.

Oso ahapeka esan zuen hau guztia, areago inoiz baino, beti Elsa izutu gisa mintzo bazen ere.

— Ez dun azalpenik eman beharrik, Elsa. Negarrez ari denak egia din beti.

Pierre Meunier-ek ez zuen deusik esan. Elsa-ren begi gorrituak begiratzen zituen, zirkinik egin gabe; eta gela hartan besterik inor ote zegoen ahaztu zitzaion. Elsa-k mokanes urdin txiki-txiki batez, behin eta berriz xukatzen zituen betazpiak eta masailak, eta behin eta berriz zintza egiten.

— Zer gertatu zaio, ba? —galdetu zuen Pierre-k, jakinmina ezin luzaroago idukirik, eta begirada Elsa-rengandik zipitzik inora aldatu gabe—. Nire galdera eragabea izan da, beharbada; baina zerbait jakin nahi nuke.

— Elsa-ren arazoa astelehenean erabaki behar zuan Auzitegian —esan zuen etxejojaunak— eta azkenean luzatu egin duk. Haiek ez ditek behinere presarik, badakik...

Pierre-k ez zuen deusik ulertu; baina berriz galderarik egitera ez zen ausartu.

Zein «arazo»? Istripuren bat? Zer egin ote zuen ema-

kume zoragarri triste hark?

— Goazen piska bat alaitzera —esan zuen Scheelen jaunak—. Gaur hauengatik, eta zuentzako, «Gancia» botila hau ekarrarazi dut. Azken diru-kondarrak! Zein izan daiteke irekitzeko arrazoi pisuagorik, ordea, oraingo gure bilera hau baino?

Laister bihurtu zen sukaldetik, botila eskuan eta irekirik; eta baxo erdi bana eskaini zien bazkaldegiko hiruei, bere buruarentzako eta etxeoanderearentzako laugarren eta bostgarren bat hartuz.

— Topa Elsa-ri —esan zuen honen aitak, alabari begira eta basoa altxatuz—. Topa Elsa-ri, eta honen nahia opa izan bezala bete dadila!

Klink egin zuten basoek, eta laurek lehendabiziko xurrutada bana edan zuten.

— Bibliak dionez —erantsi zuen Scheelen-ek malezia-tsuki— Izpiritu Sainduak sortu omen zuen ardoa. Eta hala dirudi, ez da dudarik.

Denek irribarre egin zuten. Baina Pierre batez ere algaraz hasi zen, lehertu beharrez. Elsa-k ere, giro hartaz pittin bat kutsaturik, lehenengo aldiz egin zuen irribarre labur bat; eta bere aurpegia argitu eta esnatu zela zirudien, goiznabarrean aintzira itzaltsua bezala, nahiz-eta begietako ditzira hezeak negar berria salatzen bazuen ere.

— Bikaina da, bai —esan zuen Elsa-k—. Hauxe behar nuen, nik uste.

— Zalantzarik ez —erantsi zuen aitak.

Eta Jean-i begiratzuz:

— Zertan ginen, Jean? Nire alabak deitu duenean, zerbait oso interesgarririk ari hintzaidan esaten. Zer zen? Nire alaba etorrira ere gure elkarrizketari ekin ziezaiokeagu. Elsa erdi filosofoa duk, nik uste, eta gogoz entzungo zaitue. Horretxek kenduko zion ondoenik Auzitegiko istilu

hits horien kutsu mingotsa.

— Bai, bai —baieztu zuen Elsa-k—. Ez naiz ni filosofoa, eta ez laurdenik ere. Baina niregatik ez ezer alda, eta ekin zuen hizketari. Ohituta nago bestalde, edo ohituta egon nintzen hobe esateko, bukatu ezinezko eztabaida horiek etxe honetan entzuten. Ez naiz ikaratuko, benetan. Eta beti ikas daiteke zertxobait.

«Ni ez naiz filosofo; olerkari nintzateke, zerbait izatekotan», pentsatu zuen Elsa-k. Aitaren ustez olerkari eta filosofo, gauza bera...

... Solasaldi haietatik zer gorde zuen Elsa-k zuzenik? Erljiorik eza, dudarik gabe eta legerari buruzko mespretxu sakon bat. Eta ia bsterik ez:

«Zer axola niri Beljika-ko gobernuak egiten duena? Zer axola hau edo hura agintari jartzea? Denak dira berdin! Agindu egin nahi dute denek, eta inork ez zerbitzatu», uste zuen.

Jaungoikoari buruz esan duguna, noski, eta esan dugun bezala, ezer ez, ez bada gorroto izkutua. Dieweg-kalean, 1960 urtean batez ere, Molière-kalera aldatu aintzin, hain zuzen, beste «zerbait»en beharra idarokitzen zio-la pentsa zitekeen. Baina Elsa-k ez zuen hau uste. Olerkiari buruzko bere sendiberatasuna handitu zen, bai, nabarmenki: Elsa bera harritzen zen bere egoeraz. Baina olerkimenaren jaiotza zela iruditzen zitzaion, eta besterik ez. Uste horretan, hain zuzen, Olerkia irakurtzen hasi zen itzalgaizka, gidaririk gabe, guztiz bere gisa liburu batzu auke-ratuz. Baudelaire atsegin zitzaion gehienik.

— Ez ote dago bestelako olerkirik? —pentsatu zuen batzutan. Baina, nori galdetuko?

Isiltasunak dei berezi eta isil bat egiten bide zion Elsa-ri udako arrats luze bakartietan; eta leihoan, baratzen edo Dieweg-kalean pasean, luzaz egon ohi zen ahots harriga-

rri haren entzule. Baina inork ez zion esan Jaungoikoaren egarri hutsa zela hura; eta Elsa-ri ez zitzaion horrelakorik inoiz bururatu.

Politikaz ez zuen ezer gorde. «Zertarako?», pentsatu ohi zuen. «Aita gizajoa gaztetandik ari izan da saltsa horietan sarturik, eta «erreboluzioa» aipatzen. Eta, zer? Hor dago Dupont, koldar harroputza, sindikatoetan oso goian; hor dago Van Loo, Charleroi-ko Tirou-bulebarrean bizi-lagun, burgestzar guztien kide bihurtua; hor dago Tessière, zurikatzaile gartsu eta lotsabako; eta... hor da Joseph Scheelen neure aita... erreboluzioaren eguna urratzeko zai... Nor oroitzen da gaur Mons-en Scheelen «sozialista garbiak» jasandako kolpeez? Inor ez. Neu, beharbada, eta neure ama. Gu biok, bai... aita isilik ikusita, eta afariak ezin urriago bilakaturik, ahaztu ez zaizkigulako. Eta ezin ordainduzko zor haiek... Nolako lotsak pasa ditudan; ez zuen balio, benetan!»

Burgesen kontra zegoen Elsa batzutan. Nola ezkondu zen De Potter-ekin? Bi milloi t'erdi jasoak 1956-ean, eta garajea ongi ari. Aisekeria hau nazkagarri zitzaion Elsa-ri haseratik; baina odola zornatzeko moduan ez.

Politika, hitz batez, eguneko umorearen arauera, edo kaltegarria zen, edo-ta guztiz alferrikakoa. Hau iruditzen zitzaion; baina aita maite zuelako, gorde egin zuen bihoitzean, eta ez zuen inoiz aipatu...

... Pierre-k Elsa-ren begietara begiratzen zuen aldiz, eta aldiz ezpainetara. Azkeneko esakuntza entzutean, dena dela, ahoaz besterik ez zuen ikusi. Are gehiago, ez baitzuen ezer ulertu Elsa-k esandakoaz. Entzun egin zuen dena, bai; baina aditu ezer ez. Norbaitek, ordea, Elsa-ren ezpainen aldakuntzak eta mogimenduak xehetasunez azal zitzan eskatzeotan, aixa egingo zuen: ikutu eta dastatu bezalaxe ezagutzen bide zituen minutu bakar batean.

— Zertarako egingo? Ez gaituk ados. Hauxe duk dena —esan zuen hozki Jean-ek—. Ez dik balio jarraitzea. Alferrik hasarretuko gaituk.

— Hasarretuko? Tira! —Scheelen-ek errepikatu—. Sindikatoetan niri Mons-eko kalerako, eta miatik urrunerako beraz, postu tentagarri batzu eskaini zizkidatek dagoeneko. Denak ezetsi dizkiat. Belgika-ko sindikalariak funtzionario hutsak ziazkidak, langileekiko hartuemanak galdua ditek; eta «sozialista» izena darabilkitelarik ere, burges hutsik dituk. Horiek ez ditek ez erreboluzioa nahi, eta ez sinesten. Nik langileekin segi nahi nian; eta horretan negok. Mia-zuloetara adinarengatik azkeneko bolada honetan jaisten ez banaiz ere, egunero tratatzen dizkiat hondoko langileak: eta horri esker zekiat, eta odolean jakin gainera, ifernu hori gaur dagoena.

— Hire jokabide zuzen hori ez diagu guk behin ere maiteatu —esan zuen Jean-ek maitekiro—. Horretan hire alde gaituk. Baina hik heuk aitortzen duk hire alderdiko zuzendariak, eta sindikalariak berak, usteldurik daudena. Hor ez dagoela itxaropenik, ez nahirik eta ez garririk bere. Hire eginbidea, nire ustez, hi hortik ateratzea duk; eta sozialismoa oraindik ere gaur, 1967-an, egiazki nahi duen mogimendu batetan sartzea. Zein erakundetan? Pierre eta ni biok, dakian bezala, ez gatozkik bat honetan. Alegia: ados gaituk, hau bai, P.S.B. delakoa utzi behar duala iruditzen zaigulako bioi. Spaak joanda ere, Spaak bizi duk hor, eta nagusi iraun; eta Spaak-ek 1936-ez geroztik jokatatu dik eten gabe sozialismoaren kontra. Hik hau bada-kik guk bezain ongi.

Elsa mahaitik jaiki zen ezer esan gabe, eta sukaldera joan. Pierre-k azkeneko liparrera arte jarraitu zuen begiradaz, hizketaren haria arras galduz. Egia esateko, lehendik ere galdua zen, hiztunari begiratu beharrean, Elsa-ri so

egiten ziolako. Hau bazkaldegitik irtendakoan, eta bapatean, Pierre-k etxe arrotz batetan harrapatu zuen bere bu-
rua. Zer zen aldaketa hura? Etxea zelatari eta bitxi zizaion
une berean, baina Elsa ez-ezagun hura aspaldidanik eza-
gutu uste zuen. Ez zitzaion halakorik behin ere gertatu.

Handik laister ama eta alaba sartu ziren, zuku-ontzi
zuri bat eta beirakizko pitxar bat eskuetan, eta afaria ha-
si zen.

— Kontuz! Zopak kiskaldu egiten du, egin berria da-
ta —esan zuen etxeoandereak.

— Kontuz, beraz —erantsi zuen etxejoaunak—. Hau
ez da ostatu bat, bestalde: nor bere etxean bezala joka bedi.
Ez dut hau birritan esango: apainkeriek eta itxurakeriek
betidanik nazkatu naute. Hi, Pierre, ireki ezak «Stella»
hori, eta emauguk garagardoa. Egariak gatxeudek!

Pierre-k pozik onartu zuen bere eginkizun apal hura,
Elsa-ri edaria eskaintzeko aukera ematen zion eta:

— Baia? Nahi duzia? —galdetu zion irribarrez.

— Bai, bai; anitz esker.

— Gure politika-eztabaida hauek direla bide, aspertu
egingo zaitugu.

Eta ia ahapeka erantsi:

— Barka nazazu. Oraindik ez dut ezer ulertu. Zertara
joan zara Auzitegira?

Galdetuta berehala, eragabekeria bat egin ote zuen kez-
kak bete, eta aurpegian odol ukaldi bat nabaitu zuen.

— Hor ez dago izkutukirik. Ez naute harrapatu lapu-
rretan, ezta hilkintzan ere! Ez naiz gaur Auzitegira joan,
gainera. Baina etzidamu erabaki behar zen nire ezkontz-
haustearen arazoa, eta luzatu egin da lau hilabetez. Hau-
xe da dena.

— A, bai —esan zuen Pierre-k, eta segidan pentsakor
gelditu zen. Inor emakume maitagarri harengandik berez

zitekeen pentsatzeak txundituta utzi zuen. Ezina zitzaion guztiz. Eta katramila bakarra hau zen Pierre-ren kaskoan: zergatik berezi nahi ote zuen Elsa-k bere senarrarengandik?

— Ez duk hik ere uste? —galdetu zion Jean-ek, Pierre-ren ustekabeen.

— Ez diat entzun, Jean. Elsa-rekin ari ninduan. Zer zen hire galdera?

— Hemen garagardoak berehala piztu dizkik bihotzak, eta mihiak askatu!... Hauxe esan diat arestian, Pierre: ez ote duan hik uste, hemendik aurrera (eta orain dela zenbait urte!) Jojo-k P.S.B.an jarraituta kalte handiago ekarriko digula sozialistoi, eta berak lagundu nahi duen helburuari, beraz, P.S.B. horretatik irtenda baino.

— Alde batetik hala zirudik, bai. Baina nire iritziak apur bat aldatu dituk azkeneko bolada honetan. Eta zuen artera biltzen bada, gaur uste diat, ezer aurreratuko ote dugun eta duen ez zekiat; zuen F.S.T. berri hori ez baita fitsik.

— Zer? Hori bai dela, hain zuzen —errepikatu zion Jean-ek gogor xamarrean— sozialista garenok sekula onartu behar ez dugun jokabidea. Burgesia hor diagu, gainean, jaun eta jabe; hain jaun eta jabe, non askatasunaz hitz egin baitezake! Guk ez diagu horrenbestearino hitzemaaten: guk behekoen zigorra eta mendekua aipatzea, baita jopuak jaregitekotan erabiltzea denean ere.

— Nik etsi egin diat —erantzun zuen Pierre-k, itxuraz gogaitua—. Nik neuk ere, zuek bezala, sinetsi egin nahi nian; eta letra handitako Sozialismo liluragarri hori ekartzeko hazia emateko gertu ninduan. Gaur ez negok ezertarako prest. Burgesia arbuiatzen diat osotara, lehen adina; baina komunismoa ere arbuiatzen diat erabat. Eta hi, Jean, eta zuek guztiok, zuek marxista «ezkertarrok», eta haiek marxista «ofizialak», gupidagarri zatzazkidate.

Ongi hitzegin zuela pentsatu zuen. Eta bukatzean berari begira harrapatu zuen Elsa, pentsakor, arreta barreiatu-rik itxura zenez, eta asalduz bete zen Pierre. Elsa-rengandik urrutiegi zegoela iruditu zitzaion, mahaiaren zabalera bapatean handiegia bailitzan. Ez zuen Elsa-ren aurre-pegian zuzen irakurtzen; zeren-eta ideiei zegokionez bertan xamar egonik ere, Elsa-k ezin onar zezakeen aitari zauri hura egitea. Aita ongi ezagutzen zuen, eta hura erantzun-araztea bizia alferrik sakrifikatua zela entzun-araztea zen; eta pairamendu hau ematea ez zitzaion zilegi iruditzen, eta beti isildu izan zen etxen. Kanpotar batek esatea, horren-gatik, gaitzi zitzaion oso, eta Pierre gorrotoz begiratu zuen haseratik.

— Hori guztia egia duk, hain zuzen! —esan zuen Elsa-ren aitak—. Eta ni sinistua negok Errusia-n, Txina-n, Kuba-n, Gizon Berri eta Mundu Berri horiek sortzen ha-siak direla. Neure alderdiko gehienen kontra, hori sines-ten diat nik. Hargatik komunista ote naiz? Berdin zaidak izena. Ni horretan negok.

Elsa-k urrikiz begiratzen zuen aita, lagundu nahiz, oinazetan pairatzen duen eria bezalatsu.

— Ez zekiat nik, Pierre —ekin zuen Jean-ek—. Bur-ges ideologiak irentsi gaitula, fenomeno nabarmena iru-ditzen zaidak; Bejika osoa irentsi dik. Gizona bere gizar-teak, bere ikaskintzak, bere klaseak, bere geografiak ku-tsatzen eta mugatzen duenez gero, nork esango digu orain Gizon Berri bat agertzea ezina denik? Hamabostgarren mendean burges gizadia pentsatu ere ezina zuan. Gaur na-gusi zegok. Gizarte-eraketa berri batek Gizon Berri bat ekarriko dik.

— Gizajook! Teologilariak dirudizue —esan zuen Pierre-k— eta zer esaten dudan bazekiat. Elkar erretzeko gertu, eta denok oker! Herejerik ez zegok, adiskideok; teo-

logia guztiak faltsu baitira. Vatikanismoa teologia txuria bada, marxismoa teologia gorria duk; eta faltsua beraz. Marx, Engels, Lenin, Stalin, Trotsky, Mao: denak ameslari, seirak nor baino nor utopikoago!

Elsa-k funtsean onartu egiten zuen hori; baina isilarazteko gogoia zetorkion barne-barnetik: «Hori ez da etxe honetan esan behar!».

— Baina, burutik egina hago gaur? Zer ameslari eta zer ameslari ondo? —erantzun zuen Jean-ek bere amorrazioa ezin izkutaturik—. Castro-k egia esan dik, berriki: Kuba-ko erreboluzioaren alde dagoenak eskubide guztiak; erreboluzioaren kontra jokatzen denak, bat ere ez.

— Nirekin dagoenak eskubide guztiak; nire kontra dagoenak, baño ere ez! Bapo! —Pierre-k eztenka nahian.

— Gizonak goseak hiltzen diren herrietan ez zegok erreboluzioaren kontra jartzerik! Liberalismoa ez duk berez gauza on bat. Liberalismoa, hain zuzen, gauza txarra duk. Ahulak ez beste dira liberalak.

— Egiaren beldur direnak ez beste anti-liberalak!

— Beharraren eta egoeraren arauera aipatu behar diagu. Ameriketan ezin daiteke ez Castro-ren kontra eta ez Che Guevara-ren kontra joka. Castro ez da Blanqui-zale bat, eta Che ere ez. Hori esaten duenak kapitalismoa gerezatzen dik. Lenin ere Blanqui zuan 1917-an. Beharrik!

— 1905-eko Lenin «ero» bat zuan, eta 1917-an «erreboluziolari» zuzen bat... —erantzun zuen Pierre-k—. Baina hori berantegi jakin diagu!

— Kapitalistez bestaldera, burgesiaren kontra jarri, amerikarren aurka jokatu. Horra bidea —Jean-ek oihuka.

— Horien kontra neu ere banegok. Baina zeren alde?

— Herriaren alde!! —Jean-ek haserrean.

— Nor da herria? Mao? Stalin? Khrutxef? Beria?

— Herria eta honen buruzagiak!

— Zein buruzagi? Nola ezagutuko ditugu?

— Hik ez, beharbada. Herriak bai: ongi ezagutzen dizkik.

— Aingeruren batek esaten die ote?

— Seriotan ari gaituk.

— Aingeru batek, ala Partiduko poliziak? U.R.S.S.-eko herriak jakin zuen hori, ala N.K.V.D.-k odoletan jakinarazi?

— Gauzak alferrik zailtzen dituzue, nire ustez —ebaki zuen Scheelen-ek, anartean isilik entzule egon ondoren—. Sozialismoa helburu ederra zuan; eta zuek intelektualok hondatuko duzue. Zuek ez dakizue zer den Marcinelle-n sortu, eta Marcinelle-ko mia batetan hiltzea.

Etxekoandereak belarrira esan zion zerbait alabari, eta joan egin zen.

— Jaz zer? Siniavski-ren ipuinez dena hankaz gora botako ote zuten dardaraz! Ez zian balio, ez dik balio! Zerbait, eta oso sakonik, gezur hutsa duk zuen filosofian —esan zuen Pierre-k isilunea bukatu nahiz, baina Elsa-ri adi.

— Eta zertara hator, horretaz mia-leizeetara? —esan zuen Jean-ek hasarre bizian—. Zertara? Joan hadi burgesetara, eta utz gaitzan baketan!

— Egiaren bila etorri nauk. Bi urte honetan bilatu diat, Lieja-n eta Mons-en, nekearen izerdi patsetan, eriak maskurturik, eskuak lehenbiziko aldiz latz eta lodi, soin guztia arratsero konkordurek gogorturik eta minberaturik, ikatzetan eta lurpean zikindurik eta bezturik, ohean hoztak ezin loak harturik. Eta aurkitu egin diat, bai, azkeanean. Eta egia hauxe duk...

Eta erpurua mahainaren gainean tente ezarririk, bigarren behatzaz inguru guztia egin zuen eskua jiratuz; eta, higuinez beterik, hitz bakar bat entzunarazi zuen: «Hutsa»!

— Baina, zer duk gaur? —esan zuen Jean Ghislain-ek, bere adiskideak guztiz harriturik—. Hori al da Scheellen, gu gazteok, edo gazteagook bederen, bizkortzeko modua?

— Hara —esan zuen etxekoandereak—. Sukaldetik beretik entzuten dira garrasiak. Aski da gaurkoz. Berandu da. Beste batean jarraituko duzue. Niri ez zait atsegin zuen eztabaidak mikaztutzen hastea; eta beste gai batzu aipatzea eskertuko nizueke. Zer egin behar duzue bihar? Eta, Inauteritarako, zer? Binche-ra ohi bezala?

Inork ez zuen ezer kontra esan; funtsean ados ziren: eztabaida beroegi jartzen ari zen.

Elsa-k gau hartan lehenengo aldiz, barne-zauskada bat nabaitu zuen «Inauteri» hitza entzutean. Ez zekien bezpera zenik: «Zahartzen hasia naiz, ez dago dudarik: bihar Inauteria, eta nik jakin ez». Aho-sapaian konfetiak itsatsirik nabaitu bide zituen berriz, tupustean; eta oroi-menean bizkar biloiz gazte hura berrikusi zuen, bere ezkon-ganberan dantzari... «Bart ikusi nuela iruditzen zait, oroitzen bortitzentzako denbora ez baita igarotzen...»

Jean-ek behin eta berriz begiratu zion Pierre-ri, begiez galdera hau egiteko asmotan: «zer gertatu zaik?». Ez zuen ezer ulertzen. Eta begiradaz galdetu nahi irmo hartan, beste gauza bat erreparatu zuen: Jean-ek Pierre-ren begirada bilatzen zuen bezalaxe, Pierre-k josirik zituela begiak Elsa-ren begitar-tean, honek begirada noiz ordainduko zai. Or-durarte ez zuen Pierre sekula era hartan ezagutu. Baze-kien, bai, komunistekin ari izana zela azken hilabeteetan; eta, alde horretatik, igarri uste zuen Pierre-ren kristau fede-a, eta «ustekeria» eta «alienazio» batzu, koloka zeude-la, noski. Baina ohituraz, barne-mogimenduraz, beldurrez, edo nola edo hala, beti uzkur eta bakarkoi antzeman zuen bere mia-laguna emakumeekiko hartu-emanetan; apaiz-

tegiko aholkuek eta debekuek tinko iraun bazuten bezala puntu horretaz. Hain zuzen, alderdi horretatixek izan zituen Jean Ghislain-ek lehengo susmoak, gero baieztuak. Alegia, Pierre Meunier apaiza zela.

Gau hartan, aldiz, Elsa-ren aitaren aurrean (eta amaren aurrean!) lotsagabeki begiratu zuen emakume hura; arreta behin eta berriz barreiatu zitzaion; eta bere gogakeria guztizkoa zen benetan, politikaz eta denaz, hitzak asma badaitezke ere, doinua ez baita asmatzen. Zergatik?

Etixerakoan eta eskailera atarian, Pierre-k nabarmenki estutu zuen berean Elsa-ren eskua; eta agur etsi hartan, luzatu egin zen edonor konturatzeko eran. Elsa bera ere bai, jakina.

Wilson-kale lohitsura irtetean beraz, zakarki galdetu zion Jean-ek: —Alferrik duk disimulutan saiatzea, Pierre. Zer gertatzen zaik? Ez diat hire jokabidean ezertxo ere ulertu. Emakume hori nabarmenki begiratu duk afari guztian, eta bere ama ohartu egin duk. Scheelen gizajoa, bestalde, hoztu egin duk osotara hire erokeriaz. Nire us-tez, gainera, gaur gauean Elsa horren aurrean heure burua apaintzeko esanak izan dituk. Gaur gauean higan dagoen arra mintzatu bide duk hire ahotik, ez Pierre Meunier. Bestela ez diat tutik konprenitzen.

— Ez, ez, Jean. Emakume horren negarrak dardarazi egin nau muinetaraino, egia duk. Baina oker hago. Hori ez duk nire jokabidearen iturbura, nire barne-egoeraren ondorio baizik. Alderantziz dituk biak, beraz. Gure ezta-baidan egia hutsa bota diat gaur.

— Egia hutsa? Eta zertan gelditu da hire marxismoa, hire neo-marxismoa bederen? Honek erakarriago hinduen mia-zuloetara (heuk aitortua hau), Ebanjelioak baino, ezta? Eta... eta, hire apezgoa bera, zertan da saltsa horretan? Scheelen-ek ez zekik honen berririk; baina nik bai.

Zer duk?

— Begira, Jean. Orain berandu duk. Bihar hitz egingo diagu denaz, nahi baduk.

— Non hori?

— Betiko lekuan: «Café de la Poste»n, bazkal ondoan?

— Ondo zegok. Ez adiorik, Pierre; eta gabon pasa.

Noiz ikusiko ote zuen berriz Elsa? Pierre Mounier garbarako bere lo-gela hotz eta txiroan sartu zenean, hotzikarak nabaitu zituen. Hura hotza! Bere ahotikako lurrunak hodei koskor bat sortzen bide zuen, zigarro handi bat erretzen ari izan balitz baino zabalagoa. Leihotik begiratu zuen: patio itsusi beltz hartan ezer ez; ezta argiño bat ere. Leihoaren ondoko teila zahar eta lizunduak, heze eta ilun.

Elsa-ren begi-nabarren irudiak bizirik zirauen Pierre-ren irudimenean. Eta irudi hura eginahaletan barnetik ikusi nahiz loak hartu zuen.

XVIII

Jende apala gailen Mons-eko «Café de la Poste»n. Buru askotan kasketa bat, eta anitzen ahoan pipa. Giroa ke-tsu, hatsartu ezina ia-ia. Pierre Mounier-ek ez zuen oraindik guztiz ondo ulertzen walon hizkera hura; eta horretan flamendarrago antzematen zuen bere burua: Flandreko herriskarik galduenean ez zitzaion hau gertatzen.

— Egun on, Pierre —Jean Ghislain-ek agurtu.

— Kaixo! —Pierre-k erantzun—. Eguraldi hitsa, alajainetan! Nolako arratsaldea! Eta...

— Bardako zoroaldia igaro ote?

— Ez zegoan zoroaldirik, Jean; esan nian. Hori baino askoz larriago duk nire barne-etsipena.

— Elsa ote deritza?

Bihotz ukaldi batek astindu zuen Pierre.

— Ezetz. Ez duk hori —erantzun zuen Pierre Meunier-ek bere sendimenduak izkutatu nahiz; baina bere sendiberatasunaz harriturik. Hura izua! Eta goiz guztian ez zen Elsa hartaz oroitu: hauxe zen egia. Bazegoen halere zerbait. Eta Pierre-k ez zekien, ez zuen uste, hobe.

— Zer gertatzen zaik, horretaz, Pierre? Bart egin huana ulertu ezinezkoa duk, eta barkatu ezinezkoa ere bai. Jo-

seph Scheelen gizajoa, bere adinera arren, gu biok baino beroago eta sinistunago duk. Ni bederen lotsatua nengoan.

— Zertan lotsaturik ez diat ikusten —esan zuen Pierre Mounier-ek garagardo pare bat eskatzen zuelarik—. Ez diat sinesten: ez horretan, eta ez ezertan. Gauzak horrela sinetsi-itxura nik egitea izango zukeen lotsatzeko modukoa. Okerrago zaizkidak federik gabe mezarara joan ohi direnak, federik gabe joan ohi ez direnak baino. Egia aitortzea garrantza izan zitekek, edo pozgarria, zirraragarria, istilu askoren iturri; baina egia aitortzea ez duk inoiz lotsagarria.

— Bego! Baina utzak sasi-filosofia alde batera, eta goazen harira. Lotsagarria duk hire egoeran egotea; eta are lotsagarriago aitortzea, eta hire jokabide lotsagaldua aipatzea. André Gide-ren akatsa lotsagarria zuan, baina bertutetzat hark aurkeztu nahiak, bere garaiko askoren etsaitasuna ekarri zioan.

— Bego, esango diat nik ere ...Ia hiru urte dituk apaiztu nintzenez geroztik. Apaiztegian egon nintzen artean, nire kezkek eta nire zalantzek apezgaitegiko giro bitxian zute-la oinarri uste nian. Gogotsu begiratzen nian ikastaro hartako azken-aldera. «Txikikeria-zulo honetatik irtetea — nerekiko nion— besterik izango da gauza. Munduan sartuko naiz; teoriak eta lizifrinak alde batera utziko ditut, eta egiazki gizona zerbitzatzeko une zoriontsua iritsiko zait». 1964-eko uda, horretaz, Helderghem-era joatera koan, nire bihotza pozez beterik zegoen.

— Bai. Hori esan hidan. Ninue-ren inguruan, ez dea?

— Bai. Herriska txiki-txiki bat duk, arras flamendarra. Uste nian nik, harakoan, Kristo-ren eginkizuna azkenean hasteko eta iduritzeko aukera eman zitzaidala. Baina Helderghem-eko bake hark, XX. mendeko sosegu oso hark, nire bihotza asaldatu ziaten. Gerra nahi nian nik,

ez bakea. Eliztarrak jende prestua zituan, ez baitzuten gaiztoak izateko erarik izan. Jende hark, halere, mundu honetan sinesten zian errotik, eta ez beste ezertan, nekazarien artean usu gertatu ohi den bezala. Elizarekiko ohiturak zintzoki betetzen zizkiaten; batez ere nola edo hala aisa neurtu daitezkeenak: halako egunean haragirik jan ez, eta abar. Hauxe duk, hain zuzen, Ebanjelioaren gupidarik gabe kritikatzan den farisaukeria, modu hauetan letra nagusitu baitzaio izpirituari. Laister asetu ninduan hartaz, hitz batez; eta gudu bizia nahi nuela esan nioan Apezpikuari: mia batera langile gisa joan nahi nuela, esate baterako. Hori dela-ta, eta ni osoki bimintzoduna izaki, Walonia-ra bidali nindutean, Lieja aldera. Han ezagutu genian elkar, dakian bezala, orain dela urte bete t'erdi inguruan. Ni baino lehenagotik joana hintzen hi, langileen bizimodua langiletasun norturik hik heuk dastatzera.

— Bai, gogoratzen nauk, bai.

Jean Ghislain-ek arreta handiaz entzuten zuen dena, eta Pierre Mounier-ek gero eta gogo biziagoa zuen azken tantoraino guztia lehenengo aldiz inori aitortzeko.

— Han, eta gero Mons-eko inguruetan, mia-gizonek, eta nire ustez zanpatuta bizi diren guztiek, egia dutela ikusi diat. Honetaz zalantzarik ez zegok: partida galdu duten guztiek, egia ziaten; partida irabazi duten guztiak, aldiz, oker zeuden, eta oker zeudelako hain zuzen irabazi ditek. Garaitu behar zutenek menperaturik eta mespretxaturik hiltzen dituk Kondairan; eta garaitu behar ez zutenek, garaitzen. Kondairaren ildoak, Gaitzaren ildoak duk, ez Egia-rena. Kondaira Gaitzak idazten dik, eta tintatzat errugabeen odola eta malkoak erabiltzen. «Praxis»a aipatzen duzue marxistok; baina zuek diozuenaz bestaldekoa frogatu daiteke. Ehunetatik ehunetan oker zarete horretan.

— Ez niri horrela begira, Pierre. Gero entzungo duk.

Jarrai orain.

— Ni ahulen alde ninduan, eta ahulen alde natxegok. Jesukristo-k barre egiten dutenak eta aberatsak madarikatu zizkian, eta ahul guztien alde altxa zuan. Eta senti du honetan kristau natxegok, eta kristau hilko nauk. Elizatik kanpo hil banadi ere. Nik neuk ere barre egin dezaketen guztiak eta txirotasuna ezagutu ez duten guztiak, bihotzaren erditik madarikatzen dizkiat.

— Burgesiak entzungo bahindu, txalo joko liakek! —ebaki zuen Jean Ghislain-ek—. Hori, horixe behar ditek: umiltasuna, garaitu-nahi-ez otzan hori, beste masaila jartzeko gogoia, eta zozokeria horiek. Hi beti ikusiko haute ongi: Beljika-n lasai biziko haiz, dudarik ez zegok. Segi, segi!

Eta irribarre egin zuen eztenka nahian.

— Ez haut ulertzen —esan zuen Jean Ghislain-ek, bere lasaitasuna galduz, eta keinu atsekabe bat eginez.

— Dena ez duk berdin. Baina Kondairan ez ditek Sainduak irabazten; eta zuek sainduak garaitzeko esperantza duzue. Puntu honetan zaudete oker. Zuek oraindik saindutasuna eta zuzentasuna garaile ikusteko itxaropena duzue, eta nik ez. Lehenago ere esan diat: garaitzapenak eta zuzentasunak elkar ukatzen ditek.

— Gora urde zerriak! —oihuka Jean-ek.

— Behera ipuinak! —Piarre-k errepikatu, odola zirakiolarik.

— Zein ipuin?

— Mundu Berri eta Gizon Berri horrenak! Haurrak berak baino sinesperago zarete. Orain arteko Kondaira ez ote zaizue aski, huts egingo duzuela jakiteko Stalin-en saldukeria zuzen ikusten duzuelarik, nola ez duzue hurrengo pausua egiten? Eta nik bezala aitortzen: «Ezina da. Erreboluzioa guztizko hori ametsa da, mito nabarmena».

— Burgesiak guk hori esan dezagun nahi duelako; eta zapalduta daudenek gure laguntza behar dutelako. Horra zergatik!!!

— Zer eskaintzen diezue zuek?

— Zer eskaintzen? Erreboluzioa!

— Eta hori zer da?

— Mundu zahar nazkagarri honi amaia ematea.

— Zertaratzeko?

— Gizona lehenengo aldiz gizontasunean jartzeko, eta bere buruaren jabe egiteko.

— Non lortu ote da hori inoiz?

— Inon ez.

— Horretaz!!

— Horretaz, orain gertatuko duk lehenengo aldiz. Geuk gertaraziko diagu, hain zuzen.

— Trotskistok?

— 1967-ko erreboluzionariok. Nola egin bazekiagu; eta nahi diagu.

— Eta horri «objetibidade» deitzen diozue? Zuek «nahi duzue», eta orain arte «inoiz» gertatu ez dena, oraintxe gertatuko duk. Nahi duzue... nahi... heuk esan duk «nahi» hitza. Baina zertan gara? Zuek «nahi» duzue, ala herriak «behar» du? Zuek «nahi» duzue, ala herria «entzuten» duzue? Hori mistika, alajainkoa: zuek «nahi» duzuen, nola ez dakigula, Kondairak «obratu» behar dik, eta herriak «behar» dik. Hala biz!

— Herriak behar dik, bai, eta guk nahi diagu; eta Kondaira horretara ari duk. Mundua sozialismora ziak, eta sozialismo bakar bat zegok, ez bi edo hiru: hori duk Marxek frogatu duena...

— Azkeneko aldiz esango diat, Jean —erantzun zuen Pierre-k, etsi duenaren modura—. Ez diat zuen Erreboluzioan sinisten, Marx-engan sinisten ez dudalako. Marx-

engan sinistu dudanez gero, bazekiat zer den hori: hori, sinistuta egon hadi, kristauen fedearen kide berbera duk. Gauza berbera, benetan. Marx ez duk Einstein-en anaia, Mahomet-ena baizik; marxismoa ez duk errelatibidadearen kidea, Koran-arena baizik. Apaizgaitegira ni gaztetik joan nintzenean, sendimen berbera neraman buruan: Egia nian nirekin, eta ez nian ezertarako beldurrik. Zuen ustez, sinistun guztien ustez bezalaxe, gauzak oso errazak dituk: Egia eskubide guztiak dizkik, Makurrak batez ere. Gizon onak eta prestuak zuekin batera joan nahi ez dugunok.

Eztabaida berandu arte luzatu zen. Eta halere puntu berean gelditu ziren iritziak, zipitzik aldatu gabe.

Beste mahaietan jendea aldatu egiten zen, eta azkenean ordezkariak utzi gabe joaten. Ondoko mahai kaskar hartan, ordea, bi gizon gazte, jo-ta-ke, eten gabe mintzo.

Pierre Meunier hamarretan etxera zenean, nekatuta zegoen oso. Bidean bat batetan, ke handian, eta leihoen lurinaren atzean, gizon eta emakume zahar batzu ikusi zituen dantzan, pozik eta lotsagabe, moldakaitz eta barragarri. Mahaietako bezeroek irribarre egiten zuten onez-onetara dantzarietara begira.

Esku hotzak poltsikuan sarturik, hartan so gelditu zen Pierre kaletik; eta burutazio arrunt batzu etorri zitzaizkion. Honek batez ere hunkitu zuen: eta nik orain hauei gaur arratsaldeko elkarrizketa azalduko banie?... Eta langileak dira denak, ziur nago!»...

Atsegin ez erantsi zituen oski bustiak gelan. Eta oherakoan hau esan zuen etsita: «Munduak ez du soluziorik. Garbi dago».

XIX

Astearte arratsaldean, Inaute-Motz kari, Jean Ghislain-ek Pierre aurkitzeko gogoan zuen, baina ez zuen lortu. Berdantzarko eztabaidari ekin nahi zion. Bazekien, bestalde, Pierre Mounier borondate oneko gizona zena; eta bere hartaraz gero, kontsolatu egin nahi zuen. Trotskismoaren-tzakako irabazteko itxaropena, bestalde, ez zuen galdua. Non ote zen arratsalde euritsu hotz hartan? Nora ote zen etxetik? Mons-etik aldegina ote zen?

Bapatean gogorazio bat izan zuen: Binche-n, noski, Scheelen-darrekin! Joseph hara joatekoa zen, larunbatean emazteak esan zuenez; eta bere alaba ere bai. Pierre-k beraz, Jean oso oker ez bazegon, ez zuen halako aukera galduko...

— Gizona ezin daiteke hutsean bizi —zion berekiko—. Pierre-k beti maitatu izan du bihotzez; Jesukristo maite zuelako egin zen apaiz, zoritxarrekoak maite dituelako joan zen mietara. Bata eta bestea utzirik, nork beteko du bere bihotza?». Ez zuen erantzun; baina berdantzarko jokabide bitxi hura ulergarriago iruditu zitzaion.

Pentsatu eta egin: arratsaldeko hiruretarako Binche-n zen Jean Ghislain. Laister ikusi zituen eskaratzetan eta

kaleetan, bakanka eta multzotan, soineko horixkak, bizkarrak ikaragarri konkor, buruan Erdi-Aroko kapelu es-tuak batzutan, eta luma luze zuriak bestetan, txilinak or-poetan, Binche-ko inauterietako «parteliantak» prestatzen ari. «Binche-ko Gilles» delakoak, urte osoan barrena pres-tatuak omen, Binche-ko loria. «Les Gilles de Binche ne sortent jamais de Binche»... Hantxe ikusi behar egiazkoak, omen.

Erdi aldera jo zuen. Giroaren hezeak eta hitsak apa-lago eta txiroago egiten zituen etxeak; eta Jean Ghislain-i barrua asaldatzen zitzaion ikuskaria begiratzean: «Tele-bista-antenak ez dira falta, egia da; baina antenak irudi-menaz ken, eta ez da zaila herri koxkor hau guztiz zapal-duta asmatzea... dagoen bezala. Zenbatek egingo dugu gaur hemen, ordea, gogoeta hau? «Gilles»en lumak iku-siko dituzte. Etxe hauetako langileen pairamenak, nork? Folklorearen ikusiko dute, eta herria ez».

Jendea ugari zegoen, berebilak gainezka alderdi guz-tietatik, zerua goibel eta eurikara, baina oraindik ateri. Marrokotarrak, argeliarrak eta greziarrak ez bide ziren han eskas, eta Jean-ek bazekien; ezta yugoslabiarrak, italia-rrak eta espainiarrak ere. Bazekien Jean-ek, baina ikus-teak kiskaldu egiten zuen bere arima. «Hemen dira gizon beltzaran hauek, bizi-behar hutsak honat etorriak, eta orain Binche-n ikusle... Hauek ‘nahi dutelako’ etorri omen dira hona... Horra hor burgesek diotena! Beljickarrek egin nahi ez dituzten lanak egitera etorriak. Hauentzako ez dago “ez” esaterik. Hauetxek dira, beraz, langile “ereduak”... Edozer ordaindu eta beti prest daude hainak. Paperak ber-ritu ez, bestela, eta berriz atzera. Beljickar langileak, al-diz, gaiztatuak omen daude: eta askok, burgesek adina atsedean irabazi nahi omen du... Telebista nahi dute, ba-kantzak nahi dituzte, “guztiz beste klasekoak” balira be-

zalaxe: “burgesek adina irabazi nahi dutela pentsa daiteke”. Atzerritar gizajo horiek, berriz, “onak” omen dira, “oso langileak”. Atzerritarrak direnez gero, gainera, (eta nolako erresumatako biztanle jatorriz...) oso mia-gizon “egokiak” dira omen. Ez dute ezertarako eskubiderik askotan, isilpean eta legetik at tratua egiteko hiruzurrak ez baitira beti salatzen eta zigortzen»...

Bi gizon beltzaran ilun bere ondotik pasa ziren une hartantxe, arabieraren «h» ugari delakoak arrastatuz.

— Eta Mehdi Ben Barka non da? —pentsatu zuen Jeanek—. Erresuma-arazoa omen da! Urde zerriak! Eta gizajo horiek isilik, marmarrik sekula ez... Hauek ez dituzte, beraz, bazterrak kakaztutzen. Telebista izan dezaten nahi hainbat erospide dute. Zer gehiago behar?... Eta txistua bota zuen, eta berriz txistu, eta karkaxa lodi bat azkenik.

— Burgesen osasunera! —esan zuen goratik. Baina inork ez zion kasorik egin.

Berehala igaro zen lehenbiziko «Gilles»-taldea, hogeitabat lagunek osatuta: beren ibilera harrigarrian abiatu, txilinen soinutan eta laranja aidea ehunka milaka, ikusleei egotziaz. Nolako herra Jean Ghislain-en bihotzean! Jostatu egin behar Binche-n, langileak hartaraturik! Xirimiria hasia zen une hartan, oso poliki; eta hezetasunak azkarturik, gero eta sarkorrago egiten zen laranja azalen usaia. Taldeak igarotzean, alde batera eta bestera gurutzatzen zuten aidea laranja; eta itxaferuek ziruditen argi epel lanbrotu hartan. Ikusleek ez zuten muzinik egiten; eta gazte jendeak batez ere, berariazko zakutan sartzen zituen laranja, Binche-ko Gilles famatu haiei arrapostu bortitza emateko asmotan. Beste talde bat, eta beste bat, eta beste bat... Denak berdinak, berdinak ibileraz, berdinak kolorez; eta laranja gehiago eta gehiago, hormetan

lehertuak, lurtean zapalduak, masailetan geldituak. Eta xirimiria gero eta trinkoago, eta laranja usaina gero eta nabarmenago, eta lehertuak, lurtean zapalduak, masailetan geldituak. Eta xirimirian paretak laranja-tatxez gero eta nabartuago. Hemen eta han, burni-harizko sare batek geriztaturik, Binche-tar familia bat, irriz eta farrez. Jean-ek berak batzutan, laranjakadak aldendu nahiz, makurtu egin behar...

— Hau alienazioa!

Ulertu ezina zitzaion Jean-i, oraintsu arte txiro izandako jende haiek (eta XIX. mende guztian barrena, beraz!) diruketa gaitzak xahutzea halako folklokeria batetan. Belgika-ko famak dionez, urte osoan aurreratzen dute dirua binchetar langileek, ihauterietan txano eta soineko dotore horiek «behar den bezala» jantzi ahal izateko... Zer adierazten du bestetik, kanta zaharrak: «Gilles-t'auras fagne-de pagne-demagne»? (bihar ogi-goseak egongo haiz).

— Aurreratzea: beste burgeskeria bat! —zion Jean-ek berekiko—. Eta luma txuritan xahutzekotan aurreratzea, azkena!

Eta zalaparta betean, eta inork ez entzuteko giroan, noski, goratik esan zuen: «Horrela barreiatzen zaituzte burgesek: «Gilles de Binche», Belgika hilezkorra, aber-tzaletasuna... Ipuinak! Behin eta berriz ipuinak eta alienazio hutsa! Walonia desegiten ari, eta zuek dantzan!, eta «ohiturari eutsiz»... Nork nahi izan du turkiar edo argeliar horiek hona etor daitezen? Zuek binche-tarrok? Etorritakoek berek? Ala zuen industri-ugazabek, gutxiago ordaindu nahirik? Ez duzue ezer ulertzen!!»...

Une hartantxe leher egin zuen laranja batek Jean-en begitartean, puntu bero, itsaskor, eta minbera bat utziaz.

— Horra! —esan zuen goragotik, oraingoan—. Horra! Ederki! Segi, segi horrela! Lantegiak hesten diren

arauera, zuek laranjatxoak elkarri botatzen! Sozialisten bilkuretan ez dago inor; baina Binche-ko Inauterietan eta Blankenberg-eko hondarrezko duntetan, multzoka, milaka! Josta zaitezte, bai! Ekin «tiadizioari»! Ekin, ekin!

Jendeak ez entzuna egin zion. Nor ote zen erretxin erregatu hura? «Gaur jolas-eguna da. Zer ari da ero hori hemen politikeriak nahasten?», entzun zuen emakume zahar batengandik. Beste inork ez zuen Jean-ek esandakoa aintzakotzat hartu. «Zelebrea» bat, eta denak laranjetara...

Masaila hezea eta mindua nabaitzen zuen Jean Ghislain-ek, eta bapatean oso hotza. Mokanesaz garbitzen hasia zenean, barre algara bat entzun zuen bere ondoan:

— Zer ari haiz, motel?

Joseph Scheelen zen. Scheelen eta bere alaba, eta Jean-ek ezagutzen ez zuen beste gizon bat.

— Arratsalde on, Jojo —erantzun zuen Jean-ek, bere amorrazioa nekez izkutaturik.

— Bai hiri ere! Zer gertatu zaik, ordea? —galdetu zuen Scheelen-ek irribarre gaiztoan—. Ez dakika heure burua hobeki gerizatzen? Hemen baimenik eskatu beharrik ez zegok, badakik. Jo eta hautsi; eta isilik egon behar.

Ezer esan gabe begiratu zuen Jean-ek, bere nazkamuzina ager ez zedin saiatuz.

— Pierre Mounier ikusi duzue? Hitzegin behar diot —esan zuen Jean-ek bere aurpegia azkeneko aldiz lehortzen zuen artean.

— Hain zuzen harritu egin nauk hirekin ez ikusita. Ez zekiat.

— Ez zekiat neu ere. Hirekin eta hire alabarekin egongo zelakoan etorria nauk Binche-ra. Ez zozokeria hau ikustera, noski! Inauteri-jai hau barne-muinetatik gorroto diat!

Eta hau esanda Elsa-ri begiratu zion. Honek, aldiz, zapi garden bat buruan, zintzilikario borobilak belarrietan, ga-

bardina urdin iluna soinean, eta aterki urdin argi bat besoan, eta etsita, galtzara erdira begiratzeko zuen antsikabeki, Jean-en hizketaz jaramonik egin gabe. Eta ez zuen Jean-en eztenkada hura harrapatu. Jean Ghislain-i, dena dela, larunbatean baino ederrago iruditu zitzaion Elsa. Eta honela mintzatu zitzaion:

— Lehengoan, zure etxean, nire adiskidea itsutu ote zenuen bururatu zitzaidan, baina neu naiz itsu nengoena.

— Mila esker —erantzun zuen Elsa-k, beti galtzararantz begiraturaz.

— Ez, ba —moztu zuen Scheelen-ek—. Hire apaiza ez zegok gurekin.

— Zer esan duk, Jojo?

— Hire apaiza hemen ez dagoela.

Ongi entzun eta ongi ulertu balu bezala, eta irribarre eztitsua ezpainetan, buruaz baieztu zuen Elsa-k, lehengo aldiz Jean aurrez aurre begiraturaz.

Ez zekien Jean-ek bere barne-zartakoa nola izkutatu. Zergatik zartakorik, egia esateko? Ez zion hori Scheelen-i esan, egia zen. Eta batez ere, ez zuen hura espero; eta espero ez zuelako, nondik jo ez zekien. Larunbateko eztabaida itsusia gogoratu zitzaion. Scheelen-i, bestalde, ez zion sekula azaldu nahi izan Pierre Meunier laguna apaizlangilea zenik: Scheelen-ek elizaren kontrako gorrotoa ezaguturik, gizona ezagutaratzea pentsatu zuen aurrenik, eta gero lanbidea. Orain, halere, beldurrago zen egia azaltzeko, lapur bat isilka ezagutarazi izan balio bezala, eta etxean sartu.

— Zergatik ez hidan egia osoa esan? —galdetu zuen Scheelen-ek, pittin bat mespretxu antzera.

— Begira... Ez nekian orain arte apaiza zenik —erantzun zuen Jean-ek segurantziazik batere gabe.

— Ezagun dik, bai!

Ez zekien Jean-ek ateka hartatik nola irten. Ustekabean harrapatua zen osoki.

Soinuak eta zalaparta berriz handitzen hasiak: beste «gilles»-talde bat goitik heldu.

— Kontuz! —esan zuen Elsa-k oihuka— hemen dator eta beste astakillo-talde bat, eta hauek ere ez dituzte laranjak faltako.

Xirimiria euri bilakatzen zen: ez euri larria oraindik, ez erauntsi; baina bai ikusle guztiek blai-blai uzteko modukoa. Laranjak zirela-ta sortu zen iskanbila hartan, berezi egin ziren gure lagunak.

Eta Jean-ek nahaste-borraste hura aitzekiatzat harturik, tranbia hartu zuen, eta ihes egin zuen etxe aldera, Scheelen-darrak berriz topatzeko beldur.

XX

Handik hamabost egunetara Elsa, egunero bezala, La Limite kaleko «Hektos» ikasgura joan zen; eta atarian, nahi izan gabe ere, berriz ere irakurri zuen: «Hektos: Académie par correspondance».

Paperen artean murgildu zen: zuzenkizunak banatu eta irakasleentzako prestatu, ikasleei ikaskizunak postaz igorri, diru-kontuak taxutu... Betikoa.

Tinbreak erauntsi zuen.

Hamar t'erdiak erlojuan. «Hasia da gaurko erronda», pentsatu zuen Elsa-k. «Irakasleren bat zuzenketak ekartzera etorria, edo zuzenkizunak eramatekotan». Eta atea zabaldu zuen.

— Egun on, jauna —esan zuen Elsa-k, atea eskuaz hel-tzen zuelarik—. Zertan lagundu zaitzaket?

— Elsa!!! —entzun zuen bisitatzaile haren ahotik—. Elsa! Baina, baina... zer ari zara zu hemen? Hemen ari zara lenean?

Ahotsak eta esakerak barne-asaldua salatzen zuten hiz-tunarengan. Eskailerako erdi ilunpe hartan ez zen ia ezer agiri, eta gizon hura nor ote zen errazago ez zen ahotsa-ren bidez asmatzen, itxura ilun hartan ezagutzen baino.

— Zure ahotsa nonbait entzun dut, baina nor zaren ez dut asmatzen —erantzun zuen Elsa-k hotz-hotzean, eta eskailera hartako ilunean bere begiak zerbait somatzen hasten zirelarik.

— Pierre Meunier nauzu. Zeure etxera negarrez azaldu zinen egunean, hantxe ninduzun. Jojo Scheelen zure aita ezagutzen dut. Orain dela egun batzu, Mons-etik aldeginde, latinezko ariketak zuzentzen hasia naiz hemen. Dufresnes jaunaren bidez lortu dut lan hau. Ez nekien nik zu hemen... Ez nion antzik ere ematen!

— Sar zaitetz, jauna —esan zion Elsa-k hozki, eta «Hektos»enean biak buruz-buru zeudelako pittin bat gaitzi.

— Baina ulertu ezina da batzutan —ekin zion Pierre-k, Elsa-ren begirada alferrik gurutzatu nahiz—. Patuak elkargana egozten gaitula pentsa liteke, Elsa.

— Hemen lanean ari naiz, jauna. Lanari dagokion zerbaitetan lagundu bazaitzaket, pozik egingo dut. Hain zuzen ere, badira hor hamar edo hamabi latinezko ariketa mordo, latinaren erakaslearentzako (eta zerorrentzako, beraz). Har itzazu.

Eta paperen artean lipar batez bilatu ondoren, eskura eman zizkion:

— Tori, jauna.

— Ez nekien hemen zinenik. Bistan da ez nekiena, bestela ez nuen hau honenbestez luzatuko. Gaurko egokiera hau ezina izango da niretzat, Elsa.

— Hemen ni Scheelen anderea naiz.

— Eta zure senarraren izenaz, zer gertatu da? De Potter edo... nola da?

— Berdin zaizu hori, jauna. Ni hemen Scheelen anderea naiz. Arren: dei zaidazu horrela aurrerakoan. Maiz etortzen da Dufresnes jauna; eta bestalde, bestela deitze-ko ziorik ez dut aurkitzen. Ez nauzu behin baizik ikusi.

Tinbreak berriz erauntsi zuen.

— Barka minutu batez. Atea idikitzera noa.

— Bai, bai. Noski.

Pozik abiatu zen Elsa atea zabaltzera. Buruz buru Pierre-kin egotea atsekabe zitzaion. Gizon asko bere inguruan ikusi ondoren, bazekien Pierre-ri atsegin zitzaio-
la; eta emakume gisa atsegin zitzaiola, bestalde. Aterako bidean anitz gogoeta etorri zitzaion burura, eta hau batez ere: «aurrerakoan egunero izango dut hemen apaiz bitxi gezurti hau; eta askotan bakarrik egoten naiz. Hau nazka!»

Korridorean barrena urrundu zen artean, takoikadak tantoka gisa entzunaraziz, begia kendu gabe begiratu zion Pierre-k: eta Elsa oso «sexy» ibiltzen zekiela iruditu zitzaion, eta soinez lerdena zela txit. Denetan zela, hitz batez, oso erakarle eta oso besarkagarri. Zangoak aztertu zituen ere aterakoan, eta aspaldi hartan ederragorik ikusi ez zuela pentsatu zuen. Ile-mototsa, argitan beltz-beltza islatzen, beltzago ageri zen atzetik. Lepoa, kontrara, zuria eta fina zen, zuriago eta finago motots beltzaren arauera.

— Egun on, Lacoste jauna —entzun zen bulegotik.

— Egunon, Scheelen anderea. Bakarrik ote?

Pierre-ri iruditu zitzaionez, bazegoen «bakarrik ote» hitz legezko haietan, konfiantzakeria eta leunkeria pittin bat. Zerbait bazen, uste zuen: maite duten gizonen modura esan zituen hitz haiek Lacoste ez-ezagun hark. Eta kezka hura jelsiaren zantzua ez ote zen bururatu zitzaion Pierre-ri:

— Ez, ez, otoi! Ezina da! Ezina da! —esan zuen aha-
peka bere kolkorako—. Ez dut emakume hau ezagutzen.
Ez da posible.

Gizon gazte bat aurkeztu zen, hogei ta hamar bat ur-
tetan.

— Lacoste jauna duzu hemen —esan zion Elsa-k Pierre-ri—. Hemen duzu zure kide bat: Algebra Modernukoa.

— Atseginez jauna —erantzun zuen Pierre-k, haren jakera eta itxura osoa segundo laurden batetan goitik behera miatuz.

— Meunier nauzu zure zerbitzuko.

Baina ez zuen zein lan mota egiten zuen erantsi. Txorakeria zen zeren eta Lacoste hark azkenean errazki jakingo zuen dena; eta, zer axola bestetik? Elsa-k bazekien. Baina latinezko ariketak zuzentzen zituela esan beharra, bere apezgoa salatzea zela iruditu zitzaion. Eta ez zuen, enkas, Elsa-ren aurrean esan nahi. Errazkiago somatuko zuen Lacoste-k agian bere apaizgoa, Elsa-k baino. Pierre-k bazekien, bestalde, bere aurreko irakaslea apaiza zela; eta Lacoste-k galderaren bat egin ziezaion beldur zen.

Baina hau guztia txorakeria zela ulertu zuen Pierre-k, eta beste segundo batez isiluneari eustea okerrago izan zitekeela somatu zuen. Herabekeria zen: apaizek ez bestek erakats ote dezake latinera ala?

Bi segundu haiek, halere gehiegizkoak izan ziren:

— Meunier jaunak latinerazko ariketak zuzentzen ditu —argitu zuen Elsa-k—. Aita Laval, badakizu, Mauritania-ra joan da.

Larrugorrian zegoela iruditu zitzaion Pierre-ri, eta guztiz lotsatua zen. Hasarretu ere egin zen: Elsa-ri buruz, eta Elsa-ren aurrean, menpekeria osoan harrapatu baitzuen bere burua. Ez ote zekien Elsa-k ere bera apaiza zenik?

— Latinera erakasten dut, bai —esan zuen besterik ezinean. Baina beldurtuta zeukan galdera ez zetorren, eta hizketagaia aldatu nahiz esan zion Elsa-ri:

— Scheelen anderea. Beste zuzenkizunik ez ote da gaur niretzako?

— Ez. Ez dago besterik. Mahai gainekoak hartu baidituzu, horiek dituzu gaurko denak.

— Ongi da. Zuzendutakoak hor dituzu, anderea.

— Ondo da. Milesker —Elsa-k erantzun, bere hizkerari administrazio-kutsua erantsiz.

— Agur! Hurren arte —agurtu zuen Pierre-k besterik gabe. Eta eskaileretan behera abiatu zen, etsirik, lotsaturik, nazkaturik.

Baina kezkatu ere bai. Lehenago nola ez zen konaturatu ez zuen konprenitzen. Alegia, Elsa eta «Lacoste jaunna»... buruz buru gela epel hartan. Aitzekia bat asmatu, eta gora igotzekotan egon zen zalantzan; baina ez zuen egin. Eta etxe aldera jo zuen.

Ez zihoan lasai, ordea. Behin eta berriz zetorkion burura esakuntza labur hura: «bakarrik ote?». «Hektos»enera joan aurretik, zer zitzaion Elsa? Zerbait bai, egia da. Ihaute-Motz arratsalde euritsu hartan Binche-ra jo zuen Elsa aurkitzekotan, nahiz zoritxarrez ez ikusia azkenean; eta Bursela-ra Otsailaren 12-an aldatzean, tristura sakon batek bete zuen isil-isilean: Elsa zoragarri hura, bere bizi guztian lehenengo aldiz modu hartara inarrosi zuen emakumea, ez zuela segurki berriz ikusiko!

«Hektos»enean ustekabez topatzea, horretaz, pozgarri izan zitzaion arront, bihotz betegarri hobe, mirari bat; baina isilka bezala sartu zen maitasunaren pozoi ezia Pierre-ren bihotzean, ezari-ezarian; eta eskaileratik jaitsi arte ez zuen uste sendimendu hura benetan iltzaturik zegoenik, eta inolaz ere aienatzen jakingo ez zuenik.

Lacoste hura, eta bere galderatxo, egokitu ez balira behintzat! Baina bai; arazoa mikaztua zen haseratik beretik. Behin eta berriz saiatzen zen Pierre bi «lankide» haien arteko adiskidantza neurtzen; baina ustekeria hutsak ziren denak: Pierre-k ez zekien ia ezer Elsa-ri buruz,

eta ezertxo ere ez Lacoste hartaz.

Pierre gelditu egin zen kalean bapatean, eta erlojua begiratu zuen: hamaikak eta hogeia. Zergatik ez atzera egingo? Beharbada «biak», Elsa eta Lacoste alegia, elkarrekin irtengo ziren ikasgutik. Elsa Scheelen eta «Lacoste jauna» elkarrekin ote? Lazgarri izango bazitzaion ere, jakin egin nahi zuen egia.

«Hektos»en aurreko kafe zahar kaskar batetan sartu zen, La Limite-kalean bertan; eta barrean zutik geraturik, «Ekla» bat eskatu zuen. Hamabiak hogeia gutxi... hamar gutxi... bost gutxi... hiru gutxi... Taupadak gero eta arinago: «hau eragabekeria hutsa da; burutik egina nago, ala?»...

Hamabiak!

Minutu bat ozta pasa zen, hantxe zegoen Elsa, eskaratzean, zai itxuraz. Bestetan bezain ederra, ederrago beharbada. Buruan zapi garden bat lotu zuen aurretik, eta gabardina urdina gerrikoaz estutu. Atzetik aterki urdin bat eskuan, Lacoste «jauna», Elsa-ren prestamenen zai. Pierre-ren bihotzean taupadak gero eta desordenatuago:

— Madarikatu hori! Banengoen ba ni! —atera zitzaion bihotzaren erditik—. Hilko al haiz!

Elsa-k eta Lacoste-k, elkarren ondoan, baina besotik ez heldurik, ezkerretara jo zuten. Ageri zenez maiz egiten zuten gauza bera. DS urdin zahar baten ondoan gelditu, eta Lacoste-k eskuineko atea ireki zuen: Elsa sartu zen aurrenik berebilean; eta Lacoste-k, atzetik ingurua eginez, gidoinaren aldetik sartu zen segidan. Piskanaka berebila pittin bat jaso, eta abiatu egin ziren Sint-Josse-ko udal-txearen aldera.

Nola azalduko Pierre-k senditu zuena? Ezin aisa esan. Lehenengo aldiz nagusitzen zitzaion halako sua: gorrotoa, herra, ezertan ezin pausatzea, mozkortzeko behar gorria,

dena batera. Lozorro betean eta iratzartasunik erneenean batera, barraren aterantz abiatu zen gogaiturik.

— Barka jauna —entzun zuen Pierre-k, kafeko sehiak oso leunki geldiarazten zuelarik—. Barka nazazu: zeure «Ekla» hori ez didazu ordaindu.

— Ene, ene! —Pierre-k guztiz lotsaturik—. Sekula baino okerrago nago! Barka jauna: oso berri txar bat izan dut. Zenbat zor dizut?

— Zortzi libera, jauna.

— Tori hogeitako txartel hau, eta gorde ezazu dena. Ene! Barka nazazu!

— Ez da ezer izan, jauna —eta irribarrez agurtu zuen.

Kalera irten zen. Osotara burua galdurik; eta, egia esateko, zergatik? Ez zuen ulertzen. Elsa hura ez zuen sakonki ezagutzen, seriotan hartzea merezi ote zuenetz ez zekien. Zer axola izan zekioken? Egia, hala zen. Baina erraietan inoiz ere nabaitu ez zituen gorrotoa eta maitasuna, biak eroak, biak neurrigabeak eta adimenetik at elikatuak, elkargainka jabetzen ziren Pierre-z. Lacoste-rekiko, bekaizkeria eta herra. Elsa-rekiko maitasuna, xamurtasuna, eta mendeku-behar izpi bat.

Nor ote zen Lacoste zorioneko hura? Gazteegi Elsa-rentzat, Pierre-n ustez; gazteegi batez ere pentsakeraz, Elsa ez baitzitzaion gazte errugabe iruditzen.

Zer ote ziren Auzitegiko gorabeherak? Zer ziren, beraz, katramila haiek? Ezer merezi al zuen Elsa-k? Nork eskatu ote zuen dibortzioa: Elsa-k? ...ala De Potter jaunak?

— Ederregia da bigarren hau ez izateko! —pentsatu zuen Pierre-k—. Nola burura zekidakeen besterik? Puta bat da, baina ez du koberatzen. Nahi dituenak hautatzen ditu ohaide! Eta ez zaizkio falta, noski! Hona hemen seguru asko bere senar-ohiak ukatuko ez zidana! Gorroto

dula uste dut; baina berandu ez ote den beldur naiz.

Baina gorroto hura beroegia zen Pierre Elsa-ren oroitzapena lardaskatzen.

Pierre-ren barruan, oso sakonean idatzirik, izen bakar bat aurki zitekeen: Elsa Scheelen.

XXI

Pierre pozarren joaten zen «Hektos»enera azken bolada hartan. Egunik ilunenak larunbatak eta igandeak zitzaizkion, zeren-eta egun horietan Elsa ikusteko aukerarik ez baitzuen izaten.

Gainerakoak, aldiz, itxaropen-iturri bat zitzaizkion egunsentitik beretik: «gaur Elsa ikusiko dut». Hauxe zen eguneroko bere otoitz berria. Eta barka! Apezgoari datxezkionak aspaldi utziak zituen; eta Elsa-ri buruz esaten zuena, Jesukristo-ren izenaz hornituak antzina egiten zituenak baina aisa gogotiago esaten zuela erreparatu zuen.

Bere burua nabarmenegi ez uzteko, egun batzutan berriaz gelditzen zen «Hektos»enera joan gabe; eta era horretara igarotako egunak, biharamoneko itxaropenak betetzen zituen.

Elsa-k hozki hartzen zuen beti: hotz eta eratsuegi. Gauza nabarmena zen Pierre atsegin ez zitzaiola: edonork soma zezakeen hau, eta Pierre-k berak ere bai funtsean. Baina honek ez-ikusia egiten zion, eta aurrera jotzen zuen; eta ikasguko tinbrea jo bezain laister, bere barne-pakea guztiz zuen galtzen; eta are galduago Elsa-ren begirada, elkarrizketarik hotzenez, bere begietan lipar labur batez

aurkitzen bazuen.

Gogorkiago eta zuhurkiago jokatzeko erabaki irmo guztiak, dardaratu eta desegin egiten ziren Elsa-ren aho-tsa entzutean; eta honen begiradarik iheskorrean gesaldu egiten ziren. Elsa trufatu ere egin zitekeen Pierre-z, hau, zernahi pentsatuagatik ere, behar bezala ihardukitzeko gauza izango ez zen segurantzian. Batzutan gogoia ez zitzaien falta; astetan barrena joan arren, Pierre-k apezgoaren berririk aipatzen ez baitzion.

Bazekien jakin Pierre-k, bestaldetik, belaskeria hartan egotea zela jokabiderik kaltegarriena. Lieja-ko espainiar langile hark eman zion aholkuaz ez zen aisa ahaztu: «Tangoak dira egiarik handiena. Sasi-gizona da emakume baten atzetik arrastaka ari den gizona. Behin eta berriz arreguratzen da tangolaria bere kantan, ezen behin eta berriz, nahiz bera negarrez itoa ikusi, emakume maitatuak kasorik egin ez diola; eta maitale berriarengana jo duela». Eta ekiten zuen: «Nola ez? Emakumeak ez du ezer mespretxu handiagotan idukitzen, maitatzaile ahul eta negartia baino. Emakumeak ez du negarti bat ondoan nahi, agintari garratz bat gainean baizik».

Bazekien Pierre-k, bai; eta egia zena, egunero somatzen zuen «Hektos»enean. Baina sobera maite zuen; eta bere hartan ezin zitekeen bestela joka. Bere barneko sua izkutatu beharrean, agertu behar gorriak hartzen zuen Elsa-ren aurrean; eta honetxek galtzen zuen.

Bi parte zituen egunak, hortaz, Pierre-ren ustean: bata, Elsa-rekin pasatzen zuen beta; bestea, Elsa ikusi gabe pasatzen zuena.

«Hektos»enera maizago joan ahal izateko, zuzenkizunak batera hartu ahal izanik ere, piskanaka eta mordo oso urritan baizik ez zituen hartzen; eta gauza bera zuzendutako ariketak: pilo handitan eman beharrean, ia banan-

-banan eramaten zituen gehiagotan joateko aitzekia bila. Posta, noski, ez zuen inoiz baliatzen: dena eskuz esku. Egun batzutan goizean eta arratsaldean agertu ohi zen Elsa-rengana, edozein estakuru aipatuz. Telefonoz gutxitan deitzen zuen, Elsa-k berehala moztutzeko aukera aurkitzen baitzuen; eta lotsa hartatik ez zuen berriz pasa nahi.

Buruz buru Elsa ikustea gaitzi zitzaion oso haseran; eta lankideen aurrean ez hitz egiteko, ezer esan gabe joan ohi zen, Elsa halere begiez maitagunez musukatu ondoren. Baina Elsa-rekin buruz buru gertatzeko aukera oso zail izanik, nola edo hala zerbait esateko aukera aurkitzen zuen azkenean; eta bide honetatik, apurka apurka, Elsa-ren berri ugari bildu zuen.

Honen erialdiek larritu zuen Pierre gehienik; eta, gero damutu bazitzaion ere, aspaldidanik Pierre-k ezagutzen zuen barbituriko marka baten botilatxo bat egin zion opari; eta, Elsa-k esan zionez, erabili egin zuen gauero, eta dosi bikoitzean: «batzutan, bestela, heldarnio gogorak gainditurik, ez bainaiz gauza gau osoan loak hartzeko».

Piskanaka, beraz, hitz aspertutan, istorio bat gaur eta bihar pasadizu bat, maite dutenek maitatuarengandik ikas dezaketen adina ikasi zuen Pierre-k Elsa-ren ahotik, xehetasun txikienik ere ahaztutzen ez zitzaiolako. Eta Elsa zorigaitzaren atzaparretan ikusi zuen, inor baino galdua-go. Eta bihotzaren erditik maite zuen, gero eta sakonkiago.

Elsa, beti goganbehartsu eta aiherukoi, apezgoaren aitorpenaren zai zegoen, eta aitorpen hau ez zuen entzuten. Eta ezinbestean Pierre-ri buruz iritzirik beltzenak elikatzen zituen: «Hau haragikoia da, gizon guztiak bezala; baina horrez gainera zozoa da, eta zozotzat nauka».

Egokiera haietako batzutan Pierre-k Lacoste topatu zuen; eta bi gauzak lasaitu zuten Pierre alde honetatik. Alde batetik, Lacoste ezkondua zela jakin zuelako: eraz-

tuna ikusi zion halako batez, eta Jaungoikoak eta Pierre-k ez bestek uler dezateke eraztun hura Lacoste-ren eskuan erreparatzeak eman zion bake burugabea; eta, horrez gain, Pierre-ren galdera bat erantzuteko, barre algaraz baietsi zion Elsa-k handik egun batzutara: «Bai, Meunier jauna. Ezkonduta dago, eta oso maite ditu bere emaztea eta seme txo bakarra»... Eta barre egiten zuen berriz Elsa-k, Pierre-ren barruan dena argi eta garbi irakurririk.

Bestetik, berriz, apropos jakin-minez «Hektos»enean luzaz gelditurik, bi aldiz gutxienez puntu bat agertu zitzaion garbi: Lacoste hura goizago joaten zela eskuarki etxe aldera Elsa baino.

— Berebil kaskar bat banu nik bederen —pentsatu ohi zuen Pierre-k—. Baina egiaren beldurrak ez gutxitan, ez izatea hobe zela uste zuen: «Ezetx esango balit, halere?... Orain badut itxaropena bederen...»

Hau guztia ez zen aski Lacoste-ren zalantzari zegokioenez; ez zen deusik, hobe. Alde batetik, Lacoste ezkonduta egotea ez zen inondik ere garantia bat: horrelako iritzi simple baten kontra mintzo ziren Pierre-ren buruan aski gora estatistikak, herriaren esanak, filmak, eta konfesionalan Pierre-k berak sarritan entzundakoak. Elsa-ren beraren iritzi lotsagabe hura joera berekoa zen: «nor da gizonetan bere emaztea inoiz engainatu ez duen senarra?». Behin entzun zion hau «Hektos»enean, eta entzule zeuden hiru gizonak isildu egin ziren irribarrez.

Bestetik ere, era barean, bulegotik elkarrekin ez irtezeak ez zuen ezer frogatzen: hain zuzen ere, hartu-emanak sakonago egin baziren, bidezkoa zen hain zuzen zuhurki eta izkutuan jokatzea. Halere Pierre pozik zegoen.

Ez zuen deus handirik behar gizajoak Elsa-rengan sinesteko!

Lacoste eta Elsa-ren artean ez zegoen ezer. Egia zen.

Baina Pierre-k ez zuen jakin, sinetsi baizik. Ikusi gabe sinesten ohitua nonbait...

* * * *

Goiz hartan, beraz, bestetan bezalatsu, hamarrak irian deitu zuen Pierre-k «Hektos»enean, tinbre ezagun eta itxaropentsu hura erauntsiaz. Gehienetan itxaropen hura ez zen mamitzen, gorago agertu den bezala: bat edo beste, beti norbait egoten baitzen gela txiki hartan, batzu lanarengatik joanak, bizpahiru gutxienez luzakor, Elsa ikusteko edo mintzatzeko usteen.

Elsa-k ireki zion atea. Martxoko egun eder bat zen. Ipar-haizea, azkenean, gostata benetan, gelditua zen. Elsa bakarrik zegoen.

Aspaldidanik zegoen Pierre horrelako okasio baten zai, eta alde zurretik asmatu zeukan esango zion guztiguztia. Beldur zen elkarrizketan eten unereren bat gerta zedin; eta horretarako, berariaz prestatu eta gogoan ondo hartu, bazituen bospasei pasadizu arin eta zenbait «berri» (berri bitxi, baina zaharrak, horrenbeste egunez zai egon ondoren).

Bulegoaren aldera sartu ziren biak, Elsa zurretik. Pierre-k bere barne oreka galdua zuen berriz eta arras, eta nondik has ez zekien: «zein zen sartzean esan behar nion gertakaria?... zein zen?... Ez naiz oroitzen!». Soineko larrosa bat zeraman Elsa-k (gona estu xamarra eta jaka motza), eta blusa txuri bat azpitik. Kopetatik oso gora ohi bezala, ile motots beltza. Belarrietan zintzilikario luzeko pare bat, eta ile mototsaren erditsuan pitxi borobil kokor bat. «Nabarmensko», pentsatu zuen; eta pentsamendu honek min eman zion: «Zergatik nabarmenegi?».

Eseri egin zen Elsa bere aulki jirakorrean, eta eztenka

nahian —edo, gaiztoki esan zion:

— Zer moduz, «signore Meunier»?

Eta, hori galdetuta, jiraka hasi zen bere aulkiarekin batera, eta barre algaraz. Begirada, halere uzkurrago egiten bide zen denbora berean; eta begiak beltzago pikea bezain beltz hobe. Keinuak ausarta bide ziren, baina begirada izuti eta liluragarri.

— Hemen nauzu ba —erantzun zuen Pierre-k oso herabe— lanera etorria hobe.

Piperrik gabeko esaera hau, motela, geza, ttattala, hutsa eta nahi den guztia iruditu zitzaion Pierre-ri. Bere burua garaitua ikusten zuen berriz. Eta bozaren soinua eta ozena bazen ere, Pierre-k somatu zuen, eta Elsa-k ere bai, noski, sasi-ziurtasun hura hutsa zela.

— Lanera, beraz, «signore Meunier»?... «Signore Meunier»ek lan egin nahi du gaur, eta nik ez. Udaberria heldu dela dirudi gaur. Nik behintzat neure odolean nabaitzen dut. «C'est le dégel». Zuk ez duzu senditzen?

Eta berriz hasi zen jiraka bere aulkian.

— Pierre —esan zion hitzik gabe Pierre-k bere buruari— gogora hadi espainiarraren aholku zuzenaz. Utzak, arren, alde batera heure apezgo-giroa. Garbi zegok, eta deitzen hau. Aurrera jo ezak. Egin ez ditugunak zaizkiguk damugarri; egin ditugunak inoiz ez. Sendimenduez gero mintzatuko hatzaio.

— Kontuz, Elsa —esan zuen Pierre-k— erori egingo zara halako batean, eta...

Bere burua sendi zuen Pierre-k harrigarriro.

— Eta?... Zer egingo luke «signore Meunier»ek ni lurrera eroriko banintz?

Elsa aspertuta zegoen bere bizieraz; eta Pierre-ri buruz guztiz nagusi izanik, pittin bat jostatzeko gogoia nabaitu zuen. Arriskurik ez zuen batere. Pierre ez zen Luc,

ez Vanhamme, ez zen Vanden Broeck: Pierre haur bat zitzaion, haur errugabe bat; eta honen gaiztakeriak beraz, xinpleak eta errugabeak. Arriskurik ez; eta zergatik ez jostatuko pittin bat udaberriko epeltasun hartan?

Begirada hura, ederraz gain (eta beti zen ederra Elsa-ren begirada, beti triste, eta beti olerkitsu), tentatzaile iruditu zitzaion Pierre-ri. Honek arras galdua somatzen zuen bere burua: bere odolak goitik beheraino zirakien. Hai-zartean amildu beharraren txorabioa nabaitzen zuen.

— Ni ez nago ohituta, ez, emakumeak era horretara ikusten, eta ez zorutik besotan jasotzen.

— Signore Meunier: izutia zara oso.

Trenpu onean bide zegoen Elsa.

Ezpata iltzatu zitzaion Pierre-ri barruraino «izutia zara» hura entzutean. «Egia da —pentsatu zuen— izutia naiz emakumeekin. Nola ez? Apezgaietxe madarikatu hartan irendu ninduten. Han galdu dut gaztaroa; eta orain konplexak eta alukeriek hesten naute».

— Zurekin batez ere —esan zuen azkenean.

Horixe zen, eta berehalatik konturatu zen, behin ere aitortu behar ez zuena. Bazekien. Gizasemeak nagusi, eta pittin bat gupidagabe, agertu behar du. Adiuntza zail hartan, gizonak agertu behar zuen garaitzaile eta lotsagabe, dudarik ez. Ez inolaz ere alderantziz. Baina Elsa maiteegi zuen; eta maiteen duenak galtzen du beti hastapenetako borroka harrigari hauetan. Elsa, agiri zen, hotz zegoen, txantxetan: Pierre-ren zorabioa ikusiaz, are jolastutzenago. Nola ez irabazi?

«Berriz ere —pentsatu zuen Pierre-k— gauza bera: lis-kar mota honetan ere, irabazi egin beharko lukeenak, galtzen, eta galdu egin beharko lukeenak irabazten. Beti bat! Maite ez dutenak nagusi, maite dutenak morroi, jopu, mirabe».

— Signore Meunier: gaur arratsean ez naiz etxera zuzenean joango. Zer deritzozu?

«Garbiago ur garbia», pentsatu zuen Pierre-k. Eta behar zuen ausardia nondik bildu zuen ez zekielerik, hau erantzun zion:

— Nora goaz, beraz, gaur arratsean?

Haize aztarnarik ez Pierre-rentzat.

— Bai?

— Nora nahi duzu?

— Jatetxe bitxi eta polit bat ezagutzen dut nik Sint-Josse-n —erantzun zuen Elsa-k, erantzun hura guztiz normala irudituko balitzaio bezala.

— Noranahi! Non itxarongo dizut? —galdetu zion Pierre-k, bere bihotz-taupadak kanpotik beretik entzun zitezten beldur.

Orduantxe erauntsi zuen trinbreak.

— Lanetik seiretan irteten naiz, eta «64» tranbia hartzera joan ohi naiz beti Traversière-ko izkinara. Beharbada elkar topatuko dugu. Ez da hori?

Elsa-k hozki esan zuen hau guztia, atzera egingo balu bezala. Hau iruditu zitzaion Pierre-ri bederen. Eta atea irekitzera joan zen.

— Egun on, Lacoste jauna —agurtu zuen Elsa-k.

— Egun on zuri ere. Bakarrik zaude? —Lacoste-k galdea.

«Horra: berriz ere galdera bera», pentsatu zuen Pierre-k, bere nazka ezin menperaturik. Baina arratsean adia eman zion Elsa-k, eta honek egundoko barne-segurantzia ematen zion. Lacoste sartu zenean, beraz, oso handiro agurtu zuen Pierre-k, esaten ziolarik:

— Egunon, Lacoste jauna. Joan dea? Zer moduz Papyren munstrokeria horiek?

Lacoste-ri ez zitzaion hau gustatu, noski. Baina ber-

din zitzaion mementu hartan. Pierre-k Elsa begiratu zuen, Elsa Lacoste-ri so zegoelarik hain zuzen; eta administrazioko begiz begiratzen zuela iruditu zitzaion.

— Agur —esan zuen Pierre-k brauki—. Hor uzten zaitzuet buruz buru. Gogor lan egin!

Hitzik esan gabe begiratu zuen Lacoste-k hein batean txunditurik:

— Agur, agur, Zizeron.

Behingoz hamar bat urtez gaztetua bide zen Pierre: ibilera arinagoa, arnasa sakonagoa, etorkizunari buruz baikortasuna gailen, naturalezaren sendimendua askozaz ere biziagoa. Egiazki Pierre goiz hartan jaio zen. Etxeen ilarak lehenengo aldiz antzeman uste zituen eder; eta Bruse-la lehenengo aldiz ikusten zuela, Utrillo-ren margoetan Paris-ko auzo ezagun horiek lehenengo aldiz ikusten diren bezalatsu.

Baina pozaldi hau ez zen luzea izan. Berehala etorri zitzaizkion zalantzaren hodei ilentitsuak: «eta arratsean adiarra ez badator? Eta dena niri adarra jotzeko modu bat baizik ez bada izan? Lacoste horrek, gainera, haur errugabe bati bezala begiratu dit orain»... Erlojua begiratu zuen: hamaikak eta hamar. Zazpi ordu oraindik!

«Hobe» —pentsatu zuen—. «Dena ongi prestatzeko aukera izango dut horrela».

Eta azterketa egin ala, beldurrez josita egoteko arrazoiak zeudela nabaitu zuen. Egia esateko Elsa edozein gauza izan zitekeela: emakume saindu bat edo puta bat; gau hartan elkarrekin ohe berean buka zezaketela, edo guztiz haserreturik; eta Lacoste izan zitekeela lankide huts bat, edo Elsa-ren maitalea. Ez zekien ezer ziurki, ezertxo ere.

Halaz ere, eta enkas, kolonia-ur botila apal bat erosi zuen, eta usaina sarkorregi eta arruntegi gerta zedin beldur izan zen. Alkandora berri bat erosi nahi izan zuen,

baina kontuak egin zituen, eta aski ez zuela erabaki zuen: «ezta gaur ere ez naiz neure buruaren jabe!»

— Garbitu egingo naiz bederen —moztu zuen gogoe-ta—. Txirotasunak maitasunak berak lardaskatzen du, eta itsusten... Olerki bera burgesen berezkeria da!... Ghislain hemen banu, besarkatu egingo nuke, nik uste.

«Oso izutia zara» hitz asaldagarriak gogoratzen zitzaizkion eten gabe; eta berriz horrelakorik ez entzuteko deliberaturik, ahalik eta ongienik garbitu zuen gorputza, eta goitik behera kolonia merke hartaz ferekatu eta urrintzatu. Bere gorputza hartara prestatzea (eta berak sekula aitortuko ez zituen asmoek hartara zuten...) harropuzkeria handia iruditu zitzaion; baina bada-ezpada ere, nahiago zuen prest egon. «Edo-ta ere, zion bere gela itsusian, Elsa-k ez dit berriz «izuti» deituko. Horixe ez behintzat!». Gizon bati egin dakioken irainik zitalena egin ziola iruditzen zitzaion adiaren ordua hurbildu ala. Aukera izatekotan, beraz, Pierre bururaino joatea deliberatua zen egiazki, edozein Don Juan mundutar baino deliberatuago.

Bazkal ondoan kafe bat hartzera joan zen. Ezin etxen geldi.

— Hirurak eta hoge! Oraindik! Ene!!...

Aldameneko mahaian gazte bikote bat, aurrez aurre eseriak. Ezin begia ken Pierre-k neskarengandik: oso polita iruditzen zitzaion. Ez ote zuen beste egunetan ikusi? Neskaren hitz guztiak aditzen zituen Pierre-k, egun hartan jakin-min itsuan, eta keinu guztiak hausnartzen eta jarraitzen. Behin eta berriz neska hura pozarren algaraz ikusten zuen, eta gainerakoetan irribarre eztsuz. Pierre-ren eskubian 25 urtetako ikasle bat, kokotz-bizarrarekin eta liburu mordo bat ezker aldean, hotz xamar itxuraz neskari begira. Neska mintzo maizenik, eta mutila entzule. Neskak aurreratutako egin zuen bere aurpegia mahaiaren gai-

netik, eta musu bat eman zion mutilari ezpainetan, musu luze bat. Pierre-k ezker aldera begiratu zuen, berekiko hau pentsatuz: «zer ote da hau? Arratsaldekoaren zantzua? Baldinba! Elsa!».

Erlojua begiratu zuen berriz: hiru t'erdia.

Bestetan baino maiteago zituela emakumeak iruditu zitzaion: «Oker nengoen honetaz: maitemintzean, bestee-kiko gogorrago egingo nintzela uste nuen, eta alderantziz da. Aldameneko neska hau besarkatzeko behar gorria nabaitzen dut gaur; eta Elsa dut bihotzean, ez da dudarik. Ez nekien hau».

Berriz eskuin aldera begiratzen ausartu zenean, neskak bi ukondoak mahaiaren gainean ezarririk zituen, eta bi eskuez mutilaren jakaren bi solapak heltzen zituen. «Neska honen zoriona!», pentsatu zuen. «Eta aldameneko zozo hau zer ari da hor hotz, harro, axolakabe? Arratsean bere egoeran banengo ni! Jaungoiko maitea!»...

Zertara zetorren «Jaungoiko» hitza giro hartan? Nazka sendi zuen: «betirako markatua!».

Neskak mutilaren begi batera eta bestera begiratzen zuen txandaka, eten gabe aldatuz, maitagunea zeriola, ez ezkerrekoan eta ez eskuinekoan segundo laurden batez pausatzen ez zelarik; begi haietan zerbaiten bila ari balitz bezalaxe. Eta, noizean behin, hitzik gabe, mutilaren lepokoa taxutzen zuen, lehenengo aldiz begirada begietatik aldeniduz. «Maitagarria zara, neska», pentsatu zuen Pierre-k. «Maitagarria da maitasuna» esan behar zuen; baina ez zuen hau ulertu.

Seietarako esan bezala, han zen zai Pierre, La Limiteko kalean; eta, esan bezala ere Traversière aldera jo zuen, tranbiaren geltokiaren aldera, beraz. Izkina hartan ez zegoen Elsa.

Eskaratzarantz so Pierre, seiak eta bostetan hantxe

agertu zen Elsa; «Sinistu ezina».

— Arratsalde on, Elsa —agurtu zuen Pierre-k, bere barne-poza xularme guztietatik zeriolarik.

— Arratsalde on, signore Meunier —esan zuen Elsa-k zirikatu nahian, eta goizeko esaerari helduaz.

Ez zekien Pierre-k ez nondik eta ez nola. Baina hartatik minutu labur batzutara jatetxe bitxi txukun batetan zeuden biak; eta sukaldaria, txano zuria gora, biengana joan zenean, adiskide gisa agurtu zuen Elsa.

— Hona hemen —esan zuen Elsa-k— bulegoko lan-kide bat.

— Urte askotan —esan zuen Pierre-k mekanika modura.

— Gaur neuk gomitatzen dudanez gero, hasteko ardo pinta on bat eskatuko dut. Ardoa maite duzu zuk, Elsa?

— Bai, bai. Nola ez!

Pierre-k ez baitzituen ardo-motak ezagutzen, prezioen arauera hautatu zuen bat: 160 libera. Frantsesa, «Château» bat, zein ez zekiela:

— Hiruzpalau ordu neketsu eta atsekabe honela xahutuak... Baina, bizi egin behar da ere; eta utz ditzagun gogoeta hits horiek alde batera —pentsatu zuen.

— Bai, bai: prezio ona da, ez da dudarik —esan zuen Elsa-k—. Baina merezi al dut?

Desegokiro erantzuteko beldurrak, Pierre-k ez zuen ezer erantzun.

Aingira prejitua eta oilaskoa: hori izan zen oturun-tza. Pierre-ren eskuinetan eseri zen Elsa. Bazkaldegian jende ugaria. Sabaitik koloretako girlanda batzu zintzilik. Ar-gi zuririk bat ere ez: denak koloreztatuak eta epelak. Ezkerretan barra bat hutsik bezeroen aldetik, baina botilaz oso beterik: pilotan metaturik botila asko, errara eta el-kargainka jarririk, eta hautsa aski nabarmen.

— Ez nuen atzo berean hau sinetsiko —esan zuen Pierre-k.

— Zergatik ez? Mundua beti izaten da horrelakoa: espero ez genuena gertatzen zaigu, eta espero genuena ez zaigu gertatzen. Hauxe da legea.

Zergatik onartu zuen Elsa-k arrats hartako adia? Zergatik jostatu nahi zuen Pierre-rekin? Zeren-eta joko bat baizik ez zitzaion: bazekien Pierre-k maite zuena, nahi zuena bederen: itsu-itsuan, grina eragabeen, zerua beregan eskuratzeko lilura osoan. Eta hau gizon batengan nabaitzea ez zuen Elsa-k istimatzen. Zergatik kilikatu nahi zuen, beraz? Ez zekien. Bere bizia oso aspergarria zen; eta hain atxematen zuen Pierre aingeru eta izuti, jostailu bat haur aspertuak bezalaxe nahi zuela berak ere Pierre ondoan giro epel hartan. Odolak ere bazuen parte bat: udaberri zantzuz harekin batera, amets egiteko beharra piztu zitzaion. Harrokeriak ere bultzatu zuen hein batean: arrats hartan bere menpean nabaitu nahi zuen gizon bat; eta Pierre, bulegora egunero nabarmenki Elsa ikustera joana, honen menpean jar zezakeen. Atsegin gaizto bat dudarik gabe: Pierre erreguka eta guztiz liluratua senditzea, desio bizian; eta orduantxe «ez» esan... Mendekatu nahi bide zuen Elsa-k, izenik aipatzen ez bazuen ere: menderatu, pairarazi, norbait negarrez ikusi, maitasun-kontuetan borrero izan lehenengo aldiz!

Hizketagaiak eta xehetasunik txikienak Pierre-k aldezturik prestaturik eramanez, «Hektos»enerakoan egiten zuen bezalaxe, dena pikutara joan zitzaion. Ardoak eraginik —eta Elsa gogoz jalgitzen bide zitzaion gaur hartan ardoari— hau oso berritsu azaldu zen, eta oso trenpu onean; eta Pierre ikaratik ikarara eramanez, ordurarteko bere biziera zehatz eta ageriko lazturarik gabe azaldu zion: De Potter-ekiko gorabeherak, De Potter-en maitaleen berri

ugari, berebilean hiltzeko asmotan pasatako arrisku gaitzak, kirioen zartaldiak eta erialdiak; eta irakurleak dazkien gertakariak oro, herabetasunik gabe azalduak, eta beste anitz.

— Sinetsi ezina da, sinetsi ezina. Nobela bat izan da zure biziera, nobela hitsa zuretzako! Ez nuen behin ere somatuko, Elsa, nahiz...

— Nahiz zer?

— Nahiz zure begiradak zerbait oso tristerik salatu.

— Bai? —esan zuen Elsa bihotzean ikutua, baina axo-lagabekeriari eutsiaz itxuraz.

— Senarra zeuk utzi zenuela uste nuen, ez inolaz ere alderantziz.

Elsa-k egia aitortzeko behar gorria nabaitu zuen ustekabeen:

— Neuk utzi nuela esan ohi nuen lehenago. Oraintsu arte hiruzurrak neuk pairatu nituela aitortzea gaitzi zitzaidan oso. Orain ez. Harrotasuna bera ere iraungi egin da nigan, eta egia aitortuko dizut: nire senarrak desegin du gure ezkontza.

Eta hau esatean, afarian lehenengo aldiz, irribarrea itzaldu egin zen Elsa-ren ezpainenetan. Besotik heltzeko behar jasan ezina nabaitu zuen Pierre-k, baina beldurrak gelditu zuen bere besoa, eta ez zuen ikutu ere egin:

— Baina Elsa: gizon hori eroa da. Ez al zaitu ikusten? Benetan: ez dut ulertzen.

— Benetan diozu hori? —galdetu zuen Elsa-k, berriz, berriz ere irribarretsu, eta erantzun ezagun eta leun hura entzuteko gogoak eraginik balego bezala.

Azken azken buruan, tenk egin zuen Pierre-k; eta gorputz eta arimaz esan nahi zituen «maite zaitut» hitzak, ez ziren entzun. Halere gogor izan zitzaion aitor hura ez egitea. Argi horizta hartan ederrago ikusi zuen Elsa-ren

begitartea; eta oso nekez gobernatzen zuen bere burua. Elsa-ren aulkiaren atzetik besoa pasa, eta besarkada azkar batez buru maitatu hura bere soinera bil... hura ezin egona!

— «Benetan» galdetu didazu, Elsa? Eta, nola ez? Zure senarra tentela da; ala ni neu naiz tentelik tentelena. Emakume zoragarria zara benetan, Elsa; eta zuk badakizu. Ez zara soilik emakume polit bat: emakume zoritxarrekoa zara; eta honek maitagarriago egiten zaitu.

Oso atsekabeki hartu zuen Elsa-k egiazko uste hau. Pierre-k zalantza izpi baten ondoren, ekin zuen:

— Elsa, burua galduko nuke zuregatik; eta, hain zuzen...

— Zoritxarrekotzat jotzen nauzu, ezta? —zakarrean.

— Hori uste dut, Elsa. Zure biziera hutsa iruditzen zait.

— Gizon bat falta zait, ezta?

— Zure biziera ez da betea, ezin izan daiteke...

— Gizon bat behar dut, ezta? Ezagutu dugunok beharrago omen. Ez da hala?

— Arren, Elsa. Ez alde horretatik har nire esanak!
—Pierre-k larriturik.

— Maitagune-giroa falta dut, beraz, eta gauean... hori! Eta barre egin zuen harrigarriro.

— Elsa! Entzun arren!

— Ez nekien nik zuek apaizok honen bero eta ausarta zinetenik... eta gu emakume ezkonduetikiko gainera!

— Elsa!... Utz nazazu dena azaltzera!

— Berandu da. Orain badakit nolakoa zaren: beste eskuzabal bat, emakume leunen bila ari!

— Elsa! Aski da! Oker zaude arront, goitik behera! Maite zaitut!

Eta eskua heldu zion.

— Ken esku hori! —Elsa-k zakarki baztertu zuen—.

Eta isiliago: horko mahaikoak guri begira daude. Eta etxe-ko jaunak ezagutzen nau.

Elsa jaiki egin zen, eta berokia jazten hasi. Bere esanen garraztasuna ongi neurtzen ez baleki bezala esan zuen guztia; baina, funtsean, Pierre-ren azken aitorra frenatu nahi zuen. Pierre-ren sendimenduen iturria agortu. Maitasunak ikara osoa ematen zion; eta honen beharra nabaitzen zuelako, maite zutenak hastio zituen, gorroto. Bakardade hotz hark samintasunaren leize-zulora amiltzen zuten. Honengatik guztiagatik, jostailutzat afaltzera eramana zuena, beldur-iturri bihurtu zitzaion: egia esaten ziolako nahi zuen zapaldu.

Pierre, aldiz, zorabio batek hartu zuen. Zer egin? Hitzik bortitzenak esanak zituen bere indar eta prestutasun guztiarekin, eta ez ziren entzunak ere izan. Aurrera jo? Apezgoa uzteko asmoa zuela aitortu? Ez zukeen sinetsiko, estakuru inozo bat besterik ez zela uste izango zukeen Elsa mindu hark. Gogorazio hauek guztiak lipar labur batez hausnartu ondoren, azalpenik ez ematea erabaki zuen; eta gau hartan, eta beharbada betirako, ezer lortzeko itxaropena arras sintsiturik, galdetu zion:

— Nola jakin duzu? Ez dizut besterik ezer galdetuko. Dena galdua dut, eta badakit.

Pierre-k ordaindu egin zuen, eta dirua aittuta ikusi zuen ordaindutakoan: «Honetarako!»...

— Aitak esan zidan Mons-en, Binche-ko bezperan.

Kalera irten ziren ezer esan gabe. Haize fina ari, eta lurra bustia. Berriz ere negua nagusiturik.

— Elsa: noiz hitzegingo dizut hotzean? Emaidazu aukera hori. Gaur ezina da ezer.

— Ez dakit. Orain beranduegi da.

Pierre-k ez zuen hitz egokirik aurkitzen bere hiztegian.

— Aita Meunier: dena jakiten da mundu honetan: al-

dez aurretik aitortzea hobe. Zuk ez duzu hau ikasi. Eta nik gaizki hartu dut zure azakeria...

— Ez da azakeria izan!

— Zure azakeria, bai, eta nire aitak okerrago. Ez duzu aski bertuterik izan zeure izana aitortzeko. Eta ausaririk ez duten gizonak, ez dira ezer! Ezertxo ere!

Abiatzen hasi ziren gorantz.

— Apaiz bakoitzarengan gizon bat dago: hau oso errazki ahaztutzen da.

Pierre izoztua zegoen osotara: hortzak karraskan, oinak hotzak nagituak, gorputz guztia dar-dar. Eta haize fina eten gabe ari.

— Ez zaidazu lagun. Bakarrik joango naiz.

Pierre gelditu egin zen:

— Elsa: abiturik aurrerakoan ez jaztea oso egoki etorri zaigu. Bazen garaia! Gizonak gara aurretik, ez abitu bana.

— Koldarrak ez dira ezer. Eta gezurretan ari direnak, koldarrak dira. Agur. Gabon!

Tranbian sartu zen Elsa, eta ez zuen agurtu ere egin.

— Ez diot dena esan, halere —pentsatzen zuen Elsa-k etxerako bidaiari. Etxean esan zituenak, ikasguan egunero pinpilinpausa bat bezala nabaitzea, egia osoa ez bezala nabaitzea, egia osoa ez aitortzea, arazo askotan erdizka kontuz ibiltzea, Scheelen-darren anti-klerikalismoa... eta nik besterik esan? Onegia izan naiz, benetan. Hau esan behar nion, hain zuzen: «jostatu nahi duzu nirekin ar bat behar dudalakoan. Nitaz jabetu egin nahi duzu sexuak niganaturik. Kontradizio hutsean zaude, beraz, eta irteerarik gabeko kale batetan abiatua. Horrez gainera zozotzat naukazu, eta... holakotzat! Ez zara nirekin inora helduko. Mila liberatan aurkituko duzu ohaide bat Ipar-Geltokiko inguruetan»...

Ez esana damutzen zitzaion.

Pierre-k, muinetaraino inarrosirik, guztiz lotsaturik, tristurak gainditurik gogoratzen zen etxerako bide luzean begi nabar maitatu haietaz, doilor eta gupidagabe, behin ere baino ederrago eta urrutiago. Guztiz etsita gogoratzen zitzaion miresten zuen ahots hura, irain-iturri oparo bihurturik. Gona larrosa hestu hark nabarmen-arazten zituena iztar gogorrez oroitzen zen, etsipenean desiratutako-gorputz lirain hartaz. Maitasunaren zeru ifernukoia erakutsi zion emakumea ikusten zuen ikusi gabe ere, mada-rikazio uxola bilakatua. Aldegin egin nahi zuen, lurrak irentsita izan, hil, edozer.

— Nola izan daiteke ni erretzen nauten sendimendu berberak, Esla aiherukoi uztea, eta hotz? «Maite zaitut» hitzak esan ditudanean, bizia bera zihoakidala nabaitu dut. Berak, aldiz, une horretantxe, eskua atzeratu du nirearen ikuera ezin jasanik!

Haizea beti ari, aurpegiaren larrua ausikiz, eta etxera ondoratu ala finago eta zakarrago.

Gelara sartu zenean, barne muinetaraino zegoen zauriturik, bihotz erdiraino gogaiturik. Ohera sartu zen ari-niketan: ezin bestela irauhan. Maindireak busti-bustiak bide zeuden, eta kuxkurtu egin zen hotzaren handiaren bel-durrez: «Hil egingo naiz hemen... Hobe!».

Elsa, aldiz, eginaz pozik sartu zen Pâquerettes-ko etxera: «honek ere, funtsean, ordaindu behar ez zuen eme egarti bat topatu uste zuen nigan. Badaki orain zein oker zegoen»... Eta argia itzaldu zuen. Baina ezin loak har zezakeen.

Gaua aurrera joan; eta zio guztiz desberdinengatik bai Elsa eta bai Pierre esnai zeuden. Pâquerettes-ko gela epelean eta Walfelaerts-eko mandio txiro izoztuan, milagarraren aldiz emakume mikaztu bat eta lehenengo aldiz gizon on bat, giza-negarraren eresia entzun zitekeen, etsia,

gaeko iluntasunean bakardadean ari.

Elkargandik ezin urrunago, eta elkargandik ezin hurbilago.

XXII

Biharamon goizean ustegabeko tinbre batek esnatu zuen Pierre goizeko sei t'erdietan. Egunsenti ederra, benetan! Hotza eta garbia.

— Nor ote da orain? Azkenean eta nekez alajainkoa, loegiten hasia nintzen eta... kitto. —Konturatu orduko Elsa-ren esan guztiak aurkeztu zitzaizkion herronka.

Leihora zen, eta leiho barnetik beretik begiratu zuen nor ote zen. Arrastorik ez. Ateri. Hotz.

— Heldu! —esan zuen goitik eskaileran, gabardina jantziz.

Eskaileretan behera joatean azkura bitxia nabaitu zuen begietan eta masailetan, kresalaz busti-ondoko larruaren antzeko azkura. Negar-ondoa ager zekion beldur, mokanes bat bilatu zuen gabardinaren poltsikuetan; baina ez zuen ezer aurkitu. Bi eskuez ferekatu zituen, horretaz, bi begiak, eta bi masailak; eta eskaratzara iritsi zen.

— Egun on, jauna —esan zion Pierre-k posta-gizona-ri—. Zer duzu niretzat garai goiztar honetan?

— Telegrama bat, jauna. Izenpe ezazu hemen, arren. Bart bi aldiz etorri nintzen, eta bietan huts egin.

— Bai: berandu etxera nintzen bart. Egia duzu.

Eskaileran gora abiatu zen Pierre, pittin bat harriturik. Elsa-ren a ote zen bururatu zitzaion; baina txorakeria hutsa zela laister konturaturik, alde batera utzi zuen burutazioa. Gora iritsi aurretik zabaldu zuen, eta flamenkeraz hau irakurri: «Gure aita azkenetan zegok stop hator lehen-bait-lehen stop Roger».

Anaiak bidalia. Nola ez zuten berebil bat lortu, eta bila etorri? Ala... Beharbada etorriak dira behin eta berriz, postaria bezala; eta ez naute aurkitu.

Bi hilabete lehenago izana zen Linkebeek-en azkeneko aldiz; eta aita ongi xamar antzeman zuen. Ajeak, bai, aspaldi hartan bezala beti hilduratzaille.

Lurrean paper bat topatu zuen ustekabean, atearen ondo-ondoan: «Hiru aldiz etorriak gaituk hire bila. Aita azkenetan duk. Azaldu bezain laister hator etxera. Roger».

— Beti bat mundu hau! —esan zuen papera puskatuz—. Beti bat, beti behar ez dugun lekuan, beti oker!... Hemendik hamar kilometrotara neure aita bere azkeneko gau lantsua pasatzen ari, dirudienez; eta nire bihotza eta pentsamenduak emakume baten uko gupidagabeak astindurik, hemen ezin urrutiago. Munduaren bitxia!

Eta ariniketan jazten zelarik, aitarekiko oroitzapen guztiak berrikusi zituen ilaran. Urte askotan barrena sekula ez gogoratutako pasadizu arrontak, gertaera xumeak, xehetasun ñimiñoak, denak, irudimenean bizi-bizirik topatzen zituen bapatean.

Aspaldidanik hila eta ahaztua izan uste zuen haurtzarora, koloretsu eta maitagarri piztu zen beregan egunsenti hotz urdin hartan. Bezperan isuritako negarrak guztiz zentzugabe iruditu zitzaizkion, arras ero; eta bere buruaz lotsatu zen. Jesukristo-ren hitzak bururatu zitzaizkion: «Egiazki diotsuet ez zaretela inoiz hilko», eta irribarre egin zuen.

Malkoak isuri nahi zituen, eta hauek berriz ere azaldu ez. Asalduz beterik atxeman nahi zuen bere burua, baina aitaren oroitzapena aurrean bizi-bizirik ikusirik ere, ez zen asaldatzen.

«Hil egingo da», pentsatu zuen; baina naturalezaren lege huts eta hotz bat balitz bezala soilik pentsatu. Urte haietako eliztar sendo eta osasuntsu batzuz oroitu zen, hilaginean sakramentuez berak horniturik, eta hauen gisako zahartzarorik aitak izan ez zuela nabaitu zuen: beti ajeek gaindituta, eta sarritan makal aspaldisko hartan. Eta oharketa honek amorratu egin zuen hein batean; baina ez tristatuegi.

— Zergatik ez zahartzaro baketsu bat nire aitari? Zergatik ez batzuei, eta beste batzuei bai? Zergatik, nahaspila osoan, batzuk denen ordeztan ordaintzen? Lanean igaro du gure aitak bizi guztia; eta orain, bapatean, atsenaldirik batere gabe, azkenekotz abiatu da. Hirurogei-ta-sei urte. Ez bide dira gaur gehiegi! Bai, badakit: besteen ordeztan pagatu omen zuen Jesukristo-k ere, gaiztoen ordeztan ordaintzen bide dute prestuek betidanik... Nik ez dut Kristo-rengan sinisten. Mundu honek sentidurik ez duena gero eta nabarmenago iruditzen zait.

Barrière aldera jaitsi zen, han taxi bat aurkitu eta hartu, eta Linkebeek aldera joan zen. Ipar haizea arras gelditurik, berriz piztua bide zen hirrikitutako udaberri berantkoia. Ederra zen goizabarra; eta ongi ezagutzen zuen zubi gorri gora haren azpitik pasa ondoren, Brusela-ko eskualde handi bat iratzartzen hasi-berria atzeko aldean utzi zuen.

— Gauza hitsa, benetan, munduari honelako goiz batetan betirako agur egin beharra! Udaberria gertuan, eta azken gabeko gauean abiatu behar.

Linkebeek-eko gainetik urrun, zabal, mugagabe, Soig-

nes-ko oihana agiri Ekialdetik. Tarteka etxe zaharrak.

Eta laister Pierre-ren etxe ondoko eliza gorri zaharra. Inguru guztian murru bat aurreko aldean Gurutze-imagina bat, kanpandorre zorrotz bat, eta eliza ondo guztian Pierre-k guztiz ondo ezagutzen zituen hilarriak: «Hier rust»... «Hier rust»... Hemen datza... Hilarri puska asko ere sakabanaturik, eta belarrak estaltzen hasiak. «Gemeenye Plaatz» delakoak ordaindu zuen taxia, eta Eliza ezker aldean utzirik, Trap der Honderdjarige karrika meharretik abiatu zen. Izkinan betidanik irakurritako izkribua irakurri zuen berriz: «Hier verbleef Jef Vanlishout»... Eta gatzetango giroa piztu bide zen bere barruan:

— Zenbat aldiz azaldu zigun aitak Roger-i eta niri Jef-en kondaira zirraragarria!...

Goiz argi fresku hartan sekula baino olerkitsuago zitzaizkion bazter patar ilun zahar haiek. Zeru aratz diztiratsu hartan ilun islatzen zen kanpandorrea...

Ez zion Pierre-k hau sekula inori aitortu; baina hala-koxe goiz batetan nabaitu uste izan zuen Jesukristo-k apezgora deitzen zuela. Zenbat urte lehenago? Hamabost? Goiz hartan sendi zuen barne-bakea ez zuen berriz ezagutu: poz guztizko eta atsedentsua izan zen hura. Izadia, ustekabea, anaitua zuen; tarte guztiak, bai fisikoak eta bai gogozkoak, funditu egin ziren Pierre-ren aurrean. Jaungoikoa ikutu egin zezakeela uste izan zuen goiz hartan; eta Jesukristoren hitzak iltzatu egin zitzaizkion barne muinetaraino: «Neu naiz Egia eta Bizia. Nigan sinistu duena ez da inoiz hilko». Ez zuen konfiantza itsu hura ulertzen, ez egun hartan eta ez gerokoetan ere; baina Jesukristo-rengan sinetsi zuen osotara, eta aurrera jotzea erabaki zuen: «Jesukristo ez da gizon huts bat, ez da igarle huts bat: gorago dago zalantzarik gabe» pentsatu zuen. Bere burua beste mundu batetan antzeman zuen; eta edozein atsekabe, alaita-

sunez beterik eta konfiantza osoan pairatzeko gertu...

Elizaren atzean, berebilak sar ezin zitezkeen karrikaxo hartan, etxea ikusi zuen isilean: bakean itxuraz, kanpoko etxaldea eta eliza bezalaxe. Linkebeek edo nekazari zulo harrigarri hura bihotzaren erditik maite zuela iruditu zitzaion, eta ordurarte nola ez zuen somatu ez zuen uler-tzen. Linkebeek-eko bakeak eraman zuen apezgora; eta Linkebeek-eko giroak bizkortzen zuen bere gizatasunean. Liburuetan eta borrokan aurkitzen ez zuen sosegua; haur-tzaroko zuhazti harritsu eta aldapa gaitz haietan aurkitu uste zuen berriz etxera itzultzen zen bakoitzean; eta are nabarmenkiago Martxoko goiz hartan.

Zer zen hura, ordea? Zer da Linkebeek? Zer zen Eliza zaharraren atzeko bidexka hura, batez ere? Bakardade zulo bat egiazki, antzinako gordailu bitxi bat, Waterloo eta Brusela-ren arteko auzo isil bat, gaur bertan ere aski nekazari eta aski flamendar. Ezer besterik ez. Eta halere Linkebeek-ek hunkitzen zuen Pierre, ez Brusela-k; ez, egia esateko Mons-ek eta Lieja-k ere, nahiz hauetan gizon zoritxarrekoen ondoan bizi izana. Olerkia eta sendiberata-suna, itxuraz, isiltasunari eta lurrari atxikiak ziren. Saint Exupery eta Malraux miretsi zituen gaztetan, bai; baina ez kinka gaiztoan abiatu zenez geroztik: «Ezin egon eta burruka behar horiek ez dira egiaren seme, larrimina iz-kutatzekeo aitzeikiak baizik».

Aitarekin haurretan elizondo hartatik anitz aldiz egin-dako ibilaldiak otu zitzaizkion; eta orduan bezain zoriontsu inoiz izan ez zela bururatu zitzaion, eta sinetsi egin zuen. Haurtzaroan baloi batekin jostatu ohi zen landatxo hura (inguruetan zelaia zen bakarra) hantxe zegoen, bere har-tan, antzinako sasiak eta guzti. Aldatu gabe zegoen ere Danayer auzokoaren etxe horiska; harrizko eskailera ber-dintsu ere, zahartuago eta labainago ez balira; bere har-

tan ikusi zituen sagarrondoak, historik gabe oraindik. Hamar urte hartan Linkebeek hartara azaldu ez zela pentsa zitekeen: haurtzarotik egun hartaraino etendura nabarmen bat nabaitzen zuen Pierre-k.

Etxera sartu baino lehenago, ataritik beretik arnasa hes-tua entzun zuen Pierre-k, neketsu, nekagarri, asaldagarrri, orroa beldurgarriz nahasia. Eta dardaratu egin zen osotara.

— Zer dio honi buruz Jean Ghislain-ek? —pentsatu zuen—. Nola izan dezake egiaren laurdenik ere heriotzaren problemaz arduratzen ez den teoria batek? Nor dago alienatuagorik Jean Ghislain eta honen kideak baino?

Atea zabaldu zuenean, etxean hauspo eskerga bat, lanean jo-ta-ke ari, entzuten zela asma zitekeen. Ezagun ez zituen batzu topatu zituen sartzean, denak ezindurik, denak itxuraz penaturik eta etsirik. Denak zai, denak... berriaren zai! Ez besterik.

Lotan bide zen aita; baina bularra gora puztutzen zuen ikaratzeko moduan. Aldamenean eserita ama, etengabe negarrez. Gelako aide kirastua eta bitxia, zergatik azaldu ezinik ere. Amari musu labur bat eman zion Pierre-k, eta Roger anaia besarkatu zuen. Amak gelatik kanpora jarraierazi zuen:

— Bart eman genizkioan azken olioak, eta baziak. Nola ez haiz laisterrago etorri? Roger eta Denayer hiru aldiz joan zituan hire etxera, eta ez hinduten etxean harrapatu.

— Mechelen-en nintzen André Delwaart-ekin.

— Hori txiripa ere! Aitortu egin duk parropiako erre-torearekin. Osagileak dionez ez zegok ezer egiterik; eta heriotza atzoko espero zian, ordubetean bukatuko zela, alegia. Bihotzak eusten ziok, baina ez omen duk luzatuko. Orain ez hau senditu ere egin. Ikusi nahi hinduan giza-joak. Bedeinka ezak, otoi.

Barneko zerbait zaharrakatu egin zitzaion Pierre-ri; eta maitasunez eta ama bizkortu nahiz ere, gela barruraino sartu zen, eta aitaren burukoaren parean gelditu. Besoak zabaldu zituen bedeinkatzeko asmotan; eta egiterakoan bere apaiz-eskuak begiratu zituen, eta izutu egin zen. Zer bedeinka zezateken esku argal haiek? Bere burua, hain zuzen, inorako loturarik gabe somatu zuen; ama bezain abandonaturik gutxienez.

— Bedeinka ezak, otoi! —esan zion hitzik gabe bere buruari—. Fedea gauza ederra duk... Zer dago gogorragorik, ordea, nire esku hauek ezer bedeinka dezaketela sinestea baino? Zer gogorragorik zerua «hutsik» dagoela jakinik, eskuez espantu zentzugabe hauek egitea baino?

Ama Pierre-ri begira zegoen, eta negarrez egiten zuen otoitz.

— Kemen orain! Ez duk orain gogoeta horientzako garaia. Ama begira zegok. Has hadi, arren! Gezur esan bazuen ere, eskertzekoa duk Jesukristo-ren mezua: gizonak itxaropena behar baitu aurrenik. Alderantziz, ordea, egia baldin bada ere, arbuiagarria duk gizonaren itxaropena iraungitzen eta hiltzen asmatu den guztia. Bai amak eta bai aitak itxaropena behar ditek orain...

Aitaren arnasa asalduago, desberdinago eta zaratsuago egin zen. Ohituta zegoen Pierre Meunier, apezak eta osagileak ohi diren bezala, jendea azken hatsetan ikusten; baina Martxo-ko goiz hartan ez zen berdin Pierrentzat, eta aisa somatzen zuen bere burua ohe ilun kirats hartan etzanik, eta arras ezindurik. Behin ere ez bezala lastu zen; ez tristuraz, beldurrez baizik, eta, amaren erregek bortxaturik, bedeinkatzen hasi zen, pittin bat totaldurik, eta hainbestetan esandako otoitzak nekez berresanez.

Horretan ari zela, aitaren betazal batetan keinu txiki

ahul bat nabaitu zuen, eta gorputz zurrun hartan harri-garri iruditu zitzaion; eta aitak ezer senditzen ez zuenik, ez zuen sinetsi. Hantxe gelditu zen Pierre ordu laurden batez, heriotza bere barruan gorantz nabaituz; eta gelatik irten zenean, bekatu larri bat egiten zuela iruditu zitzaion, ihes egingo bailuan.

— Zer? —galdetu zion aldameneko Denayer andereak.

— Ezer ez. Berdin? Piskanaka badoa, nik uste.

Halako batez hauspoaren hats mekanikoa pausatu egin zen, eta etxeakoak atzera eta aurrera hasi ziren ezin egonak eraginik:

— Hil egin da... hil egin da... hil egin da...

Ama, bapatean, negarrari utzi, eta bizkorturik ikusi zuen Pierre-k, eta senarraren gorputza jazteko gertu.

Bazuten auzokoek egun hartako mintzagairik: «Meunier jauna hil da»; bazekiten besterik ezean, elkarri zer esan; eta, azalzeria osoa, betidaniko etsaiek berek bazekiten joko-legea: «Oso gizon prestua zen... nik beti istimatu nuen... ez zen zaharra... zertaz hil da?»... Gizon baten azken sakrifizio lazgarria, hizketa-gai soil bihurturik!

Bakardadea nahi zuen Pierre-k. Ez negar egitekotan, ez; negar gogorik ez baitzuen senditzen. Baina sasikeria malkotsu hartatik libratzekotan. Etxea gero eta beteago zen; eta denek nahi zuten gorputza ikusi... pinpilinpau-sak kandelako argia bertatik ikusi nahi duen bezala.

Goiko estaiara joan zen, eta zerua urdin-urdina. Indar guztiez hartu zuen arnasa: «Bizi naiz». Eta pentsakor gelditu zen. Etxe aurreko kalekkan eta urrunagoko enparantzaxoan autorik ez. Auzokoak bakanka joan-etorrian, txingurri bakartien gisa, abiadura lantsuan. Zuhaitzak gel-dirik, oraindik hostorik gabe: kima izutu batzuz kanpo, hilik itxuraz. Eskolatikako haur-garrasiak soilik entzuten, elizako kanpandorre zorrotzaren ondotik.

— Ezer ez, ordea. Gure gauari gau mina darrakio, gure eritasunari heriotza, gure ametsen akaberari gure buruen ezteustatzea eta ahaztutzera bera... «Niri darraikidana ez da guztiz hilko»... Baldinba! Ez dut, ordea, hori sinesen... Lur honetan ezer ez. Bien erdian zer ote? Itzal igarokor hau dar-dar, norarik ezean galdurik, noizpehinka ametsetan, sarriago lokamutsetan, irteerarik gabeko bi-deetan abiatu...

Samintasun osoa, baina negar-zotinik ez, malkorik ez.

Hain zuzen ere, mozkortu egin nahi zuela nabaitu zuen Pierre-k. Aurpegiarik gabeko emakume ilara baten beharra nagusitzen zitzaioela. Lizunkerietara eta sabelkerietara jotzeko gogoia zen gailen kinka hits hartan. Ez besterik. Ez inolaz ere izpirituari zegokiokeen ezer. Eta lotsatu egin zen.

Behetik ahotsen eta oinkaden zalaparta zetorkion; eta tarteka, agurtza gisa, lelo berbera: «Hil egin da... hil egin da»...

XXIII

Maiatzaren 6-an Pierre Linkebeek-en zen, azken bolada hartako asteburu guztietan bezala. Ama alargunarengatik egiten zuen hau batipat; baina, bestetik ere, udaberriarekin zuhaitzak berdeturik, hosto berrien usaina egun osoan barrena hatsartuz atsegin handia izaten zuen. Brusela-ko kiratsak, alderantziz, gero eta nazkatuago zeukan. Wafelaerts-kaletik Duden parkera ez zuen tarte handirik egia esateko; eta maiz baliatzen zuen abantaila hau gogara egurasteko.

Usterik gutxienean, arratsaldeko edertasunaz baratzen eserita gozaten ari zelarik, Richard Schleiss apez adiskidea agertu zen hara, amak lagunduta. Bi apezok elkar gogoz eta luzaz besarkatu ondoren, eta Schleiss-ek parropia berriaren gorabeherak eta istiluak xeheki azalduta gero, ikustamenaren zioa azaldu zion:

— Pierre: Heldu den 15-etik aurrera, eta hiru egunez, erretiroa izango diagu Maredsous-ko komentuan. André Martin-ek zuzenduko dik. Ezagutzen duka?

— Bai, bai. Alegia: aditzea badiat, nor den bazekiat.

— Hire horretan, eta aita galdu berrian, garai ona dela iruditzen zaidak. Ez gaituk asko izango. Eta, Maredsous-

ko eskualdearen edertasunaz zertarako hitz egingo?

— Oso duk ederra... igandeetan ezik!

— Erromesak gaur egun autotan eta motorretan joa-ki, bai... Non dira antzinako erromes haiek? Egia duk, bai; jendetza handiegia biltzen duk hara. Baina gu astelehenetik ostegunera egongo gaituk, hain zuzen. Zer, beraz?

Ez zuen Pierre-k honetaz pentsatu, egia da, eta ez gu-xiagorik ere. Alabaina, zergatik ez joan? Zergatik ez, ger-takari gogor haien ondoan, bakardade-aldi eta gogoeta zenbait guztiaz egitera?

— Bai Richard. Joan egingo nauk —esan zuen irmoki.

— Hamalauko arratsean Maredsous-en egon beha-rra zegok. Egin itzak kontuak.

— Ongi duk. Hantxe izango nauk.

* * * * *

Zuhaztien aldera zegoen Pierre-ren gela; eta igande-tik beretik jendetzak eta auto-piloek erabat aldegin-gero, ibilaldi bat egin zuen leharrezko bide bakartietatik. Paper-puskek eta edonolako hondakinek olerkitasuna lar-daskatzen zuten; baina egia biziago eta sarkorrago egiten ez ote? Zarata hura pasata, arrasto higuigarri bat baizik ez zen lurtean agertzen; eta zuhaitzen adaburuetatik hai-ze balek harmoniatuak, Izadiaren isila, kima gurien urrin gaztea, errekan zurrumurru izutia, lehenagoko eta betiko bakea berriz gailen... Irudiaren lazgarria! Gizonok eta gi-zadiak berak ordu zaratatsu labur batzuz Lurreko azala zikinduko eta lardaskatuko; baina, geroa, Izadiaren isil-tasuna eta mututasuna gailenduko dira gure lehordietan... Horra hor gizadiaren patu ikaragarria, pentsatu zuen Pierre-k.

Gaueko lanbroa ez zen Maredsous-ko eskualde itzal-

tsuan oraindik pausatu, baina laister hedatuko zen Meuse-tik hasita. Gaua izartsu agertzen zen goietan arte hartan.

Arnasa hartu zuen Pierre-k gogotik: pozik zegoen hara etorria izategatik. Bakardadean murgiltzea beti onuragarri bere ustez.

Biharamoneko gosarikoan, bere hamar kideak agurtu zituen: denak aspaldidanik ezagunak, Belgika-n zehar sakabanaturik. Pierre-k ez zuen bere iritzia eman aditzera; baina urrun aurkitu zituen denak, oso urrun, beste mundu batetik etorriak balira bezala: beren hizketa-gaiak ximple atxeman zituen, bere iritziak arront, beren politika-teoriak eskuindar eta huts; erlijioari buruz, azkenik, deus ez: aipatu ere ez zuten egin ezer: Jainkoaren gaitasuna parropiako administrazio txepel bihurtua ikusi zuen. Jean Ghislain trotskistaren suaz gogoratu zen; eta honengandik bertago zegoela iruditu zitzaion. Hamaika erretirokide haiekin hiru egunez mintzatu eta barre egin beharra, gaitzi zitzaizkion, eta ahalik eta luzeenik gelako bakardadean gerizatzea erabaki zuen.

Aita Martin-en predikuak eta ideiak oso egoki etorri zitzaizkion Pierre-ri: bidea eta hautakizuna garbiago islatzen zirela antzeman zuen.

Konkordismo eta elkarkeria guztiez beste muturrean agertu zen A. Martin beldurrik gabe. Bortxaren kontra, mundutar garaitzapenaren kontra, dagoen guztiaren uko osoan; mistikeria hutsean agertu bide zitzaien Pierre-ren lagunei.

— Arrisku bat dugu gaur —esan zien batez ere asteazkenean, saio hesterakoan— eta arrisku hori egokikeria, errazkeria, oportunistoa da; alegia, nola edo hala, mundua guregana bildu nahia. Gu ez gara, ordea, mundu honetarakoak. Munduak gorroto egin behar gaitu, anaiok; munduak ez gaitu ulertu behar, erotzat hartu behar gaitu.

Erotzat eta arriskutzat hartu behar gaituzte txiroek berek, baina areago noski aberatsek eta agintariak. Kontutan har ezazue hau: ia-ia hitzez hitz, zipitzik aldatu gabe, Ebanjelioko hitzak gogorazten ari natzaizue.

«Lagun urkoa maitatu behar da. Zer da, ordea, kristau gisa lagun urkoa maitatzea? Honentzako munduko aberastasunak eta garaitzapenak opa izatea ote? «Agin-tean daudenak morroi egingo dituzte» zion igarleak. Egia. Zein mailatan, ordea?

«Lagun urkoa maitatzea, adiskideok, lagun urko horren salbazioa nahi izatea da. Hots, nor da salbatuko? 'Zoriontsu zuek, pairatzen duzuenok, zuena izango baita zerruetako erreinua'. Eta gu, hori jakinda, hori sinetsita omen, zertan abiatu gara? Marxistek bezalaxe pairamendu eta neke horiek erauzi nahiz! Irri-algaraz eta betekerian nahi dugu jendea Kristo-rentzat irabazi. Eskuindarkeriaren arriskua nabarmena baldin bada, ezkertarkeriaren arriskua ez da gaur txikiagoa. Biek dute oinarrian sustrai berbera; ezin frakasoaren gurutzea jasatea, munduan garaitu nahia.

«Ez dugu federik: hau da kakoa. Gure bidea, betiko loriaren bidea, pairamenetik, sofrikarietatik eta gurutzetik igarotzen da. Eta Kristo zerbitzatu nahi omen, jendea pairamenetik, sofrikarietatik eta gurutzetik libratu nahi dugu. Bekatutan zeudenak barkatu egiten zituen gure salbatzaileak; eta ezinbestean soilik ogiak ugaldtu eta ura ardo bihurtu.

«Camilo Torres-en idazkiak irakurri ditut. Haren sua eta maitasuna onartzen ditut; baina haren konponbideak eta borroka-maila bera inolaz ere ez. Munta duena arimaren salbazioa da, eta Jaungoikoaren nahia borondate onez eta eraman osoz betetzea. Munta duena arimaren gosea da, eta ez urdailarena. Kristo oinazetan eta mespre-

txutan gugan nortzea, gizadiaren bekatuak geure sofrikariez ordaindu nahia, mundu honetako ezertaz ez kezkatzea: hauxe da gure eginbeharra. Hau zinegin genuen apez egitean. Baina hinduzale batek geure bidea erakutsi arte, guruzada-giroa zen nagusi gure artean; eta gaur bertan ere ez txuri eta ez katoliku den Martin Luther King Artzaiak hartu du inoiz guk galdu behar ez genuen otzantasun-zuzia»...

Apez lagunak ez ziren pozik. A. Martin ez zitzaien «pratiku» iruditzen. Pierre-k, ordea, besterik uste zuen: «Honek du egia. Nork bere fedea izan, halere?»

Eguerdi irian gelan sartu zenean, leioa zabalik zegoen, eta zeru urdina ageri zen adarren artetik:

— Ederra litzateke, bai — zion Pierre Mounier-ek berekiko— ederra izan zen benetan niretzat sinetsi nuen artean... Baina gaur fedea galdu dut... A. Martin-ek arrazoi guztia luke, egia balu! Federik ez dugu: zuzen ikusten du gure akatsen erroa. Ez dut nik federik, noski; baina nire hamar lagun hauek ere ez. Ia inork ez: horra hor egia... Zergatik ez, ordea? Kristau helburuak ez ote dira amets eder huts bat? Pablo-k garbi ikusi zuen hau orain dela hemezortzi mende: «inoiz piztuko ez bagara, alferrikakoa da gure fedea». Piztuko ote gara, beraz? Nork sinesten du horretan egiazki?

«Ipuinak! Gauza ageria da, nire ustez, heriotzarekin batera bukatzen dela gure bidaia egitekotsu hau. Buruz ikasi ditudan hitzak zaizkit egia: «Le monde a commencé sans l'homme, et il s'achevera sans lui. Les institutions, les moeurs et les coutumes, que j'aurai passé ma vie à inventorier et à comprendre, sont une efflorescence passagère d'une création par rapport à laquelle elles ne possèdent aucun sens, sinon peut-être celui de permettre à l'humanité de jouer son rôle... Voilà 2.500 ans que les hom-

mes ont découvert et ont formulé ces vérités»...

«Marxistek ongi ezagutu dute honen kakoa; eta Lévi Strauss eta Heidegger anaia bizkiak direla diote. Zuzen ikusia»...

Zerua begiratu zuen eta sinetsi ezina iruditu zitzaion hutsa izatea; baina laister nagusitu zen bihozkadaz, eta gogoetari ekin zion:

— Zuzen ikusia, bai. Ezen kakoa hau baita: baikorkeria da kondenatu beharra. Baikorkeria da alienazio nagusia.

«Gogoeta lazgarri hauek ebakitzen dituzte gure kezka eta arazo guztiak. Kristau fedeak ez du funtsik eta besteek ere ez... Elizetan jendea hutsunean kantatzen entzun dut nik askotan, ni lotsaz beterik aldaretik erantzule... Nire eskuetan erabilitako otamen segail baten aurrean belau-niko ikusi dut nik, neu ahalkez beterik... Kanta horien entzulerik ez baitago, eta otamenetan ez bainuen nik ezer erasten neure eskuetako koipea izan ezik!... Melanesia-ko eta Afrika-ko ritoetan agertzen zaigu nabarmen liturgia guztien hutsa eta gezurra... Gure deiei eta erreguei ez zaie inoiz erantzun, zeren eta erantzulerik ez baitago!... Tutankamon-en hilobian jan gabe eta ikutu gabe zeuden «bidaia-luze»rako janari eta hazkurri guztiak... Eta guk gaur irribarre egiten dugu, Osiris-en gorabeherak haurren-tzako istorioak iruditzen baitzaizkigu... Errelatibumena falta dugu... Geure zibilizazio eta sinesteei buruz Ptolomeo-zale gara errotik!»

Eguzkierrea. Kopeta zimur. Hostorik meheenak ere gel-dirik, dena bare-bare, sargori pittin bat. Izadia zai itxuraz. «Zeren zai?»...

Begien aurreko hura guztia isilean hausnartuz zihoan Pierre, ukondoak leiho-hegian pausaturik. Beharbada hura guztia, eta betirako, eta beharbada laister, utzi beharko

zuen. Baina burutazio hau etorririk ere, ez zuen ezer berrik erreparatu barnean: «Hemendik bost urtetara, edo hamarretara, edo hogeita-hamarretara, edo... bihar bertan (izutu egin zen), noiz ez baitakit, ez dut hau guztia ikusterik izango, lau metro lur izango baitira nire hilobiarren gainetik. Eta... zer? Zer? bai».

Harritu egin zen: heriotz-aurreak asaldatzen bide zuen, ez batere heriotz-ondoak. Deuseztatzeak ez zuen goiz sapa hartan mendrenik ere kezkatzen. Eta hau berri zitzaion. Noizpati amaitu beharrak astintzen eta jazarrarazten bide zuen gaztaroan; baina, itxura zenez, bapatean ezetz igartzen zuen. Bere hogeitau urteetan, sasoiaren gorengoan eta uztaldian beraz, muga guztietatik at legokeenak dardaratzen zuen: handik haratekoa, trazendentziaren kezka, heriotz-ondoa zuen problema nagusizat. Maredsous-en hamabost urte geroago ez: egonaldi hartako idorokunde hau izan zen gertaerarik pisuena: hil-ondoa, abstrazioak, hori guztia, hutsa zitzaiola, gaztetango seta hutsa, mespretxagarria, ezer ez eta ihartua. Ustekabean Pierre-k guztiz lurtar eta mundukoi atxeman zuen bere burua: «Bizia da eskaini zaigun emaitza bakarra. Utz ipuinak, eta goazen gaurdanik bizi etenkor hau uxtiatzera».

Bere hartan apezgoari eusteak ez zuen sentidurik, ez zuen funtsik: eragozgarri izango zitzaion, hain zuzen, bai gizon gisa eta bai apez gisa. Eta sekula baino zinkiago apezgoa uztea erabaki zuen.

Uste zuen bezain garratz ez zitzaion pausu hau gertatu. Bere erraiak urratu beharrean, lasai asko gelditu zen, zama bat kenduko bailiothekeen. Eta irribarrez zion: «Erretiro batetan erabaki behar nik, eta hoztasun osoan, apezgoa uztea dagokidala. Hau marka!»

Ez zien halere erretiroko lagunei ezer salatu bere asmoez. Martin batez ere, begiramendu guztiez tratatu zuen:

zerbaitetan sinesten duten guztiekiko mirespena emendatu zen Pierre-ren barnean.

Elsa-ren irudia irten zen soilik kinka hartan garaile. Pierre-ren munduaren fundiera hartan, sendimendu bakar batek iraun zuen tinko, inoiz baino tinkoago: Elsarékiko bere maitasun mingotsa. Eta beroni denaz argi eta garbi hitzegitea erabaki zuen. Ausartu ere ez zen egiten hitz hau esatera; baina zer desiragarriagorik emakume eder eta zoritxarreko hura salbatzea baino?

Funtsean, egiazki, Elsa Pierre-ren arreba bizkia zen: biak hutsik, biak bidez nahasiak, biak hotzak dardar. Baina ez zekiten.

Hanarteko Elsa-ren jokua ulertzen zuela iruditu zitzaion Pierre-ri: nola nahi izan zezakeen dibortziatutako emakume hark, bere gertaera latzen ondoan, apez ero ez ezagun bitxi baten eskuetan jarri? Nolatan okerragotan jokoa berretuko? Ezina zen, noski, Elsa-rengandik besterik jasotzea. Pierre-ren ustez haxe izan zitekeen gertatutakoaren gakoa; eta pentsamendu honek bizkortu zuen. Agian Elsa-k Pierre beste modu batez begiratzeko erarik bazegoen oraindik... «Agian bai!»

Opari bat eskaintzea bururatu zitzaion; eta, Elsa-k onartzekotan, etendako elkarrizketa hura berriz has. Zer opaldu? Maredsous-ko bereko edari-botila bat? Komentukutsua markatzea burugabekeria zitzaion hain zuzen ere, hura ez baitzen egonaldi hartatik zekarren mezua. Hala eta guztiz ere, ez ote zen egokiena botila haietako bat? Aitzekien artean, alegia, huraxe zen arrontena eta sinesgarriena: «egun batzu Maredsous-ko bakardadean pasa ditut, eta likore apur bat ekarri dizut»; eta lehenengo elkarrizketan, erabakien berri eman. Besterik ezer eskainiz gero, ez ote zen harrigarriegi? Zergatik, bestalde, opari bat? Zergatik opari handi bat ia bi hilabetez ikusi gabe

pasa ondoren? Afariaren eguneko irainak eta itsuskeriak sariztatzeko? Azkenean, beraz, eta itxaropen txikiaz, likore-botila bat, ongi apaindurik, Hektos-enera erama-tea erabaki zuen.

Egun gehiegi ziren Elsa ikusten ez zuela. Izkutuan egiazko egutegi bat zeraman Pierre-k Elsa-ren gorabehe-raz soilki idatzirik; eta berrogei orrialdetan ezer ez zegoen idatzirik, Elsa-ren berririk izan ez baitzuen, eta izateko-tan isilaldia ez telefonoz, ez gutunez, eta ez buruz buru, hitzegitera joanaz, ez baitzuen eten.

Foto baten beharra nabaitzen zuen, edozein mutil gaz-tek bezalaxe! Eta berak lehen sinetsi hauek umekeriak zi-rela!!... Fotorik ezean, bestela, ezin gogora begirada leun hura. Ezin. Aste gehiegi joanak. Saiatu egiten zen, baina ezin garbi ikus irudimenean.

Ostegunean Maredsous-tik Pierre-k bakarrik alde egi-tean, eta beheranzko bideetatik abiatzean, harrizko mu-rru gaitz arre haiek begiratu zituen barne-mogidarik ga-be; eta «hurren arte» esan beharrean, «betirako adio» atera zitzaion bihotzaren erditik. Eta negargaririk ez.

Pierre-ren biziaren aro bat amaitua eta gauditua zen, zalantzarik ez.

«Orain... Orain hasiko naiz munduaz gozatzen».

XXIV

Maiatza-ren 24-ean Hektos-enera joan zen Pierre. Alde batetik, gogorik ez zuela pentsa zitekeen. Elsa-rekin buruz buru ikasguan egokitze beldur baitzen. Hauxe nahi zuen hark, bai; eta Maredsous-tikako oparia eman egin behar zion.

Baina aita hildako bezperako gertaera hitsaz oroitzen zen, eta azken egunetan Maredsous-en hozitutako itxaropen kima guztiak, ihartzen zirela somatu zuen.

Asteazken hartan, halere, braseria batetan Martini hotz bat hartu ondoren, Hektos-enerantz abiatu zen. Zazpi aste hartan hara ez agertua! Eskola-zuzenkizunak posta-kutxan uzten zituen bolada hartan; eta Hektos-Ikasguak jasoak zituela bazekien, erantzuna gisa txartel hotz batzu ukan zituelako. Horri hori haietan, gehienik moldiztegian idatziak, Elsa-ren lerroren bat ote zetorren miatzen zuen astiro Pierre-k arreta guztiaz, baina arraistorik ez zen agiri. Maredsous-era joan aurretik, deus ez zekien Elsa-ri buruz; deus berririk, alegia, zorigaitzoko afari hartako gertaeretatik at. Ez-ikusia egin zuen Elsa-k berebat, eta ezer galdetu gabe, eta arras administrazio-gintzan, moldizte-

giko txartel soilak igortzen zizkion, zuzendutako ariketen ordainez.

Hektos-eneko La Limite-kalean abiatzean, beraz, hutsunearen hutsa zeraman Pierre-k. Sotora ondoratu ala, belaun-koskorretan ahulezia nagusitzen zitzaiola zirudien, eta besoetan hotz hezea. Zergatik ez zekiela, Maredsousko botila beharbada ahaztu zitzaiola bururatu zitzaion. Ezkerreko eskuaz irmo heldurik zeramala frogatu zuen. Baina oker zegoela konturatu baino lehenago, alegia, oparria ahaztu ez zuela (segundo laurden eskas bat ote, guztira?), barne-zauskada bortitz bat jasan zuen, bihotzaren astinaldi baten antzera. Ia-ia ikaratu egin zen.

Eskaileran gora joatean, sukarrak hartuta ote zegoen pentsatu zuen:

— Motel, motel! —esan zion bere buruari— lasai haldi, arren! Gaizki hasiko haiz berriz ere, honelako asaldua bere aurrean hitzaz jabetzen baldin bada.

Tinbrea jo, eta bihotz taupadak kanpotikako soinu guztiak baino azkarkiago entzuten Pierre-k. Emakume-oinkadak eta argiaren giltzatxoaren soinua antzeman ziren eskaieratik.

— Egun on, jauna —esan zuen Elsa-k atea irekitzerakoan.

Pierre-ren bihotza guztiz nahasturik. Huraxe zen, bai, begi aurrean zeukan egun ilun luze haietan alferrik bere oroimen zurbilduan bilatu zuen irudia! Hogeita-hamazazpi egun ilunpetan...

— Nahigabean lagun, Meunier jauna —esan zuen Elsa-k ahotsean zintasuna agertzen zelarik.

— Mila esker, Elsa —erantzun Pierre-k, bapatean bere baitan hein batean bizkorturik—. Mila esker, Scheelen anderea!

Soineko urdin iluna zeraman Elsa-k: hau besterik ez

zuen Pierre-k erreparatu. Elsa-ren begiak ikusi zituen: ia besterik ez. Dena, beraz! Begirada ñirñirkari hura inoiz baino otzanago atxeman zuen. Ezpainak ere ikusi zituen une batez, eta estuegi iritzi zituen: ez zitzaizkion laket izan. Berriz begietara so egin zuenean, zoritxarrez, begirada leun zoragarri hura bulegoaren aldera aldatua zuen Elsa-k harantz abiatzean.

— Zer moduz, beraz, Meunier jauna? —esan zuen Elsa-k, isilune hura zerbaitez bete nahiz. Aurrean zeukan gizon haren begietan eta pausuetan beretan, grina sutsuaren ezaugarriak oro idoro zituen: «Gizon honek, dudarik gabe, nahi nau». Eta Elsa-ren barrena poztu egin zen lehendabiziko mogidaz: harrotu egin zen, egia esateko, arraren desirkundea antzematean emakumea hantzen eta alaitzen den modura.

— Ezer handirik ez, Elsa. Eta, zu?

— Pittin bat damutua. Aitarenaz gain, nirea... Egitan: damututa nago.

— Damutua diozu? —Pierre-k amets egin uste zuen—. Zertaz damutua?

«Damutu» hitza gehiegizkoa iruditu zitzaion Elsa-ri esanda segituan; baina tenk egiteko betarik ez:

— Bai. Damutua... Gogorregi izan nintzen azkenekoan zurekiko. Halako jipoi bat merezi ez zenuela uste dut gaur... Argi eta garbi aitortuko dizut: pozoia iruditzen zaizkit gizonen hitz leunak.

Pentsatzen zuena esan zion Elsa-k horretan. Afarita-koan beldurra zitzaion nagusitu: beldurra izan zen jokabide zakar haren egiela. Gizon guztiekiko beldur zen Elsa; eta hauek beroago eta atseginago eta bihozkorrago, eta Elsa beldurrago, uzkurrago eta atzerago. Zeren beldur? Zerekiko uzkur? Zertatik ihes? Ez zekien garbi. Ez zen gizonik batekin ere fio. Ez zuen ez «maite» eta ez ho-

rrelako hitzik batere gizaseme baten ezpainetatik entzun nahi. Behazunezko garnataz jantzitako hamu pozoitsua zitzaizkion.

— Anitz esker, Elsa. Bihotz-bihotzez eskertzen dizkizut hitz eder horiek. Egiaren erdia besterik ez zuen aitortu.

— Ez nauzu ezagutzen, Meunier jauna; eta neuk zu ere ez, egia esateko. Ez dugu elkar ezagutzen. Ez dago bu-rua galtzerik.

Mesfidantza: hauxe zen entzun behar zen hitza, bai-
nan Elsa-k entzunarazi ez zuena.

— Nik neuk ere, beste aldetik —esan zuen Pierre-k gero eta hunkituago— dena barkatzen dizudala jakinerazi na-
hi nizun. Egun hauetan Maredsous-en egon naiz erretiro
bat egiten; eta soma ezin ditzakezunak erabaki ditut. Ni-
re azken erretiroa...

Pierre-ren begietan ditziraldi bat nabaitu zuen Elsa-k.

— ...Eta, oroigarritzat, hango botila txiki apal hau eka-
rri dizut. Bizkortu egin zaitzake egunen batetan, nik uste.

Eta oparia eskaini zion.

— Mila esker —erantzun zuen Elsa-k harriturik—. Ez
zenidan ezer ekarri beharrik. Merezi ote nuen, ala?

— Zeuk esan.

— Ez nuen merezi, ez dago zalantzarik, eta zuk bada-
kizu. Damututa nago, benetan, Meunier jauna. Anitz es-
ker. Ongiegi hartzen nauzu.

Pierre-k ehun burutazio izan zituen segundo batean,
ehunak elkarren ukatzaile. Hitz gozo haiek entzunda, gi-
roa ondurik zegoela igarri zuen, eta aukera bikain hura
galdu behar ez zuela; baina, aurrera jotzeko, eta aurrera
ez jotzeko asmoek, habaila izugarrian elkarri jarraiki, os-
zilazioa huts bihurtu ziren, eta Pierre-k ezin bide zezakeen
kinkatik aurrera egin.

— Oso damutua? —moztu zuen Pierre-k, haur erru-

gabe batek galduko lukeen koittautasunez, eta ahots-hari fin-fin batez.

Elsa beldurtu egin zen:

— Ez gauzak har, arren, behar ez diren aldetik. Zuri gau hartan esana damu dut. Hau da dena.

«Aurrera jo zak», pentsatu zuen Pierre-k, halere. «Emakumeak eman behar dik ezetza, ez gizasemeak»...

— Nik neuk ere banuke neure aldetik esatekorik asko... Noiz hitz egingo dugu? Patxaran eta leku goxo batetan...

Ez zuen Pierre-k ulertzen hitz ausarta haiek nola esan zituen: esan ondoren esandakoa neurtu nahi zuen; baina ez zen gauza arestian esandako hitz haietxek gogoratze-ko, ikarak ezabatu balitu bezala. Esakizuna, dena dela, esanik zegoen.

— Nahi duzunean —erantzun zuen Elsa-k hozki, Pierre guztiz harrituz—. Baina, arren, zentzua atxiki ezazu: ikusazu nigan adiskide bat, ez besterik... Zure egoera, bestalde, ez da nirea baino zalantzakoagoa. Uste dut nik... oso elizkoia ez izanik ere.

Hitz hauek atsekabeak izan zitzaizkion Pierre-ri; eta, bihotz ondoan, zinez esaten ez zituela sinetsi nahi izan zuen:

— Emakumeak beti itxura apaindu nahiz...

Elsa-k, ordea, egiazki esan zituen hitzak oro, maitasun giroari uko egiten baitzion gero eta nabarmenkiago.

Zerbait errepikatzeko gogoia etorri zitzaion Pierre-ri; apezgoari erabat uztea deliberatua zela, eta halakorik; baina ez zen ausartu. Elkar ikusteko proposamenduari baietz esan zionez gero, ez zuen Pierre-k, bada-ezpada ere, ezer erantsi nahi, ezer koloka jarri nahi, hitz batez.

— Denaz mintzatuko gara, Elsa. Gauza asko kondatuko dizut, asko. Larunbat arratsaldean, beraz? Zer de-

ritzozu? —galdetu zion Elsa-ri, pozkario kezkatu hura ezin izkutaturik.

— Ondo da. «Taverne du Parc»eko izkinan, esate baterako. Badakizu non den, nire etxearen ondoan, Pâque-
rettes-kaleko muturrean.

— Hantxe izango nauzu. Bostetan?

— Bai; eta mila esker, berriz ere, zure opariarengatik. Gaur berean zure osagarrira dastatuko dut ttantta bat neurre gela bakartian.

Hitz hauek zorrozki ziztatu zuten Pierre-ren barnea, baina ez zuen azkenean ezer erantzun: «gela bakartian»...

Bestetan baino azkarkiago jaitsi zituen eskailerak; eta, kaletik zihoalarik, gauza batez ohartu zen: etxe hormetatik urrutiago zihoala: bestetan zokotik joan nahi bide zuen, bere burua nabarmentzeko beldurrak edo. Asteazken argitsu hartan, berriz, urrats luzeagoak egiten zituen, bere ibilera arinagoa eta zaluagoa zen, orpoez ausarkiago zapaltzen bide zuen ezpaloia, irribarrea eztsuago eta ugarriago agertzen bide zen haren musuan, eta hiritar ez ezagunak harrokeriaz begiratzen zituen, aberatsek festarakoak txiroak begiratu ohi dituzten eran-edo: «gizajook», zion berekiko, eta segurantzia osoan. Eta gupidaz irakurtzen zuen aurpegi haietan aspertasun etsia.

Gazteago antzeman zuen Pierre-k bere burua, hamar edo hamabost urtez gazteago. Hogeiterteko neska-mutilak kideztat zeuzkan usterik gutxienean, eta ondo ulertzeko gauza zela uste zuen.

Halako batez, hogeitabost bat urtetako gizon dotore bat igaro zen ondotik:

— Eta hik zer? —otu zitzaion Pierre-ri—. Maite dukana ikustekotan jantzi haiz horren apain? Ez nik uste! Noizez gero ez duk, gizajo horrek, maitetasun berriaren ezti zoragarri hau dastatu?

Eta mesprexuz so eginez, ahapeka erantsi zuen:

— Urriki natzaik, motel!

«Hiru egun», zion berekiko. «Zein diren luzeak maiteminduta dagoenaren zai-egunak!»

Bi irudik kentzen zioten logalea oherakoan, eta zorion hutsez. Batean Elsa-ren begiradaz gogoratzen zen, eta gelako ilunpe hartantxe begiztatuko balu bezain garbiki gozaten zuen. Eta beste batean, irudimen sukartsuan beti, Elsa-ren esku leun hotza hartzen zuen, eta estutzen eta laz-tantzen. Zoriona eta extasia halako mementuz osatu behar direla antzematen zuen. Eta sakonki miresten zuen Bertrand Russell-en iritzia: «I have sought love, first, because it brings ecstasy —ecstasy so great that I would often have sacrificed all the rest of the life for a few hours of this joy»...

— Olerkariak begiramendua erdi galdurik duten gure garai tekniko honetan, on da filosofoak era argitsu horretara mintzatzea!

Ez zuen Pierre-k maitasuna guztiz dastatua.

Baina jai-aurre koloretsu hartan Russell-ek egia osoa zukeela somatzen zuen.

* * * *

Asteazken eta ostegunean ederra izan zen eguraldia. Ostiralean, ordea, Mendebaldetik hondatzen hasi zen; eta arratsaldeko bostetarako goibel zegoen zerua, eta haizea heze-usaiak hartu zuen.

— Lan egiteko eguzki ederra izan dugu, bai; baina larunbata gertu dagoenez gero, kitto: lainotu eta euria. Horra legea! Beti bat!

Ez zekien Elsa-k zergatik zen; baina buruko min handia jarri zitzaion bazkalondotik. Astea, egia esateko, ez

zuen lantsu izan.

Aste-bukaerak berak, ordea, ez ote zituen bere larri-mina, bere bakardade-oinazea, bere eginkizunik eza, zuzperten? Baietz zirudien. Astegunetan barrena alai samar egoten zen Elsa, nahiz bere lana aspergarria izan; ostiraletan, ordea, gero eta maizago egon ohi zen zaputz, zital, ilun, higuinduta; eta buruko minez ez gutxitan.

Zuzenean joan zen etxera.

Josaphat-eko hosto-zurrumurruak euria iragartzen zuen.

Sartu bezain laister, «Aspro» bat hartu zuen esne apur batekin. «Mimu» ondora zitzaionean, sekula baino azkarkiago baztertu zuen bere bidetik; eta ohe ondoan estropozo egitean, katua berriz uxatuz, eta hitz itsusi zantarez isilunea lardaskatuz.

Irratia piztu zuen, oso goratik; eta ez zuen bere gogorik ezer aurkitu:

— Berrien garaia da, bai... Ezagun da: bla, bla, bla, bla. Beti berriketan! Noiz arte?

Eta irratia itzaldu zuen.

Frigoan begiratu eta ez zuen ezer jangarririk aurkitu: urdai-azpiko xerra haiek ikutu aurretik ere asetuta utzi bide zuten; «petits suisses» delakoak, yogurtak, basurdeburukiak, dena (eta bazegoen denetarik...) gogaikarri zitzaion. Arrats hartako behar zuen litxarrerria ez zuen aurkitzen: jangartsu zegoen oso, eta platano bakar bat «afaldu» zuen.

— Eta bihar larunbata! Berriz larunbata! Beti larunbata!

Irratia berriz piztu zuen; eta hiru minutuz alde batera eta bestera alferrik jiratu ondoren, dantza-musika ematen zuen hedakin bat entzun arazi zuen oso goratik. Estali egin nahi zuen isiltasuna, estali egin behar zuen egiazki.

Ispilura joan zen eta zimur berri bat topatu zuen bekokian. Hurbilago zen ispilura, eta zoritxarrez egia zen: zimur berri baten ildo xume axial bat hantxe zen ageri. Soinekoa kendu zuen, eta era berean zapata marroiak, sedazko galtzerdiak eta gonagontza arrosa; eta, bi pieza soiletan, berriz joan zen ispilu aurrera. Saihetsetik eta aurrez-aurretik begiratu zuen bere burua, behin eta berriz, orpoak altxatuz eta altxa gabe; eta oraindik ere gorputz hura desiratzeko moduan zegoela iruditu zitzaion. Baina bere pozak laburki iraun zuen, keinu batek argiro adierazi zue-
nez. Pentsakor gelditu zen istante batzutan zehar:

— Desiragarri... Eta, zer?

Laztu egin zen. Galtzerdiak zorutik jasotzeko makurtu zenean, buruko min handi hura tinkor zirauela nabaitu zuen.

Berriak berriz ere irratian: «...dans une embuscade cent trente deux vietcongs ont été mis hors de combat. Ceci constitue...»

— Berriz ere Viet Nam! Aski!!

Eta irratia itzaldu zuen.

— Ohera joatea onena! Ez dut besterik! Lo! Noiz bertirako loan abiatuko?

Kopetako zimur hura aztertu zuen hurbildik azkeneko aldiz, eta larru azala pittin bat tinkatuz gero ezabatzen zela kausitu: «Gaitz erdi».

Oheratu egin zen; eta, irratia berriz pizturik (zenbatgarren aldiz?), azkeneko «Paris-Match» begiratzen hasi zen. Buruko mina ematen ez, ordea, eta irratia eta gau lanpara itzaldu, eta lotan saiatu zen.

Bederatziak... Hamarrak... Eta ezin loak har.

Ohetik jaiki zen, eta termometroa jarri zuen galtzarbean: 38°1. «Banengoen bada ni», pentsatu zuen; eta berriz ohera zen, beste «Aspro» bat hartuz. Eta biharamo-

neko adiaz hasi zen hausnartzen:

— Bihar bostetan... Meunier jauna... Meunier apeza hobe, horko izkinan nire zai. Zergatik esan ote nion nik asteazkenean baietz? Zer egingo ote dugu biok bostak ezkeroztik, lau edo bost ordu luze?... Zer egingo ote dugu, batez ere, izkutuan edo erdi-izkutuan ibilki? Hamar egun falta zaizkit, ez gehiago, nire auzi madarikatu hori azkenean erabaki dadin: hau esan zidan De Riemaker-ek aspaldian... Eta, azkenean saltsaren bat bilatuko ote dut, eta Luc-i aitzekiaren bat emango?... Hau ez, behintzat. Argi eta garbi azaltzea nahi dut nik, hain zuzen, ezkontza-haustea berak ekarri duela, Luc De Potter-ek, ez nik; Luc-en maitaleek, lotsagabekeriek, ankerkeriek eta lizunkeriek horretara gaituztela, ez nire arinkeriarik batek ere... Hauxe falta litzateke: nik azken aste hauetan estakururen bat ematea!

Gaueko hamaikak jo zuten. Logalerik batere ez Elsa-k. Ostiralero bezala «Bellergal» pare bat hartu beharko, edo gehiago; edo-ta «Bellergal» bat eta bi «Valium». Bestela ezin lorik egin.

— Bihar bostetan, zertaz hitz egingo dugu?... Zer egingo?... Non sartuko?... Burugabekeria izan da nirea!

Muzin batek salatu zuen bapatean Elsa-ren higuina:

— Badakit, bai, nola goza daitezkeen amodio berriaren ordu luzeak, eta labur egin... Ez, ez, ez!

Garbi ikusten zuen «ezetza». Nola presta, ordea, «ez» hura? «Meunier gizajoa», zion berekiko, «nabarmen dago maitemindurik: eskua niri ematean ez du besteek bezala egiten. Eskua luzatu egiten da ikaragarri nirea bilduz; eta maite ez nauten gizonak baino gehixeago estutzen dit bere ahur bero horretan. Hori nazka! Xehetasun ñimiño hauek ez dute zalantza izpirik uzten emakume baten adimenduan».

Gorrototik, bestalde, eta mespretxutik (haseran Elsa-k mespretxatu eta gorrototu izan baitzuen Pierre, apeza eta gezurtia, biak batera zelakoan), gupidara aldatu zen; eta gorako aldakuntza honek majina bat katramila piztutzen zion bihotzean. Ez zuen, noski, Pierre maite; baina, piskanaka, egindako itsuskerien ondorioz, bere ustez, gorrotoari urrikia nagusitzen hasia zitzaion, garrazkeriari gozotasuna, gogorkeriari begitasuna. Eta malda hartatik abiatuz gero, nork finkatuko muga?

Hots, Elsa-k ez zuen nahi. Ez zuen istilurik nahi. Ez zuen gizonetik istilurik nahi, batez ere.

Buruari zegokionez, gizonen arazo hau ongi xamar zuzendu zuen: gizon guztiengandik ahalik eta urrutienik (laguntasun «hotz»etik atera bezain laister); eta ondo joan zitzaion ordurarte. Luc bakar bat aski eta gehiegi. Vanden Broeck bakar bat (Luc-en ondoren gainera...) aski eta sobera. Hirugarren bat inolaz ere ez: nahiago hil!

Sexuaren aldetik ere buru-haustea konponduta zeukan erdipurdi. Barekeria bakartitan atsedetea aspaldidanik bururatu zitzaion: bururatu, eta eginenez obratu. Luc-en hiruzur lotsagabeak gertatze berean eroria zen haietara lehenengo aldiz, arnasa gogotik lipar batez hartu nahiz; eta gero eta maizago ondoko urteetan. Sexu-atseginez hilaz nahi zuen tristura bizi ezin-zorrotzago hura; baina sexuaz bestaldera joan ezin zitekeela laister ulertu ere. Halere, hotzean, gizon baten berotasuna kilikagarriegi agertu bezain laister, teknika ilun eta aitortu ezinezko haietan ematen zen Elsa, eta sexuaren beharra bakarrean agortzen zuen, bihotzaren bakea, alde horretatik bederen segurtatuz.

Sendimenduaren deihadarra gelditzen zen bizirik, hau bai, isilarazten zailena; eta honen fruitua ziren Molière eta Pâquerettes kaleetako negarraldi luze etsi haiek, logaleak eta nekeak ez bestek geroenean iraungirik. Zergatik ez dena

aitortu emakume bati? Areago (eta ez zuen pentstu ere nahi honetaz), behin edo bitan ez ote zuen nabaitu emakume harekiko gozotasun leun berri bat?

Pierre-kiko senditzen ari zen gupida hura, beraz, buruko minak eta heldarnioak azkartua noski, arrisku-bide gaitz eta galgarri iruditzen zitzaion. Auziaren gertua batetik, eta gupidaren emendatzea bestetik, beldurgarri agertzen zitzaizkion. Eta biharamonerako adiara ez agertzea erabaki zuen: «hobe da, bai, batez beste, bihar ez agertzea».

Biharamonean, horretaz, Jemappes-era joatea erabaki zuen. Aste-bukaera hura gurasoekin pasa (bi hilabete hartan ez ikusiak hauek), eta astelehenean... lanera berriz:

— Tunelera! Argi-printzarik ez, baina aurrera jo behar, aurrera ekin behar... Irakasle guztiek diotenez, oso umore onean egoten naiz ni beti, beti trenpuan omen, inolako aldarterik gabe, beti irribarrez. Zein zoriontsua naizen!... De Rijke-neko bezeroek gauza bera zioten. Ikasguan batzuk esaten dizkidaten lotsagabekeriak entzunaz, bestalde, badakit nitaz zer deritzoten: ohe batetik bestera aldatzen naizela egunero atsegin bila; eta ni biluzik eskuratzea, iraupen kontu hutsa dela... Hau komeria! Horretatik ageri zait ere denak daudela etsipenetik honantz; alegia, helburuak lorkizun dituztela, obrakizun, eta ez obraturik... Koittauak! Ez dakite munduaz eta zorionaz ezertxo ere!

Pierre-ren nahigabeaz gogoratu zen, eta min handia eman zion bere ezetzak biharamonean jasan behar zuenak:

— Meunier haur bat da gizajoa! Ez du inoiz nire egoera ulertuko!

Baina urrikaldia eten zuen zakarki, eta Jemappes-erako asmoari atxiki zion indar guztiez, eragozpen guztiei ez-ikusi itsua eginez.

Euri tantoen zurrumurruan gailen, hamabietako kan-
pai-hotsak entzun ziren:

— Berriz ere gauerdi, eta ni esnai!

XXV

Larunbatean oso goiz esnatu zen Pierre; eta, iruditu zitzaionez, erdi lozorroan baizik ez zuen gaua igaro. Erdi esnai, erdi ametsetan, Elsa-ren irudia eten gabe ikusi uste zuen, eta Elsa-ren ahotsa behin eta berriz entzuna; eta irri-barrea azaldu zen Pierre-ren musura. «Ametsetan bederen neure ondoan izan dut», pentsatu zuen; eta pentsamendu honek bizkortu egin zuen. Telepatia ez zuen ordurarte inoiz seriotan hartu; baina goizabar hartan, barne-mogida batek hartaraturik, ametsen ordaintasunean sines-ten zuela esan zitekeen. Alegia, era berean, Elsa-k ez ote zuen bera ere ametsetan ikusi?

Leihoa zabaldu zuen: egunsentia ezari-ezarian argitzen hasia zen; eta egun-argia kale bakartiaz nagusitu ala, euria-
ren eraso segail apala eten, eta atertu egin zuen. Aidea epel. Zeruan zenbait ostarte agertu zen, gero eta zabalago, gero eta urdinago ere bai, goietan isilik bidari. Eta ederrago iruditu zitzaion Pierre-ri zerua ostarte haietan somaturik, oskarbi betean baino. Betetasunari buruz beldur zela nabaitu zuen, ostarteek idarokitzen zioten urdin-apurra ederrago eta aratzago eta sakonago bailitzan. «Egia ote da funtsean, atseginak betikotasuna behar duela?» Egun-

senti hartan zerura begira zegoelarik ez zuen uste; eta Nietzsche-ren iritzia ez zuen onartu. Bertago somatu uste zuen Simone de Beauvoir-en ideia ezaguna: «Betikotasunak ez du usainik». Ostarteak nahiago.

Lanean saiatu zen, baina behin eta berriz barreiatzen zitzaion arreta. Tema bakar bat zen bere barnean jabe, ordu bat, adia-leku bat: arratsaldeko bostetan, Josaphat-Parke-ko hegian. Horra hor bizi guztian baino areago desiratzen zuen momentua.

Azken euri erauntsiaren ondoren irtetea erabaki zuen Pierre-k. Burua gorago altxatzen zuen bestetan baino, eta ezpaloian egokitu zitzaion lehar koskor bati ostiko bat eman zion konturatu orduko. Piska bat lotsatu zen, bere adinean horretara jokatzea egokia ez zelakoan. Apaiza zen aldetik ere, burutazio berbera izan zuen, baina oso laburzki: apezgoa uzteko delibero irmoaz gogoratu zen, eta gaitetik zama eskerga bat kendu zuela pentsatu zuen. Eta bihotzaren erditik poztu zen bere fedea arras galdua zuela erreparatzean. «Zinez diot: orain jaio naiz», esan zuen.

«Les Fagnes»-jatetxean bazkaltzerakoan, jangartsu topatu zuen bere burua: esteak tinkaturik bide zeuden, sabelkezka harrigarri batek jorik bezala. Eta platerak ia osorik bihurtu zituen atzera. «Sinetsi ezina», zion berekiko. Erlojua behin eta berriz begiratu, eta aldameneko gizon batek berari so antzeman zuenean, lotsaldi labur bat izan zuen Pierre-k: gutxienez zortzi aldiz ikusia zuen ordua bazkarian barrena.

Lau t'erdiatarako Azalées-kalean zegoen. Euri-jasa labur baten ondoren, berriz:

— Ordu erdi bat oraindik!

Eta Josaphat-Parke aldera jo zuen. Eguzkirik ez, lurre berriki bustia itxuraz, belardiak blai, kioskoa hutsik, aulkiak tolosturik; eta zuhaitzen artetik Lambermont-eti-

kako burrundara koloregabea, isiltasunaren lardaskatzaile. Parke hartan gutxitan izan zen Pierre, baina bereziki maite zuela antzeman zuen: Josaphat-Parkean, eta hau betirako, Elsa-ren parkea izango zen; eta honek ez bestek eman-go zion betirako olerki kutsu paregabe hura.

Bostak bost gutxiagotan «Taverne du Parc» delakoa-ren burni-aterpe zahar herdoituaren azpitik jo zuen ezkerretara, Pâquerettes-kalean gora. Azaldu ezinezko barnezorion bete hura zein girotan nabaitzen ari zen ez zitzaion ahaztuko:

— Egia du Julien Green-ek: biziaren une bereziak xehetasun guztiez itsasten dira gugan. Arratsalde honetako minutu honi dagokion guzti-guztia ezabatu ezina izango da nigan. Ziur naiz.

Minutuak nekez igarotzen ziren, eta Elsa-ren aztarnarik ez. «Glacier Cocozza»ren berebila atzera eta aurrera ikusi zuen. Denbora joan ala, bizia bera zihoakiola nabaitu uste zuen Pierre-k, itxaropen ostartea lainotzen zitzaiola, eta bizkorraldia itzurtzen; eta inoiz sendi ez zuen etsialdi mota lazarri bat nagusitzen.

Bost et' erdiak...

Eta Elsa azaldu ez.

Ateri. Zeru goibelean ostarte batzu. Eguzkierrea. Azken euri-jasa arestian gertaturik. Giro epela eta hezea. Hai-ze balarik ez.

Egia somatu zuen Pierre-k, nola ez: Elsa ez zen azalduko. Baina ezin etsi zezakeen, ezin: osotara ezina zitzaion gertaera hura gainditzea.

— Luzeago itxarotea, zertarako? Ez da etorriko... Ezin joan, halere... Noiz arte, ordea? Hemen jarraitzea ez da ona: neure burua salatzen ari naiz, Elsa-ren aurrean ahultzen... Joan, ordea, nora?... Nora joan ni?...

Berdez jantzitako emakume batek alferrik azkartu zi-

tuen Pierre-ren bihotz-taupadak: urrundik ikusirik Elsa zela burura zitekeen, nahiz haren ibilera pausatuago iruditu Elsa-ren baino.

Tinbrea jo zuen, behin eta bitan, eta hirutan... Erantzunik ez. Pertsiana jaitsita zegoen, baina ez zeharo. Leihoaren azpiko zabalgunek hartatik, hala ere, ez zen barnekorik batere ikusten. Eta Pierre-k ikusi egin nahi zuen... Pertsiana ez zen errara gelditua: oker zegoen, jaisterakoak kokatua izan balitz bezala: zirudienez Elsa-ren etxea zaharrakaturik eta abandonaturik agertzen zen. Eta Pierre-ren erraiak berak tristatu ziren:

— Madarikatua izan bedi De Potter!

Atariko isilaldi etsi hartan argi-izpi bakar bat lortu zuen Pierre-k: eskuin aldean, tinbre-botoien parean, bi izen izkiriaturik: goikoan «R. Laurent», irakurri zuen eta behe-
ra segi zuen begiez. Beherakoan, sukarrak harturik, behin eta berriz irakurri zuen: «Elsa Scheelen»... «Elsa Scheelen»... «Elsa Scheelen»...

Laugarren aldiz deitu zuen eta honetakoan, emakume-ahots batek erantzun zion goiko leihotik. Pierre halere ez zen lastu, Elsa-ren ahotsa ez baitzen hura.

— Arratsalde on, jauna — zion goiko ahotsak—. Scheelen anderea ez da etxen. Zer nahi zenuen?

Ile narratxa eta urdina, aurpegia zimurrez betea: Laurent alarguna zen, bai, ez zen zalantzarik. Pierre-k ez zuen mespretxurik batere sendi harekiko, eta ez amorratorik ere. Hain zuzen bekaizkeria apur bat bihotzean zitzaion, Elsa-ren ondoko norbaitekin mintzo zelako. Ez zuen, hitz batez, alargun bakar zoritxarreko bat ikusi, Berendia-alargun ez-ezaguna; Elsa-ren auzokoa baizik. Ez zitzaion burutik pasa, azkenik, laugarren aldiz deitu zuela, eta hori zentzugabekeria zela; ez zuen bere burua barragarri atxe-

man, nahiz Elsa-ren ukoa eta aldegina gauza nabarmenak izan.

— Arratsalde on, anderea. Scheelen anderearentzako mandatu bat ekarri dut, eta eman egin nahi nioke.

— Ez duzu etxen. Mons-a joan da, Jemappes-era hobe, goizean; eta, joaterakoan gaztiatu didanez, bihar arratsa arte ez da bihurtuko.

— Ez dizu besterik deus esan? —esan zuen Pierre-k lepoaren atzean mina nabaitzen hasten zelarik, eta bihotzondoan hutsa.

— Ez, ez... Badakizu beharbada: gurasoak Mons-en ditu, eta askotan joan ohi da hara aste-bukaera igarotzera. Azken hilabeteetan ez dut uste. Gisakoa da, beraz, joatea. Alferrik duzu itxarotea: ez da hemen.

— Mila esker, anderea... Mila esker.

Laurent alarguna bazekien, noski, Pierre-k jakin nahi zuen gorabehera asko; nola galdetu, ordea? Zer delata galdetu? Zergatik azalduko Laurent atso zahar itsusi hark? Ez zuen ekin Pierre-k, beraz, eta joan egin zen.

Pâquerettes-kalean behera abiatu zen, aldapak berak bultzaturik; eta aldapa hura gaitza iruditu zitzaion. Belaun koskorrak minberatu egin bide zitzaizkion itxaropenik gabe jaitsi behar doilor hartan. Azalées-kalearen galtzara gurutzatu; eta parkearen aldeko ezpaloian zalantzan egon zen bizpahiru minutuz: ez bi jokabideren artetik bat aukeratu beharrez, ez; hutsune eta noragabe osoan baizik.

Azkenean erraietaraino gogaituta, kioskoaren aldera jo zuen, bidexkatik berriz jaitsiaz. Ordu erdi bat lehena-go ikusitako parkea suntsitua bide zen!’

Oihenart naparrarekin gogoz esango zukeen Meunier flamendarrak kinka hartan;

«Hiltzea gaitz da; gaitzago bana maite uken, eta ez maite izana»...

Gudroinezko zorua lehor zegoen puntu askotan; baina, beste askotan, euri zetek beltzago agerrera zuten. Zuhaitz adarretatik bakanka, tanto lodiak lehertzen ziren bidexkan, honetan musika nota mutuak entzunaraziz. Ezkerretako zingiran, behere ilunean beraz, buru berdeko antzarak eta beltzarga zuri-zuriak ikusi zituen: igeri, urezko ispiluan igeri, oso poliki higitzen zirelarik, giroaren isiltasunaren eta gelditasunaren sorkari gisa.

— Elsa! —esan zuen soilik, eta ukabilak bortizki estutuz—. Nire gainean erori azkenean ezbehar gaitz hau!

Euriaren ondoko olerkitasuna lehenengo aldiz dastatzen bide zuen; eta olerkimena eta manlenkonia gauza bakar bat zirela ohartu zuen. Etsipen gozo hartan, bakar-dade hartan, antzinako absolutu-egarri huraxe ezagutu zuen. Eta asaldatu egin zen.

Beherago joan zen, belar hezearen usain sarkorra hasartuz. Bide ertzean, hezetasunak lizundurik, harrizko imajina bat topatu zuen: «Henry Weyts, compositeur»... Nor ote zen? Ez zuen izen hura inoiz entzun:

— Soinu atsegina sortu, eta gerora... lizuna imajina hotz bakarti ez-ezagun batetan! Ahaztua izan behar hau: heriotza baino gogorragoa...

«Maite ukan eta ez maite izana»...

Aulkiak bildurik eta «laiterie» zuri zaharraren atea hetsirik ikustean, kezkatu egin zen:

— Berandu azaldu ote naiz ni munduko festara?

Elsa ez zen neskatila gazte bat, ezta Pierre ere mutiko bat ere egia esateko. Ordurarte ez zen behin ere adinkontuengatik kezkatu. Eta bapatean bai, errotik:

— Beranduegi iritsi ote naiz ni biziaren jaietara? Hogeita-hamabi urte gehiegi ote dira gizaseme batentzako? Elsa-k bestalde hogeita-hamar ditu; baina orain dela bederatziz egagutu zituen eztairen gorabeherak. Ni baino zaha-

rrago da, beraz. Bildurik aurkituko ote ditut nik, beraz, hemen bezala, biziaren oturuntzako aulkiak, eta hetsita ote bazkaldegia? Ene!

Laztu egin zen.

Hasarrea gora zihoan, era berean, Pierre-ren ariman. Eta ahapeka esan zuen ezintasun guztizkoan:

— Madarikatu izan bedi Apezgaitegira eraman ninduen ahotsa! Han ehortzi dut nik neure burua!

Eta geroxeago eta ez hain ahapeka:

— Madarikatua izan bedi ahotsaren Esalea! Madarikatua izan bedi...

Isildu egin zen. Birauaren handiaz ohartze berean kol-dartu egin zen. Eta, lehen baino etsiago erantsi:

— Ez dut, beraz, fedea galdu... Galdua naiz, beraz! Neure gainetik kendua uste nuen zama, hortxe dut, tin-ko. Ez naiz libro. Madarikatzen duen gizona ez da bere buruaren jabe, madarikatzeko beharra nabaitzen baitu. Eta biraua lotura bat desegiteko premia hertsia- ren seme baita. Birau egiteko Jaungoikoarengan sinetsi behar da.

Herio-suhar ausart hura, halere, igarokorra izan zen. Eta berehala bide estuago eta ilunago agertu ala, zingiren arteko latsaren zurrumurrua entzuten hasi ala, behereko zuhaitz-hostoen hurbiltasuna nabarmendu ala, malenkonia hutsak bete zuen; gainditu zuen, egia esateko. Denen kontra eta bere buruaren kontra, mendekatu beharra baizik ez zuen senditzen barruan: mendekatu egin behar bere zor- gaitza, bai: hordituz, haragikeriara emanaz, nola edo ha- la. Ifernu hartatik irten behar.

Poltsikutik toxa atera zuen: 630 libera. Bazekien Elsa- ren bila etorri aurretik. Zenbaturik zeukan, hain zuzen. Ezin ezer egin alde askotatik beraz...

— Txiroak ez du ezta hiltzeko eskubiderik! Nola izango luke ezertarako aukerarik? Aberats eta dirudun guztiak,

guztiak bai, ifernuan ikusteko itxaropena izan nuen urte batzutan. Orain ezta itxaropen hori ere! Jesukristo-k mardikatu egin zituen aberatsak; eta ez dakit ez ote den hau Ebanjelioan maiteen nuen hitza!

Eseri egin zen Josaphat-eko aulki batetan. Liburu bat eskuetan eta irakurtzen ari, gazte mardul bat igaro zen. Pierre-k begiradaz jarraitu; eta zingirara iristean beltzarrei so ikusi zuen:

— Beste olerkari bat! Gizajoa!

Toxa berriz atera zuen poltsikutik, eta hitzetik hortzera begiratu ondoren, diruketa berbera zenbatu zuen: 500 liberatako txartel bat, 50-tako beste horiska bat, eta lau 20-tako berde. Besterik ez inon. Alferrik ekitea.

— Guztira 630. Ez dago dudarik... Zer egin dezaket nik? Eta bihar, 28, etzi 29, eta 30, eta 31... Ondo jaioa natxegok! Olerkia bera ere beltzago egiten da hilabetee-tako bukaeran! Zein burgesek sinetsiko du?

Oinaze-keinu bat egin zuen bapatean...

...Ez! Ez! Hori ez!... Egia da: gau hartakoa mila libera izan zen; eta ostatuko gela beste berrehun... eta hara joan aurreko bina whisky-ak beste hirurehun bat... Hori zen, bai: mila-ta-bostehun bat izan ziren... Eta, zertarako? Bi urte joan dira. Geroztik ez naiz inoiz pasa kale hartatik. Ez nintzatekeen gauza izan... Linkebeek-era etorria nintzen Lieja-tik asteburua pasatzera. Eta Camilo Torres-i buruzko hitzaldi bat egokitu zitzaidan Brusela-n emana. Hizlari: Fontaine apaiza, Bolivia eta Colombia-tik itzuli berria. Hitzaldia entzun ala, nire odola irakiten abiatzen zitzaidala nabaitu nuen: ez maitasunez, ez Torres-ekiko gupidaz, ez mistikarako gogoz, ez. Ameriketako elizaren kontrako gorroto bizia sortu zen nigan, inoiz baino bortitzagoa. Bapatean Jean Ghislain-ek eta komunista lan-kideek, behin eta berriz esaten zidatena jabetu zen nire go-

goeta nahasiaren artetik. Fontaine hizlariaren hitzen artetik gailen, hainbestetan entzunak zetozkidan goratik: «Erljioa alienazio hutsa duk... Eliza alukita-zulo bat bes-terik ez duk... Apezpikuak burgesiaren morroiak dituk... Klase-borroka duk Elizaren dialektikaren gakoa...». Zirrara lazgarri bat nabaitu zuen; eta zirrara haren funtsa honetara bil zitekeen: «Pierre: zozoarena ari haiz egiten. Uxtia ezak mundua bederen!». Hitzaldian, ni bezala entzule, lagun batzu ikusi nituen; eta ez topatzekotan ezta-baida hasi bezain laister aldegin nuen bil-lekutik. «Orain arte sinetsi dudan guztia ipuin hutsa da», nion nirekiko, eta izugarrizko pisua kokatu zitzaidan gainean. «Oker ote naiz, beraz?», pentsatu nuen... Dirua banuen: bi astetako soldata kobratu berria nuen. «Zergatik ez munduaz das-tatuko? Udaberri alai hark nigan piztutzen zuen itxaropena, zergatik berriz ere otoitz hotzetan itoko? Federik ez, eta zertarako desirkundeak hilduratuko eta, urtero bezala, kanpoko lorealdia barnean beltz ilunean sakrifika-tuko?... Arrats ederra zen. Rogier aldera jo nuen, beldur-turik egia esateko. Zeren beldur? Sexuaren egiaren bel-dur ote? Ezin esan. Matheus, Marché eta ondoko kalekka haietan gizon bakartiak ikusi nituen, behin eta berriz lei-ho beretatik pasatzen ari. Herabe nintzen ni, lotsa, go-gait; eta denbor aluzeegia ez nuen ni horretan igaro nahi. Zigarroa eskuan, aulki gorri borobil batetan eserita, argi gorriska hartan kilikagarriago, zuriz jantzitako emakume gazte batek irribarre egin zidan eta eskuaz agurtu. Behar zen gizatasun giroa antzeman uste izan nuen keinu begi-ko ximple hartan; eta, neure kezka guztiak garaiturik, eta higuinak aienaturik, sartu egin nintzen. Ez nekien zer esan. Brusela ezagutzen ez nuela esan nion, tratalaria nintzela, eta beste anitz gezur. Lotsagabe agertu nahi nuen, baina ez nintzen gauza: ageria zen, nik uste, ekintza-mota har-

tan ohiturarik batere ez nuela. «Oso ondo zaude gizon gisa, badakizu? Eta zure biziera oso interesgarria iruditzen zait» esan zidan besotik helduz. «Topa zuri!». Eta klink egin zuten gure bi basoek... Guztiz galduta nintzen, ez zegoen zalantzarik...

Lehenengo muzin atsekabe berbera egin zuen Pierre-k, eskuinetara eta ezkerretara begiratu.

— Ene!... Gelaz ez naiz ia ezer oroitzen: txikia zen, horiska oker ez banago; eta ohe hartan oroitzen naizenez, ez zegoen maindirerik. «Hartarako» propio jarrita, ez da zalantzarik...

Irribarre egin zuen, baina laister berriz muzin-keinukada berbera agertu zen Pierre-ren begitartean.

— ...Nola ote zuen izena gaixoak? Ez dakit, ez naiz oroitzen. Banekien bolada batez, baina ahaztu egin zait. Lehenengo saialdia berak ezagutarazi baitzidan. Gelara ondotixek, aldez aurretik eskatu zidan dirua, eta gero erantzi egin ginen (erdizka baizik ez ni neu, egia esateko), eta bera maleziarik gabe eta lizunkeriarik batere gabe. Gure elkarrizketa urria zen hartara orduko, ongi gogoratzen naiz honetaz; eta horretatik aurrera urriago eta hotzago. Espero nituen atsegin-giroa eta sexu-beharra, errotik lekutu ziren une hartan: itxurari zegokionez neskato gazte baten aurrean gertatu bide nintzen usterik txikienean: ahotsak eta sexuak ez bestek bizkortzen ninduten. Gorputz hura emakume baten gorputz izankizun zen beharbada, ez hartara heldua dena-dela... Eta ihesari emateko gogo nabaitu nuen... «Bi gaixto hauek ez dute hazi nahi izan», esan zidan, bi eskuez nolabait bere neskatila-bularrak baliarazi nahiz. Oraindik ere goragalea sendi uste dut. Gajoa! Jaungoikoak berak zuzenean zigortu ninduela pentsatu nuen orduan, inoiz baino itsusiago eta hutsago gertatu baitzizaidan bekatua. Gaur, aldiz, emakume hark guztiz ema-

kume-gorputza ez zuela baizik ez nuke pentsatuko, eta kontutan ez nuela hartu... Mekanika-saio bat izan bide zen gerokoa: atsegina mekanika ondorio zirudien ohe hotz hartan. Zentzugabekeria hutsa! Ez berriz inolaz ere horrelako batera lerra! Zin egin nuen eta zin egingo nuke oraintxe berean: gorputzen hurbiltasunari arimen hurbiltasuna daxe. Bata bestea gabe ez da zentzugabekeria eta hutsa baizik. Bekatu-iturri eta tentaldi baino uxagarri eta ukabide ziurra iruditzen zait arrats hartako urratsa. Erorikomota hartatik behin eta betirako sendatu naizela iruditzen zait...

...Ia-ia izutu egin zen bere aurreko bideskatik apaiz zahar bat igarotzen ikustean. Zergatik begiratu ote zion Pierre-ri era hartara? Murgilduta zegoen hau oroitzapen hits eta atsekabe haietan; eta agure hark ba bide zekien dena. Beharbada apaiz gisa ezagutzen zuen?

— Hura berriz ez! —ekin zion gogoetari—. Ez nau Elsa-ren ukoak inolaz ere hartaritzen. Atseginaldi sakona beharko nuke gaur; eta hotzean ordaintzen eta mekanika modura lortzen den atsegin-apurra ez da ez sakona eta ez ezer. Garratzago egingo luke nire etsipen guztizko hau. Niri dagokidanez, bederen, hauxe iruditzen zait egia: sendimendurik gabeko atseginik ez dago: sexuaren teknikak ipuinak dira. Atsegina arimak ematen du, ez gorputzak. Eta hau baita haragikeriari buruz. Puta baten eskua, esku bat da; baina Elsa-rena parabisuko ataria.

Ezagutzen zuen emakume bat nahi zuen Pierre-k arrats hartarako. Nor, ordea? Elsa-z oroitzen zen eten gabe, baina lazki baztertzen zuen oroitzapena.

Gaur bederen beste batengan nahi dut neure burua ematu. Asmoz behintzat iruzur egiteko gogoia eta beharra nabaitzen dut. Izkutuan lapurtutako atsegin labur horrek berrerosi egingo bide nau, salbatu egingo nau hein

batean. Seirehun-ta-hogei-ta-hamar liberaz, ordea, zer egin? Deus ez! Bekatu egitea bera, aberatsen abantaila da! Kondenatzea bera ez dago txiroen eskuar: txiroek nahita-nahiez zerura behar dute! Jaungoikoaren beraren hitza batetik, eta bekaturik ezin egitea bestetik... Zer geldituko halakoei azkenean, ifernura ezinik, salbamenduaren ipuinaren izurriteaz gain?

Eta jaiki egin zen, eskuinetara joaz:

— Ez dira gauzak garaiz pentsatu ohi. Lieja-ra ez, baina Emakume-Katolikuen Ekintzako kapellau izan behar nuen nik... Emakumeak ezagutzea zaila denez gero, mauka bat dira apez-lan horiek; eta nik garaiz erreparatu ez...

Eta irribarre egin zuen.

Irakurle ez-ezagun hura bezalaxe, Pierre ere beltxar-gei begira geratu zen lipar batez; eta zingira baketsu batean beltxarga zuri geldi bat igeri baino ikuskari olerki-tsuagorik mundu honetan ez dagoela sinetsi zuen. Eder-tasunari sustraiez josirik, berriz Elsa-ren oroitzapena zertorkion; Elsa-ren begirada islatzen zen aurrean, zingiraren ispiluan; Elsa-ren besoa heldu uste zuen zorionik bi-zienean bidexka ilun haietatik isilka biak pasean; Elsa-ren algara alaiak entzun uste zituen ur-xirriparen erasian gailen... Eta malenkonia eder eta epel hari uko eginik, alde egin zuen bere burutik, ihes egin zuen, egia esateko.

Itsustasun egarria nabaitu zuen bapatean, Elsa-ren iru-dia ezainkeriaz estali nahirik; eta Schaerbeek-eko kaleetan barrena aurkitu zuen. Hegoaldean neonezko argiak piztutzen hasiak ziren, eta gosetu ere egin zela iruditu zitzaion;

— Seinale ona!

Etxera joan, ahalik eta dotoreen jantzi, anaiarentzako zen zorro hartako mila libera haiek hartu, eta Brouckère-enparantzara jaitsi zen. Zortzi t'erdiak.

Sexu-mentura bat lortzera osoki deliberatua zen Pierre.

Anitz bekatari aitortu ondoren (ez aspaldidanik hale-re, egia esteko) bazekien Pierre-k sexuari buruz zerbait. Baina katalogo batetan ikus daitezkeen salgaien gisa: haragien bekatuen lerrokada oso bat errazki eman zezakeen.

Baina ia haur bat bezain iñusente zen funtsean.

Rogier-aldera jo beharrean, «kabaret»en batera jotzea hobe zela bururatu zitzaion. Zergatik hobe? Gauza bakar batengatik: Pierre-k emakume bat nahi zuen, ez gorputz eme huts bat. Kabaretetan, iruditzen zitzaionez, «gizatar»ago izango zen gertakizuna: alegia, luzaz hitzegin mahai batean edo barrean «adiskidesa» berriarekin, arimen arteko hurbiltasuna hein batean bederen lortu, eta gero, uste zuen bederen, mekanikeriari gizatar nahikunde bat nagusituko zitzaion.

Ipar-aldera jo beharrean, hitz batez, Van der Elst, Cirque eta Fleurs-kaleen aldera jo zuen. Koloreetako argiak pizturik zeuden, eta barretako atarietan emakume nabarmen batzu ikusi zituen. Antzinako barne-kezka hura nagusitzen hasi zitzaion; eta, hartan zegoelarik ginbaildun gizon batek geldiarazi zuen besotik, begiez keinu bat eginez:

— Gazte hori: primerakoa duzu hau. Laister hasiko de «strip-tease» a. Neuk aginduta, jauna: denak zoragarririk! Horiek gorputzak! Benetan! Ez hori bakarrik. Hara...

Besotik heldu zuen Pierre. Kapeloaren hegalean, urraidezko letratan, hau irakurri zuen honek: «Chez Mimmy». Atea erdi zabalik zegoen; eta barrean argi gorritan murgildurik, emakume gazte bat somatu zuen, gonak motz, besoak agerian, orrazkera gora, baso huts bat bere aurrean, eta zigarro bat eskuan.

— Ikusten duzu hori? Oso atsegina da. Ziur egon zai-

tez: bukatzean nahi duzun lekura eramán ahal izango duzu. Ulertzen duzu? Suzanne deritzo.

Suzanne delakoak eskuaz agurtu zituen barnetik.

Sinetsi egin behar zuen Pierre-k; eta agur irribarretsu hark, bi urtez lehenago beste batek bezalaxe, hunkitu egin zuen barrenean: hartu-eman gizatar bat iragarri bide zuen.

— Baia? —galdetu zuen, erantzunaren zai egon gabe.

— Bai, jauna. Ez zaizu damutuko.

Sartu egin zen Pierre Meunier. Gela handia zen, luze xamarra, apaingarriz betea, lurrean alfonbra gorritz hornitua, eta atzekaldean mahai batzu. Bezeroak ez bide ziren etortzen hasiak; bederatzi t'erdia irakurri zuen erlojuan.

Barrean Suzanne ez-ezagun hura ikusi zuen; baina zuzenean bere ondoan eseritzen ez zen ausartu. Barrurago, denak ilunpe gorriska hartan inguru bat eginez, emakume mordo bat ikusi zuen: sei, zortzi, hamar; gehiegi, dena dela.

— Zer nahi duzu, jauna? —galdetu zion barmanak, Pierre eta Suzanne-ren artean hiruzpalau metro zirelarik. Gizasemerik baterez, barmanaz eta Pierre-z beraz kanpo.

— Txuri bat, otoi —esan zuen Pierre-k—. Eta «goizegi etorri naiz» pentsatu.

Baso fin luze bat ekarri zion berehalatik. Eta besterik gabe salneurria entzun zuen:

— Larogei libera, jauna. Zerbitzurik gabe, noski.

Kolpe latz bat izan zen hau Pierre-rentzat; baina isildu egin zen, jakina, eta bere izua ahalik ongienik izkutatutu. Ehun liberatako txartel bat eman zion, eta hamar libera baizik ez zuen sakeleratu:

— Habaila ederra, alajainkoa!

Aberatsen kontrako gogoetak elkargainka zetozkion bere barruan; baina alde batera uzten saiatzen zen:

— Gaur pentsatu gabe funditu behar duk burua, motel. Jai daukak bestela! Utz moralkeriak alde batera!

Ezin izango zuela bazekien, baina axolagabekeria osoa behar zuen gau haragikoi hartan.

Hamarreko mordo hartatik berezirik, hogei-ta-hamabost bat urtetako emakume zabar bat ondoratu zitzaion. Ofizioaren ezaugarri guztiak topatu zituen Pierre-k: ez-painak gorriegi eta koipetsuegi, ilea diztiranteegi, begiak beltzegi, urrina gozoegi, haragiz gizenegi, ahotsez lakarregi, jazkeraz nabarmenegi, hizkeraz azkenik, ausartegi. Gehiegikeria guztiak batera, eta emakumetasunaren arrastorik ez. Likiskeria saltzaile bat.

— Gabon, adiskide. Zertara gomitatzen nauzu? Whisky'ren bat? —galdetu zion Pierre-ri, ondoko aulki luze hestuan eseritzen izter zurixka lodi lazoen erdia erakutsiz.

— Gabon, bai. Sartu berria naiz. Utz nazazu, beraz, pittin bat dena ikustera —emakume hari «ez» esateko era egokiagorik ez bururatuta.

— Ez zara oso atsegina nirekin.

— Sartu berri naiz —ekin zuen Pierre-k— eta ikusi egin nahi dut lehendabizi.

— Ikusi... ikusi... Gure jauntxoak bertako kabala, bertako azienda, ikusi behar du aurrenik. Ez da hala? Azokan bezala!

Eta guztiz higuindurik mordo hartako bere lagunetara bildu zen.

Lehenengo bere larrialdi hura gaindituta gero, lasaitxoago gelditu zen Pierre: «Bakarrik!», pentsatu zuen. Emakume-talde hartara begiratu zuen, eta argi epel gorrixka hartan bederen puta itxura antzeman zien ia denei, eta gogaituta edan zuen ardo zurrutatatxo bat. Ihesari emateko gogoia etorri zitzaion, bi urte lehenago bere ohai-

dea erantzi zenean bezalaxe; baina ihes egin, nora? Saia-
tu aurretik potto egingo ote zuen?

Suzanne izeneko hura ez zitzaion «ofizio»koa irudi-
tzen, eta bezeroren bat sar, eta aurrera zekion beldur,
mintzatzen saiatzera ausartu zen.

— Gabon, Suzanne.

— Gabon. Nork esan dizu nire izena? Ez dut uste gaur
baino lehenago hemen ikusi zaitudanik.

— Kanpoko zuen aingeru zaindariak salatu dit.

— «Aingeru zaindaria» esan duzu? Hemen ez dago gu-
taz kanpoko zaindaririk; eta aingerurik...

Emakumeen mordora begiratu zuen Suzanne-k eta hau
erantsi:

— Horra hor hemengo «aingeruak». Ez dut ezer as-
matzen eta ez hanpatzen: «Tu es un ange» hitzak maiz en-
tzun dituzte pareta hauek...

Hitz desegokiak esan zituela iruditu zitzaion Pierre-ri:
zalantzarik gabe ez zen giro haietan «usatua», eta ezagun
zen.

Gizon dotore barnekoi bat sartu zen, eta barraren mu-
turrera joan zen inora begiratu gabe; eta azken aulkian
eserita, barne-hausnarketa sakonetan ari izango bailitzan
paratu zen, basoari begira. Gaueko erronda hasia zen.

— Eta zuk nola duzu izena?

Ustekabean harrapatu zuen Pierre galdera honek.

— Pierre derizt niri.

Esan orduko damutu egin zitzaion. Zer egin, ordea?
«Egia esan beharraren ohitura zozo hau, seta burugabe
hau, hobe»...

— Brusela-n bizi zara?

— Ez, ez... Zera... Brusela-n nago egun batzutarako.
Ni flandretarra naiz.

— Hara! —erantzun zuen Suzanne-k—. Ni frantsesa

naiz. Douai ondokoa. Ia-ia beljickarra, beraz.

Haserako estuasuna gairiditurik zegoen. Emakume atsegin batekin hizketan ari uste zuen Pierre-k. Elsa-ren oroitzapena bapatean bigarren mailara aldatua zirudien.

— Zer hartuko duzu, Suzanne? —galdetu zuen Pierre-k. Bien begiradak lehenengo aldiz gurutzatu ziren. Zenbat urte ote zuen Suzanne hark?

— Txanpaña-botila erdi bat bion artean?

— Eta hori, zenbat da? —Pierre-k berehalatik.

— Jacques —esan zion Suzanne-k barmanari—. Emaiozu, arren, edarien lerrokada.

— Bai, Suzanne.

Burua galdu ote zuen bururatu zitzaion Pierre-ri. Salneurrien ilara merketik galestirako irakur zitekeen goitik beherakoan: ardo txuri baso batek, 80 libera; gorriak 80 libera; beltzak, 80 libera; mantzanillak, 100... txanpañaren lerroak bilatu zituen izaturik: botila erdi batek, 650 libera; botila osoak, 1.200 libera...

— Ni ez naiz diruduna, Suzanne. Har ditzagun bi txuri.

— Ai, ai —erantzun zuen Suzanne-k etorkor—. Beti bat. Beti omen zaudete gizonak moltsa tturrinduta, azken soretan, azken txanponak xahutzeko beldurrak.

— Ez da itxura. Dirurik ez dut. Nire kartera murriz dago.

— Ehun-da-hirurogei libera, jauna —esan zuen barmanak—. Zerbitzuaz kanpo, noski!

— Bai, jauna.

Pittin bat galazten zuen Pierre segituan ordaindu behar hark. Baina Pierrek-k sinetsi egin nahi zuen gau hartan, eta irribarrez ekin zion elkarrizketari. Suzanne-k bere biziera azaldu ala (egiazkoa ala alegiazkoa izan, ia berdin bide zitzaion Pierre-ri lehenengo aldiz) emakume bat aurkitu uste zuen azkenean. Eta honek bizkortu egiten zuen.

— Ez duzia zigarrorik, Pierre? —galdetu zion Suzanne-k.

— Ez.

— Ez didazu paketetxo bat erosten?

Xehetasun honek ere galazi egin zuen Pierre: hauxe zen, somaturik ere, aurkitu nahi ez zuen merkatalgo-giroa: «Ez didazu hau ordaintzen? Ez didazu beste hori ordaintzen?». Gaitzi zitzaion egia itxurari nabarmentzea.

Beste bi txuri aterarazi zituen. Gizasemeak etortzen hasiak ziren; horietatik batek emakume lerden eder kirru bat agurtu zuen sartzean, eta atzeko mahai izkutu batetara eram zuen, txanpaña botila osoa zerbitzaraziz.

— Mila eta berrehun, beraz, pentsatu zuen Pierre-k eskaera entzutean; eta berrehun bat eskupeko, mila eta larehun... Hasteko! Eta bezero ezaguna bide da hemen... Mundu honek ez du soluziorik: hau garbi dago!

Barru aldera begira jarri ziren Suzanne eta Pierre, barmanari bizkarra itzuliaz beraz.

— Orain segidan, gaur gaueko ikuskizunari hastapena emateko, Linda Daveau! —altabozak iragarri zuen.

Are ilunago jarri zen dena, eta argi foko more batek zurbildurik, arabitar jazkeran, gelaren erdira azaldu zen Linda hura.

Ez zuen Pierre-k «strip-tease»rik sekulan ikusi, eta hau nabari zedin beldur zen.

— Oso ona da, ikusiko duzu —esan zion Suzanne-k—. Neska hau berria da kabaret honetan. Badakizu: oso denbora laburra egin ohi dugu denok lantoki hauetan. Maiz aldatzen gara batetik bestera.

— Bai, bai —erantzun zuen Pierre-k burua itzuli gabe, eta gezurrezko segurantzia ahotsari eman nahiz.

Erazkera hura ez zitzaion Pierre-ri batere haragikoia izan. Mogida batzutan, bai, azkenekoetan egia aitortze-

ko, beroaldi berri bat nabaitu zuen bere zainetan, bazter berritara agertuko bailitzen; baina ez zen zoratu. Honek lasaitu egin zuen, Suzanne-ren aurrean «ezagutzaile»aren jokoari ekin ahal izan ziolako; baina etsi ere bai, gau hartan sexuaren atseginak errotik eta osotara dastatzeko hirriko zuelako.

— Dantza egin nahi al duzu nirekin? —galdetu zion Suzanne-k, Linda-rena bukatutakoan.

— Ez dakit egiten.

— Tira, tira; denok esaten duzue gauza bera. Neuk erakutsiko dizut. Hemen, gainera, ez gara oso yé-yé; eta urrats bat batera eta bi bestera eginez gero, egina da.

Pierre-k ez zuen ia inoiz dantzarik egin. Egin zuen, bai, aspaldian, familiako bilkuretan, batez ere bi izeba zaharrek. Zenbat denbora lehenago? Hamabost urte? Hemezortzi? Hor nonbait. Baina ezer esanez gero guztiz galduta legokeela sinistuta, bihotza kikildurik erdira irten zen. Zorua beltza eta labaina zen eskualde hartan. Eta, harri-garria, moldatzen zela iruditzen zitzaion.

— Ikusten duzu? —zion Suzanne-k—. Txit ondo egiten duzu. Zu bezalako gizon batek hau jakin ez? Nori sinetsaraziko zenioke halakorik? Banengoen ba ni!

Ametsetan bezala entzun zituen Pierre-k hitz hauek, eta sinetsi egin zituen. Eta bere dantzari-eskasia batez ere izkutatu nahirik, estutu egin zuen Suzanne bere kontra. Estutze berean Elsa-z oroitu zen bortizki; baina Suzanne-k burutazio hura utzarazi zion segidan:

— Zertan ginen, beraz?

— Zure fotoa ia arroparik gabe diozunez, «Le Soir»en orain dela bost hilabete agertu dela zenion, kabaret honetara etorri aurretixek beraz.

— Bai, hori da. Ikusi nahi duzu? Hortxe duzu, pareta

horretantxe, igandeko «Le Soir» bereziak argitara zuen fotoa.

Eta gelditu egin ziren; eta besarkaturik pareta haren aldera hurbildu ziren.

— Oso ondo, bai —esan zuen Pierre-k. Eta ez zuen gezurrik esan, horixe iruditu zitzaion eta.

Dantzari ekin zioten.

— Zenbat urte duzu, Suzanne?

— Hogeita-hiru. Baina ez inoiz egin galdera hori hemengo askori.

Barre egin zuen Pierre-k, baina behin eta berriz desegokiro ari zela nabaitu zuen.

— Eta zuk? —Suzanne-k galde.

— Hogeita-hamabi.

— Sartzan hasia zara, beraz, emakumeok maiteen dugun adinean: pittin bat hotz, pittin bat sendigaitz eta gogor, sakelan diru mordoak biltzen hasiak...

Pierre-k estutu egin zuen bizkorki Suzanne-ren eskua:

— Ez dakit sinetsiko nauzun; baina pozik nago zu eza gututa —irten zitzaion Pierre-ri bihotzetik.

Eten egin zen musika une hartan, eta gure bi lagunak barrera itzuli ziren. Pierre-k ez zuen Suzanne-ren eskui-neko eskua laxatu, eta oso beroa zeukala erreparatu zuen.

— Beste bi txuri, arren —esan zuen Pierre-k.

— Eta berehalaxe —altabozak berri ari— Simone Monge, Kappurtala-ko mirabe bakartia!

Foko berde batek bilatu zuen Simone delakoa aretoaren atzean.

— Zer moduz hau? —galdetu zuen Pierre-k.

Eta galdetzearekin batera barnea asaldatzen zitzaiola nabaitu zuen: argi berde harrigarri hartan, garden bihurtzen zen Suzanne-ren soineko arina, eta hondartza batetan ikusiko zukeen bezala topatu zuen, argiaren berdeak

misteriotsuago eta zirrikagarriago aurkezten ziolarik. Odol ukaldi haretxen bila ari zen Pierre, eta asaldatu hainbatean poztu zen.

— Baina Suzanne... txit ongi zaude.

— Zer? —erantzun zion honek oharkabe itxuran.

— Ez dakizula zer ez didazu sinetsaraziko. Begira zure izterretara.

— A, bai! Harrigarri da argi honek lortzen duena... Gizonok nahi duzuen, ez da?

Simone Monge han ari zen, lizunkeriatan baino txorakeriatan, Pierre-ri iruditu zitzaionez. Suzanne-ren eskua beti helduta, elkarrizketari ekin nahi zion Pierre-k, hau begiratzeko aitzekia baitzitzaion. Baina urrikaldu egiten zitzaion batera; eta sendimendu burugabe hura izkutatzen saiatu arren, esan egin behar izan zion azkenean. Hauxe zen, gorputz hura estutu nahi beroarekin batera, Pierre-z nagusitu zen nahikundea: nola aterako neska hura giro pozointsu hartatik?

— Zelebrea zara, Pierre —esan zion Suzanne-k azkenean—. Ez naiz ni hemen uste duzu bezain gupidagarri. Ni ez naiz Aerschot-kalean eserita ikus daitezkeen horietako bat. Nire lana ez da hemen zuk uste duzuna. Artista bat naiz ni. Gizon bat atsegin zaidanean, orduan, eta ez beti, zerbait gerta daiteke nire eta bere artean. Gainerantzean ez. Lan hau egiten ez duten emakumeak, beraz, eta gu geu, horren ezberdinak garela uste al duzu benetan?

— Eta ni atsegin natzaizu oso? Alegia... Nirekin aurre-ra joko al zenuke?

— Ez dakit. Ez dut horretaz oraindik pentsatu. Izan liteke. Atsegin zatzaizkit. Bezero asko baino leunago eta begikoago antzematen zaitut.

Bi urte lehenago kale ez-ezagun hartan gertatu zitzaiona Suzanne-rekin gertatzeko arriskurik ez zeukala nabaitu

zuen. Eta lotsatu egin zen bere buruaren aurrean burutazio linburi hau izatean. Uste honetantxe finkatu zen ordea Pierre dantzara berri harekin, oso baikor, arratsaldeko gertaera hitsaz ia-ia ahaztuta itxura zenez.

— Piska bat maite zaitudala esan liteke, ez da? —esan zuen ziplo Pierre-k.

Baina Suzanne-k ez zuen erantzun.

Ezagutzen ez zuen ausardia bitxi batek bultzaturik, aurpegia Suzanne-renaren kontra jarri zuen; eta emakume bategatik bekatutan eror daitekeela ulertu zuen. Bi urte lehenagoko mekanikaldian ez zuen ulertu.

Pareka zihoazen txuriak, eta zigarroak ez urriago.

— Noiz izango duzu zeure ekitaldia, Suzanne? —galdetu zion Pierre-k, aulkietan berriz eserita zeudelarik.

— Gaixto hori! Zertarako jakin nahi duzu? Biluzik ikusi nahi nauzu? Argi berdetan somatutakoa ez duzu aski? —esan zion Suzanne-k begi ditzira bitxi batez begiratur.

— Bai, Suzanne. Horixe da egia.

Eta Pierre-k hau esatean Suzanne-ren izterrean jarri zuen eskua, eta estutu. Soineko oso fina eta oso labaina iruditu zitzaion, eta izter gogortxo hura aspaldidanik behar zuen sari izkutua.

— Gimnasia egiten duzu?... Eskuztagarri dago, zinez diotsut.

— Dena dago horrela nigan: hor eta nonnahi —esan zuen Suzanne-k lizunki—. Hauek ere bai. Ez duzu zero-rrek egiaztatu nahi?

Eta bi bularrak hurbildu zizkion, eskuez pittin bat altxaturik. Ez zen Pierre ausartu, eta Suzanne algaraz hasi zen. Azken puntuan geldiarazi zuen Pierre-k bestetango atsekabe muzina: bi urte, eta aurrean zekusan edertasun hura ez bide zitzaion aski. Lotsatuta zegoen, eta denbora berean hirritsaren dei kiskalgarriak guztiz menderaturik.

— Goazen berriz dantzara? —galdetu zuen Pierre-k, ateka hartatik jaregin nahirik.

— Dantzarako beldurra galdu zaizu, ikusten dudanez...

Dantza lekua jendez bete zen. «Guantanamo» jotzen hastean, erritmo ekile hark bizkortu egin zuen bere ausardian. Beharra bazuen.

— Hala da, bai. Baina... beste gauza baten beldur naiz.

— Zeren beldur?

«Guantanamo» bukatzean slow bat hasi zen; eta bien arpegiak elkar ikutzen zuten berriz.

— Gaua bakarrik pasatzeko beldur naiz, Suzanne.

Nondik lortu ote zuen Pierre-k halako ausardiarik? Ez zekien.

— Mamuen beldur zure adinean? —Suzanne-k eztenka nahian.

— Ez, ez; zeu gabe pasa beharko ote dudan beldur, hain zuzen. Nora goaz, Suzanne? Nora goaz oraintxe elkarrekin?

— Irabaz nazazu, beraz —irriz Suzanne-k—. Baina lana bukatzean. Bukatu artean ez daukat hemendik mogitzerik.

— Zenbat behar duzu? Jator mintzo natzaizu.

Kontua egin zuen instante batetan Pierre-k, eta hirurehun bat libera baino gehiago ez zuela karkulatu zuen. «Nire galdera, zozo baten galdera da. Berriz ere! Apaiztegian izorratu ninduten, bai. Zozoa naiz betirako!»

Musika gelditu egin zen. Beti eskutik heldurik Pierre-k eta Suzanne-k barraren ondoko beren bi aulkietara jo zuten.

— Beste txuri bat, Pierre? —galdegin zuen Suzanne-k.

— Tira ba! Erreka joko dut zugatik.

— Beste bi txuri, Jacques —eskatu zuen Suzanne-k barmanari begiraturik. Honek keinu bat egin zion irribarrez,

baina Pierre-k ez zuen erreparatu.

— Bai, ikusi dut, Jacques. Mila esker —Suzanne-k barmanari.

Eta Pierre-ri erantzunez, ekin zuen:

— Erreka jo? Haseran ere gauza bera esan duzu; eta ez zen egia.

— Ez, Suzanne. Orain egia hutsa da.

Eta toxa zabaldurik, arteka guztiak erakutsi zizkion, esaten ziolarik:

— Honetan ezer ez, honetan neuk bezala ikusten duzu zuk, berrehun libera... honetan, berrogei... eta, kitto! Ez dago besterik. Benetan.

Eta besotik heldu zuen, beste zigarro bat erretzen has-tekotan. Suzanne-k askatu egin zuen arinki ustekabean, Pierre-ri esanez:

— Barka segundo batez. Bezero eta adiskide dudan jaun bat sartu da arestian, eta agurtzera noa. Heldu naiz.

Beroak zegoela nabaitu zuen Pierre-k; eta gazte mor-do bat sartzerakoan atea zabaldu zenean, gogoz hartu zuen arnasa haize bala hozkirri hartan. Urdin ilunez jantzita-ko gizon gáztetari musu bat eman ondoren, atearen ondoan gelditu zen Suzanne, «adiskide» harekin berriketan; eta lehenengo aldiz aspalditxo hartan, erlojua begiratu zuen Pierre-k: ordubiak eta hamar! Sinetsi ezina zitzaion.

— Ikusten duzu? Hemen nauzu berriz —esan zion Suzanne-k itzultzean.

— Goazen berriz dantza egitera?

— Ez. Nekatuta nago. Laister gainera, neure agerral-dia egin behar dut, eta oraingoan dantzarik ez egitea ho-be dut.

— Ongi da —erantzun zuen Pierre-k desgogara.

— Zer edango dugu? Beste txuri bana? Beti txuria? Zergatik ez txanpaña-erdi bat?

Bien artean zerbait zaharrakatzen zela nabaitu zuen Pierre-k.

— Baina, dirurik ez dut!

— Ba, ba, ba! Beti lelo berbera!

— Ezetz, Suzanne. Ez dut besterik. Benetan.

— Utzi egin beharko zaitut, beraz. Nire lagun hori zai dago, eta zuk ezer ordaintzerik ez baduzu, ezin naiteke zurekin segi. Luzaz egon naiz: lau bat orduz...

— Ez nuen sinetsi nahi —erantzun zuen Pierre-k, doinua arras aldatuz—. Baina orain etsi egin behar dut. Desberdina zinela uste nuen. Oker egon naiz!

Eta zigarroaren kondarra lurrera bota zuen.

— Ez barragarri izan, arren. Ni hemen neure lantokian nago. Ez naiz neure buruaren jabe. Zu atsegina izan zara nirekin, ez dizut izkututzen. Beste batean baldin bazatoz, hemen aurkituko nauzu. Bazkaltzerakoan «Sole de Torrento» deritzon bazkaldegian aurki nazakezu; ezin dut gehiago esan —eta bazkaldegi horren helbidea eman zion; aina Pierre-k ez zuen entzun.

— Dirua xukatu didazu... Orain beste batengana!

— Agur. Ez bitxia izan, arren. Etxekoandereak gogor hartuko nau gero, halere, ziur nago. Uler nazazu. Agur. Hurrena arte.

Pierre-k ez zuen ezer erantzun.

Argiak itzaldu ziren berriz, eta mikrofonotik lehengo ahots berbera entzun zen:

— Eta segidan Vivanne Chagny, martinikar paregabea, «Ekialdeko Esnaera» deritzon agerraldi kilikagarrian.

Zilarrezko jazkiak berriz nabarmendu ziren ilunpetan nir-nir. Mogida lizun batzuren ondoren, Vivianne gelaren barrura begira jarri zen; eta kanpoko gona ditzirantea atzeko aldetik askatu zuen, berriro ikusleekiko aurrez-aurre agertu aurretik. Higikera nabarmen berdintsu batzu bi-

garren aldiz, eta berriz ere ikusleei bizkarra erakutsiz, su-
jetadorea askatu zuen. Sasi-mixterio askoren artean itzuli
zen ikusleetara. Pierre-k ez zuen besterik begiratu, eta
ezer gehiago ikusi gabe kalera irten zen. Haizea gazte eta
bizi atxeman zuen, eta sakonki hartu zuen arnasa.

— Ça a été, n'est ce pas, Monsieur? —galdetu zion
atarian kapeloaren zaindaria.

— Ça a été, quoi? —Pierre-k sutan.

— Eskupekoren bat bederen emango didazu, ez da?

Pierre-k ez zuen ezer erantzun, eta Jacquain-kalearen
aldera jo zuen azkarki. «Eskupekoren bat»...

Hasarre bizian zihoan, etsipen osoan, eta atzera egin
zuen; eta «Chez Mimmy-ren parean berriz zelarik, agur-
tu zuen kabaret-zaina maitekiro, eta patrika guztiz hus-
tuz esan zion:

— Tori. Berrehun eta berrogei libera. Zuretzako.

— Baina... jauna... ez da ohitura honenbeste ematea...

Banekien nik dena dela, Suzanne oso atsegina dena.

Eta lelo bakartzat hau erantsi zuen: «Anitz esker, jau-
na... anitz esker, jauna»...

Pierre-k ez zuen ezer erantzun oraingoan ere.

Etixerako bidean negar egin nahi zuen; baina berriz ere
malkoak falta.

Ortzean, aldiz, izar guztiak agiri.

Udaberriko gau zoragarri bat, egunsentirantz abiatua.

XXVI

— Zer moduz, Elsa? —geldiarazi zuen Mons-eko geltokiaren ondoko plazan gizon gazte batek, Volkswagen berde bateko leihotik besoaz hartuz.

— Nolako izua eman didazun, Romain! —Elsa-k arnasa estuan.

— Barka nazazu, Elsa. Aspaldi honetan zu ez ikusirik ere, atzetik begiratze hutsa aski dut zeu zarela jakiteko.

— Nolako izua! —eta arnasa hartu ondoren, irribarre egin zion. Baina irribarre honek ez zuen Elsa-ren tristura-muzina arras ezabatu.

— Barka berriz ere, Elsa. Zer moduz? Igo zaitez.

— Ezin dut. Trena hartzera noa, hain zuzen.

Eta erlojua begiratu zuen: seirak eta hogei... Hamar minutu ditut, beraz.

— Nora joateko?

— Brusela-ra. Atzo goizean etorri nintzen, eta bihar goizean lanean hasi behar dut berriz.

— Hara noa ni ere. Neuk eramango zaitut, beraz. Kortexe hau zatarra da, baina haraino bederen eramango gaitu, nik uste.

Elsa zalantzan egon zen minutu erdi batez; eta azke-

nean berebilaren ingurua egin eta sartu egin zen.

— Noizez gero ez zaitut ikus, Elsa? Utz nazazu zu ikus-tera... Beti bezain ederra zaude! Zure begirada lehen baino tristeago egin da. Noraino pozik nagoen, Elsa, zu berriro ikusita!

— Kontuz, Romain, argiak gorri jarri dira.

— Bai, bai. Ikusi ditut. Ez dut ulertzen...

— Zer ez duzu ulertzen?

— Zure patua ez dut ulertzen, Elsa. De Potter-ena jakin dut.

— Zer?

— Dena jakiten da azkenean. Mons-eko guztiok eza gutzen dugu zure zoritxarra. Jemappes-eko guztiok, alegia, eta Mons berean ezagutu zaitugun guztiok.

Kolpe dorpe bat nabaitu zuen Elsa-k azken hitz hau entzutean: «zoritxarra», alegia... Zergatik egia egiazko izenaz esan?

— Pozik bizi naiz Luc gabe. Poziago lehen baino. Orain neure buruaren jabe naiz.

Hitz hauetan ez zuen Elsa-k batere sinesten.

— Elsa... Berantegi jakin ohi dugu dena. Berantago jakin ohi dugu zein zen gure bidea.

— Ez nitzaz gupida! —esan zuen Elsa-k goragotik—. Azkeneko bi urte hauetan lasai bizi izan naiz.

— Zozoarena egin zenuen Luc aukeratuta. Elsa... Elsa: ez dakit nola esan... Baina urteak joan zaizkigulako beharbada, gaztetan aitortuko ez nizuna gaur aitortuko dizut. Ez, noski, bihotzez maite zintudala. Hori bazenekien...

— Ez nekien —esan zuen Elsa-k harridurarik gabe, baina bestetan baino barrurago zihoazkiola hitz haiek.

— Tira, tira. Utz ipuinok. Haseratik beretik dakizue emakumeok nork maite zaituen, nork nahi zaituen, eta

nork maite eta nahi.

— Ez zaigu horren erraza, ez pentsa.

Zelaia beti berde eta beti zabal Brusela-rako bidean.

— Nik ez nizun emango Luc-ek eman zizkizunak, egia da. Hogeita-hamabost urte ditut aurten, eta nire Volkswagen honek 74.000 Km. ditu... omen! 170.000 eman dezagun... Baina nik azkeneko 7.000-ak baizik ez eginak... Baina nik, sinetsia egon, ez zintudan sekula utziko.

Dardaratu egin zen Elsa goitik behera:

— Neuk utzi nuen bera, ez berak ni —erantzun zuen bizixko, eta harrokeriaren nabarmen zauriturik.

— Ez da hori zure herrian zabaldu den fama. Baina berdin da. Luc-ek utzarazi dizu Luc-en jokabidea izan baita zure utzibeharraren iturbura.

Elsa-k begiak beitu zituen: «Dena jakin da. Egia jakin da... Luc-ek engainatu nauela badakite: honetxek mintzen nau gehienik!», pentsatu zuen.

— Barka, Elsa.

— Luc gorroto dut! Ez naiz gupidagarri! —goratik—. Zorionsua naiz!!

Elkarrizketa ateka hartatik atera nahi zuen Romainek; eta, giroa nolabait gozatu nahian, esan zion:

— Neu naiz gupidagarri, Elsa. Neu batez ere!

Soignies-ko argi guztiak pizturik zeuden, baina egu-nargia ez zen bukatua. Kale koloretsu haien artetik pasatzeak, esnatu bide zuen Elsa lokamuts hartatik:

— Beldur zinen beti, eta nik ezin nuen lehenengo urratsa egin —ekin zion Elsa-k askoz eta apalkiago, eta hase-rako hariari eutsi nahiz.

— Bost axola, Elsa. Gaur beranduegi da. Haur bat nintzen orduan: hemezortzi urte. Zugan ez nituen begiak besterik erreparatzen. Minutu batez zu zeharka ikustea, bi astetan barrena pozik egoteko aski zitzaidan. Ez nuen

besterik nahi, benetan.

— Beroarena ken!

— Elsa: horixe duzu egia. Zin dagizut. Ez dut fitsik hanpatzen.

— Ezina da hori.

— Horixe da egia hutsa, halere. Ezkongai nago; eta ametsetako emakumerik ez dago niretzat, eta ez da inoiz izango. Ametsetako emakume hori zeu zinen. Geroztik... deusik!

— Baina, zer duzu gaur —moztu zuen Elsa-k barrez, baina sendimenduan sakonki hunkiturik.

— Ez dakit, Elsa. Orain berandu da. Urte asko pasa da zuri buruz etsi nuenez geroztik. Badakit zure bidea nire ez dena... Bestetik beharbada, udaberri arras gorrixka hau beharbada, ni zuri mintzatu ala bukatzen hasia; nire kotxean zu ikustea, nola ez!... Dena nahasian.

Haseran pozgarriago izan zitzaizkion Romain-en hitz leun haiek, mingarri baino. Baina barneraino sartu zitzaizkion. Familiar topatutakoaren ondoren, bizkorgarri zitzaizkion alde batetik, galdutako mundu gazte baikor haren zantzu ahaztua. Eta aurretandik ezagutzen zuenak ziona, bestalde, egia zen eskierki.

Baina Tubize pasa orduko, sumindura garratz bat sortu zitzaion Elsa-ri, eta ez zuen ia hitzik erantzuten, begirada beti urruti lauean galdua; eta isiltasunean pentsakor:

— Munduaren itsua! Romain hau nik mespretxuz hartzen nuen gaztetan. Egiazki maite ninduen, ordea; oraindik maite ote nauen ez dakit. Eta nik ez ikusia egin ohi nion honi, seriotan ere ez nuen hartzen. Izutiegia zitzaidan, errespetu handiegiz hitzegiten zidan, maiteminduegi atxeman uste nuen; eta ez nuen nik maite. Luc-ek, ordea, gogor hartzen ninduen, diruak ez beste ematen duen segurantzia zeukan, Brusela-koa zen, eta mundutarra, be-

raz (hala uste genuen guk), ausarta eta lotsagabea zen nerekin (eta beste emakumeekin ere bai: gaur ziur nago). Askotan ahaztu egiten bide ninduen. Eta, horra: Luc-ez maitemindu nintzen osotara... Egia da nahastu nintzela, egia da, batez ere, gaur edozertarako berantegi dela... Berantegi: hitz ikaragarria, sententasuna samintzen duen hitz bakarra, garaitu ez dutenen ezintasuna alhatzen duen ideia nagusia...

— Zer duzu, Elsa? —ebaki zuen Romain-ek.

— Ezer ez. Pentsakor nago.

— Bai, bai. Ageri da.

— Bai. Aita gaisorik dago.

Ez zen hau aitzekia hutsa. Osagileak ez zekien zer ote zen; baina hiru aldiz eroria zen bi astetan, kordea arras galduta. Romain-ek geltokiaren ondoan besotik Elsa hel-tzean, eritasun horretaz ari zen hau pentsatzen; eta horregatik hartu zuen hain izu handia, heriotzaren irudia ez baitzebilen Elsa-ren kaskoan txit urrun une hartan. Bestez ari zen oraingoan, egia da; baina egoki zetorkion lehenagoko katramila egiazko hura aipatzea.

— Zerbait entzun dut, bai, lehengoan, Jemappes-en. Larri dea?

— Ez dakit. Baietz beldur ni.

— Oso maite duzu zeure aita?

Isilune bat gertatu zen bien artean.

— Zoritxarrak beti elkarrekin etorri omen dira.

— Ask! da, Romain!! —Elsa-k oihuka. Eta negar-zotinka hasi zen...

* * * * *

Volkswagen berdea Pâquerettes-kalean gelditu zenean, eta minutu batzuren ondotik Elsa berebiletik irten eta etxe-

ra zenean, zortzi t'erdiak irakurri zituen Pierre-k bere erlojuan.

Bi ordu luze hartan zai zegoen Azalées-ko zuhaitz azpitik. Azkenean, beraz, ikusteko beldurrak zegoena ikusi zuen: Elsa, alegia, etxera gizon batek lagundurik bihurtzen...

— Horra hor puta hori!!! —atera zitzaion erraietatik beretatik... Zer egin? Gogotsu begiratu zuen nor ote zen Volkswagen hartako etsai zoriontsua: bere adineko gizon bat somatu zuen. Matrikula begiratu, eta hau irakur bide zitekeen: BR-762. Azalées-kaletik gora urruntzen begiez jarraitu zuen; eta eskuin aldera lekutu zenean, bizi-aldi berri bat has zezakeela iruditu zitzaion.

Zer egin? Zer egin? Nola edo hala hitzeging behar zion Elsa-ri; nola edo hala, eta gau hartantxe. Atzera ala aurrera eging behar zuen arazo hartan; eta egunean zehar prestaturik zeukan aitorten guztiak osorik eta emendaturik azaltzeko erabaki zuen:

— Nitaz den-dena jakingo du. Izan naizena eta izango naizena. Horrela jakinaren gainean erabakiko du bederen.

Eta, gogortasun harrigarri batez horniturik, Pâquerettes-tik gora abiatu zen, Elsa-ren etxera sartzera deliberaturik.

— Ni sartuko, ala Elsa irtengo! Bietako bat. Rubicon-en garaia heldu da!

Taupadak arrapaladan tinbrea jo zuen. Eskuin-aldean bezperako letreroa irakurri zuen: «Elsa Scheelen», eta hartzikara bat sendi zuen goitik behera. Elsa-ren begiradak leunduko ote zuen beldur zen, eta haseratik beretik mintzatu nahi zitzaion latz eta zakar.

Baina atea ez zen zabaldu. Berriz deitu, eta erantzunik ez. Hirugarren aldiz eta luzeago; eta erantzunik ez.

Nornahi izanik ere, Elsa-k ez zuen ireki nahi: negarraldi etsian, igande arratsari gainerakoak erantsirik, Romain-en hitz zuzenak beti aurrean, ez zuen inortaz deus jakin nahi. Pierre Meunier izan zitekeenik ez zitzaion burutik pasa ere egin.

Laugarren aldiz jo zuen Pierre-k; eta erantzunik ez jasorik, persiana jotzea erabaki zuen. Eskua hetsi zuen, eta ukabilka hasi zen su-ta-gar. Elsa nola edo hala irtenarazteko bermaturik. Erantzunik ez.

— Pierre Meunier naiz!!! Ireki ezazu atea, ala okerrago izango da!

Argitasun izpi bat nabaitu zuen Pierre-k atariko atearen azpitik, eta poztu egin zen. Baina laister itzaldu zen hau ere; eta isilaldia nagusitu zen.

— Ireki ezazu, arren, Elsa! —oihu egin zuen garrasi bizian; eta atean bertan hasi zen ero-moduan ukabilka—. Hor zaude, badakit! Ireki atea!

— Jauna —entzun zen goitik—. Emakumearen egoe-ra ahula da, eta «ezetza» da bere azken aukera. Scheelen andereak, gauza nabarmena da, ez du zurekin egon nahi. Utzazu baketan: zalaparta hau jasan ezina zait.

— F... moi la paix, vieille taupe! —erantzun zion Pierre-k bere onetatik aterata.

— On va voir ça tout de suite, morpion! —erantzun zuen Laurent alargunak, leihoak zarata handiz hetsiz.

Pierre ez zen beldurtu: une hartan ez zen ezerengatik beldurtzeko gauza. Baina eskaka egon hura, ahulkeria hura, beraz, gizon batengan egokia ez zela bururatu zitzaion; eta, bihotza sutan, Azalées aldera joan zen beherantz, dena eta datena madarikatuz.

Polizia, horretara, Pâquerettes-kalera azaldu zen orduko, Laurent andereak berak azaldu zien dena; eta bar-katzeko eskatu zien, galazten hasi zena aldegin berria bait-

zen. Ez zuen izenik aipatu, eta ez Elsa. Honek, beraz, ez zuen istilu hartan parterik hartu; baina, guztiz kezkatu-rik eta gogaiturik, poliziaren joan-etorriak eta esanak entzun zituen bere gelatik. Eta galderetan eta saltsa berri-tan sar zezaten ikara osoan egon zen, atea noiz deituko zuten zai:

— Astebete falta da auzirako —pentsatzen zuen Elsa-k—, eta orain iskanbila bitxi hau gertatu behar...

Eta ezinegonean, alde batera eta bestera aldatzen zen, barne-bakea inoiz baino areago galdurik: zenbait aldiz be-larria atearen oholari iratxekiz; zenbait aldiz ilunpean ge-rizaturik, pertsiana azpitik kale aldera begiratu. Pierre-k beldurtu egin zuen arras: aurpegi hura ilunpeetan somatu zuen, eta gau hartantxe hil zezan beldurrak hartu zuen Elsa-k.

Hamaikak jo... hamabiak jo... ordu bata jo... Eta Elsa beti esnai... Aitaren irudiak, Romain-en hitzak, ate on-doko istiluak, herronka eta eroaldi betean...

— Nire izena ez da azaldu bederen. Hau bihar bertan eskertu behar diot Laurent alargunari: oso zuhurki joka-tu du. Eta beharrik! Bestela nire auzia betirako nahas zi-tekeen. Ene!... Eta bihar Hektos-enean, zer egingo dut? Beldur naiz, oso beldur... Pierre Mounier hara azaltzen bada, zer egingo dut nik? Poliziari deitu? Eta ondorioak, zer? Luc irribarrez... Ez!...

Irteerarik ez.

Bi «Bellergal» hartu zituen. Handik ordubetera bi «Va-lium»; eta gero beste hiru. Ezin loak har... Beste hiru hartu zituen. Alferrik. Beste bi «Bellergal» eta bi «Valium» ba-tera. Lokamuts haiek piskanaka baretu ziren Elsa-ren ba-rruan; bere oroimen nahasia azkenean pausatu zen. Eta Elsa-k ez zituen hiruetako kanpai hotsak entzun...

— Alajainkoa! —botatzen zuen Pierre-k goratik. Schaerbeek-eko Sint Gilles-ko kale bakartietan zehar, bere birauak, zantarkeriak eta oinkadak entzuten zirela:

— Bi orduz emakume baten zai! Nolako zentzugabekeria! Zer egin, ordea, kinka ahalkegarri honi bira emateko?

Ezin inolaz ere deusik asma. Barne-tristura eta barneetsipena gero eta tristeagoa eta etsiagoa...

Azkenean bere etxea ikusi zuen, argi motelean loak harturik. Sartu, eta ohea egin gabe topatu zuen: maindireak mordoilo bat bihurturik, burusiak zoruan, burukoa non ote zen agiri ez. Jaka eta zapatak kendu zituen, alkandoraren lepokoa laxotu, eta eztarrian benetako mina zuelarik, buruz behera etzan zen, arnasa nekez hartuz. Maindirearen hotzak pittin bat ematen bide zuen Pierre-ren aurpegiko berotasun kiskalgarria; eta gogoz ferekatzen zuen, beherantz bultzatuz, musuan zeukan azkura alde batera eta bestera azkatuz; batzutan ere hoskia gaindituz, zapian koska eginez.

Hartan kanpandorreko kanpaiak entzun ziren; eta isiltasunean behinere baino ilunago gertatu zitzaizkion Pierre-ri: «Denek kolpatzen, azkenak hiltzen»... Aitaren keinu hartaz gogoratu zen, eta lastu ere bai; baina laister nagusitu zitzaion berriz Elsa-ren oroitzapen garratza;

— Zozoarena egin dut! —zion berekiko. Eta erdi etsita erdi amorru bizian erasten: Ordu laurden batez baino luzaroago ez da sekula santan itxaron behar emakume bat. Eta ni han deika etsian, eta Elsa barruan nire lepora barez! Nire zozoa! Nire haurkeriaren larria! Arront salatu dut neure burua, osotara saldu, nitzaz Elsa-k nahi duen guztia egin dezan berariaz egin balu bezala. Ene, ene!

Nola konpondu hau? Konponketarik ba al du?

Gizaseme-arra nagusitzen zitzaionean, ia gorati hasten zen;

— Ohean ez bestetan barkatuko diot nik neurririk gabeko afrontu eta laido hau! Hurrengo ikustamena haren lo-ganberan gertatuko da, ala ez nau berriz ikusiko puta horrek! Zin dagit.

Laister konturatzen zen, ordea, hitz hutsak zirela horriek; eta, hori pentsatuagatik ere, Elsa-k ez ziola atea zabalduko, eta horregatixek joan zela etxerantz arestian isililik eta burua makur. Hauxe zen egia bakarra eta nabarmena.

— Don Juan modura agertu nahi dut nik Elsa-ren aurrean? —zion berekiko—. Nola? Nola asmatuko dut, ordea, joko hori? Esperientzi soilak eman dezakeena, nola antzemango dut nik? Nola hotz jokatu bihotza kiskaltzen ari zaidalarik? Konfesionaletan hainbeste aldiz aitutakoan, zer da haragikeria? Maitasunaren osagarria, ala berorren ezaren izkutatzailea? Ezin Tristan eta Don Juan batera izan, eta ni Tristan naiz.

Bizkarrean hotza nabaitu zuen, baina ez zuen estali nahi izandu:

— Zertarako? Gaisotzea, zer? Hiltzea bera, zer? Bost axola niri!

Elsa-k gauza bera aitortu ohi ziola gogoratu zitzaion, eta maitasunari urrikia erantsi zitzaion: «Eta nik ezin ezer egin zorigaitzoko maite horren alde!» ...Eta «maite» hitza ematean, zauskada bat sendi zuen bihotzean; eta burua altxaturik oihu egin zuen orduaren beranduaz guztiz ahazturik:

— Betor heriotza! Betor oraintxe!

Ezin loak har, ezin ezer. Alde batera eta bestera higitu, eta dena alferrik.

Heldarnioak zimikaturik, eztarria guztiz minberaturik, arnasa ohi bezain errazki ezin harturik, jaikitzea erabaki zuen; eta zutitzean hotzikara bortitz batek inarrosi zuen.

— Bai —esan zuen bapatean, aurpegia ziplo argiturik—. Horixe da! Horixe egingo dut: bero-beroan egia neure bihotzetik emaro dariolarik, egia osoa esango diot izkribuz Elsa-ri. Irakur dezan itxaropen handirik ez badut ere, neure barnea bederen hustuko dut, nik uste. Gaur baino gutun egiazkoagorik ez dut inoiz idatziko; gogozago ez dut ezertaz egingo.

Eta ia estropozorik batere gabe, ideiak etorri ala, le-
rro hauek idatzi zituen gaeko hirurak aldean;

«Brusela, 1967. Maiatzaren 28-an

Elsa miretsia:

*Hona hemen nire azkeneko gutuna. Azken le-
rroarino irakurtzea eskertuko nizuke. Bihotza zabalik
mintzo natzaizu».*

(Eta lipar labur batez zalantzan egon ondoren, lapi-
tza gorri batez marratu zituen hitz horiek, nabarmenago
utzi nahiz).

*«Gaur arratsean, arestian alegia, zure uko guz-
tizkoari dagokion jokabide doilorra ikusi dut. Gauza
ageria zait gaur ez duzula nitaz ezer jakin nahi.*

*Goiak eta behereak nahasturik ere, zure etxeko
atarian neure burua nabarmen-eraziz ere, ez-entzuna
egin duzu. Etxen ez zinen itxura egin duzu, atea ino-
laz ere irekiaz. Baina Volkswagen batetik irteten eta
etxen sartzen ikusi zaitut Josaphat-eko Parke-hegitik.
Etsi egin behar dut, beraz; zure egoera garbi dago.*

*Ez dizut halere agur esan nahi, ezin izango nu-
ke, hobeki esateko, arestian irten bazina esango ni-
zukeena azaldu gabe.*

Utz nazazu berriz ere maite zaitudala azkeneko aldiz esatera, eta inoiz inoiz ahaztuko ez zaitudala berresatera. Josaphat-eko Parkea nire barne-bizi izkutuan mugarri pisu bat bilakatu da.

Goitik behera zaude oker ni emakoi leun faltsu bat baizik ez naizela uste baduzu. Emakume guztien aurrean urtetan barrena «ez» esanez, zaildu egin naiz, ez leundu; eta zurekin gertatu zaidana ez zait inoiz gertatu. Nire lehendabiziko maitasuna izan zara nire bizian, eta azkena ere bai eskierki.

Haseratik kontra egin arren, lehenengo egunetik beretik maitatu zaitut: zure aitaren etxeko negar haiek betirako zauritu dute nire bihotza. Eta ikusi ez ditudanak, ni erotu arte piztu dute negar neurririk ez duen sendimendu hau.

Orain arte apaiza izan naizenez, bestalde, guttia txit gogorra izan zaidala ez duzu dudan jarri behar.

Arestian berebil horretatik irteten ikusi zaitudanean, zalantzan utzi nauzu: zure prestutasuna, zure bertutea ere, koloka gelditu dire nire ustean. Baina nahiz susmo hau egiazkoa izan, nahiz lagun hori nor den jakin ez, eta nahiz dibortzizatutako emakume batez burura daitekeena labaina bezain ezaguna izan (emakume hori, batez ere oso ederra denean!) nik zugar sinisten dut. Hauxe duzu egia.

Honengatik diotsut zurekiko neure istimua eta onerizkoa osorik daudela. Horregatixek bestalde, zuegatik uste duzun baino areago sufritu badut ere, bestetan esandakoari eusten diot: edozein egun atseka-betan, kinka gaiztoaren bat duzunean (eta honelakorik falta ez zaizula sinetsita nago!), zernahirengatik etsita zaudenean hitz batez, eta egun horretan nik lagun

bazaitzaket, otoi Elsa, ez dudarik egin: nigan duzu, eta dukezu, adiskide ziur oso bat. Orduan bederen, Elsa, oroit nitaz. Nire eskeintza hau arbuiatuko ez duzula sinistu nahi dut.

Edonola ere, zu berriz ikusteko itxaropena ez dut arras galdua. Zure begirada tristea edateko, zu berriro barrez entzuteko, zure eskua noizpait neuretan estutzeko ez dut itxaropena galdurik. Hitz batera biltzeko: uste duzun baino zinkiago maite dudan neure Elsa ikusteko itxaropena ez dut erabat galdua.

Apeza naizelako gorrotoago nauzu, nik uste, eta nire eginak eta urratsak nardagarriago zaizkizu, eta faltsuago. Agian hau garbitzetik hasi behar nuen. Baina puntu honetan ere oker zaude. Bart, arestian hobe, argi eta garbi nahi nizun horretaz hitz egin. Hain zuzen ere fedea galdu dudalako, eta sotanaren komeria honi eustea ezina zaidalako, apezgoa uztea erabaki dut.

Hori dela bide (esatera ere ez naiz ausartzen) neure burua osoki zeuri eskain diezazuket gaur. Eta nik zure bizia berriz errotzeko, sustraitzeko, alaitzeko, eta berrerosteko, naizen guztia zure alde emateko gertu nago.

Zertarako ekingo, ordea? Ez duzu gauza bera senditzen, ondikotz! Baina jakin dezazun nahi dut, baiezko erantzunik jasotzeko itxaropenik batere ez badut ere. Egia jakin dezazun nahi dut, Elsa; eta egia hau da: zeu zarela gaur sinesten dudan bakarra.

De Potter jaunari buruz, maiz pentsatu dut. Bai, Elsa: askotan gogoratu naiz zure senar-ohiaz. Eta bihotzaren erditik gorroto dut. Zure biziera eten eta desegin du; eta beldur naiz ni, eta batzutan esan di-

zut; oraingo zuztiz ez duzun ahaztu zuk. Alderdi guztitik zoragarria den emakume baten lilura eta bizia hondatu ditu hainak. De Potter gorroto dut horregatik: zeuk baino gorrotoago, nik uste.

Bukatu egin behar dut.

Ez nekien, Elsa, zu ezagutu arte, pertsona bat nola eta noraino maita daitekeen; orain badakit. Eta sendimendu honen ondoan gainerako guztiak deus ere ez direla ikasi dut. Zerorrek hau zer den oraindik ongi ote dakizun zalantzan nago; eta ezezkoan urrikiko nintzaizuke. Barneko ezin-egon hau, begitarte baten egarri hau, zer diren orain badakit; gaur arte ez nekien. Olerkariak sukar hau hanpatzen zutela uste nuen; gaur, aldiz, gutxi gora-behera baizik hau azaltzen jakin ez dutela iruditzen zait.

Izpirituaren egarriak ezagutuak ditut. Odola falta zaie, eta odolak bizi gaitu gizonok.

Malkoak datozkit begietara; eta, sinetsia egon, ez naiz esakuntza ederrak zur osatzekotan idazten ari. Nire arimak idazten ditu tartekorik gabe, besterik ezinean, gau azkengabe honetan.

Ustela edo koldarra izan nintekeen, badakit; eta dena izkuta niezazukeen. Ez dago zalantzarik. Ez zenuke sinetsi nahiko: gogorkeria litzaidake, goibelkeria hori ez dagokio nire izakerari. Nire pausu hau era horretara zuk hartzea nahiko nuke.

Zu egunen batetan ikusiz gero, zoriontsu izango nintzateke. Sekulan ikusiko ez zaitudala ez nuke nik sinetsi nahiko. Saia zaitetz, arren, nire heinean jartzen: ez zaizu horren zail gertatuko, nik uste, nik orain zuri agur hau bidaltzean (beharbada azkena!) senditzen dudana igartzea. Telefonoa zaidazu bazkal orduan, arren egunen batez. Egin ezazu adiski-

de gisa.

Hau da guztia, Elsa. Edozer gertaturik ere gutun hau zure eta nire artean gelditzea nahi nuke.

Arren: utz itzazu alde batera barbituriko eta pilula horiek. Hauen beharra nabaitzen baldin baduzu, telefona iezadazu, eta izkirimiri irrigarriren bat kondatuko dizut.

Nire nahikaririk hoberenak zuretzat opa izanez, adiskide eta zerbitzari duzun honengandik, agur!

Pierre.»

Ez zuen gero ia hitzik aldatu: «bere horretan onena», uste zuen Pierre-k. Baina, kopiarik ez? Gauik gogoangarrienaren arrastorik ez agian?

Eta beste paper horri mordo bat hartu, eta kopiatzen hasi zen. Gutunaren beraren idatziak hunkiturik, Pierre-ren begiak berriz berotzen ziren, berriz lausotzen eta malakoak isuritzeko gertu ditziraten. Alde batetik lotsatu egiten zen Pierre bere burua ahulezia negarti hartan harrapaturik; baina bestetik pozgarri eta gozo zitzaion halako sendimendu bortitz eta azkar baten jopu egotea. Edozein emakume baino bigunago bide zegoen une hartan, eta hau laido-bide zitzaion; baina sekula astindu ez zuen sendiberatasun-erialdi hura pairatzea, ohore zitzaion, eta hone-tatik hanpurustu egiten zen haren tristuran. Gertatu arte hartan ez zuen inolaz ere halako eroaldirik gizaseme bati gerta zekiokela sinesten.

Masailak bustirik, eta esku-ahurra ez gutxitan, masaila xukatzen erabili ondoren, gutuna bukatu eta irakurri egin zuen. Irakurtzean sofrikari hartan atsegin hartzen zuen: atsegin etsia! Eta berriz irakurri zuen, eta berriz ere, eta hitzetik hortzera zortzi edo hamar aldiz, esakuntza bakoitzean bihotz eta sendimendu guztia ezarriaz. Otoitz bakar baten gisa, eta hasperenen artean, «Elsa» hitza bai-

zik ez zuen esaten: behin eta berriz, inolaz aspertu gabe.

Azala idatzi zuen; eta hatsa azkenean sakonago egi-
ten zitzaiolarik, ohera joan zen. Oraingoan maindireak eta
tapakiak pittin bat atondu zituen, eta jaka aulkiaren gai-
nean jarri. Erlojua begiratu zuen: lau t'erdia.

Barne-nekeak leher eginik, eta burukoaren oihalaren
hotza balsamu zitzaiolarik, berehala loak hartu zuen.

Bi besoez besarkatzen zuen burukoa...

XXVII

Gaueko treinetan isiluneek esnatzen gaituzten bezala, bezperako herraldi gaiztoaren ondoko barne-bakeak esnatu bide zuen Pierre Meunier. Leihoko zirrikitu batetik egun-argia antzeman zitekeen: gelako ilun hartan lauki diztiratsu batek iragartzen zuen egun berria.

— Bostak? Besterik ez? Ezina da...

Eta esku-erlojua belarriaren ondora eramanez, ohizko tik-tak ari entzun zuen.

— Hamarrak-edo zirela uste nuen.

Gorputza erabat minduta nabaitu zuen, masailak ia ia esparadrapo batek tinkaturik bezain zurrun, begiak markartsu antzera. Leihora zen: zerua goibel itxuraz, eta egunsentia hasi berria.

— Kalera noa. Maredsous-ez geroztik ez dut goizabarraren dei isila entzun. Eta neure arima-giro honetan, inoiz ez.

Argia piztutzean, paper eta liburu askoren artean, Elsa-rentzako azal zuria ikusi zuen: «Mme. Elsa Scheelen - 18, rue des Pâquerettes - Bruxelles, 3». Barne-zauskada batek astindu zuen: «Postatzeko gertu dago, egia da».

Jakaren sakelan sartu zuen:

— Gutuna oraintxe bidaliko diot, eta Altitude-100 aldera joko dut: horixe dut inguru honetan egunsentia miresteke lekurik hurbilena eta onena.

Barnea hunkiturik sartu zuen gutuna buzoi batetan, eta Ulysses kaletik irten zen Domaine-Ibilbidera. Aurrean, zabal, Brusela-ko Mendebaldea.

«Le Domaine» Tavernak barreiatu zuen gehienik halere:

— Barrenean txukun, kanpoan haize garbia eta bista liluragarria; eta ezin nik inoiz Elsa-rekin leku hau dasta!

Tennis landa guztiak hutsik zeuden.

Taverne delakoa aurreko balkoitik inguratu zuen Pierre-k; eta beherantz, tennis-landez bestaldera, Duden-Parkean, berriki hozitutako kima eta aldaska berri hezeak erakusten zituzten zuhaitz-adaburuak ikusi zituen:

— Ederra, benetan. Baina hutsa niretzat, betirako galdua baita. Bizi egin behar, aurrera egin behar... Zertarako, ordea, Elsa gabe?

«Le Domaine»-eneko bazkaldegiaren barrura begiratu zuen heguteratik: sapaia zuri, zurezko habe ilunak agiri; leihoak zabal-zabal aurre guztiko luzeran; zorua gorri; paretak zuri, kareak adrilua ozta-ozta estalirik...

Pentsakor gelditu zen une batez; eta gero Ipar aldera jo zuen Rousseau-kaletik, etxeek osatutako murru mako ilun gaitza eskuinetan utziz. Parkeko txorioen txorrotxioak etengabe eta zaratatsu. Joan-etorria urri galtzaretan. Behere urrunean, aitaren heriotzeko bidaia goiztarrean go-goan hartu zuen hiru-irudi berbera zekusan ezkerretan: Brusela iratzartzen nekez hasia, behelaino urdinskan erdi estalia; eta behelaino horren gainetik, batimendu ezagun batzu gailen: ezkerretatik hasirik Bihotz Sakratuaren eliza nagusi gotor astuna, Anderlecht-eko eliza-dorre zaharra, Midi-ko dorre lerdin luzea, Porte Louise ondoko Epai-

Etxeko domoa, lizunez berdetua itxuraz; eta oso urruti, Ipar aldean ia galdurik, Atomium-en isla berezia...

Bertago, basket-landa bat ezkerretan, hutsik, isilik...

— Zein den tristea basket-landa bat basketlaririk gabe! Zein den iluna mundua gaztetasunik gabe! Landa honetan ez naiz ni inoiz jokatu... Joanak joan! Zer ilunagorik eta erdiragarriagorik garaia joana dela ohartzea baino? Zer jasan ezinagorik zahartzaroa baino, beraz?

Atzean 1880-ko dorre arre-gorri bitxi bat ikusi zuen, aspaldiko billa baten apaingarri...

— Elsa! —esan zuen bapatean—. Elsa, Elsa! Hau guztia zu gabe. Mundu osoa zu gabe... Hutsa! Ez nuke nahi!

Eta poltsikutik kopia ateraiatz, bideska zuhaitzu eta itzaltsu batetan behera abiatu zen, hormatxori talde bat uxatuz:

...«De Potter gorroto dut horregatik»... Bezperako berotasun mota berbera nabaitu zuen begietan, eta eztarrian oinaze berbera; eta gorde egin behar izan zuen.

Malenkoniak arras gainditurik, beherantz begiratu zuen zuhaitzen adaburuen artetik:

— Egunsenti jaukala, zoragarria, aparta benetan! Oraintxe hasi da, ordea, niretzako gauik beltzena; azken eustarria desegin baitzait. Zeri helduko aurrerakoan? Zertarako helduko biziari?

Ipar aldera begiratu zuen. Atomium-en esfera esker-gak, eguzkiaren lehenengo izpi gorriek argiturik, bapatean sutan goriturik bide zeuden.

— Zertarako goiz itxaropengarri hau? Zertarako goiz ederrik alabatxoa hil berri zaion amarentzat?

Aldapan gora nekez aurreratzen zen kamioi handi baten negar erdi gizatarrek gogorazi zion Pierre-ri ez zela hura guztia amets gaizto baina eder bat, egia garratza baidarik: eguneroko bizi lehorra berriz hasten zen Duden-

Parkearen ondotik.

— Eta orain lanera, Pierre! —esan zion bere buruari arras gogaiturik—. Orain lanera! Sendimenduari dagozkion zozokeria hauek alde batera utziko dituk, hortaz, eta gauza serioei helduko... Hori duk gizonki jokatzea!... Baietz, motel!

Eta txistua bota zuen.

Elsa Hektos-enean ikusiko? Ezetz uste zuen Pierre-k. Zergatik ez? Zergatik han bertan berriz ez ikusteko zantzantza zentzugabe hura? Ezin esan. Beldurra nonbai...

Etixerako bidean Altitude-100-eko plaza borobiletik igarotzean, gelditu egin zen Pierre, leiho batetik, zeinetatik ez zekiela, biolin-mordo batek joa, «Something stupid» entzutean. Nota zorrotz haiek muinetaraino joan ziren zuzen, Pierre-k ordurarte soma ezin zezakeen modura. Plazatxo borobil hura eliza bateko barne-giro ozena zen zipla; eta bezperan baino premiatsuago nabaitu zuen negar egiteko behar hertsia, ezin idukia, eta eztarria ere bezperan baino minberago. Behin eta berriz irentsi zuen Pierre-k mihi erdia:

— Zer da hau, jauna? Zergatik inoiz inarrosi ez ninduten zauskadak, Elsa-rengatik bai?

Bideari ekin zion jendeak aurpegi hura ikus ziezaioiten beldur:

— Hektos-enera noa. Nire begiak kiskaltzen dituen gar hau Elsa-k ikustea nahi dut. Besterik ezinean, eta niretzat dena galdua denez gero, urrikal bekit bederen!

Azken zuzenketak etxen hartu, beraz, ahalik ongienik apaindu, eta La Limite-kalearen aldera joko zuen oinez.

* * * *

Walfelaerts-kaleko bere sototik irtetean, ordea, eza-

gutzen ez zituen bi gizon gaztek lotu zuten besotik:

— Meunier apeza?

«Apeza» hitzak hotzikara bat eman zion Pierre-ri.

— Bai. Neu naiz.

— Aita Meunier. Barka gaitzazu: oraintxe etorri beharko duzu gurekin. Zerbait dugu zuretzat.

— Zer?

— Police Judiciaire... Ezagutzen duzun emakume bat hil da. Zurekin harremanak zituenez gero, galdera batzu erantzutea eskertuko genizuke.

Pierre-k ez zuen deus ulertu; eta garrazki erantzun zien:

— Oker zaudete, jaunak.

Baina esate berean lastu egin zen erraieteraino eta osoki:

— Nola deritzo?

— Elsa De Potter. Pâquerettes-kalean bizi zen.

«Bizi zen... bizi zen... bizi zen»...

— Ez! —oihu egin zuen Pierre-k.

Segundo erdi batez bezperako gertaera guztiak berri-kusi zituen, ilara oso eta zoroan. Hanketan ahulezia guztizko bat nabaitu zuen; eta bi polizien besoetatik zintzilik zegoela erreparatu zuen. Izotzezko izerdiz bete zen Pierre-ren kopeta, eta kale hura ilunabarrean abiatzen zela iruditu zitzaion, ikusmena egiazki lausotzen hasi bazitzaion bezalaxe.

— Elsa nerea! —esan zuen nekez, arnasa galduz eta lerdea zeriola.

— Kemen izan ezazu, Aita Meunier: gauza hauek lehenago behar dira pentsatu...

Pierre-ren burua zintzilik zegoen, lepoa guztiz laxatu balitzaio bezala.

— Zure egoera —ekin zuen poliziak— zailago da, bai, gainerako hiltzaileena baino. Konturatzen gara. Zeure bu-

rua garbitu beharko duzu anitz aldetatik. Laurent alar-gunak esan digunaz, larunbatean ere...

— Heldu gara, Aita Meunier. Irten zaitez.

Pierre-k ez zuen ezer erantzun. Baina ez zen kotxerik irteteko gauza izan; eta bi polizien artean, besoetan oina-ze zorrotza hartzen zuelarik, zakarki aterarazi zuten.

— Tira, tira, Aita! Aski dira komeria hauek!

Pâquerettes-kaleko sotoan ikusle asko zegoen, emakumeak gehienik, zai itxuraz; eta Pierre Meunier berebi-letik era hartara atera zutenean, gorago entzun zen zurrumurrua, orroa hobe. Pierre-k ez zuen dena ulertu; baina, bakanka, hitzen bat heltzen zitzaion garbiki bere belarrira:

— Hiltzaile zerri hori!

— Horra hor gure aingerutxo!

— Alu urde hori!

— Esaiok Suenens-i barkatzeko: laister egingo dik, bai... Noski!

— Zein artzapezpikuk erakutsi dik joko hori?

— Beti bat zuek apezok: besteontzako predikatzen onak zarete; baina zuek sabela bete, eta sabelpeari eragin!

— Bai, neuk ere entzun nituen bart hire garrasi eroak!

Ezpata-kolpetik ezpata-kolpera, zauritik zaurira, goragaletik goragalera... Hiru minuturen buruan Pierre entzungor egin zen lerde-aintzira kirats hartan; eta oinazeen ilara lazgarria eten egin zen beretzat: kopurua betea zen, eta gainditua ere bai.

— Ez, ez —esan zuen goraki eta larderiaki gizon zahar gizen batek—. Hemen ez du balio. Goazen komisari-
ra. Han jarraituko dugu geure lana. Luc De Potter jauna ere han dugu, zai.

— Zure aginduetara —entzun zen.

Begiramendurik batere gabe sarrerazi zuten Pierre Meunier bi poliziek lehengo kotxean.

Pierre-k ez zuen txintik atera, ezer sendituko ez balu bezala. Zertarako eutsi?

Berebilak Pâquerettes-kalea jaitsi zuen; eta izkinan ezkerretara jo zuen Azalées-tik behera.

Zuhaitzen artetik, Josaphat-eko zingira baketsu iluna erreparatu zuen Pierre-k kotxearen leihatilatik. Eta itzal itzalsu hartan beltxarga zuri bat ikusi zuen, ilunean argi printza gisa, ia geldirik, ur isilean igeri.